

SOCIÁLNE VEDY Z PERSPEKTÍVY MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV VI.

Oľga Bočáková
Andrea Čajková
Michaela Vaceková
(eds.)

Zborník príspevkov z medzinárodnej
vedeckej konferencie doktorandov
a mladých vedeckých pracovníkov

Trnava, 28. október 2021

**Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave**

**SOCIÁLNE VEDY Z PERSPEKTÍVY MLADÝCH VEDECKÝCH
PRACOVNÍKOV VI.**

*Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*

28. október 2021

**Oľga Bočáková
Andrea Čajková
Michaela Vaceková
(eds.)**

ISBN 978-80-572-0236-3

Trnava, 2022

SOCIÁLNE VEDY Z PERSPEKTÍVY MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV VI.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov

Editori:

doc. PhDr. Mgr. Oľga Bočáková, PhD., mim. prof.
doc. PhDr. Andrea Čajková, PhD.
Mgr. Michaela Vaceková

Grafický Editor:

Mgr. Michaela Vaceková

Recenzenti:

PhDr. Darina Kubíčková, PhD.
Mgr. Michal Garaj, PhD.
PhDr. Martin Halmo, PhD.
doc. PhDr. Nadežda Kovalčíková, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

prof. PhDr. Mgr. Jana Levická, PhD.
doc. PhDr. Mgr. Oľga Bočáková, PhD., mim. prof.
doc. PhDr. Jaroslav Mihálik, PhD.
doc. PhDr. Peter Horváth, PhD.
doc. PhDr. Ján Machyniak, PhD.
doc. PhDr. Andrea Čajková, PhD.
doc. ThDr. Juraj Sedláček, PhD. DiS.
PhDr. Darina Kubíčková, PhD.
doc. PhDr. Tatiana Tökölyová, PhD.
doc. PhDr. Daniel Klimovský, PhD.
doc. JUDr. Vladimíra Žofčinová, PhD.
doc. Karen Henderson, Ph.D
prof. PhDr. Anna Bérešová, PhD.
prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.

Organizačný výbor konferencie:

Predseda: Mgr. Michaela Vaceková

Členovia: Mgr. Erika Štangová, Mgr. Erika Ochabová, Mgr. Emma Valigurská, Mgr. Kristína Dzureková, PhDr. Erik Urc, Mgr. Barbora Blašková, Mgr. Matúš Novák, JUDr. Sabina Helešiová, Mgr. Natália Brovina Mulinová, Ondřej Hynek, M.A., Mgr. Markéta Mackuláková, Mgr. Stela Olejárová, Mgr. Monika Kmeťová, Mgr. Tomáš Jančí, Mgr. Ján Ganobčík, JUDr. Stanislav Michal, Mgr. Peter Šamalík.

Za obsahovú, jazykovú a formálnu stránku jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel jazykovou úpravou.

Všetky práva vyhradené. Bez súhlasu ich majiteľa toto dielo a ani jeho časti nemožno reprodukovat.

Medzinárodná vedecká konferencia s názvom Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov VI. a zborník príspevkov z vedeckej konferencie boli realizované v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku v roku 2021.

© Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2022

ISBN 978-80-572-0236-3

Predslov

Vážené čitateľky / Vážení čitatelia,

predkladaný zborník je výstupom z medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov s názvom *Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov VI.*, ktorá sa konala dňa 28. októbra 2021 hybridnou formou na pôde Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave a zároveň online, prostredníctvom platformy MS Teams, z dôvodu pretrvávajúcej pandemickej situácie. Konferencia, ktorú každoročne organizujú doktorandky a doktorandi Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave sa konala pod záštitou Týždňa vedy a techniky na Slovensku. Zborník prináša súbor príspevkov vychádzajúcich z prezentovaných výsledkov a vedecko-výskumných zistení, ktoré účastníci predniesli na konferencii. Témou VI. ročníka konferencie boli *Výzvy demografickej krízy pre súčasnosť*. Konferencia bola rozdelená do štyroch sekcií, v rámci ktorých mali účastníci možnosť prezentovať svoje príspevky v kontexte výziev demografickej krízy pre sociálnu politiku a sociálnu prácu, európske politiky, reakcie verejného plánovania a rozpočtovania a globalizačné aspekty. Účastníci mali možnosť predniesť svoje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Na konferencii vystúpilo 28 doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov zo Slovenska, Česka a Cypru. V rámci plenárneho zasadnutia vystúpili traja významní hostia: PhDr. Mária Kočnerová, PhD. z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Mgr. Tomáš Kramár – výkonný riaditeľ a manažér kvality sociálnych služieb ZPS a DSS Humanus, n. o. v Hlohovci a PhDr. Martin Halaksa, PhD. – starosta obce Košolná. Konferencie sa zároveň zúčastnilo niekoľko pasívnych účastníkov, ktorí mali možnosť pripojiť sa na konferenciu online formou a vypočuť si zaujímavé a prínosné prezentácie účastníkov konferencie. Súčasťou konferencie bola aj diskusia k jednotlivým prezentovaným príspevkom, ktorej cieľom bolo vytvoriť priestor na výmenu názorov a podnetov medzi účastníkmi konferencie.

V mene organizačného výboru a vedenia Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave ďakujeme účastníkom a hostom za ich participáciu, podnetné príspevky a tešíme sa na ďalšiu spoluprácu.

V Trnave, dňa 06.04.2022

Mgr. Michaela Vaceková
Mgr. Emma Valigurská

Foreword

Dear readers,

the presented proceeding is an output from an international scientific conference of doctoral students and young scientists entitled *Social Sciences from the perspective of the young scientists VI.*, which took place on 28 October 2021 in hybrid form at the Faculty of Social Sciences University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava and online, via the MS Teams platform, due to the ongoing pandemic situation. The conference, which is every year organized by doctoral students of the Faculty of Social Sciences University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, took place as part of the Week of Science and Technology in Slovakia. The proceeding brings a set of papers based on the presented results and scientific research findings that the participants presented at the conference. Theme of the VI. year of the conference were *Challenges of the Demographic Crisis*. The conference was divided into four sections, in which participants had the opportunity to present their contributions in the context of the challenges of the demographic crisis for social policy and social work, European policies, public planning and budgeting and globalization aspects. Participants had the opportunity to present their papers in Slovak, Czech and English language. The conference was attended by 28 doctoral students and young scientists from Slovakia, Czech Republic and Cyprus. Three important guests spoke at the plenary section: PhDr. Mária Kočnerová, PhD. from the Constantine the Philosopher University in Nitra, Mgr. Tomáš Kramár - executive director and quality manager of the social service facility Humanus, n. o. in Hlohovec and PhDr. Martin Halaksa, PhD. - Mayor of Košolná. The conference was also attended by several passive participants, who had the opportunity to join the conference online and listen to interesting and beneficial presentations of conference participants. The conference also included a discussion of the individual papers presented, the aim of which was to create a space for the exchange of views and suggestions between the conference participants.

On behalf of the organizing committee and the management of the Faculty of Social Sciences University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, we would like to thank the participants and guests for their participation, inspiring contributions and we look forward to further cooperation.

Trnava, 06. April 2022

Mgr. Michaela Vaceková
Mgr. Emma Valigurská

Príspevky účastníkov konferencie

SEKCIA 1: Výzvy demografickej krízy pre sociálnu politiku a sociálnu prácu

VPLYV STARNUTIA POPULÁCIE NA MANAŽMENT ĽUDSKÝCH ZDROJOV (AGE MANAGEMENT)..... 10

Dominika BERNÁTOVÁ

PODNIKY SOCIÁLNI EKONOMIKY A KONTEXT SOCIÁLNI PRÁCE PŘI POSKYTOVÁNÍ PODPORY ZNEVÝHODNĚNÝM SKUPINÁM VE SPOLEČNOSTI.....21

Ivana HAVRÁNKOVÁ

KONIEC TOXICKEJ EPOCHY REGIÓNU HORNÁ NITRA?.....33

Erik HRABOVSKÝ, Michaela VACEKOVÁ

DEMOGRAFICKÉ TRENDY VÝVOJA RÓMSKEJ POPULÁCIE A RASTÚCI VÝZNAM INTEGRÁCIE RÓMOV NA SLOVENSKU.....45

Emília MARIANČIKOVÁ

DETERMINANTY POKLESU POPULÁCIE V SRBSKU - FERILITA, NATALITA A EMIGRACIE.....55

Anita JONAŠ MIŠIĆ, Anna BÉREŠOVÁ

DEMOGRAFICKÉ VÝCHODISKÁ DLHODOBEJ STAROSTLIVOSTI.....67

Vladimír NOGA, Peter VANSÁČ

ETIKA AKO SÚČASŤ SOCIÁLNEJ PRÁCE.....76

Erika OCHABOVÁ

ODCHOD MLADÝCH ĽUDÍ Z MIEST S VYŠŠOU MIEROU NEZAMESTNANOSTI A STARNUTIE OBYVATEĽSTVA.....87

Roland SIVOK

INKLÚZIA AKO VÝZVA PRE SÚČASNOSŤ.....96

Erika ŠTANGOVÁ

ANALÝZA AKTUÁLNYCH PROBLÉMOV SÚVISIACICH S DEMOGRAFICKOU KRÍZOU V REGIÓNE HORNÁ NITRA A ICH VPLYV NA SOCIÁLNU PRÁCU.....104

Dárius ŠTRBA

EFEKTIVITA NÁSTROJOV RODINNEJ POLITIKY NA VYROVNANIE PRIJMU V
RODINE V ČASE PRED A PO NARODENÍ DIEŤAŤA.....134
Karin ŠTROFOVÁ

ROLA SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA PRI ANGAŽOVANÍ DOBROVOLNÍKOV V
ZARIADENIACH PRE SENIOROV.....147
Michaela VACEKOVÁ

SOCIÁLNA POMOC VOJENSKÝM RODINÁM AKO NEZNÁMY OBJEKT
SOCIÁLNEJ PRÁCE.....156
Emma VALIGURSKÁ

SEKCIA 2: Výzvy demografickej krízy pre európske politiky

VPLYV DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA MALÉ OBCE V KONTEXTE
DODRŽIAVANIA PRINCÍPOV DECENTRALIZÁCIE A
SUBSIDIARITY.....162
Patrik FAJAK

DEMOGRAFICKÁ KRÍZA VO VZŤAHU K DIGITÁLNEJ DEMOKRACIÍ-
PERSPEKTÍVY A MOŽNÝ VÝVOJ.....170
Tomáš JANČI

PRÍSTUP EU K DEMOGRAFICKEJ KRÍZE V KONTEXTE VZDELÁVANIA
A PRÁCE S MLÁDEŽOU.....177
Monika KMEŤOVÁ

VÝZVY DEMOGRAFICKEJ KRÍZY PRE EURÓPSKE ŠTÁTY A ICH NÁRODNÚ
IDENTITU.....189
Stela OLEJÁROVÁ

SEKCIA 3: Reakcie verejného plánovania a rozpočtovania na demografickú krízu v súčasnosti (Sekcia je výstupom projektu APVV-19-0108)

FINACOVANIE SMART CITY.....198
Kristína DZUREKOVÁ

DOPADY DEMOGRAFICKEJ KRÍZY PRE E-GOVERNMENT.....207
Ján GANOBČÍK

ÚČASŤ VEREJNOSTI NA PARTICIPATÍVNYCH ROZPOČTOCH V ČECHÁCH A
NA SLOVENSKU.....226
Jozef GAŠPARÍK

PARTICIPÁCIA OBYVATEĽOV NA FUNGOVANÍ SAMOSPRÁVY.....232

Stanislav MICHAL

STRATEGICKÉ PLÁNOVANIE NA ÚROVNI MIESTNEJ SAMOSPRÁVY.....247

Matúš NOVÁK

VPLYV DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA ŠPORT.....262

Peter ŠAMALÍK

SECTION 4: Globalization Aspects and Demographic Trends

INCLUSIVE EDUCATION AND EDUCATIONAL – ADMINISTRATIVE PROBLEMS AND SOLUTIONS IN THE SPECIAL EDUCATION SCHOOLS AND REHABILITATION CENTERS IN THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS.....277

Refia ARI, Fahriye ALTINAY AKSAL, Zehra ALTINAY GAZI, Gökmen DAĞLI

EUROPEAN UNION THROUGH THE STUDENTS' LENS: CASE SLOVAKIA.....282

Ondřej HYNEK

DEMOGRAPHIC CHALLENGES: DIVERSITY OF SUPPORT AVAILABLE FOR ASYLUM SEEKERS IN GERMANY.....291

Lucrece Mireille SEGNING

OLD-AGE PROVISION AS A NEGATIVE FACTOR FOR FAMILY PLANNING – AGGRAVATION OF OLD-AGE PROVISION FOR EXISTING AND FUTURE GENERATIONS AS A DEMOGRAPHIC SOCIAL PROBLEM.....302

Wolfgang STORCK

VPLYV STARNUTIA POPULÁCIE NA MANAŽMENT ĽUDSKÝCH ZDROJOV (AGE MANAGEMENT)

THE IMPACT OF THE DEMOGRAPHIC CRISIS ON HUMAN RESOURCE MANAGEMENT (AGE MANAGEMENT)

Dominika BERNÁTOVÁ

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Fakulta verejnej správy, Katedra sociálnych štúdií

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na to, ako starnutie populácie ovplyvňuje riadenie ľudských zdrojov. V príspevku boli použité domáce a zahraničné zdroje, odborné publikácie, relevantné internetové zdroje a štúdie. Starnutie populácie je v súčasnosti vážnym problémom, ktorému čelí Slovensko, ale aj ďalšie krajiny. Ovplyvňuje aj trh práce a riadenie ľudských zdrojov v organizáciách. Početná generácia X postupne odchádza do dôchodku, takže čoraz väčšiu časť pracovnej sily budú tvoriť starší zamestnanci. Organizácie sa na to môžu pripraviť implementáciou princípov Age Managementu. Niektorí to už robia. Age management je spôsob riadenia ľudských zdrojov, ktorý zohľadňuje vek zamestnancov. Zameriava sa najmä na starostlivosť o zdravie zamestnancov, podporu udržiavania a zlepšovania fyzickej kondície zamestnancov, vzdelávacie aktivity, podporu medzigeneračnej spolupráce, prispôsobovanie organizácie práce a ergonómie, či rozvoj personálnych stratégií zohľadňujúcich potreby staršej generácie na pracovisku.

Kľúčové slová: starnutie obyvateľstva, starnúca pracovná sila, management ľudských zdrojov, vekový management.

Abstract

The aim of this paper is to point out how the ageing of the population affects human resource management. Domestic and foreign sources, professional publications, relevant Internet sources and studies were used. The ageing of the population is currently a serious problem facing Slovakia and also other countries. It also affects the labour market and human resource management in organizations. Numerous Generation X is gradually retiring, so more and more of the workforce will be made up of older employees. Organizations can prepare for this by implementing Age Management principles. Some already do. Age management is a way of managing human resources that takes into account the age of employees. It focuses in particular on employee health care, support for maintaining and improving the physical condition of employees, training activities, support for intergenerational cooperation, an adaptation of work organization and ergonomics, or the development of personnel strategies that take into account the needs of the older generation in the workplace.

Keywords: *population ageing, ageing workforce, human resource management, age management.*

ÚVOD

Slovenská republika aj zvyšok Európy v súčasnosti čelí demografickej kríze. Jej dôsledky sú výrazné pre rôzne oblasti spoločenského života. Zvyšuje sa vek dožitia a s tým je spojené predĺženie pracovného života. V blízkej dobe odíde do dôchodku veľký počet pracovníkov. Jedná sa o silnú kohortu nazývanú generácia X alebo Husákove deti (narodení 1965-1979). V súvislosti s predlžovaním dĺžky života budú chcieť ľudia ostať dlhšie v pracovnom procese. To bude zároveň nevyhnutné pre udržateľnosť systémov (napr. dôchodkových, sociálnych). Pre organizácie to znamená, že budú zamestnávať veľký počet starších zamestnancov, a tomu budú musieť prispôbiť svoje stratégie i politiky. V rámci personálnych stratégií a politik bude nevyhnutné zavádzať zásady Age managementu (vekového manažmentu).

1 STARNUTIE POPULÁCIE

Starnutie populácie „sa stalo dôležitou sociálnou, ekonomickou, zdravotníckou a dokonca aj kultúrnou témou v dôsledku rozsahu svojich dosahov a svojej takmer univerzálnej prítomnosti“ (Šprocha a kol. 2018, s. 351). Je spôsobené dvoma aktuálne prebiehajúcimi trendami – zvyšujúcim sa vekom dožitia a klesajúcou mierou pôrodnosti. Tieto dva trendy ovplyvňujú ponuku pracovnej sily.

Takmer „každá krajina na svete čelí nárastu počtu a podielu starších osôb v populácii. Proces populačného starnutia sa tak stáva jedným z najvýznamnejších spoločenských transformačných javov 21. storočia s vplyvom takmer na všetky sektory“ (Šprocha a kol. 2018, s. 351).

Podľa prognózy Eurostatu (2019) „podiel osôb vo veku 65+ na celkovej populácii Európskej únie (EÚ) vzrastie do roku 2100 z 20 % na 31 %. V rovnakom období sa podiel osôb vo veku 80+ takmer strojnásobí. Vo všetkých členských štátoch EÚ budú do roku 2100 na jednu osobu vo veku 65+ pripadať menej ako dve osoby v produktívnom veku. Predpokladá sa, že miera závislosti starého obyvateľstva sa v roku 2100 bude pohybovať od 53 % v Belgicku, Luxembursku a Švédsku až po 70 % v Portugalsku a 72 % v Chorvátsku“.

Podľa Prognózy obyvateľstva Slovenska do roku 2060 „čaká produktívne obyvateľstvo na Slovensku do roku 2060 dramatický pokles a poproduktívne zas naopak dramatický rast. V období 2017 – 2060 sa počet obyvateľov vo veku 15 – 64 rokov zníži zhruba o 970 tis. osôb, resp. 26,6 % a počet seniorov vo veku 65 rokov a viac sa zvýši zhruba o 760 tis. osôb, resp. 86 %“ (s. 68).

Krajiny vyvíjajú rôzne iniciatívy na zmiernenie dopadov týchto trendov. Mnohé zvýšili zákonom stanovenú hranicu odchodu do dôchodku, zrušili

možnosť odchodu do predčasného dôchodku a prijali opatrenia na podporu zamestnancov 55+ na trhu práce (napr. Skoglund and Skoglund, 2005). Cieľom týchto opatrení je zabezpečiť udržateľnosť systémov sociálneho zabezpečenia.

Hľadať spôsoby, ako si udržať staršiu pracovnú silu zdravú, je však nutné nie len na úrovni štátu, ale aj na úrovni organizácie. Je to najmä preto, aby sa organizácie vyhli strate dôležitých skúseností.

2 MANAŽMENT ĽUDSKÝCH ZDROJOV

Ľudia sú najdôležitejším zdrojom transformačného procesu organizácií. Predstavujú strategickú a efektívnu konkurenčnú výhodu, pretože, „ich motivácia, poznatky, zručnosti, schopnosti, tvorivosť a flexibilita, sú tým najdôležitejším strategickým zdrojom úspešného fungovania každej organizácie“ (Armstrong, 2006, s. 2). Ak chce byť organizácia úspešná, musí si uvedomiť, že ľudia sú najväčšie bohatstvo, akým disponuje. To, či bude alebo nebude úspešná, závisí od riadenia ľudí v organizácii. Práve tým sa zaoberá manažment ľudských zdrojov. „Sústredí sa na všetko, čo sa týka človeka v pracovnom procese“ (Koubek, 2005, s. 14). Manažment ľudských zdrojov je jedným zo subsystemov manažmentu organizácie a je tvorený personálnymi stratégiami, politikami, systémami a procesmi. Správne nastavené procesy manažmentu ľudských zdrojov majú vplyv na výkonnosť organizácie (Armstrong, 2006). Kravčáková (2014) procesy manažmentu ľudských zdrojov zaradila do troch subsystemov. Manažment zamestnávania tvoria procesy plánovanie, dizajn a redizajn pracovných miest, získavanie, výber, prijímanie zamestnancov, rozmiestňovanie, adaptácia a ukončenie pracovného pomeru. Manažment výkonnosti je tvorený procesmi vzdelávania a rozvoja, riadenia talentov a hodnotenia výkonu a výkonnosti zamestnancov. Manažment zvyšovania motivácie zahŕňa finančné a nefinančné odmeňovanie, bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci zamestnancov, starostlivosť a služby pre zamestnancov a pracovné vzťahy.

Na miesto manažmentu ľudských zdrojov v systéme manažmentu organizácie majú autori protichodné názory. „Niektorí ho vnímajú ako nenahraditeľnú súčasť manažmentu, iní v ňom vidia zbytočné zvyšovanie nákladov a neetické vzbudzovanie očakávaní u zamestnancov“ (Kravčáková 2014, s. 7-8).

3 VPLYV STARNUTIA POPULÁCIE NA MANAŽMENT ĽUDSKÝCH ZDROJOV

Jednou z kľúčových zmien, ktoré nastávajú na trhu práce, sú výrazné zmeny v demografii pracovnej sily. Jednou z týchto demografických zmien je jej starnutie (Armstrong, 2006).

Zhruba po roku 2000 začala „vo vyspelých krajinách OECD postupne narastať miera zamestnanosti osôb vo veku 64 a viac rokov. Tento trend spôsobilo viacero faktorov, z ktorých najdôležitejšími sú reformy dôchodkového

systému zamerané na postupné posúvanie veku odchodu do dôchodku, rast vzdelanosti a predlžovanie veku dožitia“ (Národný program aktívneho starnutia 2030, s. 16).

Veľmi početná generácia označovaná ako Husákové deti postupne odchádza do dôchodku a mladšie generácie nie sú až tak početné. Z tohto dôvodu je potrebné čo najskôr prijať patričné opatrenia na udržanie celého systému. Okrem opatrení zameraných na dôchodkové reformy a dlhodobú udržateľnosť financií je potrebné zamerať sa aj na podmienky zamestnávania starších osôb, resp. ako prispôbiť pracovné podmienky staršej populácii. Práve týmto problémom sa zaoberá Age management (vekový manažment).

Age management predstavuje „spôsob riadenia ľudských zdrojov, ktorý zohľadňuje zamestnancov v priebehu ich životných fáz s ohľadom na vek zamestnancov. Predstavuje vytvorenie podmienok, ktoré zohľadňujú vek na úrovni politickej a organizačnej, v riadení pracovných procesov v oblasti fyzického a sociálneho prostredia“ (Štalmachová a Strenitzerová, 2019, s. 64). Aj keď sa spomína najmä v súvislosti so staršími zamestnancami, týka sa všetkých vekových kategórií. Príspevok sa venuje Age managementu zameranému na starších zamestnancov.

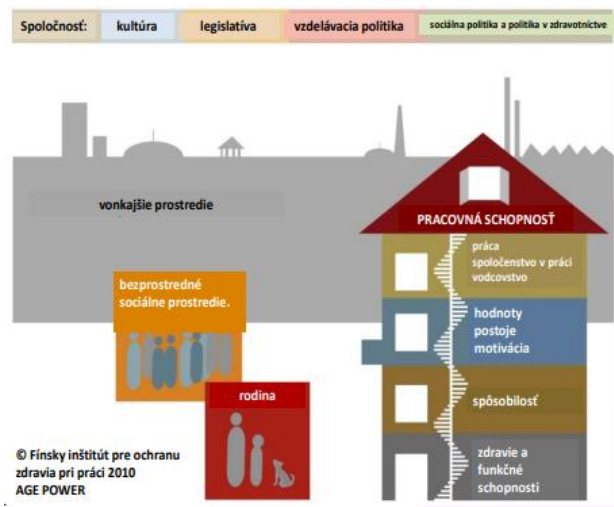
Koncept Age Managementu nie je nový. Vznikol už v 80. rokoch 20. storočia vo Fínsku. Impulzom k jeho vzniku bol tamojší nepriaznivý demografický vývoj. Jeho tvorcom je prof. Juhani Ilmarinen, ktorý v tom čase pôsobil na Fínskom Inštitúte pracovného zdravia. Venoval sa štúdiu v ktorej zisťoval, ako dlho môžu ľudia pracovať a kedy je ten správny vek odchodu do dôchodku. Zaoberal sa otázkou, čo ovplyvňuje človeka v priebehu starnutia, či je to zhoršujúce sa zdravie, zastarávajúce kompetencie, alebo pokles ich motivácie k práci. Tieto faktory, ktoré sú dôležité pre uplatnenie sa človeka, usporiadal Ilmarinen spolu so svojím tímom do konceptu pracovnej schopnosti a vytvoril tak nástroj na meranie tejto schopnosti. Vypracovali metódu WorkAbilityIndex – Index pracovnej schopnosti, ktorý je schopný číselne vyjadriť hodnotu pracovníka (Štorová, 2016).

Index pracovnej schopnosti zobrazuje model domu pracovnej schopnosti (Obr. 1), ktorý „znázorňuje rôzne aspekty, ovplyvňujúce pracovnú schopnosť človeka. Pracovná schopnosť je rovnováha medzi prácou a individuálnymi možnosťami. Okrem pracoviska ovplyvňujú rovnováhu aj rodina a blízke okolie“ (Ilmarinen 2012, s. 3). Rovnováha medzi prácou a individuálnymi možnosťami závisí od „zdravia a funkčných schopností; vzdelávania a spôsobilosti; hodnôt, postojov a motivácie; pracovného prostredia a komunity; obsahu, nárokov a organizácie práce“ (EU-OSHA¹[bez dátumu]). Nízky index pracovnej schopnosti môže znamenať napríklad to, že zamestnanec trpí mnohými chorobami, alebo má deficit v oblasti kompetencií (napr. počítačových).

---

¹ European Agency for Safety and Health at Work (Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci)

Obrázok 1: Model domu pracovnej schopnosti

Zdroj: Ilmarinen, 2012, s. 3

V štúdií ktorú viedol Ilmarinen bolo zistené, že s rastúcim vekom sa u 30 % respondentov pracovná schopnosť postupne výrazne stráca. Fínska vláda uznala, že toto číslo je vysoké a situácia vážna. Začali tvoriť a postupne realizovať rôzne národné programy a školenia pre zamestnancov i zamestnávateľov, ktorých tak pripravovali na to, čo sa deje v priebehu starnutia zamestnancov. Bola upravená legislatíva, čím pre zamestnávateľov aj zamestnancov vznikli nové povinnosti. Postupne sa Age management začal rozširovať do ostatných krajín EÚ (Štorová, 2016).

Implementácia princípov Age managementu je jedným z možných riešení, ako zmierniť dopady starnutia populácie. „Správne nastavený vekový manažment má pre organizácie viacero výhod. V prvom rade ide o udržanie konkurencieschopnosti, zníženie finančných nákladov, zvýšenie kvality pracovných síl, zlepšenie image-u organizácie, širší výber zamestnancov a mnohé ďalšie. Stratégia vekového manažmentu by mala byť v prvom rade zameraná na to, aby mal každý zamestnanec možnosť využiť svoje schopnosti, zručnosti a znalosti, a nebol diskriminovaný kvôli svojmu veku“ (Štalmachová a Strenitzerová, 2019, s. 64).

Cimbalíková a kol. uvádzajú hlavné zásady Age Managementu zameraného na skupinu starších zamestnancov. Sú to dobré znalosti o vekovom zložení organizácie, spravodlivý postoj k starnutiu, pochopenie pre individualitu a rozmanitosť a uplatňovanie strategického myslenia“ (2012 s. 14). Pozornosť by mala byť venovaná najmä, „starostlivosti o zdravie, podpore a propagácii udržiavania a zlepšovania fyzickej kondície zamestnancov, vzdelávacím aktivitám, podpore medzigeneračnej spolupráce, podpore uspokojenia z práce a zachovania pracovnej pohody, zvyšovaniu motivácie staršej vekovej skupiny, reštrukturalizáciu pracovných miest, rozvoju pracovného prostredia, prispôsobeniu organizácie a ergonómie práce, rozvoju personálnych stratégií s prihliadnutím na potreby staršej generácie na pracovisku“ (Štalmachová a Strenitzerová, 2019, s. 64). V každodennom riadení by sa organizácie mali

zamerať na osem hlavných cieľov, ktoré vymedzuje Ilmarinen. Mali by sa sústrediť na:

1. „lepšiu informovanosť o starnutí,
2. spravodlivý postoj k starnutiu,
3. riadenie otázok týkajúcich sa veku ako hlavná úloha a povinnosť manažérov a nadriadených,
4. riadenie otázok týkajúcich sa veku zahrnuté v politike ľudských zdrojov,
5. podpora pracovnej schopnosti a výkonnosti,
6. celoživotné vzdelávanie,
7. pracovné podmienky ústretové veku a
8. bezpečný a dôstojný prechod do dôchodku“ (2012, s. 2).

Organizácie musia zabezpečiť to, aby mali starší ľudia rovnaký prístup k pracovným miestam. Ageismus (veková diskriminácia) sa môže vyskytnúť už na začiatku procesu získavania – počas formulácie informácie o potrebe obsadenia pracovného miesta. Rámcová smernica EÚ z roku 2000 diskrimináciu zakazuje. Okrem rovnakého prístupu k zamestnaniu, má byť zabezpečené rovnaké zaobchádzanie aj „pokiaľ ide o pracovné podmienky, vrátane mzdy a prepustenia; prístup k odbornému vzdelávaniu, účasť v zastupiteľských organizáciách, vzdelávanie a sociálne výhody“ (Eur-lex [bez dátumu]).

Starší zamestnanci nemajú byť diskriminovaní v žiadnom z procesov manažmentu ľudských zdrojov, najmä pri získavaní, výbere, prijímaní do zamestnania, pri odbornej príprave a kariérom postupe. Odborná príprava je pri tejto vekovej kategórii zamestnancov nanajvýš dôležitá. Digitálne technológie čoraz viac prenikajú do rôznych oblastí života spoločnosti. „Hrozí riziko, že starší ľudia, kvôli nedostatočnej digitálnej gramotnosti, nebudú mať reálny prístup k potrebným informáciám a nástrojom spoločenskej participácie v platenom zamestnaní či v realizácii širokého rozsahu spoločensky a individuálne prospešných aktivít“ (Národný program aktívneho starnutia 2030, s. 11). Je nevyhnutné zabezpečiť starším zamestnancom rovnaké príležitosti na vzdelávanie ako majú ich mladší kolegovia. Politiky MLZ by mali zahŕňať vytvorenie vzdelávacieho prostredia na pracovisku, zabezpečiť dostupnosť odbornej prípravy bez ohľadu na vek, poskytnúť im špeciálne kurzy, školenia na obnovu ich schopností (rekvalifikačné) a nadšenia učiť sa. Tréningové programy a metódy vzdelávania majú byť prispôbené ich špecifickým potrebám (napr. špeciálny kurz odbornej prípravy v oblasti IT pre starších pracovníkov). „Investície do vzdelávania starších zamestnancov podporia dlhšie kariérne cesty a odstráni sa priepasť medzi dostupnosťou pracovnej sily a organizačnými potrebami“ (Chand and Markova, 2018, s. 7).

Aby si organizácie udržali zamestnancov vytvárajú postupy v oblasti manažmentu ľudských zdrojov zamerané na zníženie dobrovoľného odchodu z organizácie. „V rôznych fázach kariéry jednotlivca môžu priniesť želaný efekt rôzne stimuly a ich kombinácie“ (Chand and Markova, 2018, s. 7). Napríklad, zamestnanci trpiaci chronickými ochoreniami nie sú schopní pracovať aj vo vysokom veku, prípadne môžu pracovať len niekoľko hodín. Organizácie by im mali poskytovať väčšiu flexibilitu pracovného času, čo môže pomôcť udržať ich v

zamestnaní dlhšie (Walker, 2005). Rovnako im majú umožniť využívať netypické formy zamestnávania – napr. práca na čiastočný úväzok, telepráca. Zamestnanie na čiastočný úväzok predstavuje efektívny nástroj na zvýšenie účasti starších zamestnancov. Umožňuje im zostať v pracovnom pomere aj napriek zhoršenému zdravotnému stavu (Fagan et al., 2014).

Podľa Národného programu aktívneho starnutia SR 2030 je „rozhodnutie ukončiť ekonomicky aktívny život podmienené viacerými faktormi, pričom medzi najdôležitejšie patrí zdravotný stav. Rozhodnutie je závislé aj od príslušnosti k sociálno-ekonomickej skupine. Vyššiu tendenciu pokračovať v práci majú na Slovensku predovšetkým ľudia s vysokoškolským vzdelaním pôsobiaci predovšetkým v odvetviach ako školstvo, zdravotníctvo, sociálna pomoc a verejná správa a nižšiu v odvetviach ako spracovateľský priemysel, stavebníctvo, doprava a veľkoobchod a maloobchod“ (s. 16). Tieto rozdiely sú zapríčinené najmä fyzickou náročnosťou vykonávanej práce.

Aj výsledky Piateho európskeho prieskumu pracovných podmienok (Eurofund, 2012) ukazujú, že schopnosť pokračovať v práci sa naprieč odvetviami líši. Pri fyzicky náročných povolaniach ako remeselníci, obchodníci, prevádzkovatelia strojov a závodov si zamestnanci častejšie mysleli, že po dovŕšení 60 rokov už nebudú schopní pracovať. Naopak manažéri, odborníci alebo technici sa v prieskume vyjadrovali pozitívnejšie.

Schopnosť pokračovať v práci sa nelíši len medzi odvetviami ale diferencie existujú aj medzi členskými štátmi EÚ. Respondenti vo veku 50 až 59 rokov odpovedali vo vyššie menovanom prieskume na otázku, či budú môcť vykonávať rovnakú prácu aj vo veku 60 rokov. Celkovo odpovedalo negatívne 30% respondentov. Najnižšie percento zamestnancov, ktorí očakávajú že nebudú môcť vykonávať svoju prácu aj vo veku 60 rokov je podľa prieskumu v Írsku (9 %), Holandsku (11 %) a Švédsku (14 %). Najväčší podiel respondentov s negatívnou odpoveďou bol v Slovinsku (65 %) a Portugalsku (54 %) (Eurofund 2012). Rozdiely môžu byť spôsobené odlišným prístupom členských krajín k problematike starnutia pracovnej sily a k zvyšovaniu pracovnej schopnosti zamestnancov.

Zdravotný stav a pracovná schopnosť „sa s vekom nemení len kvôli práci, ale je aj výsledkom mimopracovných aktivít a biologických faktorov. Pracovné podmienky a zdravie sú však úzko prepojené“ (Eurofund, 2012, s. 46). Organizácie by sa preto mali v snahe o zvyšovanie pracovnej schopnosti starších zamestnancov venovať pracovným podmienkam a najmä bezpečnosti a ochrane ich zdravia pri práci starších zamestnancov. V ich schopnostiach a zručnostiach nastávajú s rastúcim vekom rôzne zmeny. Napríklad schopnosti ako, „rozvaha, strategické myslenie, holistické vnímanie, schopnosť uvažovania, sa s rastúcim vekom zlepšujú alebo len objavujú. S vekom rastú aj pracovné skúsenosti a odborné znalosti“ (EU-OSHA [bez dátumu]). Na druhej strane sa niektoré schopnosti a zručnosti pomaly strácajú, a to najmä fyzické a zmyslové. Tieto zmeny sa u jednotlivcov navzájom líšia. Závisia aj od ich „životného štýlu, stravovania, telesnej kondície, genetickej predispozície na choroby, úrovne vzdelania, práce a ďalších faktorov. Organizácie majú brať zmeny vo funkčných schopnostiach do úvahy pri hodnotení rizík v oblasti bezpečnosti a ochrany

zdravia pri práci. K týmto rizikám patrí hlavne: „fyzicky náročné pracovné zaťaženie; riziká spojené s prácou na zmeny; horúce, chladné alebo hlučné pracovné prostredie“ (EU-OSHA [bez dátumu]). Tieto skutočnosti sa majú zohľadniť pri tvorbe a redizajne pracovného miesta. „Organizácie by mali byť pripravené prispôbiť sa potrebám svojich starnúcich zamestnancov tým, že prejdú na menej fyzicky a psychicky náročné pracovné miesta a zohľadnia ergonomické potreby“ (Bediova et al. 2019, s. 2). V procese designu pracovných miest je potrebné urobiť preventívne opatrenia, ktoré predchádzajú chorobám a invalidite spôsobným prácou. Podľa Walkera je možné dizajn pracovného miesta zlepšiť napríklad, „odstránením dvíhania ťažkých predmetov, prudkých točivých pohybov, zabezpečením vhodného osvetlenia a sedenia, úpravou pracovných nástrojov. Zmenou osvetlenia sa kompenzuje slabý zrak. Zmenou sedenia a eliminovaním fyzickej záťaže sa kompenzujú ochorenia podporno-pohybového aparátu“ (2005, s. 693).

Bediova et al. (2019) zozbierali konkrétne príklady z dobrej praxe organizácií pôsobiacich v krajinách európskej únie. Osvedčeným postupom je napríklad:

- zapojenie zamestnancov do procesu dizajnu pracovných miest tak, že predkladajú vlastné návrhy týkajúce sa ergonómie;
- kontrola pracovísk fyzioterapeutom, ktorý zároveň dáva odporúčania na vylepšenie dizajnu pracovných miest;
- povinné kontroly zdravotného stavu v ročných intervaloch (zamestnanci na pozíciách s vyšším rizikom častejšie);
- dizajn pracovných miest vytvorený na mieru starším pracovníkom, zahrňajúci napríklad mentoring, doučovanie mladších zamestnancov alebo pracovné úlohy

vyžadujúce pomalšie tempo.

Okrem zlepšovania dizajnu pracovného miesta môžu organizácie podporiť a zvýšiť pracovnú schopnosť aj zavedením rôznych benefitov podporujúcich rovnováhu medzi pracovným a osobným životom zamestnancov. Takýmito benefitmi je napríklad, flexibilný pracovný čas, možnosť práce na čiastočný úväzok, možnosť pracovať z domu, možnosť starostlivosti o deti, dovolenka v nevyhnutných prípadoch, ošetrovateľská starostlivosť pre príbuzných o ktorých sa zamestnaneц stará poskytovaná externým partnerom, špeciálne pôžičky na financovanie ošetrovateľskej starostlivosti a mnoho ďalších (Lanxness 2018 cit. podľa Chand and Markova 2018).

„Príklady osvedčených postupov dokazujú, že prínosy podpory pracovnej schopnosti prevážia nad nákladmi na investície do tejto oblasti. Ľudia môžu ďalej produktívne pracovať, zlepšiť sa pracovná atmosféra, vzrastie produktivita a znížia sa problémy súvisiace s vekom,“ (Ilmarinen, 2012 s. 6).

ZÁVER

Organizácie sa budú musieť prispôbiť tomu, že v dôsledku starnutia populácie bude značná časť ich zamestnancov staršieho veku. Starší zamestnanci „majú iné zručnosti a schopnosti ako ostatné generácie. Bez ich účasti v pracovnom živote by nastal nedostatok odborných, štrukturálnych a komunikačných kapacít. Dôležitou podmienkou toho, aby starší zamestnanci zostali aktívni, a na zabezpečenie toho, aby spoločnosť mala úžitok z ich silných stránok a talentu je dobrý pracovný život“ (Ilmarinen, 2012, s. 7). Organizácie tomu budú musieť prispôbiť svoje stratégie, politiky a procesy.

S rastúcim vekom pracovná schopnosť človeka klesá. Ak chcú organizácie udržať pracovnú schopnosť svojich (nielen) starších zamestnancov dlhodobo na vysokej úrovni, mali by do svojho riadenia implementovať princípy Age managementu. Mali sa viac zaujímať o starnutie a o to, čo sa so zamestnancami v priebehu starnutia deje. Pri starších zamestnancoch je nevyhnuté dbať hlavne na zvýšenú pozornosť o ich bezpečnosť a zdravie, a tiež na ich vzdelávanie. Organizácie si môžu brať príklad z už osvedčených postupov, ktorých cieľom je podpora a zvýšenie pracovnej schopnosti zamestnancov.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ARMSTRONG, M. 2006. *Řízení lidských zdrojů*. Praha: Grada Publishing a.s. 856 p. ISBN 80-247-0469-2.

BEDIOVA, M., KREJCOVA, A., CERNY, J., KLIMVZUK, A., MIKUS, J. 2019. Policy Brief on Age Management: Ergonomic aspects and health interventions for older workers. In *Policy Brief No. 5* [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/108775/1/MPRA_paper_108775.pdf>.

CIMBALNÍKOVÁ, L., FUKAN, J., LAZAROVÁ, B., NAVRÁTILOVÁ, D., NOVOTNÝ, P., ODRAZILOVÁ, R., PALÁN, Z., RABUŠICOVÁ, M., RAJMONOVÁ, M., ŘEHÁKOVÁ, L., ŠTOROVÁ, I. 2012. *Age management pro práci s cílovou skupinou 50+*: Metodická příručka. Vydala Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/metodicka_prirucka_-_web.pdf. ISBN 978-80-904531-5-9>.

EUROFUND. 2012. *Sustainable work and the ageing workforce*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2012/working-conditions-social-policies/sustainable-work-and-the-ageing-workforce>>.

EUROSTAT. 2019. *The EU's population projected up to 2100*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete:

<<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190710-1>>.

EUR-LEX. 2017. *Rovnaké zaobchádzanie bez ohľadu na rasový alebo etnický pôvod* [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l33114>>.

FAGAN, C., NORMAN, H., SMITH, M., GONZÁLEZ MENÉNDEZ, M. C. 2014. In search of good quality part-time employment. In *Conditions of work and employment series* No. 43 [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_237781.pdf. ISSN 2226-8952>.

ILMARINEN, J. 2012. *Podpora aktívneho starnutia na pracovisku*. Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eip/ageing/library/podpora-akt%C3%ADvneho-starnutia-na-pracovisku_en.html>.

KOUBEK, J. 2005. *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. 3. vydanie. Praha: Management Press. 367 p. ISBN 80-7261-033-3.

KRAVČÁKOVÁ, G. 2014. *Manažment ľudských zdrojov*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika (Vysokoškolské skriptá) [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2014/fvs/manazment_ludskych_zdrojov.pdf>. ISBN 978-80-8152-219-2.

LANXNESS. 2018. cit. podľa CHAND, M., MARKOVA, G., 2018. The European Union's aging population: Challenges for human resource management. In *Thunderbird International Business Review* [online]. vol. 61. no. 3. p. 519-529. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/tie.22023>>. ISSN 1520-6874.

NÁRODNÝ PROGRAM AKTÍVNEHO STARNUTIA NA ROKY 2021-2030 (analytická časť). 2020. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://ivpr.gov.sk/wp-content/uploads/2020/10/narodny_program_aktivneho_starnutia_repkova_2020.pdf>.

OSHA. [bez dátumu]. *Europeand directives on safety and health at work*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://osha.europa.eu/sk/safety-and-health-legislation/european-directives>>.

PROGNÓZA OBYVATELSTVA SLOVENSKA DO ROKU 2060. [online]. [cit. 25-10-

2021]. Dostupné na internete:

<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Prognoza_SR_2060_DEF.pdf>.

SKOGLUND, B. and SKOGLUND, C. 2005. Can age management promote work ability among older workers? In *International Congress Series 1280* [online]. p. 392-396. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/229207365_Can_age_management_promote_work_ability_among_older_workers ISSN 0531-5131>.

ŠPROCHA, B, ŠÍDLO, L., KLAPKOVÁ, M., ĎURČEK, P. 2018. Nové prístupy k hodnoteniu procesu populačného starnutia a ich aplikácia v prípade Slovenska a Európy. In *Geografický časopis*. [online]. vol. 70 no. 4. p. 351-371. Vydal: Geografický ústav SAV [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=journal-list&part=article_response_page&journal_article_no=15607. ISSN 2453-8787>.

ŠTALMACHOVÁ, K., STRENITZEROVÁ, M. 2019. Analýza trhu práce SR v kontexte Age managementu a predpoklady jeho ďalšieho vývoja. In *Pošta, Telekomunikácie a Elektronický obchod* [online]. vol. 14. no. 2. p. 63-69. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://drepo.uniza.sk/handle/hdluniza/211>. ISSN 1336-8281>.

ŠTOROVÁ, I. 2016. Age management a možnosti jeho uplatnení v personálnom řízení. In *Čtenář: Měsíčník pro knihovny*. [online]. vol. 68. no. 1. p. 3-8. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.svkkl.cz/en/ctenar/clanek/614>>.

WALKER, A. 2005. The emergence of age management in Europe. In *International Journal of Organizational Behaviour*. [online]. vol. 10. no. 1. p. 685-697. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/254134678_The_emergence_of_age_management_in_Europe. ISSN 1440-5377>.

Kontaktná adresa

Mgr. Dominika Bernátová
Fakulta verejnej správy, Katedra sociálnych štúdií
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
Popradská 66, 040 11 Košice
Slovenská republika
email: dominika.bernatova1@student.upjs.sk

PODNIKY SOCIÁLNÍ EKONOMIKY A KONTEXT SOCIÁLNÍ PRÁCE PŘI POSKYTOVÁNÍ PODPORY ZNEVÝHODNĚNÝM SKUPINÁM VE SPOLEČNOSTI

SOCIAL ECONOMY ENTERPRISES AND THE CONTEXT OF SOCIAL WORK IN PROVIDING SUPPORT TO DISADVANTAGED GROUPS IN SOCIETY

Ivana HAVRÁNKOVÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Abstrakt

Článek poukazuje na problematiku sociální ekonomiky jako další formy podnikání, která zastává klíčovou úlohu při udržitelném propojení ziskovosti se solidaritou. Podniky sociální ekonomiky potřebují určitý právní rámec a podporu sociálních politik, zejména v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení a při poskytování podpory znevýhodněným skupinám obyvatel. Cílem příspěvku je nastínit problematiku sociálních podniků a úzkou provázanost sociální práce v současnosti a reagovat na oblast sociálního podnikání v ČR v kontextu sociální práce. Teoretickým podkladem byly koncepty sociální politiky a politiky zaměstnanosti v České republice a EU. Byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu. Sběr dat probíhal pomocí rozhovorů v roce 2021, cílovou skupinou byl sociální podnik. Text je pojat jako teoretická stať, která v první části odkrývá zjištění v rámci průzkumu v sociálním podniku a v druhé části navazuje na vybraná doporučení vládních politik v oblasti sociální a hospodářské v ČR a EU. V příspěvku jsou prezentovány výsledky kvalitativní obsahové analýzy rozhovorů, členěné dle oblastí uvedených v cílech, včetně diskuse zaměřené na definování možných rizik a limitů výzkumu. Předložený návrh je postaven na principech kontextualizace situace, se zaměřením i na budoucnost zaměstnávání osob znevýhodněných na trhu práce. Implikace pro sociální práci – text přináší pohled pro sociální pracovníky v odvětví sociálního podnikání, na práci v sociálním podniku s osobami znevýhodněnými na trhu práce a zaměřuje na otázku sociální spravedlnosti.

V příspěvku jsou uvedeny příklady z praxe v České republice, vybraná doporučení a závěry demografické výzvy v EU vzhledem na hospodářské a rozvojové nerovnosti.

Klíčová slova: sociální podnik, sociální ekonomika, sociální práce.

Abstract

The article points out the issue of the social economy as another form of

entrepreneurship which plays a key role in the sustainable link of profitability and solidarity. Social economy enterprises need a certain legal framework and support for social policies, particularly in the fight against poverty and social exclusion and in providing support to disadvantaged populations. The aim of this paper is to outline the issues of social enterprises and the close connection of social work at present and to respond to the area of social entrepreneurship in the Czech Republic in the context of social work. The theoretical basis was the concepts of social policy and employment policy in the Czech Republic and the EU. A method of qualitative research has been chosen. Data collection was carried out through interviews in 2021, the target group being the social enterprise. The text is conceived as a theoretical essay, which in the first part reveals the findings of the survey in the social enterprise and in the second part builds on selected recommendations of government policies in the field of social and economic policies in the Czech Republic and the EU. The paper presents the results of a qualitative content analysis of the interviews, broken down by the areas identified in the objectives, including a discussion focused on defining the potential risks and limits of research. The present proposal is based on the principles of contextualisation of the situation, focusing also on the future of employment of people disadvantaged in the labour market. Implications for social work - the text provides an insight for social workers in the social entrepreneurship sector, working in a social enterprise with people disadvantaged in the labour market and focuses on the issue of social justice.

The paper provides practical examples from the Czech Republic, selected recommendations and conclusions of the demographic challenge in the EU with regard to economic and development inequalities.

Keywords: social enterprise, social economy, social work.

ÚVOD

Současná demografická situace v demokratických státech a v rámci Evropské unie si vyžaduje zamyšlení kam a jakým směrem nastavit jednotlivé cíle, které budou koncipovány v holistickém přístupu, které budou zahrnovat sociální a hospodářské politiky, aktivní trh práce a politiky soudržnosti a prorodinné politiky (ve smyslu podpory rodinného a pracovního života), a současně aktivní politiky v oblasti stárnutí populace, podpory znevýhodněných skupin obyvatel a definování a nastavení opatření pro krizové a pandemické situace. Sociální problémy, sociální izolace, ekonomické dopady na rodiny v situaci při zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel je výzvou pro vlády států Evropy, s apelem podpory aktivní politiky v oblasti sociálního podnikání. Pracovní uplatnění nepředstavuje pro osoby se zdravotním postižením pouze zdroj příjmu, je i jedním z nejdůležitějších nástrojů integrace a prevence sociálního vyloučení.

Je zřejmé, že krize s onemocněním COVID-19 bude mít závažné důsledky pro budoucí politiky států Evropy. K této otázce se připojuje řada autorů, například Kendall, Ehrlich, Chapman, Shirota, Allen, Gall, Kek-Pamenter, Kohouti, Palipana, upozorňují na kvalitu života osob se zdravotním postižením (Kendal, Ehrlich, Campan et al., 2020). V této souvislosti je zapotřebí nastavit státní

financování, které budou cíleny na demografické výzvy, roustoucí nerovnosti mezi členskými státy, zaměřeny na ochranu obyvatel s cílem zmírnit negativní sociální a zdravotní dopady. Tyto kroky předpokládají zapojení do diskuse všechny sociální partnery, odbornou a občanskou společnost.

1 SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ A KONTEXT SOCIÁLNÍ PRÁCE, PŘÍKLADY Z PRAXE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Sociálním podnikem se rozumí „subjekt sociálního podnikání“, tedy právnická osoba, její součástí nebo fyzická osoba, která splňuje principy sociálního podnikání. Sociální podnik akcentuje sociální rozměr podnikání, a tak naplňuje veřejně prospěšný cíl. Sociální podnik klade důraz, vzniká a rozvíjí se na konceptu tzv. trojího prospěchu – sociálního, ekonomického a environmentálního. Sociální podnik působí ve všech sférách hospodářství a narozdíl od běžných podniků, založených na maximalizaci zisku, důsledně dodržují etické principy podnikání včetně principu rovných příležitostí. V praxi je největší procento sociálních podniků zakládáno podnikateli – jednotlivci nebo skupinami, jejichž motivací je uspokojování společenských potřeb. Zakladací listiny sociálních podniků jsou zveřejněny v obchodním rejstříku.

Obecnou definici sociálního podniku nabízí například *Social Enterprise: a strategy for success* – „Sociální podnik je podnik s primárně sociálními cíli, jehož přebytky jsou za tímto účelem reinvestovány především do podniku nebo do komunity, místo aby byly vedeny potřebou maximalizovat zisk pro akcionáře a vlastníky.“ (Social Enterprise, 2002:13)

Veřejně prospěšný cíl je formulován v zakladacích dokumentech sociálního podniku a naplňován prostřednictvím konkrétních aktivit. Předpokládá se účast zaměstnanců a členů na směřování sociálního podniku. Důraz je kladen na rozvoj pracovních kompetencí znevýhodněných zaměstnanců. Případný zisk je přednostně využitý pro rozvoj sociálního podniku anebo pro naplnění veřejně prospěšných cílů. Alespoň minimální podíl tržeb z prodeje výrobků a služeb se podílí na celkových výnosech. Dochází k zohledňování environmentálních aspektů výroby a spotřeby (Metodika Ergoprogress, 2019). Na velmi obecné úrovni jsou principy sociálního podniku definované TESSEA². Základním smyslem sociálního podniku je provozovat aktivity prospívající společnosti či místní komunitě vykonáváním soustavné ekonomické aktivity, veřejně prospěšných služeb.

Zjednodušeně by se dalo konstatovat, že české pojetí je široké a důraz je kladen na podnikání, aby si na sebe dokázaly sociální podniky vydělat. Mezi sociální podniky členíme nejen integrační sociální podniky, které zaměstnávají znevýhodněné osoby, ale také ty podniky, které jsou zaměřené ekologicky, podporují místní rozvoj nebo se věnují fairtradovému obchodování. Do sociálního podnikání řadíme také podnikání neziskových organizací, které si přivydělávají a

² TESSEA ČR, z.s. (ve zkratce „TESSEA“) je nestátní nezisková organizace, jejím posláním je přispívat k rozvoji sociálního podnikání v ČR, s vazbou na činnost v regionech. Online dostupný z: <http://www.tessea.cz/>

ze zisku podporují svoji hlavní činnost.

Zákon o sociálním podnikání, který připravuje Úřad vlády ČR ve spolupráci s MPSV ČR a Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR od roku 2014, je v současné době ve fázi příprav. Pro tvorbu nového zákona je třeba naplnit dvě vstupní podmínky – pro právní regulaci nějaké činnosti existuje jak společenská potřeba, tak i politická vůle. Samostatná legislativa k sociálnímu podnikání není dosud přijata, české prostředí může vycházet z podpůrné podoby zákoníku práce³ a zákona o důchodovém pojištění⁴ ve smyslu zaměstnávání znevýhodněných osob a osob se zdravotním postižením. Dále je pak soukromou iniciativou ekonomických subjektů, jak se bude daný podnik, či organizace definovat ve smyslu sociálního podniku.

Implementace sociální práce do sociálního podniku v ČR není samozřejmostí, v praxi existují různé modely a kvalita. Jako příklad dobré praxe uvádím neziskovou organizaci Čeká abilympijská asociace, z.s.⁵ Tato organizace zaměstnává více jak 50% osob s hendikepem, s různým typem postižení. Někteří zaměstnanci s hendikepem jsou zároveň i členy spolku, jsou zapojeni do strategického plánování podniku a podílí se na vedení a koordinaci jednotlivých aktivit. V sociálním podniku působí sociální pracovníci, metodik, vedoucí služeb a pracovníci v sociálních službách, a je zde také zastoupena pracovní pozice asistent práce. Sociální firma má registrované dvě sociální služby – osobní asistenci a sociální rehabilitaci. Sociální podnikání je směřováno do gastru provozu a truhlářské dílny. Z příkladu této praxe se ukazuje, že model takto nastaveného sociálního podniku, kdy je do provozu zapojen kontext sociální práce, je funkční a je podporován zaměstnavatelem.

1.1 Výzkumné šetření v sociálním podniku

Pro interpretaci problematiky sociálních podniků a kontext sociální práce při podpoře znevýhodněných skupin jsme zvolili pozitivistický přístup. Design výzkumu byl zasazen do kvalitativního výzkumného šetření s použitím polostrukturovaných rozhovorů a byla užita analýza dokumentů - Demografické výzvy v EU vzhledom na hospodárske a rozvojové rozdiely, Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025. Výzkumným cílem bylo zmapovat problematiku sociálního podniku a provázanost sociální práce a reagovat na oblast sociálního podnikání v ČR v kontextu sociální práce. Ve výzkumu jsme se zaměřili na základní orientaci v postavení sociálních podniků na trhu práce a sociální práci při poskytování podpory znevýhodněným skupinám obyvatel. Cílovou skupinu představovala sociální firma (sociální podnik), která zaměstnává osoby se zdravotním

³ ČESKO. Zákon č. 262 ze dne 21. dubna 2006, zákoník práce, Sbirka zákonů ČR, 2006. částka č. 84/2006.

⁴ ČESKO. Zákon č. 155 ze dne 3. srpna 1995, o důchodovém pojištění, Sbirka zákonů ČR, 1995, částka č. 41/1995.

⁵ Česká abilympijská asociace, z.s. online dostupný z: www.centrumkosatec.cz

postížením. Výběr osob pro rozhovory byl záměrný, rozhovorů se účastnili zaměstnanci sociálního podniku. Kritériem pro výběr účastníků v rozhovorech byla minimálně tříletá praxe v oblasti sociálního podniku a sociální práce. Do rozhovorů byli zapojeni sociální pracovníci, vedoucí služby osobní asistence a ředitelka společnosti Česká abilympijská asociace, z. s.⁶

V provedeném šetření, jehož výsledky jsou prezentovány v tomto příspěvku jsme se soustředili na následující oblasti:

1. zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel na trhu práce
2. finance (sociální podnikání a zisk)
3. trh práce a sociální podnikání
4. sociální práce v sociálním podniku.

Ke každé sledované oblasti směřovala výzkumná otázka:

VO1: Je aktivní politika zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel na trhu práce jako účinná metoda pro oblast sociálního podnikání v České republice?

VO2: Je forma sociálního podnikání podnikání se ziskem?

VO3: Má sociální podnik v současné době místo na trhu práce?

VO4: Existuje a jakým způsobem se realizuje přímá sociální práce v sociálním podniku?

Sběr dat probíhal pomocí polostrukturovaných rozhovorů v období září – říjen 2021. Celkem bylo provedeno 5 rozhovorů, vždy v poměru jeden výzkumný pracovník a jeden zástupce ze sociálního podniku. Účastníci výzkumu byli vybráni pomocí metody záměrného výběru. Rozhovory probíhaly podle předem připravené struktury, ta byla vytvořena na základě uvedených sledovaných okruhů, struktura obsahovala celkem 8 základních (obecných) otázek, které byly doplněny o 5 dalších (konkrétních) podotázek tak, aby byla v rozhovorech probrána všechna sledovaná témata. Zároveň byli účastníci šetření vyzváni k tomu, aby podávali obsáhle odpovědi, aby své odpovědi dále rozvíjeli a v případě potřeby pokládali tazatelé doplňující podotázky tak, aby byla naplněna připravená struktura rozhovoru. Na závěr jednotlivých rozhovorů měli účastníci prostor pro vyjádření postřehů či doplnění informací o danému tématu. Všichni účastníci se výzkumného šetření účastnili dobrovolně.

1.1.1 Výsledky výzkumu

Výsledky obsahové analýzy jsou v následujícím textu strukturovány podle jednotlivých výzkumných otázek.

VO1: Je aktivní politika zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel na

---

⁶ Česká abilympijská asociace, z.s., je největší zaměstnavatel osob s hendikepem v Pardubickém regionu v ČR. Z celkového počtu všech zaměstnanců firmy je zde více jak 50% zaměstnanců se zdravotním postižením. online dostupný z: www.centrumkosatec.cz

trhu práce jako účinná metoda pro oblast sociálního podnikání v České republice?

Z rozhovoru vyplynulo, že sociální stát a ochrana ohrožených obyvatel včetně zaměstnávání OZP je důležitou oblastí státu. Všichni zúčastnění v rozhovorech projeví shodu, že je třeba nadále podporovat aktivní politiku zaměstnanosti, aby každý nesl svoji míru odpovědnosti a zapojení se do dění, ať už je to rodina, nebo práce. Tato forma zaměstnávání dává lidem možnost začlenit se do běžného života a příležitost získat tak potřebné zkušenosti pro další život. Sociální pracovníci upozorňují na významný prvek, a to, že v průběhu práce dochází ke zvýšení samostatnosti, dovednosti jedince, schopnost udržet si pracovní návyky a rozšíření profesních možností. Ředitelka firmy uvedla, že se jedná o cestu ke společenskému začleňování a k nezávislosti na sociálních dávkách. Nedostatek spatřuje v tom, že skupina osob s hendikepem není monolitická skupina, každá z nich má své specifické potřeby i individuální pracovní potenciál. Sociální pracovníci vidí riziko vládních reforem, v konceptu zaměstnávání osob se zdravotním postižením ochotu zaměstnavatelů zaměstnávat osoby se znevýhodněním i do budoucna. Shodně také zaměstnanci vidí potíže v nepřijetí legislativy k sociálnímu podnikání. Nemají žádné zvláštní v konkurenčním boji, pouze záleží na zdatnosti vedení podniků, jak umí předložit spolupracující firmě společenskou prospěšnost. Jinak se musí účastnit klasického konkurenčního boje a přesto zaměstnávají lidi, kteří potřebují daleko větší podporu při výkonu své práce než zdravý člověk. Dále zaměstnanci uvedli, že není jednoznačně stanoveno, jak má sociální podnik fungovat, existují standardy pro subjekty, kteří se definují jako sociální podnik. Je důležité zachovat solidaritu a tento princip podporovat. Platí myšlenka začlenění do společnosti a života i proto je tento typ zaměstnávání podporován státem. Ředitelka dále sdělila, že bez ohledu na typ hendikepu, vždy osoba se zdravotním postižením potřebuje podporu, individuální přístup, empatii kolegů, nadřazeného, velkou dávku tolerance ze strany vedení firmy.

VO2: Je forma sociálního podnikání podnikání se ziskem?

K otázce financování a výnosů v sociálním podniku sociální pracovníci uvedli, že mají určitou orientaci, na konkrétní výši a stav hospodaření odkazují na výroční zprávu organizace. Mají povědomí, že sociální firma, ve které pracují má zisk, jeho široká škála podnikatelských aktivit zaujímá hlavní finanční příjem v ekonomické situaci a prostředí. Zaměstnanci vyjádřili shodu, že i sociální podnik může být v zisku, musí však zisk vracet do vzdělávání a péči o zaměstnance. Vedoucí služby uvedla, že je důležitá spolupráce s krajem, podniku se daří uspět v dotacích na sociální podnikání. Ředitelka firmy poukazuje na skutečnosti, že pokud podnik neprosperuje, zaměstnavatel neudrží provoz a firma zkrachuje. Sociální podnik musí neustále pracovat na své kvalitě, na vedení a vzdělávání svých zaměstnanců. Péče o zaměstnance je prioritou, nástrojem jsou profesionálové, a to nejen z řad asistentů na pracovišti, ale z řad terapeutů, sociálních pracovníků, pracovních poradců, mediátorů apod. Zaměstnanci shodně upozornili na různá rizika, omezení při zaměstnávání osob s hendikepem, a to ve vztahu, kdy může být ohrožen zisk sociálního podniku. Zmiňovaná byla oblast rizik na státní úrovni, a

to změna legislativy a záměru při podprování zaměstnávání OZP, dále výběr zaměstnanců pro určitou práci, kdy zaměstnanec tuto práci není schopen zvládnout vzhledem ke zdravotním komplikacím či zhoršení zdravotního stavu, nestabilitě zdravotního stavu. Dalším rizikem může být skutečnost, že pro sociální podnik jsou zaměstnanci na prvním místě, jejich potřeby a zájmy jsou pro podnik důležitější než zisk. Podle vyjádření ředitelky možná rizika, která mohou ovlivnit sociální podnikání se ziskem jsou personální nestabilita, fluktuace, nízká nezaměstnanost a nezaměstnatelnost některých osob s hendikepem.

VO3: Má sociální podnik v současné době místo na trhu práce?

V rozhovoru sociální pracovníci upozornili na důležitost zaměstnávání osob s hendikepem v sociální firmě, a to z důvodu přínosu zapojení sociální služby a sociální práce. Není jasné, když sociální podnik funguje bez podpory sociální práce, je čistě zaměřen jen na zisk a výrobu. Sociální podnik má svá specifika, podpora osob s hendikepem je v různých rovinách a stupních – důležité je se zaměstnancem plánovat práci, motivovat ho, stanovit si cíle plnění a vyhodnocovat jejich naplnění. Osoby s hendikepem při výkonu své práce a činnosti mají uzpůsobené sociální, provozní, technické, podmínky. Vedoucí služby uvedla, že z praxe firmy má sociální podnik jiný pohled, chce to dělat jinak, management má jiný hodnotový žebříček. Dle sdělení ředitelky se aktuálně většina chráněných dílen přeformulovala na sociální firmy. Tam míří se žádostmi o práci většina osob s hendikepem, komplikace pro osoby s hendikepem na tomto trhu práce jsou – dohoda práce na zkrácený úvazek, směnnost dle svých možností, úprava prostředí, častější nemocnost, návštěvnost lékařů, což nejsou jednoduché věci k vyjednávání se zaměstnavatelem....Sociální firmy tyto podmínky osoby s hendikepem, osob se zdravotním postižením akceptují a umí s nimi pracovat.

K aktuálnosti modelu sociálního podnikání na trhu práce zaměstnanci odkazují na nejistý vývoj s ohledem na situaci do budoucna, v závislosti na financování sociálního podnikání, legislativě a zda stát bude spíše podporovat otevřený volný trh práce, či se bude zaměřovat na chráněný trh práce.

Jako alternativní cesty vedoucí služby uvedla možnou úlevu na daních a stanovení osobního asistenta nebo asistenta práce pro osoby s hendikepem. Někteří sociální pracovníci navrhují alternativu zapojení zaměstnanců nějakou formou na řízení podniku, na rozhodování, jakým směrem se bude dál podnik rozvíjet. Vedení sociálního podniku vidí inspiraci ze zahraničí, například víceúrovňové zaměstnávání dle míry podpory.

VO4: Existuje a jakým způsobem se realizuje přímá sociální práce v sociálním podniku?

Všichni aktéři v rozhovoru jednoznačně vyjádřili podporu pro realizaci sociální práce v sociálním podniku, definují toto oblast jako každodenní činnost při práci s jedincem. Z rozhovoru vyplynula žádoucí potřeba sociální práce, pokud by v praxi neexistovala sociální práce, mnoho klientů by nebylo schopno samostatně pracovat, dodržovat dohodnuté cíle, plnit úkoly, provádět vlastní práci.

Vedoucí služby uvedla, že zaměstnanci jsou na prvním místě, sociální pracovníci spolupracují s lokálními komunitami a skupinami. Zaměstnanci s hendikepem jsou někdy klienty sociální služby. Sociální pracovníci nabízejí pomoc a podporu při sepisování námitek, odvolání, nebo při ztrátě bydlení, rozvodu, sporech atd.. V rozhovoru sociální pracovníci definovali konkrétní činnosti sociální práce, které při zaměstnávání osob s hendikepem v sociálním podniku uplatňují. Jedná se o poradenství sociálně-právní, sociálně terapeutické činnosti, průvodcovství, asistenci při výchovně-vzdělávacích činnostech, motivační a aktivizační činnosti. Mezi využívané metody sociální pracovníci v praxi řadí: nejčastěji rozhovor, také pozorování, někdy metoda síťování. Sociální práce se zaměřuje na případovou práci, práci s jednotlivcem, se skupinou, s rodinou, dále streetwork, resocializaci. Podpora je cílena na výběr vhodné práce pro každou osobu, která má určitou schopnost pracovat, pomoc začlenit se do kolektivu, dát lidem tu správnou a vhodnou šanci.

V neposlední řadě zaměstnanci v průběhu rozhovoru hodnotili přínosy, rezervy a potíže při aplikaci sociální práce v sociálním podniku. Za jednoznačný přínos považují a v praxi identifikují posun osob s hendikepem v jejich každodenních činnostech, kdy samy vnímají pomoc a podporu jako důležitý prvek při svém zaměstnávání. Rezervy jsou v poddimenzované kapacitě počtu sociálních pracovníků na počet klientů, jedná se o problém s financováním těchto pozic. Tato činnost je financována z dotací města, kraje. Sociální pracovníci poukázali na přerávající nedůvěru okolí, někteří lidé si myslí, že tito lidé nebudou schopni svoji práci vykonávat správně, nebudou k ní mít správný přístup. Setkávají se s přetrvávající stigmatizací osob s hendikepem, zejména osob s duševním onemocněním. V některých případech jde o situace silného navázání klienta, později zaměstnance sociálního podniku na sociální pracovníky.

Diskuse

Předložené výsledky nejde vzhledem k charakteru výzkumu zobecňovat, výsledky mají orientační a ověřovací charakter. Limity je možné ilustrovat na situaci popsané ve VO1, VO3 – riziko vládních reforem, konceptu zaměstnávání osob se zdravotním postižením ochota zaměstnavatelů na trhu práce zaměstnávat osoby se znevýhodněním i do budoucna. Je třeba toto dále ověřit a bez širšího výzkumu by se tento problém a značné riziko pro sociální podnikání identifikovalo (nebo bylo vyvráceno). Diskutabilní jsou také výpovědi vztahující se k postavení sociálního podniku na trhu práce. Zaměstnanci (sociální pracovníci) nemají jednoznačnou představu o svoji práci do budoucna. Otázka směřování zaměstnávání osob se zdravotním postižením je závislá jakým směrem bude nastavený trend v ČR, zda stát bude spíše podporovat otevřený volný trh práce, či se bude zaměřovat na chráněný trh práce. Subjektivní pohled zaměstnanců sociálního podniku může vypovídat o jejich snaze řešit dopady politik zaměstnávání osob se zdravotním postižením a přizpůsobit fungování v rámci stanovených pravidel firmy tak, aby kvalita služeb a sociální práce utrpěla co

nejméně. Významným aktérom pro sociální podnikání jsou kraje a dotace na sociální podnikání. Z analýzy částí rozhovorů zaměřených na ekonomickou stránku a financování sociálního podniku vyplynula i do budoucna nutnost podpory z veřejných zdrojů, ať už ve formě dotací či veřejných pobídek. Jedná se například o nutnost financování sociálních pracovníků a pracovních asistentů.

2 VYBRANÁ DOPORUČENÍ A ZÁVĚRY DEMOGRAFICKÉ VÝZVY V EU VZHLEDEM NA HOSPODÁŘSKÉ A ROZVOJOVÉ NEROVNOSTI A DOPORUČENÍ VLÁDNÍHO VÝBORU PRO OSOBY SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM ČR

V této kapitole jsou prezentována vybraná doporučení a závěry v souvislosti se sociální ekonomikou a sociálním podnikáním EU a ČR.

Evropský parlament a Evropský hospodářský a sociální výbor zaujímají jednoznačná stanoviska a doporučení v otázce sociální politiky a politiky zaměstnanosti.

Usnesení Evropského parlamentu v části „Sociální politiky a politiky zaměstnanosti“, například v bodě č. 35 poukazuje na to „že sociální ekonomika jako další forma podnikání hraje klíčovou úlohu při přispívání k udržitelnému evropskému hospodářství tím, že spojuje ziskovost se solidaritou; dodává, že podniky sociální ekonomiky potřebují určitý právní rámec; zdůrazňuje velmi důležitý přínos dobrovolnictví v sociální sféře, zejména v boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení a při poskytování podpory znevýhodněným skupinám ve společnosti;“ v bodě 39. „trvá na odstranění byrokratických překážek pro malé a střední podniky; vyzývá k dalšímu uplatňování zásad navržených ve sdělení Komise o iniciativě "Small Business Act for Europe";“ a dále bodě 40. „ačkoli plně uznává pravomoci členských států v oblasti mzdové politiky, navrhuje, aby sociální partneři na vnitrostátní úrovni diskutovali o nových metodikách mzdové politiky, které by mohly zvrátit současný pokles poměru mezd k výdělkům a zahrnovat větší účast zaměstnanců na zisku podniků pomocí systémů zmírňujících dopad inflace; domnívá se, že tyto systémy by mohly umožnit převod zvláštních příjmů zaměstnanců do zvláštních kapitálových fondů vytvořených podniky; vyzývá k diskusi o způsobech, jak povzbudit podniky k uplatňování těchto metodik, a dále vyzývá k diskusi o právních rámcích, které budou regulovat postupný přístup zaměstnanců k těmto fondům; připomíná sociálním partnerům význam obnoveného závazku k důstojným životním mzdám, které zaručují minimální mzdy výrazně nad průměrným příjmem, aby se lidé mohli dostat z chudoby a těžit z práce;“ a 41. „trvá na tom, že pokrok v oblasti nediskriminace a rovných příležitostí spočívá v pevném právním základu, jakož i v řadě politických nástrojů, a že nediskriminace a rovnost musí být zahrnuty do všech oblastí obnovené sociální agendy;“ (Evropský parlament, 2009, Prioritné opatrenia: 35, 39, 40).

Evropský hospodářský a sociální výbor svoje závěry a doporučení soustředí v části 4 „Význam vysokokvalitnej zamestnanosti, proaktívnych politik trhu práce a politik podporujúcich rovnováhu medzi pracovným, súkromným a rodinným životom“ (Evropský hospodářský a sociální výbor, 2020:8).

Na vládní úrovni Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením ČR v přijatém dokumentu Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021–2025 jednoznačně deklaruje zapojení osob se zdravotním postižením na trh práce i pro budoucí stav, včetně veřejných pobídek, společně s deklaroványými navrženými opatřeními pro kategorii zaměstnávání. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením je zahrnuto do strategické oblasti Národního plánu, kde je stanoven hlavní cíl – „Zajistit osobám se zdravotním postižením právo na možnost žít se prací svobodně zvolenou nebo přijatou na trhu práce“. Vládní sociální a hospodářská politika si dále klade za cíl efektivní podporu zaměstnanosti osob se zdravotním postižením na chráněném i na otevřeném trhu práce a podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením ve veřejném sektoru (Národní plán, 2020).

ZÁVĚR

Z výzkumného šetření, z analýz rozhovorů vyplynula u zaměstnanců shoda, že aktivní politika zaměstnávání osob s hendikepem na trhu práce se jeví jako účinná metoda pro oblast sociálního podnikání a to i do budoucna s požadavkem podpory ze strany státu, veřejné sociální správy. Současně byla přednesena rizika a potíže, a to především v absenci legislativního vymezení sociálního podniku v České republice. Od účastníků z praxe sociálního podniku bylo v rozhovoru ověřeno, že sociální podnikání by mělo směřovat ke generaci zisku, současně byla definována rizika, ohrožující zisk firmy. Místo sociálního podniku na trhu práce (ve smyslu jeho poplatnosti na trhu práce) je dle vyjádření zaměstnanců důležitou oblastí pro zaměstnávání osob s hendikepem, a to s ohledem na specifickou funkci sociálního podniku. Sociální pracovníci upozornili na nejistý vývoj do budoucna, v závislosti na koncepcích politiky zaměstnanosti a financování, v rozhovoru zazněly návrhy na možné alternativní cesty pro zaměstnávání osob s hendikepem. V rámci rozhovorů bylo od zaměstnanců ověřeno, že realizace sociální práce v sociálním podniku je každodenní činností a je důležitou aktivitou v sociálním podnikání. Sociální pracovníci definovali konkrétní metody práce, které ve své práci v sociálním podniku využívají. V rozhovorech byly nastíněny přínosy, rezervy, potíže při aplikaci sociální práce v sociálním podniku.

Sociální a hospodářské politiky České republiky a EU deklarují jednoznačné závěry doporučení v otázce zaměstnávání osob s hendikepem a znevýhodněných skupin obyvatel. Někteří autoři se přiklání k hybridním modelům sociálního podnikání či pobídkám mikroúvěrů. Chevalier, Gaulène Èrès se zabývají problematikou sociální ekonomiky, ve vztahu k družstevním společnostem. (Chevalier, Gaulène Èrès, 2015). Například Levická výstižným způsobem popisuje koncept případové sociální práce, s odkazem na H. Perlman model případové sociální práce, práce s klientem a profesionální vztah. (Levická, Levická, 2015) Tento koncept a etapy případové sociální práce včetně úlohy zaměřeného přístupu se ukazují jako efektivní v sociálním podnikání a kontextu sociální práce.

Uvedený príklad z praxe sociálneho podnikání, sociálneho podniku a jeho kontext sociálnej práce jsou určitým príkladem modelu pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením v otázce propojení zisku, sociálnej práce a solidarity.

Z prezentovaného výzkumného šetření nemůže vyplynout komplexní odpověď na otázku „Zda se v sociálním podnikání i do budoucna bude realizovat sociální práce?“, nebo „Má sociální podnik své místo na otevřeném trhu práce?“ (viz diskuse). Předpokladem pro zodpovězení těchto otázek je nastavení širší diskuse ve společnosti v odborné i laické. Rovněž vyhotovení analýzy stavu sociálního podnikání v kontextu sociální práce a následně provedení širšího výzkumu.

Výsledky výzkumného šetření jsou prezentovány v tomto příspěvku, ale uvědomuji si, že problematika je velmi komplexní. Článek zakončuji výzvou k sociálním pracovníkům, k veřejné správě, kteří se problematikou sociálního podnikání zabývají k diskusi nad dalším vývojem a fungování sociálních podniků v úzkém propojení se sociální prací. V konečném důsledku pak tato intervence napomůže při zaměstnávání znevýhodněných skupin obyvatel a kvalitou života těchto osob.

POUŽITÁ LITERATURA

ERGOTEP, DRUŽSTVO INVALIDŮ. 2009. *Metodika Ergoprogress*, ERGOPROGRESS – REALISE THE CHANGE. [online]. 2009. [cit. 20-9-2021]. Dostupné na internetu: <<https://www.isp21.cz/metodika/1-1-1-informace-o-projektu>>.

EVROPSKÝ HOSPODÁRSKÝ A SOCIÁLNÝ VÝBOR. 2020. *Demografické výzvy v EÚ vzhľadom na hospodárske a rozvojové rozdiely*. [online]. 2020, SOC/628 – EESC-2019-04587-00-00-AC-TRA (EN) 31/313, Brusel 7. mája 2020, [cit. 10-9-2021]. Dostupné na internetu: <Evrópsky hospodársky a sociálny výbor. 2020. Demografické výzvy v EÚ vzhľadom na hospodárske a rozvojové rozdiely – Seznam.cz>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. 2009. *Zpráva o obnovené sociální agendě*. [online]. 2009. Výbor pro zaměstnanost a sociální věci, (2008/2330(INI)), 2009, [cit. 10-9-2021]. Dostupné na internetu: <ZPRÁVA O obnovené sociální agendě (europa.eu)>.

CHEVALIER I., GAULÈNE ÈRÈS S. 2015. *L'ÉCONOMIE SOCIALE ET SOLIDAIRE: UN ENJEU DE TERRITOIRE*. [online]. 2015. Empan, 2015/1 n° 97, p. 129-133, [cit. 12-10-2021]. Dostupné na internetu: <<https://www.cairn.info/revue-empan-2015-1-page-129.htm>>. ISSN 1152-3336.

KENDALL, E., EHRLICH, C., CHAPMAN, K. et al. 2020. Immediate and Long-Term Implications of the COVID-19 Pandemic for People With Disabilities. In *American*

Journal of Public Health. [online]. 2020, 10(12), 1774-1779, [cit. 15-10-2021]. Dostupné na internetu: <Okamžité a dlhodobé dôsledky pandémie COVID-19 pro osoby se zdravotním postižením - PubMed (nih.gov)>.

LEVICKÁ, J., LEVICKÁ K. 2015. *Prípadová sociálna práca – zrod a rozvoj*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 112 s. ISBN 978-80-7435-574-3.

SOCIAL ENTERPRISE: A STRATEGY FOR SUCCESS. 2002. Department of Trade and Industry [online]. Social Enterprise: a strategy for success [online]. 2002. [cit. 24-10-2021]. Dostupné na internetu:

<<http://www.dti.gov.uk/>,

https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20080728202559/http://www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector/social_enterprise/~/_media/assets/www.cabinetoffice.gov.uk/third_sector/se_strategy_2002%20pdf.ashx>.

VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. 2020. Vládní výbor pro osoby se zdravotním postižením ČR - Národní plán podpory rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením na období 2021-2025 [online]. 2020. [cit. 18-10-2021]. Dostupné na internetu: <Narodni-plan-2021-2025.pdf (vlada.cz)>.

Zákon č. 262 ze dne 7. června 2006, zákoník práce, Sbírka zákonů ČR, 2006, částka č. 84/2006.

Zákon č. 155 ze dne 3. srpna 1995, o důchodovém pojištění, Sbírka zákonů ČR, 1995, částka č. 41/1995.

Kontaktná adresa

PhDr. Ivana Havránková

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, Trnava, 917 01

email: havrankoval@ucm.sk / havraiv@gmail.com

KONIEC TOXICKEJ EPOCHY REGIÓNU HORNÁ NITRA? THE END OF THE TOXIC AGE OF THE HORNÁ NITRA REGION?

Erik HRABOVSKÝ, Michaela VACEKOVÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita
sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Abstrakt

Environmentálne zaťažená Horná Nitra získala status jedného z troch pilotných regiónov „Platformy pre uhoľné oblasti“. Tieto oblasti boli pomocou Európskej komisie zapojené do spolupráce pri hľadaní konkrétnych riešení reflektujúcich víziu efektívnej transformácie. Cieľom príspevku je skúmať socioekonomické a ekologické perspektívy sprevádzajúce transformáciu uhoľného regiónu Horná Nitra v sledovanom období 2018 - 2021. Zároveň je ambíciou príspevku dotvoriť obsahovú štruktúru vedeckej diskusie, ktorá je zameraná na konzekvencie demografickej krízy v Slovenskej republike. Príspevok ponúka aktuálne zhodnotenie najvýznamnejších relevantných výstupov strategických a akčných plánov, ktoré sa zaoberajú riešenou problematikou. Kľúčové metódy skúmania vplyvu transformačných postupov na socioekonomickú, ako aj ekologickú stabilizáciu regiónu sú zasadené do širšieho metodologického rámca. Pre účel skúmania riešenej problematiky sú uplatnené najmä analytické metódy doplnené o pološtrukturovaný rozhovor. V súčasnosti je preukázateľná priama súvislosť medzi nedostatočne úzkym priemyselným zameraním regiónu a jeho stagnujúcim ekonomickým rozvojom, ako aj nadmernou environmentálnou záťažou.

Kľúčové slová: Horná Nitra, uhoľný región, ekológia, socioekonomické perspektívy.

Abstract

The environmentally burdened Upper Nitra gained the status of one of the three pilot regions "Platforms for Coal Areas". These areas have been involved in working with the European Commission to find concrete solutions that reflect the vision of effective transformation. The aim of the paper is to examine the socio-economic and ecological perspectives accompanying the transformation of the Upper Nitra coal region in the period 2018 - 2021. At the same time, the ambition of the paper is to complete the content structure of the scientific discussion. The paper offers an up-to-date evaluation of the most important relevant outputs of strategic and action plans that address the issues addressed. The key methods of examining the impact of transformation processes on the socio-economic as well as ecological stabilization of the region are set in a broader methodological framework. For the purpose of examining the problem, analytical methods supplemented by a semi-structured interview are applied. At present, there is a demonstrable direct link between the region's insufficiently narrow industrial focus and its stagnant economic development, as well as excessive environmental burden.

Keywords: Upper Nitra, coal region, ecology, socio - economic perspectives.

ÚVOD

Ťažobný priemysel a výroba energie z hnedého uhlia boli hlavným činiteľom ekonomickej aktivity a zamestnanosti v regióne Horná Nitra (ďalej len HN) už od začiatku 20. storočia. V roku 2017 Európska komisia (ďalej len EK) spustila iniciatívu s názvom „Platforma pre uhoľné oblasti v transformácii“, kde bol taktiež zapojený uhoľný región HN spolu so Severným Macedónskom a Poľským Sliezsokom. Cieľ spomenutej iniciatívy bol definovaný ako štrukturálna ekonomická transformácia uhoľných regiónov v rámci Európskej únie (ďalej len EÚ). Primárnym hýbateľom bola ambícia znížiť produkciu emisií skleníkových plynov o 55% do roku 2030 a smerovať tak k nízkouhlíkovému hospodárstvu. Na základe iniciatívy prijala Vláda Slovenskej republiky (ďalej len SR) uznesenie, výsledkom ktorého je ťažba hnedého uhlia v regióne postupne tlmená, čo súvisí s transformáciou dodávky elektrickej energie, a to do konca roka 2023. Tento proces má mať za následok úplný útlm banskej činnosti pri ťažbe hnedého uhlia a následne smeruje k celkovému ukončeniu ťažby. Naplnenie cieľa utlmiť banskú činnosť môže vyústiť do straty zamestnania ľudí pracujúcich v ťažobnom priemysle, ako aj v pridruženej výrobe, keďže viacero kľúčových podnikov tvorí spolu s Hornonitrianskymi baňami Prievidza, a.s. (ďalej len HBP) ekonomickú synergiu. Nakoľko ide o špecifické pracovné zameranie, v ktorom zamestnanci nebudú môcť ďalej pokračovať, je pre nich nevyhnutné vytvoriť vhodné podmienky k plynulému prechodu do nového zamestnania, a to v iných odvetviach regionálneho hospodárstva. Sociálny, ako aj ekonomický rozmer diskutovanej problematiky je značný, a teda si vyžaduje podrobné skúmanie načrtnutých perspektív, ktoré reálne ovplyvnia obyvateľov regiónu HN. Rovnako významný je aj ekologický rozmer v zmysle skúmanej problematiky. V kontraste s dichotómiou vnímania útlmu a ukončenia ťažby, ktorá región dlhodobo polarizovala, je naopak vízia environmentálnej obrody územia plne vítaná, nevyhnutná a skutočne realizovateľná.

Príspevok má ambíciu analyzovať determinanty vedúce k socioekonomickým a ekologickým perspektívam, ako aj tieto konkrétne perspektívy skúmať. Vznikla tak potreba vychádzať zo strategických dokumentov a analytických správ, ktoré boli pre daný účel už skôr vypracované.

Dôležitosť a aktuálnosť skúmaného problému je signifikantná, a to z dôvodu postupného tlmenia ťažby hnedého uhlia až do úplného skončenia tejto činnosti. To má za následok významný sociálny, ekonomický, ako aj ekologický dopad na región.

Pre účel skúmania riešenej problematiky sú uplatnené najmä analytické metódy, konkrétne teoretická analýza, sekundárna analýza dát, analýza štatistických údajov a komparatívna analýza. Dáta sme získali prostredníctvom analytických a štatistických platforiem. Metodologická architektúra bola doplnená o pološtrukturovaný rozhovor s pánom Mgr. Michalom Ďureje, PhD.,

ktorý pôsobí ako poslanec zastupiteľstva Trenčianskeho samosprávneho kraja (ďalej len TSK), a taktiež ako hovorca mesta Prievidza. V kontexte s uvedeným, je možné pána Ďureje označiť ako lokálneho experta a jeho výpoveď brať ako významnú pre účely predkladaného príspevku. Okrem uvedených metód je v príspevku využitá metóda syntézy, indukcie, dedukcie, generalizácie a deskripcie poznatkov. Tieto metódy plnia úlohu doplnkových metód.

1 SOCIOEKONOMICKÉ ASPEKTY TRANSFORMÁCIE REGIÓNU HN

Pohľad na toxicitu v regióne HN vychádza z dvoch skutočností. Prvou skutočnosťou je fakt, že región je environmentálne zdevastovaný následkami ťažby uhlia a následne prevádzkou tepelnej elektrárne Nováky (ďalej len ENO), či Nováckych chemických závodov. Ďalšie toxické ložiská sú dlhodobo identifikované a niektoré z nich sú postupne sanované. Daná skutočnosť má oporu v analytických správach a dokumentoch a viaceré prípady boli medializované. Je možné spomenúť prepadliská, trhliny horninových masívov, odkaliská popola a skládky, ako aj ťažkými kovmi znečistená rieka Nitra.

Druhá skutočnosť nesie charakter metafory, ktorá synonymizuje veľmi úzke ekonomické zameranie regiónu, z ktorého začali plynúť ostatné socioekonomické problémy. Primárne zameranie sa na ťažobný priemysel eliminuje vznik širšieho ekonomicko - rozvojového spektra.

1.1 Vývoj a fázy hodnotenia transformácie z pohľadu obyvateľov regiónu

Plán postupného útlmu ťažby uhlia začal v regióne HN rezonovať už v roku 2017. Predmetná iniciatíva zo strany EK predznamenávala tvorbu akčného plánu a konkrétnej stratégie. Je však potrebné uviesť, že počiatočný problém spočíval v určitej zastrenosti, či absencii krokov regionálnej transformácie. Prvým relevantným dokumentom, ktorý analyzoval socioekonomické dopady na región, bola expertná štúdia Slovenskej akadémie vied (2018). Daný dokument analyzoval štrukturálne podmienky regiónu pomocou viacerých kvantitatívnych a kvalitatívnych metód. Sumárne boli kreované tri možné scenáre, ktorých interpretácia penetrovala všetky okresy regiónu, čo malo za následok kumuláciu strachu a neistoty. Podstatou prvého scenáru bolo ponechanie súčasnej dobrej praxe, kde sa počítalo s podporou na regionálnej a národnej úrovni. Scenár vychádzal z odhadovaného množstva dostupných uhoľných rezerv a právnych požiadaviek na využitie baní a ich plného potenciálu. Scenár zahŕňal postupné vyradenie uhlia do roku 2030, avšak bez konkrétnych krokov. Druhý scenár niesol charakter významného odporu, keďže by jeho uprednostnenie znamenalo zatvorenie baní do roku 2023 a na nové technológie spaľovania by sa nerealizovali žiadne ďalšie investície. Tretí scenár uvádzal čiastočné a postupné utlmovanie, čo znamená, že ťažba uhlia bude do roku 2023 vyradovaná z výroby elektrickej energie, ale ústredné vykurovanie na báze uhlia pokračuje a banské

činnosti sú zamerané iba na vykurovanie. Ťažba uhlia však môže prebiehať v rámci tohto systému aj po roku 2030. Diagram 1 uvedený nižšie, zobrazuje zmienené scenáre. V rozpätí rokov 2017 až 2019 bola na tomto území zakotvená predmetná premisa: „Ak budú zatvorené bane, región skolabuje.“ Aj keď sa prvý a tretí scenár na pohľad javia odborne, práve druhý scenár bol diskutovaný najviac, pretože spĺňal podmienky katastrofickej vízie. Je potrebné opätovne spomenúť viac ako sto ročnú tradíciu banskej ťažby, medzigeneračné dedičstvo v cechu, ekonomickú prepojenosť a synergiu podnikov, nadväzujúci efekt zamestnanosti v regióne a v neposlednom rade prosociálne, sponzorské aktivity HBP v prospech obyvateľov miest a obcí HN.

Diagram 1: Transformačné scenáre 2018

Zdroj: vlastná tvorba autorov

V rovnakom období prebiehalo aktívne posudzovanie spustenia 12. ťažobného poľa. Žiadosť o otvorenie nového úseku bola podaná už v roku 2016, teda ešte pred samotnou iniciatívou EK. V roku 2016 bolo otvorenie nového ťažobného poľa schválené, avšak snahy HBP boli narušené odvolaním bojnických kúpeľov a miestneho pozemkového spoločenstva. Okrem uvedeného odvolania sa k nesúhlasu pridali aj obce Opatovce nad Nitrou a Hnadlová, a to formou petícií. V danom období bolo aktívnych viacero petícií a zainteresovaných skupín, ktoré boli silno polarizované odlišnými názormi na budúce aktivity baní v regióne. Treba poznamenať, že 12. ťažobné pole malo významne poddolať práve katastrálne územie Bojníc a Opatoviec nad Nitrou. Zároveň bola aktívna aj petícia odborovej skupiny HBP, kde bolo žiadané, aby poslanci TSK schválili nový územný plán, v ktorom by sa počítalo s preložením:

- časti riek Nitra a Handlovka,
- železničnej trate na úseku Nováky – Koš,
- vysokotlakového plynovodu,
- metalického kábla ŽSR,
- optických káblov telekomunikačných operátorov,

- elektrického vedenia vysokého napätia.

Územný plán bol totiž prvotne schválený tak, aby zamedzil ďalšiemu rozvoju ťažby uhlia v regióne. Tento krok bol prirodzený, keďže v tom čase prebiehala tvorba Akčného plánu transformácie uhoľného regiónu HN (2018/2019). Dokument bol kreovaný špecializovanými skupinami a ponúka stratégie transformácie a rozvoja regiónu v súlade s cieľmi EK. Daná skutočnosť je platná aj v súčasnosti, keďže je akčný plán každým rokom vyhodnocovaný a aktualizovaný. Práve tento dokument disponuje veľkým významom, pretože interpretuje jednotlivé riešenia a jeho výsledkom je konkrétna stratégia, ktorá odborne analyzuje a harmonizuje už skôr uvedené transformačné scenáre z roku 2018. Výsledkom petícií a aktivít zmienených skupín bolo definitívne zamietnutie otvorenia 12. ťažobného poľa. Hlavným argumentom odborovej skupiny HBP bola predikcia vysokej nezamestnanosti a opätovný apel na orgány TSK, avšak bez úspechu. Je možné konštatovať, že od roku 2019 bolo obdobie strachu a neistoty vystriedané obdobím výziev a očakávaní. Čo prináša súčasnosť a ako sú aplikované jednotlivé perspektívy bude uvedené v nasledujúcich podkapitolách.

1.2 Sociálne dopady útlmu ťažby uhlia na dotknutých obyvateľov verzus nová perspektíva

V súčasnosti je región vo fáze aplikácie jednotlivých strategických krokov, ktoré je možné rozdeliť do 2 bodov:

- socioekonomické perspektívy,
- environmentálna rekultivácia.

Kľúčovým cieľom, ktorý sa v súčasnosti naplňa, je zmierniť dopady na zamestnancov baní počas utlmenia až postupného ukončenia ťažby, pretože sa počíta so znižovaním ich počtu (Filčák, 2018). Rovnako sa hľadá aj na zamestnancov ENO, ktorých je v súčasnosti v pracovnoprávnom pomere 220. Pre tento účel vznikol národný projekt Podpora zamestnanosti v regióne HN, ktorý je vypísaný na obdobie 2020 až 2023. V tomto období bude na daný účel celkovo preinvestovaných približne 11 700 000 €. TSK v zmysle tejto iniciatívy vytvoril kontaktné centrá, kde prebieha príprava zamestnancov baní na uplatnenie sa na trhu práce.

Podľa predpokladu by sa malo projektu zúčastniť v súčte 700 zamestnancov, ktorí už sú v podstate rozdelení do jednotlivých skupín:

- uchádzač o zamestnanie,
- znevýhodnený uchádzač o zamestnanie,
- samostatne zárobkovo činná osoba,
- neaktívna osoba,
- záujemca o zamestnanie.

Pre každú menovanú skupinu je vytvorený konkrétny plán v súlade s národným projektom. Na projekte aktívne participujú aj HBP, ktoré už od roku 2010 začali s diverzifikáciou podnikateľského zamerania v odvetviach najmä strojárskoho a potravinárskeho priemyslu, dopravy, ubytovania a rekreácie, či v oblasti kurzov a výskumu a viacerých ďalších. To znamená, že niektorí rekvalifikovaní zamestnanci môžu aj naďalej pracovať pre HBP. Zmienovaný národný projekt zamestnancom baní prináša viaceré možnosti (Hornonitrianske bane Prievidza, a.s., 2021):

- zamestnanec počas rekvalifikácie ostáva zamestnancom HBP, a.s. a platia tu rovnaké práva a povinnosti ako pred vstupom do projektu. Zároveň vstupom do projektu nestráca žiadne legislatívou stanovené výhody, ktoré mu prináležia pri strate zamestnania,
- maximálna doba účasti v projekte je 6 mesiacov, počas ktorej bude zamestnancovi vyplácaná náhrada mzdy vo výške jeho priemernej mzdy,
- každému zamestnancovi je pridelený tútor, ktorý ho sprevádza procesom rekvalifikácie, pomáha mu s rozvojom zručností potrebných pri hľadaní zamestnania a dokáže mu poskytnúť cieleňú pomoc pri hľadaní vhodného zamestnania,
- na základe osobnostných predpokladov každého jednotlivca pripravujú odborní lektori návrh vhodného profesijného smerovania, kde sa jedná o bezplatné absolvovanie takzvanej bilancie kompetencií,
- možnosť absolvovania odborného rekvalifikačného kurzu na rozvoj odborných zručností, maximálne do 700€,
- možnosť absolvovania kurzu na rozvoj osobných zručností a kompetencií, maximálne do 350€.

Je možné konštatovať, že národný projekt ponúka reálne možnosti na sociálnu a ekonomickú stabilizáciu zamestnancov baní počas tlmenia ťažby uhlia. V prípade, že budú mať zamestnanci záujem zmeniť zamestnávateľa, môžu, avšak rekvalifikovaní zamestnanci sa dokážu uplatniť na voľných pozíciách vo vytvorených podnikoch HBP. Tabuľka 1 zobrazuje postupné znižovanie počtu bankých zamestnancov za posledné štyri roky.

Tabuľka 1: Počet bankých zamestnancov v čase

ROK	2017	2018	2019	2020
Počet bankých zamestnancov	3260	3498	3077	2696

Zdroj: Inštitút zamestnanosti, 2020

Tabuľka 2 identifikuje základné ukazovatele zamestnanosti v regióne HN, ktorými sú vývoj počtu obyvateľov v regióne (klesajúci trend), miera nezamestnanosti a počet dlhodobo nezamestnaných. Je dôležité poukázať na ťažiskový fakt, ktorý vzniká pomerom celkového počtu obyvateľov regiónu a celkového počtu zamestnancov baní. Na základe relevantných údajov je možné

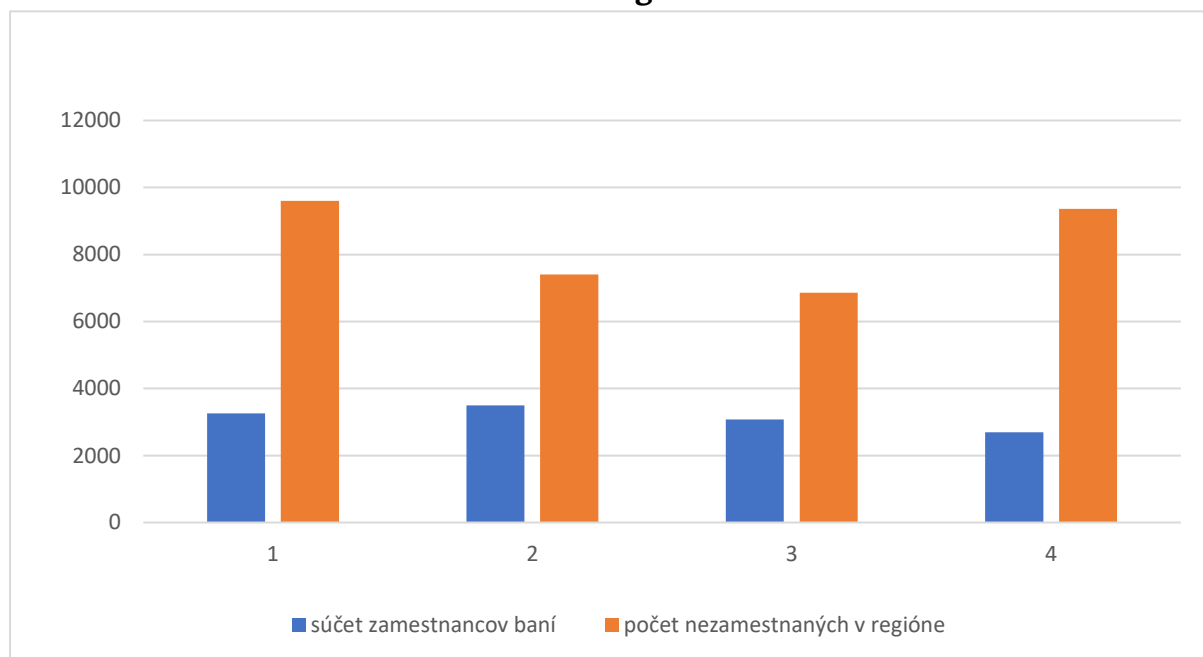
tvrdiť, že za posledné štyri roky sa držal tento pomerný počet v rozmedzí 1,21% - 0,93%. Okrem zmieneného je známy aj druhý fakt reflektujúci počet zamestnancov HBP pracujúcich v podzemí a počet zamestnancov, ktorí pracujú na povrchu, či v niektom z podnikov HBP. V súčasnosti je pomer „podzemných“ a „povrchových“ zamestnancov 50% k 50%.

Tabuľka 2: Základné ukazovatele zamestnanosti v regióne Horná Nitra

ROK	2017	2018	2019	2020
Počet obyvateľov	290637	290062	289399	288641
Počet nezamestnaných	9598	7401	6859	9361
Počet dlhodobo nezamestnaných	3560	2110	1505	1924

Zdroj: Inštitút zamestnanosti, 2020

Graf 1: Pomer počtu zamestnancov HBP, a.s. k počtu nezamestnaných v regióne

Zdroj: vlastná tvorba autora na základe: Inštitút zamestnanosti, 2020, Výročné správy HBP, a.s. 2017 – 2020

1.3 Environmentálna záťaž v regióne a spôsoby rekultivácie prostredia

Slovné spojenie „toxická epocha“ reflektuje historicky významné obdobie environmentálnej devastácie regiónu ako celku. Je možné na súbor znečistených a znečisťujúcich prvkov nazerať komplexne. Dlhodobo prosperujúci ťažobný priemysel, ako aj priemysel naň nadväzujúci, si vyžiadali svoju daň znečistením vodných tokov, pôdy, ovzdušia, ale aj negatívnou pretvorbou krajinného reliéfu, či vznikom „náhodných“ prepadlísk, ktoré sa stali následkom riskantného

poddolovania. Aj keď sa často vraví o znečistenom regióne HN, najviac dotknuté sú katastrálne územia obcí okresu Prievidza. Konkrétne je možné uviesť obec Nováky, Zemianske Kostolány, Lehota pod Vtáčnikom, Cigeľ, Koš, Opatovce nad Nitrou, či Handlová. Najmenej negatívne dotknuté sú obce Bánovce nad Bebravou a Partizánske (Klinda, Lieskovská, 2007). Pred spustením iniciatívy s názvom „Platforma pre uhoľné oblasti v transformácii“ v roku 2017, bolo analyzovaných viacero environmentálnych faktorov v rámci všetkých uhoľných regiónov v EÚ. Dôraz bol kladený na súvislosť medzi znečistením vzniknutým následkom ťažby, spracovania a spaľovania uhlia a dopadom na mortalitu, hospitalizáciu, vznik chronických respiračných ochorení, dni pracovnej neschopnosti a astmatické symptómy u detí (Europe beyond coal – database, 2016). Tabuľka 3 zobrazuje jednotlivé dáta z roku 2016, čo je rok pred spustením iniciatívy EK.

Tabuľka 3: Ukazovatele dopadu ťažby, spracovania, spaľovania uhlia na ľudské zdravie v rámci SR za rok 2016

Jednotlivé ukazovatele	Počet úmrtí	Chronická bronchitída	Hospitalizácia	Pracovná neschopnosť v prepočte na dni	Príznaky astmy u detí v prepočte na dni
Počet osôb	94	43	75	29846	1636

Zdroj: Europe beyond coal - database, 2016

Veľký dôraz sa kladie na kvalitu ovzdušia ako na európskej, tak aj na medzinárodnej úrovni. Využívanie a spaľovanie uhlia spôsobuje zdravotné a environmentálne problémy. Toto najviac znečisťujúce palivo vytvára emisie toxických látok ako oxidy síry a dusíka, alebo aj stopové prvky ako je ortuť. Dlhodobu sa kvôli klimatickým zmenám sledujú najmä skleníkové plyny (GHG – Greenhouse Gas), ktoré obsahujú oxid uhličitý a metán (Starý a kol., 2011). Dopad na ľudské zdravie je preukázateľný. Napokon, predčasné úmrtia, dni pracovnej neschopnosti, či respiračné ochorenia sú neustále dokumentované. Kladnou intervenciou v zmysle nápravy negatívnych environmentálnych dôsledkov je vo svojej podstate úplné ukončenie ťažby hnedého uhlia, a to tak, ako je to naplánované v súlade s iniciatívou EK. Zastavenie ťažby a ukončenie spaľovania uhlia v tepelnej elektrárni je naplánované na rok 2023. V súčasnosti je útlm ťažby v aktívnom procese, čo už bolo uvedené. Ďalším významným krokom je pripravovaná rekultivácia a sanácia odkaliska pri obci Zemianske Kostolány. Odkalisko a jeho históriu je potrebné zmieniť, keďže v oblasti zanechala výrazné stopy závažná havária hrádze na depónii popolčeka v Zemianskych Kostolánoch. Následkom havárie sa do rieky Nitry uvoľnilo viac ako 3 mil. ton popolčeka s vysokým obsahom arzénu. Havária nastala v roku 1965. Regeneračný proces odkaliska bude prebiehať v rokoch 2025 – 2027. Na sanovanom území, ktoré

slúžilo ako haldovaná skládka popolčeka, bude vytvorená zelená plocha so solárnym parkom. Zároveň je vytvorený projekt na efektívnu využiteľnosť celého areálu ENO, kde sa počíta s príchodom ďalších zamestnávateľov, ktorí by boli schopní zvýšiť zamestnanosť v regióne. Vo svojej podstate bude v areály ENO vybudovaná nová priemyselná zóna. Daným spôsobom sa plánuje znížiť sociálny a ekonomický dopad na zamestnancov ENO, kde v súčasnosti pracuje 220 osôb. Okrem zmienených skutočností, samosprávne orgány mesta Prievidza rozhodli, že po uzatvorení ENO, ktorá spaľovala hnedé uhlie, bude transformovať svoje mestské tepelné hospodárstvo. Mesto participuje na spoločnom projekte s HBP, ktoré budú danej lokalite dodávať teplo ekologickým spôsobom, najmä s využitím banských vôd.

Vodné hospodárstvo v regióne bolo devastované rovnako, ako pôda, či ovzdušie. Osou regiónu HN je rieka Nitra, ktorá tu aj pramení a postupne priberá rieky Handlovku a Nitricu. Podľa smernice EK o vode musia členské krajiny EÚ zabezpečiť dobrú kvalitu vôd do roku 2027. Na základe smernice bol vypracovaný „Vodný plán Slovenska“ 2021 – 2027. Jedná sa o strategický dokument vodného plánovania, ktorý určuje rámcové úlohy na ochranu a zlepšenie stavu povrchových vôd a podzemných vôd, ako aj vodných ekosystémov. Ako uviedol pán Mgr. Michal Ďureje, PhD.: „*„Pozitívnu úlohu zohral aj TSK, ktorý v roku 2018 zablokoval rozšírenie ťažby uhlia v Novákoch. Plán zahŕňal opätovnú zmenu toku riek Nitra a Handlovka, čo je vážny ekologický zásah. Naposledy sa tok menil v roku 2008, keď sa uvoľňovalo miesto pre 11. ťažobný úsek.“* Koryto rieky Nitry, najmä jeho sediment, dlhodobo obsahuje častice ťažkých kovov. Najväčšie zastúpenie má kadmium, ortuť a zinok. Množstvo ťažkých kovov, ktorými je rieka kontaminovaná zasahuje aj vodné živočích. Vedecký tím v rokoch 2015 a 2016 sledoval množstvo ťažkých kovov v svalovine vybraných rýb. Výsledky ukázali vysoké hodnoty už zmienených prvkov ortuti, kadmia a olova v svalovine jalca hlavateho, ktorý je obľúbeným rybárskym úlovkom. Nariadenie vlády stanovuje ako najvyššiu prípustnú koncentráciu ortuti v povrchových vodách 0,07 mikrogramu na liter. Koncom roku 2017 boli odobrané a vyhodnotené vzorky z troch miest pri Novákoch, Zemianskych Kostolčanoch a Partizánskom, kde tieto vzorky mali výslednú hodnotu na škále od 6,07 do 1,01 mikrogramu na liter. Rieka Nitra sa navyše vlieva do rieky Váh a ten do rieky Dunaj, takže sa znečistenie dostáva aj do týchto vodných tokov.

V súčasnosti je možné tvrdiť, že HBP a TSK s podporou štrukturálnych fondov EÚ, najmä fondu na spravodlivú transformáciu a programu na podporu uhoľných regiónov realizujú ekologickú nápravu v oblasti HN. Samozrejme, ťažba ešte v utlmenej miere pokračuje a bude pokračovať do roku 2023. Okrem toho obnova biodiverzity a návrat do podmienok s nižšou toxicitou, či už pôdy, vody alebo ovzdušia potrvá niekoľko dekád.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Cieľom príspevku bolo skúmať socioekonomické a ekologické perspektívy

sprevádzajúce transformáciu uhoľného regiónu HN v sledovanom období 2018 - 2021. Ako vyplýva z uvedeného textu, v uhoľnom regióne HN prebieha od roku 2018 postupná transformácia, ktorá má svoj základ v plánovanom útlme ťažby uhlia. Niektoré úseky ťažobných polí už boli uzatvorené a dostupné štatistické údaje potvrdzujú pozvoľné znižovanie počtu zamestnancov baní (Tabuľka 1). Zároveň narastá odlyv obyvateľov regiónu HN (Tabuľka 2), čo je však dlhodobý trend. Otázka na diskusiu prirodzene vychádza z cieľa príspevku. Aké socioekonomické a ekologické perspektívy sú pre účel úspešnej transformácie regiónu vytvorené a akým spôsobom sú uplatňované?

ZÁVER

Uhlie poháňalo priemyselnú revolúciu, vykurovalo domovy, hospodárske a výrobné priestory a živilo rodiny baníkov po celé generácie. Súčasnosť prináša viaceré príležitosti ako nahadiť, prípadne obmedziť, epochu ťažobného priemyslu. Investície do čistých energetických technológií sú schopné vyvolať a poháňať novú revolúciu v energetike. Prechod si však vyžaduje premyslené kroky, jasnú stratégiu, odhodlanie a v neposlednom rade finančné krytie. Región HN prechádza významnou transformáciou, ktorej výsledkom by malo byť významné zníženie emisných hodnôt, ťažkých kovov a ostatnej toxicity v pôde, vode a ovzduší. Rovnako dôležité je efektívne zmiernenie dopadov na zamestnancov HBP a ENO počas tľmenia ťažby uhlia. Tu sa predpokladá ďalší významný krok, ktorým je ekonomická diverzifikácia regiónu. Tá bude realizovaná postupným spúšťaním úspešných projektov. Viaceré projekty sú realizované, aj keď tie najväčšie patria opäť podniku HBP. Kedysi najväčšia baňa na ťažbu hnedého uhlia a najväčšia tepelná elektráreň na Slovensku majú pred sebou posledné dva roky plnej prevádzky. Éra uhlia sa na Slovensku a vo väčšine krajín EÚ pomaly končí. Socioekonomické perspektívy reálne existujú a pozvoľna sú aplikované do praktických a prospešných výstupov. Najvýznamnejšia intervencia bola započatá tvorbou a aproximáciou iniciatívy „Platforma pre uhoľné oblasti v transformácii“. Na základe daného projektu vznikol Fond na spravodlivú transformáciu – program na podporu uhoľných regiónov. Ďalším významným hýbateľom transformácie sa stala smernice EK o vode. Členské krajiny EÚ, vrátane SR musia zabezpečiť dobrú kvalitu vôd do roku 2027. Na základe smernice bol vypracovaný „Vodný plán Slovenska“, ktorý definuje potrebné kroky smerujúce k splneniu záväzku. Napokon, vzniká priestor na konštatovanie plnej a účelnej transformácie uhoľného regiónu HN s jednotlivými fázami rokov 2023, 2027, 2030.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu č. APVV-20-0094 *Environmentálna spravodlivosť v kontexte sociálnej práce.*

POUŽITÁ LITERATÚRA

AKTUALIZÁCIA AKČNÉHO PLÁNU TRANSFORMÁCIE UHOĽNÉHO REGIÓNU HORNÁ NITRA. 2020. [online]. 2020. [cit. 2021-10-25]. Dostupné na internete: <<http://www.prievidza.sk/upload/wsw/files/file/news/akcnyplan/akcnyplan-aktualizacia2021.pdf>>.

EUROPE BEYOND COAL – DATABASE. 2016. [online]. 2016. [cit. 07-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://beyond-coal.eu/database/>>.

FILČÁK, R. 2018. *Podpora uhoľných regiónov v transformácii*. Záverečná správa. Centrum sociálnych a psychologických vied. Prognostický ústav Slovenskej akadémie vied: Bratislava. [online]. 2018. [cit. 22-10-2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/expert_support_coal_sk.pdf>.

HORNONITRIANSKE BANE PRIEVIDZA, a.s. 2021. *Národný projekt*. [online]. 2021. [cit. 08-11-2021]. Dostupné na internete: <https://www.hbp.sk/index.php/sk/Narodny_projekt>.

HORNONITRIANSKE BANE PRIEVIDZA, a.s. 2017 – 2020. *Výročné správy HBP, a.s.* [online]. 2017 – 2020. [cit. 07-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.hbp.sk/index.php/sk/spolocnost/financne-spravy>>.

INŠTITÚT ZAMESTNANOSTI. 2020. *Región Horná Nitra*. [online]. 2020. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.iz.sk/sk/projekty/regiony-slovenska/horna-nitra>>.

ILČÍKOVÁ, L. 2019. *Bariéry a kritériá projektov v procese transformácie hornej Nitry*. Priatelia Zeme – CEPA. [online]. 2019. [cit. 27-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.zivotpouhli.sk/images/ak%C4%8Dn%C3%BD%20pl%C3%A1n/Bari%C3%A9ry%20a%20krit%C3%A9ri%C3%A1%20transformacn%C3%BDch%20projektov%20%281%29.pdf>>.

KLINDA, J., LIESKOVSKÁ, Z. 2007. *Správa o stave životného prostredia v Slovenskej republike v roku 2005*. Bratislava: MŽP SR, SHMÚ, 2007. 252 s. ISBN 80-88833-43-4.

KURKA, B., KUNC, J. 2016. *Severočeský hnědouhelný revír a jeho ekonomická, sociální a ekologická nestabilita*. In V. Klímová, V. Žitek. XIX. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Brno: Masarykova univerzita, 2016. s. 673-681, ISBN 978-80-210-8273-1.

STARÝ, J. et al. 2011. *Surovinové zdroje České republik: nerostné zdroje*. [online]. 2011. [cit. 07-11.2021]. Dostupné na internete: <<http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove->

zdroje/SUROVINOVE-ZDROJE-CESKE-REPUBLIKY-2011.pdf>.

Kontaktná adresa

Mgr. et Mgr. Erik Hrabovský
Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava, 917 01
Slovenská republika
email: hrabovsky3@ucm.sk / erikhrabovsky25@gmail.com

Mgr. Michaela Vaceková
Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava, 917 01
Slovenská republika
email: vacekova1@ucm.sk / vacekovam@gmail.com

DEMOGRAFICKÉ TRENDY VÝVOJA RÓMSKEJ POPULÁCIE A RASTÚCI VÝZNAM INTEGRÁCIE RÓMOV NA SLOVENSKU

DEMOGRAPHIC TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE ROMA POPULATION AND THE GROWING IMPORTANCE OF ROMA INTEGRATION IN SLOVAKIA

Emília MARIANČIKOVÁ

Inštitút politológie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove

---

Abstrakt

Rómovia sú početnou minoritnou skupinou žijúcou na území Slovenskej republiky, ktorá podlieha vysokej úrovni sociálneho vylúčenia a diskriminácie. Z pohľadu demografického vývoja bude rómska populácia na Slovensku v priebehu nasledujúcich rokov narastať. Tieto predikcie si v komparácii so starnúcim majoritným obyvateľstvom vyžadujú prijatie zásadných politických opatrení. Cieľom príspevku je analyzovať jednotlivé kroky vo vzťahu k integrácii Rómov do slovenskej spoločnosti, pričom poukazuje na ich aktuálnosť vo vzťahu k demografickému vývoju, ale aj rastúcemu radikalizmu a extrémizmu. Riešenie rómskej otázky sa často stáva ústrednou témou predstaviteľov krajnej pravice, ktorí ju zneužívajú na získanie popularity v očiach verejnosti, čím dochádza k nárastu rasistických prejavov. V príspevku budú vymedzené základné teoretické východiská rómskej problematiky, prijaté opatrenia na podporu ich inklúzie v jednotlivých oblastiach, pričom definované budú aj aktuálne európske a medzinárodné odporúčania. Príspevok poukazuje na potrebu sociálneho začlenenia Rómov, ktoré môže pozitívne ovplyvniť politický, sociálny i hospodársky vývoj spoločnosti a zmierniť dopady demografickej krízy na území Slovenska.

Kľúčové slová: Rómovia, sociálne vylúčenie, integrácia.

Abstract

The Roma are a large minority group living in the Slovak Republic, which is subject to a high level of social exclusion and discrimination. From the point of view of demographic development, the Roma population in Slovakia will grow in the upcoming years. These predictions, in comparison with the aging majority population, require the adoption of fundamental political measures. The aim of the paper is to analyze the individual steps in relation to the integration of Roma into Slovak society, while pointing out their relevance in relation to demographic development, but also the growing radicalism and extremism. Addressing the Roma issue often becomes a central theme of far-right representatives, who misuse it to gain popularity in the eyes of the public, leading to an increase in racist manifestations. The paper will define the basic theoretical background of Roma issues, measures taken to support their inclusion in various areas, while defining current European and international recommendations. The paper points out the need for social

inclusion of Roma, which can positively affect the political, social and economic development of society and mitigate the effects of the demographic crisis in Slovakia.

Keywords: Roma, social exclusion, integration.

ÚVOD

Demografická kríza a jej hrozby môžu zmeniť budúcnosť na celom európskom kontinente. Nepriaznivý demografický vývoj úzko súvisí s hospodárstvom a nevyhnutným prijatím potrebných opatrení. Jednou z najdôležitejších výziev je pokles aktívnej populácie, nárast počtu obyvateľov dovŕšujúcich dôchodkový vek a tiež pokles pôrodnosti obyvateľstva. Tieto prognózy sa týkajú i Slovenska.

Príspevok predkladá súhrn poznatkov o demografickom vývoji na Slovensku, pričom svoju pozornosť zameriava na rómske obyvateľstvo a poukazuje na nevyhnutnosť ich integrácie, a to nielen z dôvodu pozitívneho vplyvu na sociálny i hospodársky vývoj spoločnosti a zmiernenie dopadov demografickej krízy na území Slovenska, ale aj rastúci trend radikalizmu a extrémizmu. Riešenie rómskej otázky sa často stáva aj ústrednou témou predstaviteľov krajnej pravice, ktorí ju zneužívajú na získanie popularity v očiach verejnosti, čím dochádza k nárastu rasistických prejavov naprieč spoločnosťou. Okrem teoretického vymedzenia rómskej problematiky budú priblížené prijaté opatrenia na podporu ich inklúzie v jednotlivých oblastiach. Definované budú aj aktuálne európske a medzinárodné odporúčania vo vzťahu k Slovenskej republike.

1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ NA SLOVENSKU

Demografický vývoj výrazne ovplyvňuje fungovanie spoločnosti, pretože bezprostredne súvisí s viacerými oblasťami ako ekonomika, zdravotníctvo, sociálna politika a pod., ktoré musia reagovať na demografické zmeny. Ak teda chceme uvažovať o budúcom spoločenskom vývoji, demografické prognózy musia byť zohľadnené. Výskumné demografické centrum INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky (2002) vypracovalo prognózu vývoja slovenského obyvateľstva do roku 2050, kde predpokladá znižovanie prírastku a starnutie obyvateľstva. Pokles počtu obyvateľov do roku 2100 odhadujú až na hranicu 4 miliónov ľudí. „Proces starnutia obyvateľstva sa bude v najbližších desaťročiach zrýchľovať. Je to dôsledok poklesu počtu narodených a predlžovania ľudského života. Je to proces, ktorý je v horizonte tejto projekcie nezvratný, nemožno ho zastaviť, len zmierniť. Starnutie obyvateľstva je najzávažnejším dôsledkom súčasného demografického vývoja“ (INFOSTAT, 2002a, s. 14). Ďalej INFOSTAT (2002a) upresňuje, že v roku 2050 pripadnú na jedného obyvateľa vo veku do 17 rokov dvaja obyvateľia vo veku nad 65 rokov, čo dávajú do komparácie s rokom

2002, kedy na 1 obyvateľa vo veku nad 65 rokov pripadli dvaja obyvatelia vo veku do 17 rokov. Tieto prognózy predpokladajú pokles produktívneho obyvateľstva v pomere k počtu dôchodcov, čo v súvislosti s udržaním dôchodkového systému nie je veľmi priaznivé. Vo všeobecnosti to môže negatívne ovplyvniť hospodársku politiku štátu. Z tohto dôvodu je nevyhnutné prijať potrebné opatrenia na zmiernenie dopadov demografickej krízy v oblasti sociálnej politiky – podporiť pôrodnosť, vytvoriť lepšie podmienky pre rodičov snažiacich sa o zosúladenie pracovného života a starostlivosti o deti, podporu vzdelávania, integrácie Rómov a imigrantov. Analytici OECD (2019) hovoria o starnutí obyvateľstva ako o kľúčovej dlhodobej výzve a navrhujú Slovensku uvoľniť prostriedky na vzdelávanie a sociálne začlenenie, taktiež prijať okamžité politické kroky práve v súvislosti s rómskou populáciou. Tá je jednou z najväčších minoritných skupín v rámci Európskej únie, početne zastúpená aj na Slovensku. Vzhľadom na dlhodobé demografické trendy, ktoré zaznamenávajú vyššiu mieru pôrodnosti medzi Rómami, možno predpokladať, že rómska populácia bude v najbližších rokoch narastať. INFOSTAT (2002b) uvádza, že podľa výsledkov sčítania ľudu predstavoval podiel rómskej populácie na celej slovenskej populácii necelé 4 %, v roku 2002 je to 7,6 – 8 % a do roku 2030 predpokladá nárast na 9,8 – 11,4 %. Podľa OECD (2019)⁷ sa zvýši jej podiel na celkovom počte obyvateľov z 8 % na 14 %. Slovensko má jedno z najrýchlejšie starnúcich obyvateľov v rámci OECD a aj napriek tomu, že patrilo k jedným z najmladších v Európskej únii, do roku 2060 bude predstavovať šiestu najstaršiu populáciu. Vo vzťahu k politike zameranej na marginalizovanú rómsku komunitu kladú dôraz na potrebu lepšej koordinácie a systematickejšieho prístupu k vybudovaniu inkluzívnejšej spoločnosti.

Rómske obyvateľstvo z hľadiska demografických charakteristík žije rozptýlené na celom území Slovenska. „V ich počte, koncentrácii, aj v reprodukčnom správaní v jednotlivých regiónoch Slovenskej republiky (SR) sú veľké rozdiely. ... Aj po stránke demografickej existuje veľký rozdiel medzi integrovanou a neintegrovanou skupinou Rómov“ (Vaňo, Haviarová, 2002, s. 476). Podľa odhadov INFOSTATU (2002b) žije asi 60 % Rómov integrovane s majoritnou spoločnosťou, zvyšných 40 % v segregovaných osadách alebo iných častiach obcí či miest. Taktiež poukazujú na to, že ak sa hovorí o rómskom probléme, hlavne v súvislosti so životnou úrovňou, týka sa to výlučne neintegrovanej časti rómskeho etnika. Z hľadiska vekovej štruktúry sú Rómovia zaradení medzi „populácie progresívneho typu s výraznou dominanciou detskej zložky a nízkym zastúpením starších osôb. Dôvodom je vysoká plodnosť na jednej strane a vysoká úmrtnosť na druhej strane“ (Vaňo, Haviarová 2002, s. 483). Vo všeobecnosti zaznamenávame pri celkovej slovenskej populácii znaky regresívneho typu. Ako ďalej Vaňo a Haviarová konštatujú (2002, s. 487) „zmena reprodukčného správania u rozvojových populácií je spojená so zmenou životných podmienok, rastom životnej úrovne a zvyšovaním úrovne vzdelanosti. Rómska populácia určite nebude v tomto smere výnimkou. Tieto zmeny sa však uskutočňujú v dôsledku izolácie rómskej populácie relatívne pomaly.

⁷ Vychádza pritom z údajov vlastnej štúdie vydananej v roku 2017.

Rozhodujúcim faktorom pri zblížovaní demografických charakteristík rómskeho a nerómskeho obyvateľstva bude preto napredovanie integrácie Rómov do spoločnosti“. Nevyhnutným predpokladom úspešnej integrácie je prijatie konkrétnych opatrení v jednotlivých oblastiach a odstránenie predsudkov majority voči tejto minoritnej skupine, čím dochádza k nárastu intolerantných nálad a rasistických prejavov.

2 INTEGRÁCIA RÓMOV NA SLOVENSKU

Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou presahujúcou hranice štátov. Riešením rómskej problematiky sa zaoberá legislatívny a inštitucionálny rámec na území Slovenskej republiky, no taktiež je predmetom mnohých medzinárodnoprávných dokumentov. Za účelom zlepšenia postavenia a situácie marginalizovanej rómskej komunity sú vytvárané a prijaté strategické dokumenty, ktoré dopĺňajú existujúcu legislatívnu úpravu o konkrétne návrhy riešení a opatrení, či konkrétnych krokov v tejto oblasti. Začiatkom apríla 2021 schválila Vláda Slovenskej republiky Stratéziu pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030 (ďalej len „Stratégia 2030“), ktorá „na úrovni priorít definuje smerovanie verejných politík za účelom dosiahnutia viditeľnej zmeny v oblasti rovnosti a začleňovania Rómov. Pravidelné európske aj vnútroštátne hodnotenia naďalej konštatujú, že štyri prioritné oblasti – zamestnanosť, vzdelávanie, zdravie a bývanie, sú pre naplnenie cieľov naďalej kľúčové“ (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2021). Obsah dokumentu bol podmienený záväzkami prijatými na európskej i nadnárodnej úrovni. Cieľom Európskej únie je zabezpečiť rovnaké zaobchádzanie s rómskym obyvateľstvom, jeho sociálne začlenenie i aktívnejšiu participáciu na spoločenskom a politickom živote. Európska komisia preto v októbri 2020 prijala desaťročný plán na podporu Rómov v Európskej únii. Na základe výzvy Európskej komisie mali v septembri 2021 predložiť členské štáty národné stratégie pre integráciu Rómov, pričom v intervale každé dva roky predkladať správy o ich vykonaní.

Spomínané štyri prioritné oblasti (zamestnanosť, vzdelávanie, zdravie a bývanie), na ktoré je Stratégia 2030 (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity 2021) zameraná, môžu skutočne ovplyvniť dopady demografickej krízy na Slovensku. Rovnako ako problémy s dôchodkovým zabezpečením sa predpokladajú aj vplyvy na komplexný vývoj nezamestnanosti. Aj napriek tomu, že sa zamestnanosť Rómov v posledných rokoch mierne zlepšila, v komparácii s majoritou výrazne zaostáva. Podľa Inštitútu finančnej politiky (2018) je zamestnanosť Rómov charakteristická vysokou volalitou – častejší výskyt krátkodobějších a sezónnych kontraktov. Taktiež tu existuje výrazný rozdiel v zamestnanosti medzi pohlaviami, ktorý je o mnoho výraznejší ako u väčšinovej populácie. Prevláda zamestnanosť mužov, pričom ženy sa venujú starostlivosti o deti a domácim prácam. Aj napriek dlhodobému nedostatku údajov o ekonomickej integrácii Rómov bol v roku 2020 predložený poslancom Európskeho parlamentu dokument týkajúci sa sociálnej a zamestnaneckej

situácie rómskej komunity na Slovensku, kde sú zachytené nie veľmi priaznivé zistenia. Takmer polovica (48 %) rómskych domácností na Slovensku predstavuje nezamestnaných, pričom výrazný rozdiel je aj v miere uplatnenia sa mužov a žien na trhu práce. Rómske ženy vykazujú nižšiu mieru platenej práce (32 %) v komparácii s rómskymi mužmi (54 %). Významným zistením je aj to, že podiel mladých Rómov (16 – 24 rokov), ktorí nepracujú, neštudujú alebo nepokračujú v ďalšom vzdelávaní je až 65 % (Kahanec, Kováčová, Poláčková, Sedláková, 2020). Práve zlepšenie systému vzdelávania i prístupu k vzdelávaniu má potenciál znížiť mieru nezamestnanosti. Podľa OECD je miera návratnosti investícií do ľudského kapitálu najvyššia v najnižších stupňoch vzdelávania, a preto odporúča investovať viac peňazí do budovania predškolských zariadení. Plnohodnotné zaradenie do normálnych škôl rómskym deťom komplikuje aj veľká chudoba. Medzinárodný prieskum PISA ukázal priepastný rozdiel vo výsledkoch rómskych a nerómskych žiakov, pričom Slovensko podľa neho „patrí medzi krajiny OECD s najväčším vplyvom prostredia, v ktorom deti vyrastajú, na dosiahnuté školské výsledky“ (EURACTIV.sk, 2019). Na základe Správy ECRI o Slovenskej republike (2020) je veľmi závažným problémom aj počet rómskych detí zaraďovaných do programov špeciálneho vzdelávania prioritne určených deťom s ľahkým mentálnym postihnutím. Ako príklad uvádza mesto Košice, kde v tom čase bolo 95 % rómskych detí zaradených do špeciálneho vzdelávania⁸. „Mnohí zástupcovia občianskej spoločnosti aj sektoru školstva zdôrazňujú, že testovanie detí ešte pred nástupom do základnej školy neumožňuje zistiť, či dieťa skutočne trpí ľahkým mentálnym postihnutím, alebo či nejde iba o ťažkosti zapríčinené mimoriadne nepriaznivými okolnosťami, v ktorých dieťa vyrastá“ (ECRI, 2020, s. 29). K východiskám prioritnej oblasti bývania, ktorú predstavuje Stratégia 2030 (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity 2021), patrí konštatovanie, že zlepšenie kvality bývania má priamy dopad a pozitívny vplyv na vzdelávanie, zlepšenie prípravy a získanie zamestnania, ale aj priamu súvislosť so zdravotným stavom i mieru sociálneho začlenenia. Dochádza k segregácii rómskych osídlení, kde chýba základná občianska vybavenosť a kvalita bývania je pomerne nízka, a tak k procesom getoizácie. Väčšina Rómov čelí chudobe a sociálnemu vylúčeniu v takmer všetkých aspektoch každodenného života. Zlé životné podmienky podľa OECD (2019) majú za následok zlý zdravotný stav. V segregovaných osadách je nedostatok pitnej vody a slabá likvidácia odpadu, čím dochádza k šíreniu rôznych infekčných chorôb. Rómovia tiež vedú rizikovejší životný štýl, čo má vplyv k zhoršeniu ich zdravotného stavu. Jedným z cieľov Európskej komisie je znížiť o tretinu rozdiel v súvislosti so zlými podmienkami v oblasti bývania a zabezpečiť pre minimálne 95 % Rómov prístup k vode z vodovodu (EURACTIV.sk, 2020). Na účely zlepšenia kvality vzdelávania rómskej populácie či výstavby infraštruktúry bolo v minulom programovacom období v rámci dvoch operačných programov vyčlenených na rómsku integráciu 435 miliónov eur. Ako však uvádza hodnotenie OECD (2019), eurofondy nestačia na prijatie potrebných opatrení súvisiacich

⁸ Správa ECRI o Slovenskej republike (2020) uvádza, že v roku 2017/2018 bolo na Slovensku zaradených do systému špeciálneho vzdelávania viac ako 16 % rómskych detí, čo je päťkrát viac ako priemer za celú slovenskú populáciu.

s marginalizovanou rómskou komunitou, a preto je nevyhnutné vyčleniť viac finančných prostriedkov aj z národného rozpočtu, čo sa pozitívne odrazí na verejných financiách v nasledujúcich rokoch. Podľa OECD (2019) by zvýšenie zamestnanosti Rómov a produktivity ich práce na úroveň majoritného obyvateľstva malo dopady na nárast rozpočtových príjmov do roku 2060 o 5 % a HDP až o 12 %.

Snahy o inklúziu Rómov môžu byť efektívnejšie, ak sa dokáže znížiť všeobecná nevraživosť či nedôvera, eliminovať diskriminácia alebo rasistické prejavy voči tejto minoritnej skupine. Politické zmeny smerom k integrácii rómskej populácie by mali ísť súbežne s prijímaním opatrení na odstraňovanie predsudkov majoritného obyvateľstva voči Rómom.

2.1 Rómovia ako objekt politického extrémizmu

V kontexte integrácie a prijímania nevyhnutných politických krokov považujeme za dôležité spomenúť postoj a aktivity politických strán, ktoré vedú k polarizácii spoločnosti a šíreniu nenávistných postojov voči Rómom. Vzhľadom na to, že sa rómska problematika stala súčasťou čoraz širšej celospoločenskej diskusie, v predvolebnom období je atraktívnou témou väčšiny politických strán. Tie však už dlhodobo prichádzajú skôr s populistickými ako komplexnými a nevyhnutnými riešeniami. Mnohé z nich sa často pohybujú na hranici rasizmu, čím prispievajú k šíreniu radikalizmu a extrémizmu. „Obzvlášť nebezpečné je, že nejde o okrajových politikov z marginalizovaných extrémistických strán, ale o predstaviteľov parlamentných politických strán. V prípade mnohých z nich ide o premyslenú stratégiu s cieľom zvyšovať si popularitu využívaním pretrvávajúceho negatívneho vnímania Rómov u časti verejnosti. ... Významným rizikom takýchto rasistických výrokov predstaviteľov parlamentných politických strán je skutočnosť, že môžu prispievať k legitimizácii názorov a postojov rôznych pravicovo extrémistických hnutí“ (Majchrák, 2002, s. 287). Používanie termínov ako „cigánska kriminalita“, „cigánsky teror“, „cigánski paraziti“ či „paraziti v osadách“, napomáhajú k formalizácii radikalizmu a extrémizmu v spoločnosti. Aktuálnym príkladom je Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, ktorá dlhodobo preukazuje vyhranený postoj voči tejto menšine (v podobe slovných útokov, pochodov v rómskych osadách a pod.). Ponúkaním radikálneho riešenia „cigánskeho problému“ získava táto strana preferencie v oblastiach, kde žijú početné rómske menšiny. V spoločnosti sa tiež šíria názory, že Rómovia sú privilegovanou skupinou žijúcou na úkor majority, tzv. sociálny parazitizmus. Aj napriek skutočnosti, že mnohé z tvrdení politických predstaviteľov sú vyvrátené, dochádza k čoraz častejšiemu posilňovaniu stereotypov o Rómoch. To potvrdila aj pandemická kríza a v slovenskej spoločnosti sa opäť ukázala sila predsudkov a nízka miera tolerancie voči tejto menšine. Jeden z dvoch hlavných stereotypov vo vzťahu k šíreniu COVID-19 sa týkal rómskych osád, ktoré sa stali terčom verbálnych útokov nielen zo strany predstaviteľov krajne pravicových hnutí a konšpiračných médií, ale aj zo strany súčasnej opozície. „Nenávisťné prejavy a

komentáre sa týkali najmä bezplatného testovania obyvateľov rómskych osád a poskytovania bezplatného jedla a hygienického tovaru súkromnými spoločnosťami a neziskovými organizáciami, ako aj celkového životného štýlu príslušníkov rómskych osád tak, ako je spoločnosťou vnímaný“ (DigiQ, 2020, s. 32). Rómovia tak boli vykreslení ako hrozba pre bezpečnosť a zdravie verejnosti, taktiež ako skupina, ktorá je potenciálnym katalyzátorom choroby⁹.

Aj na základe uvedeného možno konštatovať, že šíreniu protirómskej rétoriky do veľkej miery prispievajú aj tradičné a elektronické médiá, ktoré tento druh nenávisti šíria a prezentujú negatívne témy súvisiace s rómskou problematikou. Nepochybne veľký vplyv má aj nekontrolovateľné šírenie informácií na sociálnych sieťach i prostredníctvom alternatívnych médií. Ústav výskumu sociálnej komunikácie SAV uskutočnil v júni 2019 reprezentatívny výskum, cieľom ktorého „bolo preskúmať vzťah medzi postojmi voči Rómom; tým, ako ľudia vnímajú vyjadrenia politikov a verejných činiteľov týkajúce sa Rómov (politický diskurz) a ochotu respondentov zapojiť sa do kolektívnych hnutí zameraných na ochranu práv Rómov alebo naopak do protirómskych hnutí“ (Lášticová, Poslon, 2020). Podľa výsledkov prieskumu až 80 % respondentov súhlasilo s tvrdeniami, že slovenskí Rómovia majú nezaslúžené výhody a využívajú sociálny systém, napríklad Rómovia sú v niektorých oblastiach zvýhodňovaní. Približne 64 % respondentov sa stotožňovalo s otvorene negatívnymi stereotypmi o Rómoch ako napríklad, že je len veľmi málo slušných alebo rozumných Rómov. Negatívne postoje voči Rómom súvisia s nepriateľským politickým diskurzom, ktorý zdôrazňuje stereotypy o Rómoch, napr. že sú leniví alebo že kradnú. Ďalším zo zistení bola skutočnosť, že „menej než pätina respondentov by bola ochotná investovať osobné či verejné zdroje do zlepšenia postavenia Rómov na Slovensku“ (Lášticová, Poslon, 2020). Stratégia 2030 (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, 2021) poukazuje na to, že diskriminácia menšín je vo vysokej miere tolerovaná v našej spoločnosti. Ako závažnejší problém vidí fakt, že prejavy rasizmu a diskriminácie nie sú len na individuálnej úrovni, ale možno sa stretnúť s prejavmi diskriminácie či otvoreného násillia na úrovni inštitúcií verejnej moci, ako sú obecné a mestské samosprávy či polícia. ECRI a iné národné či medzinárodné nezávislé orgány evidujú „značný počet sťažností týkajúcich sa závažných násilných činov, ktorých sa dopúšťajú príslušníci policajných síl proti Rómom“ (ECRI, 2020, s. 33). Z tohto dôvodu odporúčajú zriadenie orgánu nezávislého od polície či prokuratúry, s kompetenciami zameranými na prešetrenie rasovej diskriminácie alebo rasovo motivovaného zneužitia právomocí verejného činiteľa.

Dôležitou súčasťou boja s protirómskym rasizmom je podľa Úradu

⁹ DigiQ poukazuje na to, že politická strana ĽSNS situácie, kedy boli nevyhnutné karanténne opatrenia v jednotlivých rómskych osadách špekulatívne využívala. „Strana pravidelne a neustále útočila urážlivými prehláseniami a označovala rómsku populáciu za ‚parazitov‘ a ‚gaunerov‘. Prostredníctvom sociálnych sietí, najmä na facebookových profiloch jednotlivých predstaviteľov tejto strany sa začali šíriť verejné príspevky o nedostatočnej štátnej pomoci a prílišnej ochrane týchto osád pred rizikom infekcie a šírenia pandémie. V komentároch predstaviteľov strany bol značný počet príspevkov plných nenávisti, ktoré útočili na obyvateľov rómskych osád. Väčšina týchto nenávistných odkazov spočívala v nehumánných osočovaniach a výzvach na strieľanie do jednotlivcov či bitie príslušníkov rómskych komunít“ (DigiQ 2020, s. 33).

splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity formovanie verejnej mienky o negatívach rasizmu, stereotypizácie a diskriminačného konania. Možno teda konštatovať, že je nevyhnutná eliminácia mýtov, ktoré prispievajú k vytváraniu stereotypov o Rómoch ako o hrozbe pre Slovensko, naopak je dôležité vykonať kroky na ich rýchlejšiu a lepšiu integráciu v spoločnosti.

ZÁVER

V najbližších desiatkach rokov budeme zaznamenávať zníženie počtu obyvateľov, jeho starnutie a nárast rómskej populácie. Je možné predpokladať, že dôchodkový systém bude neudržateľný a potreba prijať reformy na zmiernenie dôsledkov demografickej krízy, je priam nevyhnutná. Marginalizovaná rómska komunita, najviac ohrozená chudobou, čelí sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii. Inklúzia je možným riešením, na ktoré musí Slovensko reagovať, a preto sa považuje za jednu z demografických výziev, akej čelíme. Aby však bola integrácia Rómov úspešná, je dôležité nielen prijať konkrétne politické kroky v jednotlivých problematických oblastiach, ale tiež bojovať proti rómskemu rasizmu a nenávisťným prejavom šíriacim sa verejnosťou. Stratégia 2030 reflektuje odporúčania Európskej komisie a OECD v tejto oblasti. Vzhľadom na demografický vývoj je integrácia skutočne jediným riešením, ako sa vyhnúť jej možným negatívnym dopadom na hospodárstvo krajiny, ale aj na polarizáciu spoločnosti. Preto je nevyhnutné, aby sa zmenil politický i celospoločenský diskurz vo vzťahu k marginalizovanej rómskej komunite. Rómovia, rovnako ako iné menšiny, sa nesmú stať objektom politického radikalizmu a extrémizmu.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ECRI 2020. *Správa ECRI o Slovenskej republike (Šiesty monitorovací cyklus)*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>.

EURACTIV.sk 2019. *Správa OECD odhaľuje nedostatky v politikách zameraných na integráciu Rómov*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/ekonomika-a-euro/news/sprava-oecd-odhaluje-nedostatky-v-politikach-zameranych-na-integraciu-romov/>>.

EURACTIV.sk. 2020. *Eurokomisia predstavila nový desaťročný plán na podporu Rómov v Európe*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://euractiv.sk/section/rovnost-sanci/news/eurokomisia-predstavila-novy-desatrocny-plan-na-podporu-romov-v-europe/>>. INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky. 2002a. *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <<http://www.infostat.sk/vdc/pdf/prognoza2050vdc2.pdf>>.

DIGIQ.sk. 2020. *Kríza COVID-19 a prejavy nenávisti: Medzinárodný report (Estónsko, Poľsko, Rumunsko, Slovensko, Španielsko)*. [online]. [cit. 24-10-2021]. Dostupné na internete: https://digiq.sk/wp-content/uploads/2020/10/covid-and-hate-speech_SK1.pdf.

INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky. 2002b. *Prognóza vývoja rómskeho obyvateľstva v SR do roku 2025*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/Romovia.pdf>.

INŠTITÚT FINANČNEJ POLITIKY. 2018. *Inklúzia Rómov je celospoločenskou výzvou. Pohľad na výsledky Rómov na trhu práce a vo vzdelávaní cez administratívne dáta*. [online]. [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/17297/35/2018_18_Inkluzia_final.pdf.

LÁŠTICOVÁ, B., POSLON, X. D. 2020. *Negatívne postoje voči Rómom súvisia s nepriateľským diskurzom*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: https://www.sav.sk/index.php?doc=services-news&source_no=20&news_no=8688.

KAHANEC, M., KOVÁČOVÁ, L., POLÁČKOVÁ, Z., SEDLÁKOVÁ, M. 2020. *The social and employment situation of Roma communities in Slovakia*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU\(2020\)648778_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/648778/IPOL_STU(2020)648778_EN.pdf).

MAJCHRÁK, J. 2002. *Rómovia ako téma politických strán*. In: In: VAŠEČKA, M. eds. 2002. ČAČIPEN PAL O ROMA. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN: 80-88-935-41-5.

OECD 2019. *OECD Economic Surveys: Slovak Republic 2019*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-slovak-republic-2019_eco_surveys-svk-2019-en#page33.

ÚRAD SPLNOMOCNENCA VLÁDY SR PRE RÓMSKE KOMUNITY. 2021. *Stratégia pre rovnosť, inklúziu a participáciu Rómov do roku 2030*. [online]. [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <https://romovia.vlada.gov.sk/strategie/strategia-pre-rovnost-inkluziu-a-participaciju-romov-do-roku-2030/?csrt=13718148026225965207>.

VAŇO, B., HAVIAROVÁ, E. 2002. *Demografické trendy rómskej populácie*. In: VAŠEČKA, M. eds. 2002. ČAČIPEN PAL O ROMA. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. ISBN: 80-88-935-41-5.

Kontaktná adresa

Mgr. Emília Mariančíková
Inštitút politológie, Filozofická fakulta
Prešovská univerzita
Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovensko
email: emilia.mariancikova@smail.unipo.sk

DETERMINANTY POKLESU POPULÁCIE V SRBSKU - FERILITA, NATALITA A EMIGRACIE

DETERMINANTS OF POPULATION DECREASE IN SERBIA - FERILITY, NATALITY AND EMIGRATION

Anita JONAŠ MIŠIĆ, Anna BÉREŠOVÁ

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, Bratislava

Abstrakt

Príspevok je obsahovo zameraný na problematiku poklesu počtu obyvateľov v Srbsku a na to, ako tento demografický trend ovplyvňuje sociálnu politiku a sociálnu prácu v krajine. Ako determinanty súčasných tendencií poklesu populácie sme zvolili ferilitu, natalitu a emigráciu obyvateľstva. Vzhľadom na nízku ferilitu Srbsko čelí neustálemu poklesu počtu obyvateľov. Prijímanie nových noriem a hodnôt, rastúca miera účasti žien na pracovnej sile na plný úväzok, migrácia z vidieckych do mestských oblastí a nedostatok podpory pre ženy v rodine a v práci, sú faktory nízkej feriliti. Reprodukciu populácie môžeme pozorovať z ekonomického, sociálneho a politického hľadiska. Pokiaľ ide o Srbsko, natalita od roku 2007 neustále klesá. Z mnohých faktorov, ktoré ovplyvňujú populáciu, sú ekonomické faktory na vrchole stupnice. Emigráciu obyvateľstva Srbska podporujú tiež ekonomické faktory. V období 1960–1980 väčšina emigrantov mala nízky profil vzdelania. V posledných dvoch desaťročiach však našu krajinu opúšťajú vysokoškooláci.

Kľúčové slová: pokles populácie, ferilita, natalita, emigrácie.

Abstract

The paper is content-oriented on the issue of population decline in Serbia, and how this demographic trend affects social policy and social work in our country. We have chosen fertility, birth rate and emigration of the population as determinants of the current tendencies for population decline. Due to low fertility, Serbia is facing a steady decline in the population. The adoption of new norms and values by women, the growing level of women's participation in the full-time workforce, migration from rural to urban areas and the lack of support for women's alignment have in the family and at work, are factors of low fertility. We can observe the reproduction of the population from the economic, social and political point of view. When it comes to Serbia, the birth rate has been constantly declining since 2007. Of the many factors that affect the population, economic factors are at the top of the scale. Emigration of the population of Serbia is also encouraged by economic factors. In the period 1960–1980. For years, most of the emigrants had a low educational profile. However, in the last two decades, highly educated young people have been leaving our country.

Keywords: population decline, fertility, birth rate, emigration.

ÚVOD

Ak hovoríme o súčasných tendenciách vo vývoji obyvateľstva Srbska, nevyhnutnými pojmami sú demografická kríza, emigrácia, únik mozgov, zánik sídiel, negatívny prirodzený prírastok atď. Populačné výzvy budú hľadať odpovede v sociálnej práci a sociálnej politike a našou úlohou bude študovať ich charakteristiky, zákonitosti ako aj faktory, ktoré ich determinujú s cieľom nájsť riešenia týchto problémov. Demografi už desaťročia upozorňujú na dôsledky fenoménu nízkej ferility v Srbsku a presadzujú určiť strategický prístup štátu v oblasti populačnej politiky k ferilite obyvateľstva. Výskumy ukazujú, že do roku 2050 sa svetová populácia zvýši o 30%. V strednej, východnej a juhovýchodnej Európe však v dôsledku negatívneho prirodzeného rastu a emigrácie klesne počet obyvateľov o 13 %. Pokiaľ ide o Srbsko, predpokladá sa, že počet obyvateľov klesne až o 15 %, čo je približne 1 000 000 ľudí. Z tohto počtu budú 2/3 úbytku obyvateľstva dôsledkom negatívneho prirodzeného prírastku a 1/3 je dôsledkom emigrácie. Úlohou sociálnych pracovníkov bude pomáhať hľadať odpovede na aktuálne demografické výzvy a amortizovať ich dôsledky.

1 FERTILITA

Pokiaľ ide o Srbsko, úhrnná ferilita bola v roku 2016 1,46 a ako taká je pod úrovňou potrebnou na jednoduchú reprodukciu obyvateľstva (Anić, Žarković Rakić, 2019). Demografi už desaťročia varujú pred dôsledkami nedostatočnej ferility v Srbsku. Dňa 31. januára 2008 vláda Srbskej republiky prijala Stratégiu stimulov pre narodenie. V Stratégii je ako všeobecný cieľ trvalo udržateľného demografického rozvoja Srbska definovaná stacionárna populácia, teda populácia, v ktorej budú ďalšie generácie rovnako veľké ako tie existujúce. Bolo zdôraznené, že dosiahnutie tohto všeobecného cieľa si nevyhnutne vyžaduje predchádzajúcu realizáciu množstva špeciálnych cieľov. Ide o zmiernenie ekonomických nákladov na výchovu dieťaťa, zosúladenie práce a rodičovstva, zníženie psychologických nákladov na rodičovstvo, podpora reprodukčného zdravia, boj proti neplodnosti, opatrenia vedúce k zdravému materstvu, vzdelávanie obyvateľstva a aktivizácia miestnej samosprávy. V rámci každého cieľa sú definované jednotlivé ciele a opatrenia, ako aj činnosti a mechanizmy na ich realizáciu. Celkovo je uvedených 66 opatrení a činností (Rašović, 2013).

Určitými determinantami poklesu ferility je prijímanie nových noriem a hodnôt, vyššia miera participácie žien na trhu práce a iné. Všeobecný model trendov ferility v Srbsku za posledných 60 rokov bol dosť podobný ako v iných európskych krajinách.

Obdobie 90. rokov bolo u nás obdobím turbulentných udalostí: rozpad bývalej Juhoslávie, ozbrojený konflikt, medzinárodné ekonomické sankcie, inštitucionálna kríza a vojenská intervencia síl NATO. Chudoba alebo život na hranici prežitia boli hlavnými prvkami ekonomickej ceny, ktorú platila väčšina

obyvateľstva. Dramatické zmeny na osobnej a psychickej úrovni, zlé prispôsobenie sa zmenenému hodnotovému systému, pocity neistoty a neustály stres ovplyvnili rozhodnutia o tom či mať deti (Kupiszewski, Kupizewska et al., 2012).

Ak sa pokúsime vyčleniť faktory nízkej plodnosti po roku 2000, určite sú to tie, ktoré súvisia s hospodárskou a sociálnou krízou alebo reakciami na túto krízu. Na druhej strane tu máme snahu o individualizmus, snahu o sebarealizáciu, zmenené partnerské vzťahy, trvanie na kvalite vlastného života, ale aj života dieťaťa. Odkladanie pôrodu na neskoršie roky života je určite dôležitou príčinou nízkej ferility. V období medzi dvoma sčítaniami v rokoch 1981 a 1991 máme mierny nárast počtu žien, ktoré neporodili ani jedno dieťa v optimálnom období, a to je 20-35 rokov. Už pri ďalšom medzisčítaní 1991-2002. roku je tento trend oveľa výraznejší. Pri sčítaní ľudu v roku 2011 bolo bez detí 82 % žien vo veku 20-24 rokov, 55 % žien vo veku 30-35 rokov a každá tretia žena vo veku 30-35 rokov. Neistota mladých ľudí, ťažkosti pri riešení bytovej otázky, nízka životná úroveň, problém opatrovania detí sú fakty, ktoré podmieňujú nízku ferilitu. Nemenej dôležitým faktorom, ktorý je neoddeliteľnou súčasťou fenoménu nízkej ferility, je aj úmyselné prerušenie tehotenstva (Rašević, 2017).

Kontinuita fenoménu nedostatočnej pôrodnosti podmienila nízku ferilitu ako aktuálnu tému demografického a sociálneho výskumu, ktorej deterministický základ je zložitý, no je nesporné, že kľúčovou charakteristikou ferility je vstup do rodičovstva v neskorších rokoch. Jadrom tohto modelu správania žien je celý rad spoločenských a ekonomických zmien. Na jednej strane máme nestabilitu a neistotu trhu práce, ale aj nevhodnosť inštitucionálneho prostredia na tieto zmeny. Takéto okolnosti prispievajú k tomu, že rodičovstvo môže pôsobiť ako limitujúci fakt z hľadiska zamestnania a realizácie odborných a vzdelávacích kapacít žien. Moderné ekonomické spoločnosti sú orientované na posilňovanie ekonomického potenciálu a posilňovanie odborných kapacít žien.

Nepriaznivé okolnosti ohľadom možnosti zosúladenia rodinného a pracovného života môžu mať za následok nielen odklad rodičovstva, ale aj vzdať sa rodičovstva. Vzdanie sa rodičovstva z dôvodu ťažkostí zosúladiť profesionálnu kariéru a rodičovstvo je spojené nielen s úrovňou školstva, ale aj so vzdelávacími oblasťami. Sociálno-profesionálna štruktúra ženskej populácie je teda vnucovaná ako dôležitý faktor moderného modelu reprodukčného správania. Zintenzívnenie procesu oddialenia pôrodu vedie k tomu, že v tridsiatke sa narodí ďalšie dieťa, čo následne vedie k nízkemu podielu vyššieho poradia pôrodov. Odkladanie pôrodu môže podmieňovať aj vzdanie sa pôrodu z biologických aj sociologických dôvodov. Ak sa na tento fenomén pozrieme cez profesiu ženy, môžeme vidieť značný rozsah podielu žien, ktoré sa podieľali na reprodukcii. Rozpätie je od 12 % v povolaniach vedúcich inštitúcií sociálnej ochrany až po 50 % medzi odborníkmi v oblasti informačných a komunikačných technológií. Najmenší podiel žien, ktoré nerodili, bol evidovaný medzi odbornými lekármi a najväčší podiel mali povolania matematici, štatisti, filozofi, urbanisti a pod. (Šobot, 2018).

Nový zákon o finančnej podpore rodín s deťmi výrazne zvýšil rodičovský príspevok na tretie a štvrté dieťa s cieľom zvýšiť ferilitu v Srbsku. Nie je jasné, či

štedrý rodičovský príspevok zvýši ferilitu a o koľko. Stratégia totiž definuje ako hlavným cieľom je zvýšiť konečnú ferilitu do 10 až 15 rokov na 1,85 dieťaťa na ženu a navrhuje celý rad opatrení, ktoré by mali prispieť k zvýšeniu ferility, avšak bez podrobnejšieho rozboru toho, ako každé jediné opatrenie vplyva na zvýšenie ferility. V Srbsku má malý počet žien viac detí. Podľa posledného sčítania ľudu z roku 2011 má 19,73 % detí jedno dieťa, 42,69 % má dve deti, 8,88 % má tri a 3 % majú štyri a viac detí. Zároveň by sa mali podporovať opatrenia hospodárskej a populačnej politiky a tieto dve politiky sa musia navzájom dopĺňovať.

Boj o vyššiu ferilitu by sa nemal uzatvárať štvrtým dieťaťom. Ženy, ktoré chcú mať viac ako štyri deti je vzácnosť a netreba sa nechať odradiť obmedzením rodičovského príspevku (Anić, Žarković Rakić, 2019).

Politika podpory rodiny môže mať dva ciele, zníženie nákladov na rodičovstvo a zmiernenie nerovností v životnej úrovni medzi rodinami s deťmi a bez nich. Opatrenia, ktorými sa tieto ciele realizujú, môžu byť v peniazoch, ale aj v službách. Keď máme obmedzené zdroje, uchýľujeme sa k praxi, že dávame len rodinám, ktoré sú v stave sociálnej zraniteľnosti podľa úrovne rodinných príjmov. Opatrenia na podporu rodiny majú pronatálny význam, keď sa sumy zvyšujú podľa poradia narodenia dieťaťa v rodine. Pri formulovaní univerzálnej typológie opatrení, ktoré prispievajú k dosiahnutiu cieľa, môžeme vyčleniť finančné benefity s cieľom pokryť ekonomickú záťaž rodičovstva, ale aj systém daňových úľav, ale aj možnosť zosúladenia práce a rodičovstva s flexibilným pracovným časom. Vo vedeckých a politických kruhoch existuje dilema, či stimulovať narodenie prvého dieťaťa alebo len narodenie detí vyššieho poradia. V niektorých krajinách je praxou zvyšovať mesačné prídavky na každé ďalšie dieťa. V niektorých krajinách sa finančná pomoc zvyšuje s vekom dieťaťa nárok na prídavky na dieťa je časovo obmedzený do 18 rokov alebo do skončenia riadnej školskej dochádzky. Ako pomoc rodine takmer vo všetkých krajinách Európy, dokonca aj v Srbsku, existuje jednorazová pomoc pri narodení dieťaťa, potom existujú určité formy oslobodenia od dane na potreby pre deti. Vo všetkých európskych krajinách má žena počas tehotenstva chránený pracovný status, čo znamená, že nemôže dostať výpoveď. Okrem materskej dovolenky je v mnohých európskych krajinách možnosť absencie v práci až do troch rokov. Materská dovolenka v Srbsku je jeden rok. Dôležitým determinantom ferility je zosúladenie práce a rodičovstva.

Novým zdrojom politiky pronatality môže byť šírenie poznatkov o demografických procesoch, ich príčinách a dôsledkoch. Vzdelávanie obyvateľstva môže prispieť k formovaniu verejnej mienky, ktorá je dôležitá pre demograficky relevantné správanie popri existujúcich programoch plánovaného rodičovstva (Gavrilović et al., 1999).

2 NATALITA

Srbsko, podobne ako väčšina európskych krajín, čelí úbytku obyvateľstva. Podľa renomovanej Populačnej divízie OSN bude Srbsko do polovice storočia v skupine 12 krajín, ktoré ako prvé na svete zažijú zníženie populácie o 15%. Ani

faktor ekonomickej transformácie krajiny nemôže zastaviť, alebo zvrátiť tento proces. Dôvodom takéhoto nepriaznivého stavu je desaťročia trvajúca úroveň natality nedostatočná na jednoduchú reprodukciu obyvateľstva. Aj keby sa dosiahla natalita potrebná na jednoduchú výmenu generácií, určite by to automaticky nevedlo k vyššiemu počtu narodených ako úmrtí. Okrem týchto priamych populačných úbytkov máme aj nepriame, čo sú stratení potomkovia emigrantov, ktorí sa namiesto u nás realizujú v iných krajinách (Nikitović, 2015).

Preto vzniká otázka, či a akou politikou môžu zmierniť negatívnu natalitu. Rozhodnutie rodiť je ovplyvnené mnohými faktormi, ako sú stabilné materiálne a finančné podmienky (zamestnanosť, osobný príjem, podmienky bývania, podmienky vzdelávania, kvalitná a dostupná zdravotná starostlivosť atď.). Pronatálne politiky realizované prostredníctvom jednorazových alebo viacnásobných sociálnych dávok majú podľa výskumu v menej rozvinutých krajinách veľmi obmedzený vplyv na pôrodnosť. Dá sa povedať, že takáto politika ovplyvňuje narodenie dieťaťa v mladšom veku, ale nie aj počet narodených detí (Randelović, 2019).

V Srbsku sa najviac detí rodí v manželskom zväzku, no tendencia tohto javu je klesajúca. Typické mnohodetné rodiny s väčším počtom detí, akými bývali srbské rodiny, boli už v období socialistickej industrializácie redukované na rodinu s dvoma deťmi alebo nukleárnu rodinu. Bývalé patriarchálne rodiny pozostávali z niekoľkých nukleárnych rodín s vysoko rozvinutými rodinnými a medzigeneračnými vzťahmi. Po druhej svetovej vojne úspechy priemyselnej revolúcie zrušili potrebu veľkej rodiny a dominantnou sa stala nukleárna rodina. S informačnou revolúciou v osemdesiatych rokoch s expanziou konzumnej spoločnosti, manželský zväzok a narodenie detí nepatria medzi spoločensky žiaduce voľby. Na druhej strane máme expanziu detí narodených mimo manželstva. Ak sa pozrieme na vzťah medzi mestom a vidiekom, je evidentné, že vo väčších mestách je natalita nižšia. Dôvody môžeme hľadať v zložitejšom zosúladení práce a rodičovstva, a chýbajúcu pomoc starých rodičov pri výchove detí (Nikitović, 2015).

Reprodukciu obyvateľstva možno sledovať z ekonomického, sociálneho a politického hľadiska. Natalita je ovplyvňovaná na jednej strane vonkajšími a na druhej strane vnútornými faktormi, ale ich vplyvy na natalitu sú vzájomne závislé. Natalita v Srbsku od roku 2007 neustále klesá. V roku 2008 sa natalita mierne zvýšila, čo možno vysvetliť tým, že spoločnosť sa v tom období cítila ekonomicky bezpečnejšie a videla lepšiu ekonomickú perspektívu. Už v roku 2009 s nástupom hospodárskej krízy natalita opäť klesla. So sociálno-ekonomickým vývojom určite najviac súvisí populačný vývoj. Natalita je ovplyvnená mnohými faktormi, ktoré sa ťažko klasifikujú, majú vzájomne prepojené účinky a je ťažké určiť, ktorá skupina faktorov pôsobí samostatne a ktorá v skupine. Ekonomické faktory sú určite jedným z tých, ktoré ovplyvňujú veľkosť populácie. Keď sa pozrieme z dnešnej perspektívy, mladí ľudia neveria v lepšiu zajtrajšok. Pre pôrod sa rozhodnú, až keď dokončia vysokú školu, nájdu si stabilnú prácu a nejakým spôsobom vyriešia bytovú otázku.

Demografické javy sú dlhodobé javy. Demografický obraz Srbska v 21.

storočí je dosť neistý a ťažko sa zmení. Srbsko je krajinou starších ľudí a patrí medzi prvé v Európe z hľadiska mortality. Podľa demografických štatistík sa v priebehu roka až v 1500 osadách nenarodí ani jedno dieťa. Populácia nad 65 rokov je 2,5-krát početnejšia ako mladí ľudia. Priemerný vek žny ktorá sa stáva matkou v Srbsku je 27,5 rokov. S vzhľadom na toto je potrebné prijať opatrenia v prospech natalite, ktoré by boli dostatočne stimulujúce na zmenu reprodukčného správania (Nenadić, Šekarić, 2013).

Rodičovský príspevok v Srbsku je základným nástrojom pronatálnej politiky. Realizuje sa však aj prostredníctvom iných politik, ako je zákon o dôchodkovom a invalidnom poistení, prostredníctvom pridelovania bonusových odpracovaných rokov ženám na základe narodenia detí. Skúsenosti z iných krajín naznačujú, že politiky, ktoré znižujú náklady na rodičovstvo, majú väčší vplyv na natalitu ako programy priamej finančnej podpory. Materská dovolenka v Srbsku trvá 52 týždňov, čo je oveľa viac v porovnaní s európskym priemerom ktorí je 22 týždňov. Je však čo zlepšovať najmä v oblasti zvyšovania dostupnosti škôl, ale aj zvyšovania šancí na aktívne začlenenie žien po pôrode na trh práce (Randelović, 2019). Skôr by sa dalo povedať, že na základe predchádzajúcich demografických poznatkov ánoje pre extrémne nízku natalitu v Srbsku za posledných 15 rokov zodpovedný mix vzájomne súvisiacich faktorov. Okrem hlbokej podmienenosti tohto javu na súčasnom stupni civilizačného rozvoja, sú u nás veľmi výrazné štrukturálne bariéry ekonomického pôvodu, ako aj novšie faktory psychologického charakteru na individuálnej úrovni kvôli pocitom neistoty a pomalého alebo nedostatočnej adaptácie na zmenené hodnoty a normy v podmienkach sociálnej anómie. Zároveň je dôležité, aby štát reagoval na demografické výzvy ktoré v minulosti nebolo úplné a intenzívne. Pred rokom 1990 inštitucionálna odozva v tomto zmysle ani neexistovala. Od roku 2002 boli dve priame opatrenia populačnej politiky: plná náhrada plata zamestnanej matke za materskú dovolenku v trvaní jedného roka a rodičovský príspevok (až štvrté dieťa v rodine), ale dojem je taký, že podpora je v nedohľadne nepriame opatrenia, ktoré by umožnili ľahšie zosúladenie práce a rodičovstva, ako npr. rovnako dôležitým faktorom, najmä medzi ženami zamestnanými v súkromnom sektore. Keď máme všetko na pamäti, nie je prekvapujúce, že sa stala aktuálnou v druhej dekáde 21. storočia bojovať o prvé dieťa (Nikitović, 2015).

Podstatu systému sociálnej starostlivosti o deti možno vyjadriť nasledujúcou definíciou: Systém sociálna starostlivosť o deti je spoločensko-historicky determinovaná, verejne regulovaná, garantovaná a štátom financovaná pomoc rodinám s deťmi a deťmi na bezpečnostné účely sociálne zabezpečenie, uspokojovanie vývinových potrieb detí, vyrovnávanie podmienok pre nerozvoj, ako aj na pomoc rodine pri dosahovaní jej reprodukčného, ochranného, vzdelávacie a ekonomické funkcie. Opatrenia na pomoc a podporu rodinám s deťmi a deťmi poskytujú sa im materiálne výhody a organizovaná činnosť špecializovaných inštitúcie - predškolské zariadenia a detské strediská (Matković et.al.).

Štát pomocou štátnej pomoci a podporných opatrení uľahčuje rodičovstvo a poskytuje sociálnu podporu pre realizáciu rodičovskej roly, čo je zároveň

predpokladom zvyšovania pôrodnosti. Zákon o sociálnej starostlivosti o deti určuje nasledovné opatrenia, ktoré majú prispieť k dosiahnutiu demografického cieľa. náhradu mzdy počas materskej dovolenky zamestnaného rodiča a pracovného voľna osvojiteľa do starostlivosti o dieťa;

- materský príspevok;
- pomoc s výbavou pre novorodencov;
- prídavok na dieťa;
- úhrada nákladov na pobyt v predškolskom zariadení za tretie a každé ďalšie dieťa v rodiny v obciach s negatívnou mierou prirodzeného prírastku,
- predškolská výchova a vzdelávanie pre deti bez rodičovskej starostlivosti, deti s
- vývojovými poruchami a deti ktoré sa dlhodobo liečia v nemocnici
- vzdelávací program v roku pred nástupom do základnej školy na tri hodiny
- denne počas školského roku.

Tieto riešenia majú charakter práv všeobecného záujmu a sú financované z rozpočtu republiky.

Okrem toho existujú tieto opatrenia, ktoré sú financované z rozpočtu obcí:

- predškolská výchova a vzdelávanie a preventívna zdravotná starostlivosť o deti
- oddych a rekreáciu detí do 15 rokov v detskom rezorte a
- regresia pobytu detí v predškolskom zariadení, oddych a rekreácia (Matković, 1999).

3 EMIGRÁCIE

Srbsko je tradične krajinou ekonomickej migrácie. Najväčší migračný prílev zo Srbska malo Nemecko, Rakúsko, Švédsko, Francúzsko, Taliansko, USA, Holandsko atď. Vzhľadom na existenciu sociálnych väzieb s tradične aktuálnymi destináciami sú pre emigráciu stále najzaujímavejšie Rakúsko, Nemecko a Švédsko (Marjanović, 2015). Hlavným faktorom ovplyvňujúcim rozhodnutie vystáť sa je rozdiel v príjmoch. Okrem toho môže byť dizajn a veľkorysosť systému sociálnej ochrany tiež dôležitým lákadlom, najmä pre menej kvalifikovaných ľudí. Rozdiel v príjmoch je podľa veľkého počtu empirických štúdií jedným z najvýznamnejších hnacích síl emigrácie. Priemerný mesačný plat v Srbsku bol v roku 2018 nižší ako v ktorejkoľvek členskej krajine EÚ. V krajinách západnej Európy bol priemerný plat 5,3 krát vyšší ako v Srbsku. Rozdielnosť v možnostiach zamestnania je tiež referenčným faktorom ovplyvňujúcim rozhodnutie emigrovať. So zrýchľovaním ekonomickej aktivity očakávame zlepšenie tejto situácie. Kvalita inštitúcií, ale aj hodnotový systém je dôležitým determinantom migračných trendov. V Srbsku rastie počet mladých a vysoko vzdelaných emigrantov. Niektorí z nich však majú aj v Srbsku vysoké platy, no ich rozhodnutie vystáť sa neovplyvňuje len výška platu, ale aj celkovo lepšie

životné podmienky. Ak by sa tento trend zvrátil, výrazne by to zmiernilo demografické problémy Srbska, pretože ich tvorivá produktivita je vysoká a na druhej strane môžu prispieť k zlepšeniu natality u nás (Randelović, 2019).

Najväčším problémom tohto typu emigrácie je, že na rozdiel od menej kvalifikovanej populácie vysoko vzdelaní emigranti smerujú k trvalej emigrácii. (Nikitović, 2015) Tento proces, ktorý vedie k tomu, že mladí, vzdelaní, perspektívni a kreatívni ľudia opúšťajú svoje krajiny pri hľadaní sebarealizácie, sa ľudovo nazýva „únik mozgov“. Demografi predpovedali, že v 21. storočí sa trend úniku mozgov a emigrácie vo všeobecnosti zníži. Miera kvalifikovanej emigrácie však za posledných 10 rokov vzrástla. Tento jav vzniká ako dôsledok trhu práce, pretože zamestnávateľia v ekonomicky vyspelejších krajinách môžu ponúknuť lepšie pracovné podmienky.

K rozhodnutiu emigrovať často dochádza ešte počas štúdia. treba zdôrazniť, že uvedomením si tohto problému si uvedomujeme nevyhnutnosť vedomostí ako zdroja rastu a rozvoja národného hospodárstva (Randelović, Miletić, 2016).

Vzhľadom na to, že „únik mozgov“ je veľmi dôležitý proces, vyžaduje si veľkú pozornosť a pochopenie štátu. V uplynulom období bol ekonomický vývoj našej krajiny veľmi turbulentný, najmä v dôsledku rospadu štátu. Takýto vývoj urýchlil nástup ekonomických migrantov. Srbsko je na úplnom vrchole sveta, čo sa týka „úniku mozgov.“ Musíme mať na pamäti, že obyvateľstvo je najdôležitejším faktorom ekonomického rozvoja krajiny. Je zdrojom pracovnej sily, ktorá určuje smer a tempo ekonomického rozvoja. Svet sa na globálnej úrovni čoraz viac delí na rozvinuté a zaostalé krajiny, ekonomicky vyspelé krajiny sa snažia udržať si vzdelanú populáciu, zatiaľ čo zaostalé krajiny to majú ťažšie. Tieto rozdiely v ekonomickom vývoji jednotlivých krajín najviac prispeli k odlivu vysoko vzdelanej časti obyvateľstva, s ktorým sa však stretávajú aj bohaté ekonomiky sveta z dôvodu neschopnosti nájsť si vo svojich krajinách adekvátnu prácu. Vysoko rozvinuté ekonomiky sveta majú problémy s ferilitov, a tak sa snažia problém riešiť lákaním vysoko vzdelaných mladých ľudí (Petković, Randelović, 2016).

Ak hovoríme o emigrantoch, ktorí sú pôvodom zo Srbska, podľa sčítania ľudu v roku 2011 boli najpočetnejší ľudia, ktorí pracujú v zahraničí. Potom sú tu študenti. Ak sa pozrieme na rodovú štruktúru, medzi pracujúcimi v zahraničí prevládajú muži, medzi študentkami je o niečo viac žien. Podľa vekovej štruktúry máme najviac vysťahovaných vo vekovej kategórii 15-64 rokov, nasleduje podiel detí do 14 rokov a najmenší podiel nad 65 rokov.

Zamestnávanie ľudí pôvodom zo Srbska v zahraničí upravuje zákon o zamestnanosti a poistení v nezamestnanosti. Existujú aj medzištátne dohody o regulácii pracovnej migrácie s cieľovými krajinami. Existujú aj medzištátne dohody o regulácii pracovnej migrácie s cieľovými krajinami (Rašović, 2016).

Pohyb pracovnej sily môže prispieť k funkčnejším pracovným trhom na miestnej, štátnej a globálnej úrovni. Tento pohyb môže pomôcť znížiť nerovnosti medzi regiónmi a štátmi. Mnohé krajiny už pracujú na podpore a zvyšovaní mobility pracovnej sily. Ani tieto krajiny však nemajú jasnú stratégiu, ktorou

cestou sa vydať. Na jednej strane máme výhody sťahovania sa do produktívnejších regiónov, s bohatou ponukou pracovných miest, na druhej strane nám hrozí „únik mozgov“ a vyludnenie určitého regiónu. Zvážime niektoré z možností, ktoré by sa dali použiť na riešenie hlavných prekážok mobility v našej krajine. Tieto riešenia, ktoré ovplyvňujú prekážky mobility v rámci našej krajiny, majú na druhej strane za cieľ ovplyvniť potenciálnych emigrantov, presťahovať sa do iného regiónu namiesto iného štátu.

Pasívne opatrenia trhu práce, ktoré riešia obmedzenia sociálnych dávok z hľadiska poskytovania príjmu pri absencii plata. Pasívne opatrenia na trhu práce a sociálne dávky, za ktoré sa predpokladá, že ovplyvňujú geografickú mobilitu, sú poistenie v nezamestnanosti a iné príspevky zvyšujúce príjem.

Opatrenia miestneho rozvoja zastavujú veľký odliv z určitých regiónov do urbanizovaných oblastí, ale aj do iných krajín. Z dlhodobého hľadiska môžu tieto opatrenia prilákať kvalifikovanú pracovnú silu z iných častí krajiny do predtým zraniteľných oblastí.

Aktívne opatrenia trhu práce sú tie, ktoré zlepšujú šance nezamestnaných zamestnať sa. Tieto programy sú rozdelené do štyroch skupín:

- príprava pre trh práce prostredníctvom rôznych odborných školení a vzdelávania dospelých
- podpora pri hľadaní zamestnania prostredníctvom poradenstva, sprostredkovania a klubov pre aktívne hľadanie zamestnania
- dotované zamestnávanie, ktoré zahŕňa dotácie zamestnávateľom na zamestnávanie nezamestnaných, ale aj príspevky na samostatnú zárobkovú činnosť
- priama tvorba pracovných miest určená pre určité kategórie, ako sú dlhodobo nezamestnaní alebo mladí ľudia (Marjanović, 2015).

Podľa niektorých výskumov sa motívy mladých ľudí s migračnými skúsenosťami príliš neodchyľujú od motívov iných vekových skupín. Na vrchole rebríčka motívov je nezamestnanosť, potom lepšie platené pracovisko, lepšie podmienky pre odborný rast, ale aj lepšia kvalita a životné podmienky. Manželstvo ako motív emigrácie uvádza 16,6 percenta opýtaných.

Celková sociálna situácia u nás úplne determinuje problémy a potreby mladých ľudí. Nedôvera v stabilitu a udržateľnosť spoločenského poriadku v Srbsku je hlavným dôvodom, prečo mladí ľudia rozmišľajú o emigrácii. Skutočnosť, že mladí ľudia sú pripravení zmeniť svoj život v zmysle emigrácie, by mali mať na zreteli tvorcovia politik, Ak chcú udržať mladých ľudí v našej krajine, tí ktorí rozhodujú, by mali myslieť na vytváranie nových pracovných miest, ale aj vzdelávanie, bude v súlade s potrebami trhu práce.

Emigrácia mládeže spôsobuje mnohé problémy ako biologické vymiznutie populácie v dôsledku nízkej alebo nedostatočnej pôrodnosti, zintenzívnenie starnutia, sociálne a kultúrne dôsledky, ekonomický úpadok miestnych komunít, nízke zastúpenie vzdelanosti obyvateľstva, slabé príležitosti na trhu práce, sociálne a kultúrne vylúčenie.

Ak naša krajina nenájde adekvátny spôsob regulácie pracovnej, ale aj akejkoľvek inej emigrácie, následky môžu byť ďalekosiahle (Bobić et al., 2016).

Stratégia rozvoja sociálnej ochrany bola prijatá v Srbsku v roku 2005. Hneď v úvode Stratégie bolo zdôraznené, že efektívny systém sociálnej ochrany sa musí nadväzovať na ekonomický a sociálny rozvoj našej krajiny. Systém sociálnej ochrany je definovaný ako systém, ktorý podporuje marginalizovaných a zraniteľných jednotlivcov a skupiny, tých, ktorí potrebujú organizovanú pomoc spoločnosti a štátu, ako aj občanov, ktorí si nie sú schopní zabezpečiť sa sami ekonomickou činnosťou. Základným cieľom reformy sociálnej ochrany je rozvoj interglobálnej sociálnej ochrany, v ktorej jej aktéri čo najefektívnejšie využívajú existujúce, ale aj rozvíjajú nové zdroje. Tento cieľ môžu dosiahnuť prostredníctvom dostupných, kvalitných a rôznorodých služieb s cieľom zlepšiť a zachovať kvalitu života. Je dôležité poukázať na to, že plná implementácia opatrení, aktivít a mechanizmov súvisiacich so zefektívnením systému materiálnej pomoci, rozvojom sietí služieb, zavedením systému kvality v sociálnej ochrane, by prispela k zlepšeniu sociálneho postavenia srbských občanov. Týmto spôsobom by sa znížili emigračné toky a zvýšili by sa imigračné toky. Miera sociálnej ochrany v krajine pôvodu vzhľadom k potenciálnej destinácii môže ovplyvniť rozhodnutie zostať v Srbsku (Rašević, 2016).

ZÁVER

Srbsko, podobne ako ostatné európske krajiny, vstúpilo do novej demografickej epochy. Zmenili sa sociálne normy, ktoré ovplyvňujú demografické správanie obyvateľstva. Z toho vyplýva, že ako ciele sociálnej politiky, tak aj samotná sociálna práca sa musia prispôbiť novým okolnostiam. Ferilita, nízka natalita a emigrácia sú len niektoré z determinantov úbytku obyvateľstva Srbska, ktoré sme v našej práci vyzdvihli. Nemenej dôležité makrodemografické znaky obyvateľstva sú starnutie obyvateľstva, migrácia medzi obcou a mestom a mortalita. V tomto príspevku sme sa dotkli aj emigrácie vysoko vzdelaných mladých ľudí. Tento problém obsahuje viacero problémov. Na jednej strane zostavame bez mladej populácie a na druhej strane zostaneme bez ich potomkov. Prostredníctvom pochopenia nevyhnutnosti znižovania populácie a neistoty v súvislosti s pronatálnymi opatreniami je pre populačný vývoj Srbska veľmi dôležité kontrolovať objem a štruktúru najvzdelanejších emigrantov. Okrem vysoko vzdelaných ľudí dlhotrvajúca spoločenská kríza u nás prispela k emigrácii ľudí s nižším vzdelaním. Musíme sa týmito problémami venovať, hľadať najefektívnejšie riešenia, ktoré prispedia k zníženiu a následne k riešeniu problémov súvisiacich s ferilitou, natalitou a emigráciou.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ANIĆ, A., ŽARKOVIĆ RAKIĆ, J. 2019. Kritički osvrt na novi Zakon o finansijskoj podršci porodici sa decom u Srbiji. In: *Ekonomске ideje i praksa*. ISSN 2217-6217. Číslo 34. s. 61-71.

BOBIĆ, M. et al. 2016. Studija o spoljnim i unutrašnjim migracijama građana Srbije sa posebnim osvrtom na mlade. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije. 2016. ISBN 978-86-85003-17-2.

GAVRILOVIĆ, A. 1999. Sistem mera politike obnavljanja stanovništva u Srbiji. Beograd: Ekonomski institut. 1999. Dostupné na internete: <<https://pdfslide.tips/download/link/sistem-mera-politike-obnavljanja-politika-u-sadrzaj-i-obnavljanje-stanovnistva>>.

KUPIZEWSKI, M. et. al. 2012. Uticaj demografskih i migracionih tokova na Srbiju. Projekat: Jačanje kapaciteta institucija Republike Srbije za upravljanje migracijama i reintegraciju povratnika. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije. 2012. ISBN 978-86-85003-13-4.

MARJANOVIĆ, D. 2015. Migracije radne snage i njen uticaj na demografsku sliku i tržište rada u Srbiji. Dostupné na internete: <<https://serbia.iom.int/sr/node/133>>.

NIKITOVIĆ, V. 2012. Pomeracemo granice. Beograd: Institut društvenih nauka. 2012. ISBN 978-86-7093-141-1.

NIKITOVIĆ, V. 2015. Da li smo spremni za novu demografsku epohu? In: *Regionalni razvoj i demografski tokovi zemalja Jugoistočne Evrope*. Niš: Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu. ISBN 978-86-6139-104-0 s. 315-330.

PETROVIĆ RANĐELOVIĆ, M., MILETIĆ, D. 2016. Odliv mozgova kao ograničavajući faktor privrednog razvoja Republike Srbije. In: *Institucionalne promene kao determinanta privrednog razvoja Republike Srbije*. Kragujevac: Univerzitet, Ekonomski fakultet, 2016. ISBN 978-86-6091-065-5. s. 111-128.

RAŠEVIĆ, M. 2012. Odgovor Srbije na demografske izazove: stanja i očekivanja. In: *Stanovništvo i razvoj*. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka 2012. ISBN 978-86-7093-140-4. s. 20-28.

RAŠEVIĆ, M. 2016. Migracije i razvoj u Srbiji. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije (IOM), 2016. ISBN 978-86-85003-19-6.

RAŠEVIĆ, M. 2017. Заблуде о актуелним демографским изазовима Србије. In: „Ukalupljivanje“ ili prekoračenje granica. Beograd: Institut društvenih nauka, 2017. ISBN 978-86-7093-196-1. s. 129-154.

RANĐELOVIĆ, S. 2019. Osvrt1. Uticaj snažnog demografskog pada na privredni rast u Srbiji i regionu. In: *Kvartalni monitor ekonomskih trendova i politika u Srbiji*. Číslo 57. s. 48-55. Dostupné na internete: <<https://fren.org.rs/wp->

content/uploads/2019/10/Uticaj-sna%C5%BEnog-demografskog-pada-na-privredni-rast-u-Srbiji-i-regionu.pdf>.

STANIĆ, N., ŠEKARIĆ, M. 2013. Uticaj ekonskih faktora na natalitet u Srbiji. In: *Međunarodni naučni skup Sinergija „Globalizacija i savremeno poslovanje“ Zbornik radova*. Bijeljina: Univerzitet Sinergija, 2013. ISBN 978-99955-26-32-0. s. 216-222.

ŠOBOT, A. 2018. Odlaganje roditeljstva i nerađanja iz ugla socio-profesionalnih žena u Srbiji. In: *Zbornik Matice Srpske za društvene nauke*. ISSN 0352-5732. UDK 3 (05). Číslo 167 (3/2018). s. 445-456.

Kontaktná adresa

Mgr. Anita Jonaš Mišić

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, Bratislava

Maršala Tita 51, 23205 Belo Blato

Srbská republika

email: anita.jonas@outlook.com

DEMOGRAFICKÉ VÝCHODISKÁ DLHODOBEJ STAROSTLIVOSTI

DEMOGRAPHIC STARTING POINTS OF LONG-TERM CARE

Vladimír NOGA, Peter VANSÁČ

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, n. o.
Detašované pracovisko bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce

Abstrakt

Dlhodobá starostlivosť je predmetom záujmu verejných politik jednotlivých štátov Európskej únie, sociálnej politiky Slovenskej republiky, odbornej a občianskej verejnosti. Dlhodobá starostlivosť sa obyčajne poskytuje osobám s telesným alebo duševným postihnutím, starším osobám a ľuďom, ktorí potrebujú pomoc pri zvládaní svojho každodenného života. Demografický vývoj prinesie na Slovensku v nasledujúcich rokoch výrazné zmeny v zložení obyvateľstva. To sa výrazne dotkne i v oblasti sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Na túto demografickú zmenu musíme byť ako spoločnosť pripravení. Demografické východiská dlhodobej starostlivosti nám ukazujú súčasnú situáciu, ale zároveň sú podkladom pre zlepšenie tejto starostlivosti do budúcnosti. V tomto príspevku budeme analyzovať a porovnávať údaje demografického vývoja za uplynulé roky. Cieľom príspevku je poukázať na význam dlhodobej starostlivosti na základe úcty a hodnoty ľudského života. V rámci cieľov dlhodobej starostlivosti, Slovensko prevzalo agendu Európskej únie a ciele sú: univerzálny prístup, vysoká kvalita, dlhodobá udržateľnosť. Ďalšími cieľmi sú adresnosť, flexibilita, územná dostupnosť a podobne. Demografický vývoj ukazuje reálne čísla, z ktorých možno vyčítať, že dlhodobá starostlivosť bude naďalej žiaduca.

Kľúčové slová: demografia, dlhodobá starostlivosť, štatistika, senior.

Abstract

Long-term care is the subject of interest of public policies of individual states of the European Union, social policy of the Slovak Republic, professional and civic public. Long-term care is usually provided to people with physical or mental disabilities, the elderly and people who need help to manage their daily lives.

Demographic development will bring significant changes in the composition of the population in Slovakia in the coming years. This will also be significantly affected in the area of social and health care. As a society, we must be prepared for this demographic change. The demographic starting points of long-term care show us the current situation, but at the same time they are the basis for improving this care in the future. In this contribution, we will analyze and compare data on demographic development over the past years. The aim of the contribution is to point out the importance of long-term care based on respect and the value of human life. Within the goals of long-term care, Slovakia has taken over the agenda of the European Union and the goals are: universal approach, high

quality, long-term sustainability. Other goals are addressability, flexibility, territorial accessibility and the like. Demographic developments show real numbers from which it can be inferred that long-term care will continue to be desirable.

Keywords: demography, long - term care, statistics, senior.

ÚVOD

Dlhodobá starostlivosť je predmetom záujmu verejných politik jednotlivých štátov Európskej únie, sociálnej politiky Slovenskej republiky, odbornej a občianskej verejnosti. Dlhodobá starostlivosť sa obyčajne poskytuje osobám s telesným alebo duševným postihnutím, starším osobám a ľuďom, ktorí potrebujú pomoc pri zvládaní svojho každodenného života. V rámci dlhodobej starostlivosti z pohľadu foriem rozlišujeme domácu a inštitucionálnu starostlivosť (zdravotnú a sociálne služby). Kľúčovými osobami sú opatrujúce osoby, ktoré môžu pracovať profesionálne alebo neformálne ako dobrovoľníci/čky, alebo v rámci rodiny alebo na priateľskej báze. Prvoradý význam dlhodobej starostlivosti spočíva v zachovaní dôstojnosti ľudskej osoby, ktorej hodnotu dal sám Boh, keď stvoril človeka na svoj obraz. Demografické východiská dlhodobej starostlivosti nám ukazujú súčasnú situáciu, ale zároveň sú podkladom pre zlepšenie tejto starostlivosti do budúcnosti.

Ako všetky krajiny Európy, aj Slovensko čelí demografickým zmenám a potrebuje nájsť vlastné riešenia v oblasti dlhodobej starostlivosti, ktoré zabezpečia nové zdroje a spôsoby financovania sociálnych služieb a stanú sa tak dostupnými pre všetkých, ktorí sú na starostlivosť iných odkázaní (Matel – Ondrejková – Šimová, 2017).

1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ OBYVATELSTVA

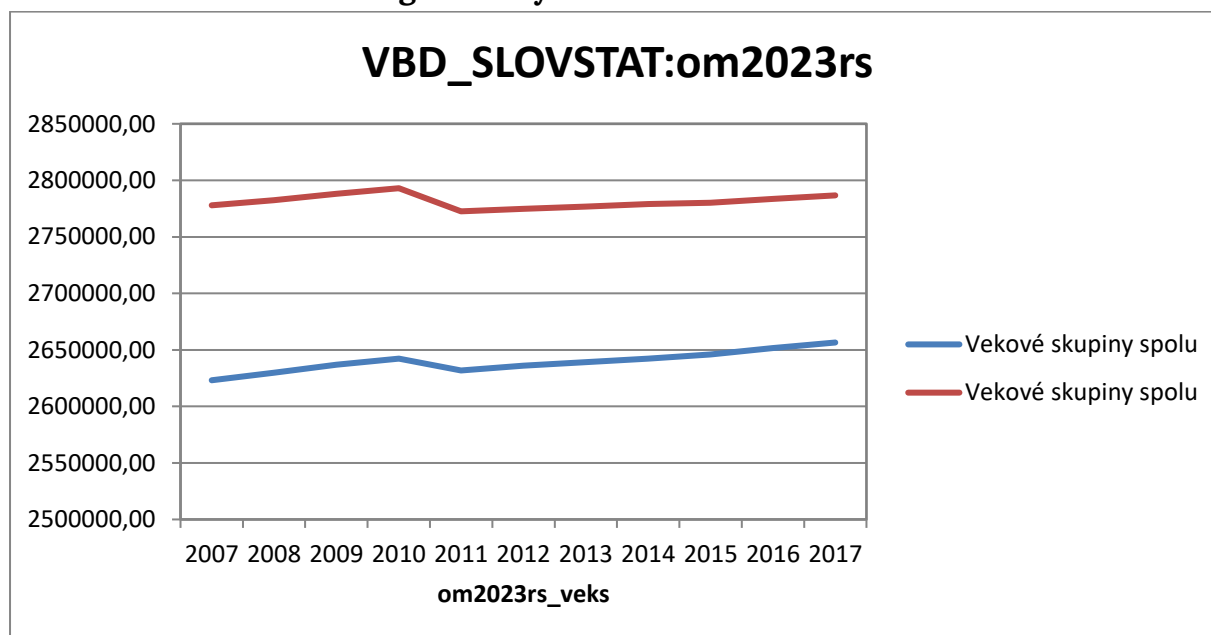
Porovnanie za posledných 10 rokov nám ukazuje, že počet obyvateľov nám stúpol o 1,77%. Podľa grafu najkritickejšia situácia ohľadom počtu obyvateľov bola v roku 2011, kde pokles oproti roku 2010 bol o 1%. Podľa Podmanickej úhrnnej plodnosti bola počas sledovaného obdobia 25 rokov pod hranicou jednoduchej reprodukcie (2,1 dieťaťa na jednu ženu), jej hodnoty sa v rokoch 1993–2017 pohybovali od 1,2 – 1,9 dieťaťa (www.etrend.sk). Z dlhodobej perspektívy stále nedosahujeme také hodnoty rastu počtu obyvateľov, aby sme nevymreli.

Tabuľka 1: Demografia obyvateľov Slovenska k 31. 12. 2017

Obyv. 31. 12. 2017	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Muži	2623127,00	2629804,00	2636938,00	2642240,00	2631752,00	2635979,00	2639060,00	2642328,00	2646082,00	2651684,00	2656514,00
Ženy	2777871,00	2782450,00	2787987,00	2793033,00	2772570,00	2774857,00	2776889,00	2779021,00	2780170,00	2783659,00	2786606,00
Vekové skupiny spolu	5400998,00	5412254,00	5424925,00	5435273,00	5404322,00	5410836,00	5415949,00	5421349,00	5426252,00	5435343,00	5443120,00

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Graf 1: Demografia obyvateľov Slovenska k 31. 12. 2017

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

1.1 Štatistika seniorov

Odhaduje sa, že od roku 2018 budú v Slovenskej republike prevažovať seniari nad predproduktívnym obyvateľstvom. B. Šprocha uvádza, že do roku 2025 by sa mal zvýšiť počet seniorov vo veku 65+ na 1,05 mil. Tento trend by sa mal udržať do roku 2030. Tento trend potvrdzuje aj neustále zvyšujúci index starnutia, ktorý vyjadruje pomer počtu obyvateľov vo veku 65+ k počtu obyvateľov v predproduktívnom veku 14 a menej. V roku 1996 bol index starnutia na hodnote – 51,52%, čo predstavovalo 51,52 obyvateľov 65+ na 100 obyvateľov v predproduktívnom veku. V roku 2016 bol však už index starnutia na úrovni 96,96%, čiže takmer 97 obyvateľov 65+ na 100 obyvateľov v predproduktívnom veku. Je predpoklad, že do roku 2025 index starnutia dosiahne u mužov hodnotu 102% a u žien hodnotu až 150% (Cangár – Machajdiková, 2018).

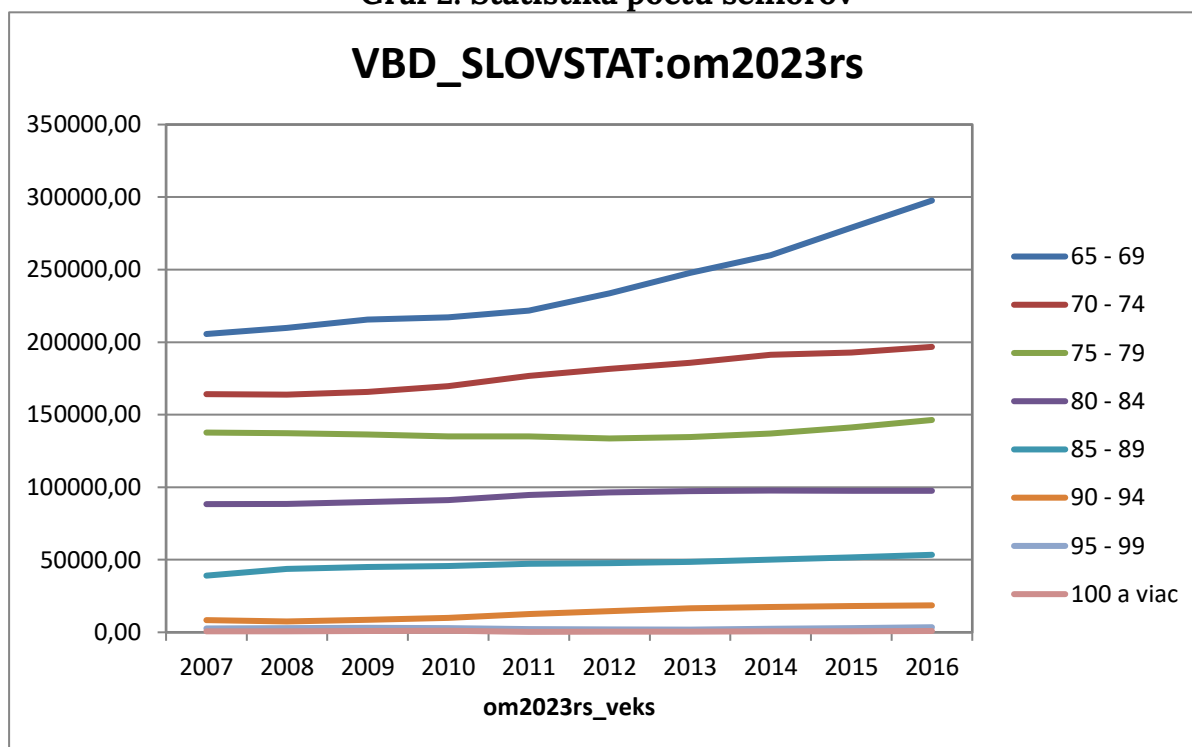
Z hľadiska dlhodobej starostlivosti je významná skupina obyvateľov od 65 rokov a viac. Podľa aktuálnej štatistiky za posledných 10 rokov stúpol počet obyvateľov v predmetnej vekovej kategórii o 143 436 obyvateľov t. j. o 12,6%.

Tabuľka 2: Štatistika počtu seniorov

Obyvateľstvo k 31. 12. 2016		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Muži a ženy spolu	65 - 69	205638,00	209764,00	215606,00	217021,00	221774,00	233677,00	247763,00	259958,00	278833,00	297613,00
Muži a ženy spolu	70 - 74	164165,00	163833,00	165683,00	169628,00	176699,00	181667,00	185744,00	191317,00	192764,00	196756,00
Muži a ženy spolu	75 - 79	137591,00	137246,00	136404,00	135107,00	135107,00	133633,00	134701,00	137145,00	141249,00	146356,00
Muži a ženy spolu	80 - 84	88364,00	88605,00	89806,00	91227,00	94661,00	96493,00	97345,00	97726,00	97644,00	97487,00
Muži a ženy spolu	85 - 89	39077,00	43754,00	45114,00	45793,00	47209,00	47652,00	48585,00	50071,00	51655,00	53429,00
Muži a ženy spolu	90 - 94	8513,00	7481,00	8562,00	9964,00	12689,00	14652,00	16579,00	17535,00	18156,00	18602,00
Muži a ženy spolu	95 - 99	2771,00	2831,00	3022,00	2894,00	2202,00	2004,00	1888,00	2486,00	2865,00	3524,00
Muži a ženy spolu	100 a viac	663,00	791,00	937,00	1090,00	321,00	444,00	531,00	641,00	770,00	892,00

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Graf 2: Štatistika počtu seniorov

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky

Autori Cangár a Machajdiková v publikácii *Dlhodobá starostlivosť v Slovenskej republike Potreba systémovej zmeny*, konštatujú, že náš systém sociálnej a zdravotnej starostlivosti nie je organizačne, personálne a finančne pripravený na riešenie týchto demografických problémov tak, aby dokázal zabezpečiť dostatočnú kvalitu života starších občanov. Rozsah a vplyvy tohto procesu je možné čiastočne zmierniť a regulovať prostredníctvom vhodne a včasne prijatých opatrení aj v oblasti sociálnych služieb a zdravotníctva. Práve projektovaný demografický vývoj je najväčšou výzvou pre prípravu funkčného

riešenia dlhodobej integrovanej starostlivosti, pretože v nasledujúcich rokoch dôjde k výraznejšiemu nárastu populácie seniorov, čo predpokladá zvýšenú zdravotnú a sociálnu starostlivosť z dôvodu vekom podmienenej znižujúcej sa miery sebestačnosti jedinca a jeho odkázanosti na dlhodobú starostlivosť (Cangár – Machajdiková, 2018).

Túto skutočnosť potvrdzuje aj *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2016*, v ktorej sa uvádza, že v roku 2016 bolo celkovo 7 699 (6 000) fyzických osôb - žiadateľov o zabezpečenie poskytovania sociálnych služieb vo vybraných druhoch zariadení sociálnych služieb, z toho najviac v zariadeniach pre seniorov, a to 4 541 osôb (59,0 %) a v domovoch sociálnych služieb 1 770 osôb (23,0 %). Celkový počet žiadateľov oproti roku 2015 stúpol o 1 699 osôb (MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2017).

2 DETI SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Podľa Zdravotníckej ročenky Slovenskej republiky 2016 ročne sa na Slovensku narodí vyše 2.000 detí, ktoré potrebujú služby včasnej intervencie. Tieto sú už od svojej podstaty kombináciou sociálnej a zdravotnej starostlivosti. Pre túto cieľovú skupinu dlhodobá sociálno-zdravotná starostlivosť bude nevyhnutná po celý život, ale v rôznej miere a najmä by mala flexibilne sledovať potreby človeka meniace sa s jeho vekom a potrebou začleňovania sa do spoločnosti. V súčasnosti práve z dôvodu absencie komunitných služieb pre rodinu a včasnej intervencie, ale aj regulácie pobytových celoročných sociálnych služieb je možné sledovať nárast detí so zdravotným postihnutím v rámci ústavnej starostlivosti systému sociálnoprávnej ochrany a kurately. Podpora a služby osobám so zdravotným postihnutím sa poskytujú primárne v oblasti sociálnych služieb a neformálnou starostlivosťou (Cangár – Machajdiková, 2018).

Podľa Výročnej správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2016 na Slovensku je 14 zariadení DSS pre deti s telesným postihnutím a duševnými poruchami s kapacitou poskytovanej starostlivosti: celoročné 212 miest, týždenne 138 miest, denne 2 199 miest (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2017).

Z uvedeného je jasné, že najviac miest je s denným pobytom. Odborná verejnosť sa jednoznačne zhoduje na tom, že dôležité je, aby boli podporené rodiny, ktoré sa starajú o zdravotne ťažko postihnuté deti.

Tabuľka 3: Počet živonarodených detí s vrodenou chybou diagnostikovanou v roku 2016

Ukazovateľ Indicator	Spolu Total	Deti živonarodené Live births	
		rok 2016 ¹⁰	pred 2016
Spolu Total	2 105	2 051	54
deti s postihnutím iba 1 orgánového systému 2) children with only one organ malformation 2)	1 866	1 817	49
deti s postihnutím viacerých orgánových systémov (kombinovaná VCH) children with multiple organ malformation (combined CA)	239	234	5

Zdroj: Zdravotnícka ročenka Slovenskej republiky 2016 / Health Statistics Yearbook of the Slovak Republic 2016/ 2.Zdravotný stav obyvateľstva Health Status of Population, s. 54.
(http://www.nczisk.sk/Documents/rocnky/2016/Zdravotny_stav_obyvatelstva.pdf)

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny v roku 2016 vyplatilo osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi sa poskytuje za účelom podpory vykonávania osobnej starostlivosti o dieťa zverené do náhradnej starostlivosti, ktoré je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím. Za sledované obdobie bol príspevok poskytnutý priemerne mesačne 53 náhradným rodičom, ktorí vykonávajú starostlivosť spolu o 56 ťažko zdravotne postihnutých detí (medziročný nárast o 3 náhradných rodičov a 3 ťažko zdravotne postihnuté deti). Spolu bolo na príspevok vyplatených 51,7 tis. eur - medziročný nárast o 1,6 tis. Eur (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2017).

4 ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ

V systéme zdravotnej starostlivosti sa dlhodobá starostlivosť poskytuje predovšetkým prostredníctvom:

- agentúr domácej ošetrovateľskej starostlivosti;
- ambulantnej starostlivosti (geriatrické ambulancie);
- ústavnej starostlivosti (oddelenia dlhodobo chorých, geriatrické a paliatívne oddelenia v nemocniciach),
- špecializovaných zdravotníckych zariadení, (predovšetkým v liečebniach pre dlhodobo chorých, psychiatrických nemocniciach, domoch ošetrovateľskej starostlivosti, hospicoch).

Všetky uvedené typy zdravotnej starostlivosti sú financované zdravotnými poisťovňami, najmä na paušálnej báze. Prepojenie sociálnej a zdravotnej

¹⁰ Podľa metodiky WHO sa hlásia aj deti s VCH diagnostikovanou do 1 roka ich života, t. j. deti s VCH diagnostikovanou v roku 2017, ale narodené v roku 2016, boli zahrnuté do roku 2016.

starostlivosti, ktoré je čiastočne aj zo zdrojov zdravotníctva, je možné vidieť v domovoch ošetrovateľskej starostlivosti a hospicioch, ale aj v sociálnych službách v zariadeniach pre seniorov, špecializovaných zariadeniach a domovoch sociálnych služieb.

Cieľom zdravotnej starostlivosti je liečenie a zlepšenie zdravotného stavu pacienta. Cieľom dlhodobej starostlivosti je podpora a kompenzácia odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby. Oba typy starostlivosti je potrebné prepájať, lebo vznikli na základe zhoršeného zdravotného stavu občana – takže sa musia poskytovať aj zdravotné výkony. Dlhodobá starostlivosť by mala zabezpečiť následnú starostlivosť pre všetkých občanov, ktorým bola poskytovaná zdravotná starostlivosť (Cangár – Machajdiková, 2018).

Tabuľka 4: Vybrané ochorenia a hospitalizácie za rok 2016

Diagnóza podľa MKCH-10	Počet evidovaných osôb k 31. 12.		
	Number of registered persons as of December 31		
	spolu	muži	ženy
Parkinsonova choroba (G20.00 – G20.91)	22 402	10 404	11 998
Alzheimerova choroba (G30 – G30.9)	10 123	3 796	6 327
Demyelinizačné choroby ústredného nervového systému (G35.0 – G37.9)	18 229	5 478	12 751
z toho roztrúsená skleróza – sclerosis multiplex (G35.0 – G35.9)	11 347	3 345	8 002
Epilepsia, epileptický stav (G40.00 – G41.9)	79 935	44 319	35 616
Migréna a iné syndrómy bolesti hlavy (G43.0 – G44.8)	112 534	33 013	79 521
Hospitalizácie v ústavnej psychiatrickej starostlivosti	41 840	23 672	18 168
Liečeni užívatelia drog r. 2015	2720	2 281	439

Zdroj: Zdravotnícka ročenka Slovenskej republiky 2016 / Health Statistics Yearbook of the Slovak Republic 2016/ 2.Zdravotný stav obyvateľstva Health Status of Population, s. 54.
 (http://www.nczisk.sk/Documents/rocenky/2016/Zdravotny_stav_obyvatelstva.pdf)

Uvedené vybrané ochorenia sú tak vážne, že u pacientov sa vyžaduje dlhodobá starostlivosť v domácom alebo inštitucionálnom prostredí. Zanedbaná sociálna starostlivosť znamená aj zanedbanie zdravotnej starostlivosti a opačne.

ZÁVER

Dlhodobú starostlivosť možno vnímať širokospektrálne ako:

- neformálnu starostlivosť, respektíve domácu starostlivosť, ktorá

nevyžaduje kvalifikáciu opatrojúcich osôb, je zabezpečovaná v domácom prostredí a realizujú ju rodinní príslušníci alebo priatelia postihnutej osoby. Táto starostlivosť má svoje pozitíva a aj negatíva, ktoré uvádzame v tejto kapitole.

- formálnu starostlivosť, ktorá je poskytovaná pracovníkmi sociálnych služieb v domácom prostredí, zariadení sociálnych služieb a služieb dlhodobej ošetrovateľskej starostlivosti.

Význam dlhodobej starostlivosti môžeme vnímať na základe úcty a hodnoty ľudského života, ktorý podľa sv. Jána Pavla II. presahuje ľudskú existenciu. V rámci cieľov dlhodobej starostlivosti, Slovensko prevzalo agendu Európskej únie a ciele sú: univerzálny prístup, vysoká kvalita, dlhodobá udržateľnosť. V rámci týchto cieľov možno vytýčiť ďalšie ciele a to adresnosť, flexibilita, územná dostupnosť a iné. Demografický vývoj ukazuje reálne čísla, z ktorých možno vyčítať, že dlhodobá starostlivosť bude naďalej žiaduca a pre dlhodobú udržateľnosť budú potrebné systémové zmeny.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CANGÁR, M., MACHAJDIKOVÁ, M. *Dlhodobá starostlivosť v Slovenskej republike Potreba systémovej zmeny*, Publikácia je vydaná v rámci plnenia Dvojročnej dohody o spolupráci medzi MZ SR a Regionálnym úradom WHO pre Európu na roky 2016-2017, Programová oblasť Zdravotné postihnutie a rehabilitácia, s. 3, [online]. [citované 19. 07. 2018] Dostupné na internete: <http://www.rpsp.eu/wp-content/uploads/2018/04/LTCpolicybrief_final.pdf>.

Katechizmus katolíckej cirkvi. Trnava, 1999, s. 918, ISBN 80-7162-259-12007.

MATEL, A., ONDREJKOVÁ, M., ŠIMOVÁ, N.: *Návrhy systémového zabezpečenia opatrovateľskej služby a komparácia poznatkov cezhraničnej spolupráce v rámci národného projektu Podpora opatrovateľskej služby*, Implementačná agentúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR Bratislava 2017, 160 s.

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY.: *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2016*, Bratislava 2017.

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení.

Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zdravotnícka ročenka Slovenskej republiky 2016 / *Health Statistics Yearbook of the Slovak Republic 2016* / 2.Zdravotný stav obyvateľstva *Health Status of Population*, s. 54. [online]. [citované 19. 07. 2018] Dostupné na internete: <http://www.nczisk.sk/Documents/rocenky/2016/Zdravotny_stav_obyvateľstva.pdf>.

www.etrend.sk

Kontaktná adresa

PhDr. Vladimír Noga

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, n. o.

Detašované pracovisko bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce

Slovenská republika

email: noga.vladimir@gmail.com

prof. ThDr. Peter Vansač, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, n. o.

Detašované pracovisko bl. Metóda Dominika Trčku Michalovce

Slovenská republika

email: vansac.p@gmail.com

ETIKA AKO SÚČASŤ SOCIÁLNEJ PRÁCE

ETHICS AS A PART OF SOCIAL WORK

Erika OCHABOVÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

---

Abstrakt

Etika sa premieta do všetkých oblastí ľudského života, jej myšlienky určujú hodnotu i zmysel každej našej činnosti a navrhuje spôsob i smer správneho jednania. Etika teda predstavuje prostriedok pre správne uvažovanie i správanie nielen v bežnom živote, ale aj v zamestnaní, lebo etické myšlienky sú súčasťou väčšiny písaných i nepísaných kódexov všetkých povolání. Pre sociálnu prácu sú nevyhnutné pre kvalitný výkon profesie i pre samostatnú osobnosť sociálneho pracovníka. Dôležitou požiadavkou na sociálneho pracovníka je vysoký morálny kredit, ktorý je náročný si udržať, pokiaľ je nútený denne čeliť mnohým podobám ľudského nešťastia, utrpenia či sociálnej nespravodlivosti. Cieľom predkladaného príspevku je ozrejmiť jeho čitateľom dôležitosť etiky v sociálnej práci. V príspevku sa zameriame aj na dodržiavanie etických noriem a hodnôt v priamej praxi sociálnych pracovníkov pri výkone ich pomáhajúcej profesie. Príspevok je má charakter teoretickej štúdie, pri jeho tvorbe boli využité domáce i zahraničné publikácie, ktoré sa zameriavajú nie len na etiku v sociálnej práci ale aj na jej vývoj v spoločnosti.

Kľúčové slová: etika, sociálna práca, sociálny pracovník, etický kódex.

Abstract

Ethics is reflected in all areas of human life, its ideas determine the value and meaning of each of our activities and suggests a way and direction of proper action. Thus, ethics is a means of correct thinking and behavior not only in everyday life, but also in employment, because ethical ideas are part of most written and unwritten codes of all professions. For social work, they are essential for the quality performance of the profession and for the independent personality of a social worker. An important requirement for a social worker is a high moral credit, which is difficult to maintain if he is forced to face many forms of human misery, suffering or social injustice on a daily basis. The aim of this paper is to explain to its readers the importance of ethics in social work. In the article, we will also focus on the observance of ethical standards and values in the direct practice of social workers in the performance of their helping profession. The paper has the character of a theoretical study, in its creation were used domestic and foreign publications, which focus not only on ethics in social work but also on its development in society.

Keywords: ethics, social work, social worker, ethic codex.

ÚVOD

Etika je prirodzene súčasťou nášho života už od staroveku. Rozumieme a používame ho úplne automaticky bez ohľadu na to, čo a ako by sa malo správne praktizovať. Etika a sociálna zodpovednosť je jednou z najdôležitejších vecí v správnom a efektívnom fungovaní malých alebo veľkých spoločností.

Správne etické správanie a dodržiavanie etického kódexu môže spoločnosť posunúť na vrchol. Správne riadenie spoločností vedie k spokojným zamestnancom. Tieto nahromadia pocit s dobre vykonanou prácou a túžbou dozvedieť sa viac vo svojej pracovnej pozícii a napredovať vo svojom kariérom raste. Tento pocit naplnenia vedie k pozitívnemu vplyvu na ich kolegov, ktorí prenášajú túto vibráciu na klientov spoločnosti. Matoušek a spol. (2010) vnímajú etiku sociálnej práce ako súbor morálnych princípov, ktoré by mal pomocný pracovník dodržiavať. Tieto zásady boli stanovené v kodifikovaných pravidlách (normách) schválených napríklad profesijnou komorou alebo národným združením sociálnych pracovníkov. Tieto normy môžeme splniť v Kódexe sociálnych pracovníkov. Základné hodnoty sú založené na etických princípoch profesionálneho správania sociálnych pracovníkov, medzi ktoré môžeme zahrnúť rešpektovanie klienta a jeho právo na nezávislé rozhodovanie, nie poškodzovanie klienta predpojatými činmi, charitou, spravodlivosťou, spoľahlivosťou a pravdivosťou. Etické princípy správania sociálnych pracovníkov sú zakotvené v etických kódexoch. Sociálni pracovníci by preto mali robiť svoje etické rozhodnutia. Reamer (2006) kladie maximálny dôraz na dôležitosť hodnôt, podľa jeho názoru hodnoty v sociálnej práci určujú nielen povahu sociálnej práce, vzťah medzi pracovníkom a klientom, ale tiež zohrávajú nezastupiteľnú úlohu pri riešení etických problémov.

1 DEJINY ETIKY

Dejiny etiky možno rozdeliť na tri obdobia – starovek, kresťanskú etiku a modernú etiku.

1. Grécke, antické obdobie (500 rokov p.n.l. - 500 rokov n. l.)
2. Stredoveká etika (od 500 - 1500)
3. Moderné obdobie (od 1500 až do súčasnosti).

Pre každé vývojové obdobie etiky je charakteristická priliehajúca inštitúcia. V antickom Grécku mestské štáty (polis) formovali atmosféru mravného života a človek, ktorý si plnil svoje občianske povinnosti, bol považovaný za dobrého človeka. Základnou koncepciou je areté (cnosť), ktorá pochádza od Aristotela ako to najlepšie čoho je človek schopný. Životaschopnosť vedie človeka k dobru, pozitívnemu charakteru, osobnému a sociálnemu bytiu. Sú známe štyri základné vlastnosti: rozumnosť (schopnosť človeka nasledovať rozum), umiernenosť (holistický pohľad na svet, rozhodnutie človeka brať život vážne), spravodlivosť (rovnaké vzťahy v spoločnosti) a statočnosť (slobodný život bez strachu a boj za dobro).

Zástupcami tohto obdobia sú Platón a Aristoteles. Platón vysvetlil životaschopnosť ako najvyššiu myšlienku dobra. Aristoteles bol oddaný životaschopnosti ako rozumného, usporiadaného a spoločenského života. Práve v spoločnosti človek nachádza naplnenie a šťastie. Stoici zdôraznili paté (význam vnútornej slobody od vášní), ak chce človek nájsť vnútorný pokoj a byť vyvážený, musí získať aparheiu (slobodu) ako životaschopnosť, ktorá mu umožňuje byť nad vecami a nedovoliť negatívne skúsenosti (Anzenbacher, 2001).

Helenistické obdobie bolo charakterizované skutočnosťou, že najväčšou prekážkou života a morálky je hmota a telesnosť a je potrebné sa ich zbaviť (umŕtvovanie, celibát) a žiť len duchovne (Adamová, 2007). Prvou oblasťou kresťanskej etiky je pastoračná kresťanská etika, ktorá sa vzťahuje na názory, ktoré vyplývajú z judaizmu a perzských mystických náboženstiev. Dôraz sa kladie na Desatoro (Desať Božích prikázaní), rituálne postupy (krst) a morálne učenie Krista. Kristova úloha je považovaná za svätého ohlasovateľa, ktorý dáva ľuďom 13 stvorených pokynov pre život. Druhou oblasťou je cirkevná etika, ktorá tvrdí, že existuje božská bytosť, ktorá vytvorila určité pravidlá morálneho správania, pochybenia a spočíva v ich porušovaní. Základným morálnym kódexom je Desať prikázaní a niektoré texty z Nového zákona. Podľa kresťanských textov je ľudské správanie vždy správne, ak je v súlade s textami a kódmi. Nemorálne správanie je to, čo porušuje prikázanie, ako napríklad, že nebudete kraďnúť (Popkin and Stroll, 1993).

Moderná etika je ovplyvnená rôznymi modernými konceptmi. Pojmy etiky sú napríklad deontologické etiky alebo utilitarizmu (Adamová, 2007). Deontologická etika je zameraná na skutočnosť, že činy sú dobré alebo zlé, bez ohľadu na ich dôsledky. Teória súvisí s Immanuelom Kantom a jeho kategorickým imperatívom, ktorý obsahuje dve tézy. Prvá téza je, že by sme sa mali riadiť princípom, ktorý hovorí, že to, čo je dobré pre jednotlivca, je dobré pre druhého, a preto nemáme robiť druhým to, čo nechceme, aby nám robili. Je to druh správania, ktoré by sme požadovali od druhých. Druhá práca je, že s ľuďmi sa musí zaobchádzať ako s cieľom a nie ako s prostriedkom. Utilitarizmus je o maximalizácii šťastia, radosti a znižovaní bolesti. Správna akcia je tá, ktorá prináša najväčšie dobro čo najväčšiemu počtu ľudí (Armstrong, 2015).

Vízie eticky spravodlivej spoločnosti ponúkajú sociálnej práci naplnenie niektorých zo svojich funkcií. Plnú sebarealizáciu stimulačno-rozvojovej funkcie sociálnej práce možno vidieť v teórii sociálneho kapitálu, ktorá v praxi je založená na spolupatričnosti citových zväzkov k ostatným v malých autonómnych skupinách pospájaných do vzájomných celkov (Reamer, 1998). V súčasnosti sa o etike veľa hovorí. Negatívnou stránkou je, že sa o etike toľko hovorí preto, že je jej nedostatok, že sa zo spoločnosti skutočne vytratila. Pozitívnou stránkou je to, že sa pociťuje ako problém, že senzitívna etika v spoločnosti skutočne chýba. Jedným z dôvodov jej absencie je, že neetické konanie sa častokrát vypláca nielen jednotlivcovi, ale aj spoločnosti.

V historickom vývoji etiky sa preto riešia tieto základné problémy: - vzťah medzi tým, čo je a čo by malo byť, - vzťah medzi záujmom individuálnym a spoločenským, - vzťah medzi dobrom a zlom (Nečasová, 2001). Spravodlivosť

stavia človeka ako mravného subjektu spoločnosti voči svojmu svedomiu, ktoré je hodnotovo normatívnym kritériom, ktoré v sebe zahŕňa fenomén sociálny. Spravodlivosť a spoločnosť sú v súhre vždy spoločne, obe buď spolu prosperujú alebo upadajú. Základom spravodlivosti je vždy osoba vo vzájomnom sociálnom vzťahu a miestom realizácie spravodlivosti je vždy spoločnosť, lebo tu sa odohráva výmena komunikácie a tu sa realizuje spoločenstvo. Spravodlivosť v rovine uvedených vzájomných vzťahov je zárukou pokoja a úspešného sociálneho pokroku. Jej opakom je nespravodlivosť, ktorá je príčinou nepokojov. Predpokladom pre nespravodlivosť sa udržiava tým, že sa z morálneho kódexu vytláča vedomie hriechu. Viera a s ňou súvisiace svetonázorové presvedčenie nedávajú síce odpovede na každodenné otázky sociálneho života človeka, ale poskytujú človeku dôležité mravné východiská a princípy pre osobný a verejný život. Zároveň ich robí citlivejšími pre životy a problémy iných, inými slovami, motivuje a dáva silu pre angažovanosť v spoločnosti (Jankovský, 2003).

Základným kritériom posudzovania mravného vývoja človeka je predovšetkým princíp humánnosti. Obsah tohto princípu tvorí realizácia práv a dôstojnosti človeka. Na základe toho, ako sa realizujú práva človeka a ako sa akceptuje jeho dôstojnosť, môžeme hodnotiť rozličné etapy vývoja ľudstva z hľadiska jeho mravného vývoja. V tejto súvislosti vyvstáva otázka, či možno hodnotiť dávnovekú minulosť kritériami súčasnosti, t. j. či práva človeka možno použiť ako kritérium hodnotenia. Práva človeka sú neoddeliteľnou súčasťou vývoja ľudskej civilizácie a napriek tomu, že predtým v takejto podobe neboli formulované, v určitom zmysle boli súčasťou duchovnej kultúry počas vývoja ľudstva. Podobne je to aj s dôstojnosťou človeka. V jednotlivých obdobiach vývoja sa chápala rôzne, mala rozdielny obsah. Napríklad u Aristotela úzko súvisela s cnosťou, pretože formovanie cnostnej osobnosti vlastne znamenalo v určitom zmysle aj formovanie dôstojnosti človeka. Cnostná osobnosť potvrdzovala dôstojnosť človeka, i keď samozrejme len v obmedzenej miere, pretože sa uznávala len u slobodných občanov. Realizácia práv človeka a rešpektovanie jeho dôstojnosti je kritériom pre určité hodnotenie mravného vývoja ľudstva. O mravnom vývoji ľudstva môžeme hovoriť na základe toho, ako sa rozširovalo a rozširuje chápanie práv človeka a jeho konkrétne prejavy v rešpektovaní dôstojnosti človeka. Kým v antike sa práva človeka vzťahovali len na slobodných občanov, v kresťanstve išlo o rovnosť všetkých ľudí pred bohom, v osvietenstve o rovnosť všetkých pred zákonom, no v súčasnosti sa vyvíja veľké úsilie na rešpektovanie práv všetkých živých bytostí. Môžeme teda hovoriť o tom, že ľudstvo sa skutočne mravne vyvíja (Mátel, 2010).

V tejto súvislosti treba konštatovať, že mravný vývoj ľudstva nie je jednoduchý a priamočiary, ale je výsledkom mnohých stáročných sporov o prekonaní predsudkov v ľudskom myslení a správaní. Mravný vývoj ľudstva je v určitom zmysle zabezpečovaný a podporovaný aj zákonom, pretože ľudská spoločnosť modifikuje základné mravné normy týkajúce sa práv človeka a jeho dôstojnosti vo forme zákonov, aby posilnila ich postavenie v spoločnosti a urýchlila ich všeobecnú akceptáciu

Etika sa vzťahuje na doktrínu morálky. Niektorí autori sa odvolávajú na

etiku ako na teóriu morálky, kde sa skúmajú zákony morálneho správania jednotlivcov a spoločnosti a z tejto teórie dospeli k záveru, že etika je nadradená morálke (Bláha, Dytrt, 2003).

Slovo etika je odvodené z gréckych *éthos* (zvyk, zvyk, charakter) a latinského *mos*, z ktorých je odvodená morálka. Z pohľadu etymológa sú etika a morálka synonymom. Etika popisujúca morálne hodnoty a činy sa nazýva opisná. Stáva sa normatívnou etikou, keď sa človek pýta, čo má robiť, aby bol jeho život dôstojný a ľudský. Je to existencia noriem, bez ktorých by ľudské vzťahy nefungovali a ľudský život by nebol ukotvený. Okrem toho možno etiku rozdeliť na individuálnu, sociálnu, teoretickú, praktickú a profesionálnu. Individuálnou etikou máme na mysli etiku, ktorá hovorí o morálnych otázkach jednotlivca. Sociálna etika skúma morálny život a normy, ktoré sa týkajú spoločnosti a sociálnych aktivít, ako je rodina, politika, mier, ekológia alebo medzinárodné vzťahy. Teoretická etika sa zaoberá filozofickými otázkami etiky. Praktická etika skúma špecifické situácie, činy a morálne normy. Profesionálna etika sa zaoberá etickými otázkami jednotlivých disciplín, ako je podnikanie, žurnalistika a najmä medicína, o ktorých sa hovorí, že sa rešpektuje od narodenia až do konca života (Adamová, 2007).

2 ETIKA AKO SÚČASŤ SOCIÁLNEJ PRÁCE

Definícia sociálnej práce a jej pojmové obmedzenia Sociálna práca nesie riešenie pre svoju senzitívnu implementáciu už vo svojom pomenovaní. Už v dávnej minulosti vzišla zo základných potrieb prežitia človeka, ako jedinca v ľudskej spoločnosti, v súlade s prírodnými zákonitostami v životnom svete. Tieto prirodzené pravidlá boli etablované do etických princípov súžitia spoločenstva ľudí. V dávnej histórii nachádzame činnosť ranej sociálnej práce, ktorá vychádzala z citu, lásky k blížnemu a riadila sa etickými pravidlami zdedenými kultúrnymi zvyklosťami, v priestore rodu, kmeňa, komunity, obce, v mnohých formách štátnych útvarov, ktoré rozmanitými spôsobmi obmedzovali živelné konanie jednotlivcov a rôznych skupín v priestore vymedzenej sociálnej slobody (Reamer, 1998). Hlbšie sa zamyslíme nad definíciou sociálnej práce a jej zameranie, ako je deklarovaná na Slovensku, ktorú uvádza vo svojej publikácii Mátel a kol. 2010. Kolektív autorov tvrdí, že sociálna práca sa ako profesia zameriava na pomoc, podporu, sprevádzanie, posilnenie a zmocnenie sociálnych klientov, ktorými môžu byť jednotlivci, rodina, skupina, komunita a inštitúcia, a to prostredníctvom profesionálnej činnosti kvalifikovaných sociálnych pracovníkov. Cieľom ich činností je zlepšenie alebo obnovenie psycho-sociálneho fungovania sociálnych klientov a utváranie priaznivých životných podmienok na tohto cieľa. Sociálna práca v ranej podobe vzišla z potrieb morálky, záchrany života, prežitia človeka ako ľudskej bytosti.

Termín morálka sa vzťahuje na súbor pravidiel, hodnôt a morálnych pocitov ľudskej činnosti. Je to o realite, realite, to znamená o tom, čo "je". Človeka považujú za nenahraditeľného, jedinečného. Je vystavený stavom a postojom, ako

je láska, šťastie, zodpovednosť, výčitky svedomia atď. Jednotlivec určuje ciele svojej činnosti sám, a preto sa od neho očakáva účelové konanie, ktoré je pre neho prirodzené. Dôležitý je rozum, podľa ktorého človek pozná dobro a zlo. Morálny čin je činnosť, ktorá je v súlade s platnými normami morálky a vlastným svedomím (Putnová a Seknička, 2007).

Etický kódex sociálneho pracovníka je systematický usporiadaný súbor noriem, zbierka predpísaných spoločenských noriem, ktoré pozná a dodržiava sociálny pracovník. Zo základnými etickými princípmi sú študenti oboznámení v prvom ročníku bakalárskeho študijného programu. Prelína sa viacerými teoretickými a praktickými disciplínami, preto sa budeme snažiť poukazovať na jednotlivé problémy, cez etické zodpovednosti sociálnych pracovníkov v praxi.

Základné etické problémy, s ktorými sa sociálny pracovník stretáva a rozhoduje o nich sú: kedy zasahovať do situácie klienta, skupiny, komunity; ktorým sociálnym problémom dá prednosť a rieši ich ; koľko pomoci a starostlivosti poskytnúť, aby stimuloval klienta k zmene postojov a zodpovednému správaniu; kedy ukončiť sociálnu intervenciu, terapiu, poskytovanie služieb, príspevkov. Aby nedochádzalo k etickým problémom v praxi sociálny pracovník uplatňuje nasledujúce postupy: aplikovať vedomosti a zručnosti, ako i ďalšie relevantné poznatky na prax; udržiavať dlhodobé vzťahy pri práci s jednotlivcami, rodinami alebo skupinami - voliť vhodné metódy posudzovania, plánovania a určovania cieľa pomoci - pomáhať, poskytovať starostlivosť, radiť, viesť, ochraňovať jednotlivcov a rodiny v problémovej situácii; vykonávať poradenstvo, facilitovať - viesť skupiny v ich komunite; pracovať ako člen tímu; chápať a odstraňovať následky diskriminácie; pracovať etnicky senzitivnými postupmi (Nemčeková, 2008).

Etické uvedomenia je základnou súčasťou odbornej praxe sociálnych pracovníkov. Ich schopnosti a odhodlanie konať eticky je základným aspektom kvality služby. Sociálna práca podporuje sociálne zmeny, riešenie problémov v ľudských vzťahoch. Poznaním teórií správania a sociálnych systémov, sociálna práca zasahuje v miestach, kde sú ľudia v interakcii s prostredím. Dodržiavanie ľudských práv a sociálnej spravodlivosti, sú zásadné pre sociálnu prácu. Sociálna práca je založená na rešpekte k vlastnej hodnote a dôstojnosti všetkých ľudí a práva, ktoré vyplývajú z daného princípu, by mali sociálni pracovníci presadzovať a obhajovať (Nemčeková, 2008).

2.1 Základné etické princípy v sociálnej práci

Normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka:

Vystupovanie - sociálny pracovník neustále udržiava svoje osobné a pracovné správanie vystupovanie na úrovni vysokého štandardu.

Schopnosti a profesionálny rast - sociálny pracovník sa zo všetkých síl snaží o dosiahnutie a udržanie vysokej profesionality pri výkone svojej práce.

Služba - sociálny pracovník vo svojej práci považuje za prvoradý záväzok slúžiť.

Čestnosť - sociálny pracovník koná v zhode s najvyššími požiadavkami

profesionálnej cti.

Štúdium a vedecký výskum - sociálny pracovník, ktorý sa zaoberá štúdiom alebo vedeckým výskumom sa riadi konvenciami vedeckej práce.

Jednotlivé normy pre vystupovanie sociálny pracovník rozvíja a pravidelne aktualizuje cez svoje vlastné etické kódexy a etické zásady. Rozvíja a udržiava zručnosti a schopnosti, koná čestne, nezneužíva vzťahy dôvery s ľuďmi, s využitím ich služieb, s uznaním hranice medzi osobným a profesionálnym životom (Levická, 2002).

Etická zodpovednosť soc. pracovníka voči klientom

Sociálni pracovníci majú zodpovednosť za podporu sociálnej spravodlivosti, vo vzťahu ku klientovi, pri práci vychádzajú z individuálnych potrieb klienta, zabezpečujú rozdeľovanie zdrojov spravodlivo, podľa potreby.

- a) Prvoradosť záujmov klientov – sociálny pracovník má zodpovednosť voči svojim klientom.
- b) Práva klienta - sociálny pracovník podporuje snahu klienta rozhodovať o svojej budúcnosti.
- c) Dôvernoscť a mlčanlivosť – sociálny pracovník rešpektuje klientovo súkromie a zachováva dôvernoscť informácii získaných pri svojej práci (Matoušek, 2013).

Etická zodpovednosť soc. pracovníka voči kolegom

- a) Slušnosť a zdvorilosť – sociálny pracovník si váži svojich kolegov a pristupuje k nim s úctou a dôverou.
- b) Práca s klientmi kolegov – povinnoscťou sociálneho pracovníka je venovať sa klientom svojich kolegov s najväčšou profesionálnou snahou a citlivosťou (Matoušek, 2013).

Etická zodpovednosť soc. pracovníka voči zamestnávateľom a zamestnávateľským organizáciám

Záväzky voči zamestnávateľským organizáciám - sociálny pracovník pristupuje s vážnosťou voči zamestnávateľským organizáciám. Sociálni pracovníci by mali byť ochotní spolupracovať s vysokými školami a tak sa podieľať na praktickej príprave študentov. Podporiť a zapojiť sa do etických diskusií so svojimi kolegami a zamestnávateľmi a prijať zodpovednosť za vytváranie eticky informovaných rozhodnutí (Kišš, 2006).

Etická zodpovednosť soc. pracovníka voči svojej profesii

- a) Udržiavanie cti profesie – sociálny pracovník udržiava a vyzdvihuje etické hodnoty, odborné poznatky a poslanie svojej profesie.
- b) Služba spoločensťu – sociálny pracovník napomáha snahe profesionálneho spoločensťu sprístupniť svoje služby čo najširšej verejnosťi.
- c) Rozvoj poznatkov – sociálny pracovník sa snaží získavať a rozvíjať odborné poznatky a uplatňovať ich v profesionálnej praxi (Mátel a kol.,

2010).

2.2 Hodnoty sociálnej práce

Hodnoty v sociálnej práci autori Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010, uvádzajú vo svojej publikácii, že hodnoty a morálne kontexty nie sú v oblasti sociálnej práce jasne definované. Hodnoty sú založené na morálke a možno ich považovať za všetko, čo považujeme za významné a dôležité. Toto sú "normatívne normy, ktoré ovplyvňujú naše rozhodnutie o jednej z možných alternatív k akcii". Hodnoty a etika sociálnej práce taktiež poukazujú aj na obavy z stretu hodnôt a praxe a vyvolávajú otázky.

Základnú hodnotu v sociálnej práci predstavuje rešpekt voči klientovi, ktorý je odvodený od Kantovho kategorického imperatívu, ktorého najznámejšie formulácie sú: *"Konajte len podľa maxima, z ktorého môžete tiež chcieť, aby sa stal všeobecným zákonom."* *"Konajte tak, aby ste ľudstvo používali tak vo svojej osobe, ako aj v osobe jeden druhého, vždy súčasne ako cieľ a nikdy len ako prostriedok."*

Úloha sociálnej práce v spoločnosti predstavuje otázky:

Čo je cieľom sociálnej práce modernej spoločnosti?

Je vôbec možné si predstaviť spoločnosť bez sociálnej práce?

Jankovský (2003) tvrdí, že funkciou sociálnej práce je pomôcť udržať štruktúru spoločnosti, ktorá by bez nej bola krehká, nestabilná. Sociálna práca je tiež vykreslená ako druh sily, ktorá pomáha dominantným elitám udržať politickú a ekonomickú moc nad skupinami v spoločnosti, ktoré sú považované za hrozbu. V tomto prípade sa však zdá, že je súčasťou súboru sociálnych štruktúr. Tieto dva rozdielne názory nepoukazujú na rozdiely v práci sociálnych pracovníkov, ale na dôležitosť a hodnotu opísaných spôsobov konania na sociologickej a politickej úrovni. vysvetlenie. V literatúre sa stretávame s názorom, na základe ktorého by sa sociálna práca mala usilovať o sociálnu zmenu, čím vyvracia myšlienku sociálnej práce ako prostriedku na udržanie spoločnosti. Rozvíjajúce sa profesionálne hodnoty – ktorými sú: posilnenie postavenia, konzumizmus, účasť, partnerstvo, angažovanosť používateľov a štrukturálne výzvy. Tieto hodnoty sa považujú za radikálne, sú definované odlišne, a preto sú tiež vnímané inak každým jednotlivcom. Z ich významu je jasné, že niektorí môžu oslabiť potrebu sociálnej práce, iní môžu opäť pripomínať jej potrebu a to isté platí aj pre oslabenie alebo naopak posilnenie fungovania jednotlivcov v spoločnosti. Napríklad termín "posilnenie" sa vzťahuje na prevzatie kontroly nad jednotlivcom pre svoj vlastný život a schopnosť formovať svoju budúcnosť. "Konzumný" spôsob života založený na vysokej úrovni spotreby môže zase oslabiť schopnosť jednotlivca pre finančnú obozretnosť, jeho ekonomickú gramotnosť. Napriek tomu sa nedá predpokladať, že vznik týchto nových hodnôt alebo vývoj "tradičných" hodnôt povedie k zmenám v odbornej praxi. To si vyžaduje organizačné zmeny alebo zmeny v odbornom vzdelávaní v sociálnej práci (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010).

Hodnoty, ktoré sociálni pracovníci zdieľajú ako profesionálna skupina, sú

obsiahnuté v Etickom kódexe sociálneho pracovníka. V oblasti sociálnej práce sú hodnoty dôležité z viacerých dôvodov prečo. V skutočnosti ich možno nájsť v podtexte všetkých etických teórií. Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010 uvádzajú nasledovné dôvody dôležitosti hodnôt:

- určiť povahu sociálnej práce, ako aj povahu vzťahov medzi sociálnym pracovníkom a klient, kolegovia, ale aj širšia spoločnosť,
- ovplyvniť spôsob práce, ktorý si sociálny pracovník zvolí sú kľúčom k riešeniu etických dilem.

ZÁVER

Predkladaný príspevok bol zameraný na vývoj spoločnosti v kontexte etiky. Teoretickými poznatkami z odbornej literatúry sme čitateľa informovali o historickom vnímaní etiky v spoločnosti až po súčasnosť. Etika v kontexte sociálnych služieb predstavuje súbor noriem, požiadaviek a pravidiel správania na soc. pracovníka. Jej základom sú humanistické hodnoty a postoje spoločnosti k človeku, ktoré sa vyvíjali v priebehu ľudského spolunažívania. Etika sociálnej práce hovorí o konaní dobra pre človeka - klienta, odberateľa sociálnych služieb.

Etika v sociálnej práci vo všeobecnom meradle ponúka oporu v orientácii v profesii. Úlohou sociálnej práce je nájsť spravodlivé a uspokojivé riešenie pre klienta. To si tiež vyžaduje schopnosť odhaliť, kedy a ako sú porušované ľudské práva. Význam aj vplyv etiky na sociálnu činnosť tiež nie je obmedzený hranicami štátov, pretože etika pomáha uľahčiť sociálnu prácu v kontexte hodnôt iných spoločností, kultúr, náboženstiev, etník či národností. Zároveň pomáha prispôsobiť sociálnu činnosť vzhľadom na rôznorodosť cieľových skupín a ponúka také spôsoby a formy pomoci, ktoré pre danú klientelu predstavujú najvhodnejšiu a najkvalitnejšiu podobu spolupráce i vyriešenie situácie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ADAMOVIÁ, L. 2007. *Základy filozofie, etiky: základy spoločenských vied*. Praha: Fortuna. 152 s. 2007. ISBN 80-7168-905-X.

ANZENBACHER, Arno. 2001. *Úvod do etiky*, vyd.2. Brno: Academia. 2001, 292 s. ISBN 80-200-0917-5.

ARMSTRONG, Michael., TAYLOR, S. 2015. *Řízení lidských zdrojů: moderní pojetí a postupy*. Praha: Grada. 2015. 928 s. ISBN 978-80-247-5258-7.

BLÁHA, J., DYTRT Z., 2003. *Manažerská etika*. 1. vyd. Praha: Management Press. 155 s. 2003. ISBN 80-7261-084-8.

JANKOVSKÝ, J. 2003. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-

7254-329-6.

KIŠŠ, I. *Sociálna etika*. 2006. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006. ISBN: 80-223-2127-3.

LEVICKÁ, J. (ed.) 2002. *Etika a sociálna práca*. Trnava : FZaSP TU, 2002.101 s. ISBN 80-88774-20-9.

MÁTEL, A. a kol. 2010. *Etika sociálnej práce*. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. 183 s. ISBN 978-80-89271-85.

MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. (2010). *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál. 2010. 352 s. 2010. ISBN 80-736-7002-X.

MATOUŠEK, O. A KOL. (2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-548-2.

NEČASOVÁ, M. 2001. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2673-1.

NEMČEKOVÁ, M. 2008. *Etika v ošetrovatelstve*. Prešov : FF PU, 2008. 141 s. 2008. ISBN 978-80-8068-812-7.

POPKIN, R., STROLL, A. 2000. *Filozofie pro každého*. 1. vyd. Praha: Ivo Železný. 2000. ISBN 80-240-0257-4.

PUTNOVÁ, A., SEKNIČKA, P. 2007. *Etické řízení ve firmě: nástroje a metody: etický a sociální audit*. 1. vyd. Praha: Grada. 166 s. 2007. ISBN 978-80-247-1621-3.

REAMER, F. G. 1998. *Ethical Standards in Social Work*. Washington, DC: NASW. 307p. 1998. ISBN: 0-87101-293-6.

REAMER, F. 2006. *Social Work Values and Ethics*, Columbia: Columbia University Press, 2006, 256 p. ISBN 0-231-13788-5.

Kontaktná adresa:

Mgr. Erika Ochabová

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied,

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovenská republika

email: ochabova1@ucm.sk

ODCHOD MLADÝCH ĽUDÍ Z MIEST S VYŠŠOU MIEROU NEZAMESTNANOSTI A STARNUTIE OBYVATEĽSTVA

EXIT OF YOUNG PEOPLE FROM CITIES WITH HIGHER UNEMPLOYMENT AND AGING POPULATION

Roland SIVOK

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela

---

Abstrakt

Vedecký príspevok je orientovaný na demografické výzvy starnutia obyvateľstva a na odchod mladých ľudí z miest s vyššou mierou nezamestnanosti a z miest, ktoré považujú ľudia za menej atraktívne pre život. Popisuje aktuálnu situáciu v kontexte problematiky starnutia obyvateľstva a migrácie obyvateľstva a možné riešenia stabilizácie následkov, ktoré súčasný stav prináša. Starnutie obyvateľstva prináša veľký tlak na politiku, ekonomický systém, sociálne zabezpečenie, sociálnu starostlivosť a na mladých ľudí, ktorých sa tieto demografické zmeny dotknú zvlášť citlivo. Len vďaka vhodne nastaveným projektom, záujmu okolia a kompetentných orgánov vrátane tých nadnárodných je možné vytvoriť opatrenia a podmienky, ktoré by súčasným a predikovaným problémom adekvátne odpovedali. Cieľom príspevku je poskytnúť informácie o pohľade na demografické výzvy zo strany detí a mládeže. Príspevok obsahuje výroky participantov vo veku 12 až 17 rokov z Rimavskej Soboty, ktoré boli zozbierané v rámci kvalitatívnej výskumnej stratégie metódou fokusovej skupiny. Analýza prebehla selektívnym kódovaním a popis zistení naratívnu metódou. Podstata výsledkov spočíva v nespokojnosti participantov s nevhodnými podmienkami v ich meste. Nízky plat, vysoká nezamestnanosť, migrácia vrstovníkov a starnutie obyvateľstva v nich rezonuje spôsobom, ktorý ich núti odísť z mesta.

Kľúčové slová: starnutie obyvateľstva, odchod mladých ľudí, migrácia, dôchodok, sociálne zabezpečenie.

Abstract

The scientific contribution focuses on the demographic challenges of an aging population and on the departure of young people from cities with higher unemployment and from cities that people find less attractive for life. It describes the current situation in the context of the issue of population aging and population migration and possible solutions to stabilize the consequences that the current situation brings. The aging of the population is putting great pressure on politics, the economic system, social security, social welfare and on young people, who will be particularly vulnerable to these demographic changes. Only thanks to appropriately set projects, the interest of the environment and competent authorities, including transnational ones, is it possible to create measures and conditions that would adequately respond to current and predicted problems. The aim of the paper is

to provide information on the view of demographic challenges by children and youth. The paper contains statements of participants aged 12 to 17 from Rimavská Sobota, which were collected as part of a qualitative research strategy using the focus group method. The analysis was performed by selective coding and the findings were described by a narrative method. The essence of the results lies in the dissatisfaction of the participants with unsuitable conditions in their city. Low wages, high unemployment, peer migration and an aging population resonate in a way that forces them to leave the city.

Keywords: population aging, departure of young people, migration, pension, social security.

ÚVOD

Za jeden z najzávažnejších problémov a zároveň výzvou pre sociálnu prácu je v súvislosti s demografickou krízou problém starnutia obyvateľstva. Dôvodmi vzniku tejto skutočnosti a prognózy je hneď niekoľko. Nepochybne súvisia so zlepšovaním zdravotnej starostlivosti, čo predlžuje životy jednotlivcov a s nižšou pôrodnosťou za posledné roky. Podľa Dobiášovej je najrýchlejšie rastúcou populačnou skupinou je skupina ľudí nad 80 rokov. Pričom väčšiu časť tejto skupiny tvoria ženy (Dobiášová, 2018). Na tieto skutočnosti reaguje aj zameranie sociálnych služieb, ktoré je v niektorých prípadoch viac feminizované a orientované na ľudí vo vysokom veku, ktorí sú odkázaní na pomoc okolia. Pomoc im je poskytovaná prostredníctvom inštitúcií, ktoré čoraz viac vytvárajú prostredie, ktoré sa približuje tomu domácomu. Ďalšou možnosťou pomoci je poskytovanie opatrovateľských služieb, ktoré zároveň vytvárajú príležitosť pre skupinu občanov, ktorá má problém zamestnať sa (Vaňo, 2015). Za medzník staroby sa v sociálnej práci považuje ukončenie pracovnej aktivity a odchod do starobného dôchodku. Sprievodnými javmi tohto obdobia v živote klienta býva často pocit osamelosti a závislosť od okolia. Vek samostatný však nie je presným ukazovateľom poklesu fyzických síl a aj vo vyššom veku niektorí jedinci žijú stále aktívnym životným štýlom len s mierne obmedzenou mierou pohyblivosti a môžu tak naďalej zotrvať mimo služieb sociálnej starostlivosti a dokonca aj v zamestnaneckom pomere (Fabian a kol., 2014).

Európska únia v posledných desaťročiach zaznamenáva výrazne starnutie populácie resp. rastúcu dĺžku života a nízku mieru pôrodnosti. Politika starnutia, ktorá má reagovať na tieto zmeny sa začína zameriavať na viaceré oblasti s nimi súvisiace:

- Dôchodky a príjmy : členské štáty EU zavádzajú reformy, ktoré súvisia so znižovaním základnej úrovne dôchodkov, čo znamená znižovanie dôchodkov v rovine, ktorá by poukazovala na argumenty aktuálnych štandardov. V oblasti dôchodkov si tiež však začína uplatňovať svoju pozíciu súkromný sektor a spoločnosti, ktoré ponúkajú dôchodkové sporenia a nabádajú k predĺženiu odchodu do dôchodku z vlastnej iniciatívy.

- Hospodárstvo a zamestnanosť – začínajú sa vytvárať programy zamerané na starších pracujúcich a ich spokojnosť. Produkty začínajú byť čoraz viac orientované na staršiu skupinu obyvateľstva
- Zdravotníctvo – zdravotnícke zariadenie a lieky sa prispôbujú špecifikám staršej populácie
- Osobné práva – posilňuje sa hlas seniorov v spoločnosti a bojuje sa voči diskriminácii seniorov
- Bývanie a komunity – začína sa čoraz viac rozprávať o potrebách starších ľudí (Ferry, 2006)

Starnutie obyvateľstva je podľa Vaňovej prognostickej práce nezvratné. V súvislosti s aktuálnou nemeniacou sa situáciou v oblasti pôrodnosti tak môžeme najbližšie roky predpokladať úbytok obyvateľstva a nárast skupiny obyvateľov v poproduktívnom veku. Je nesmierne dôležité vnímať spomínané meniace sa demografické podmienky aj v súvislosti s trhom práce. Postupne silné generácie, ktorých počet bol vyšší prechádza do poproduktívneho veku a slabšie generácie narodené po roku 1990 postupne čoraz viac slabnú. Trend znižovania obyvateľstva v produktívnom veku by sa tak mal postupne stupňovať a priemerný vek obyvateľstva sa zvýši na hodnotu 43,6 rokov. Obyvateľstvo v produktívnom veku tak bude menej početnejšie, staršie a predpokladá sa, že aj etnicky pesterjšie. Takéto závažné zmeny zasiahnu a zasiahli aj dôchodkové poistenie, kde z pôvodného pomeru z druhej polovici 20 storočia, kedy pripadalo na 1 osobu v poproduktívnom veku zhruba 10 osôb v produktívnom veku sa tento pomer znížil o viac ako polovicu. Dnes pripadá na 1 osobu v poproduktívnom veku 4,8 osôb v produktívnom veku, pričom do roku 2060 sa tento pomer zníži na 1:1,6. Nepochybne sa tak pracovné miesta pre starnúcu časť obyvateľstva budú musieť upravovať pre ich osobité potreby. V prípade mladých ľudí bude zase vhodné skrátiť prípravu na povolanie do prijateľnej miery, aby začali byť ekonomicky aktívnymi v skoršom veku. Vyšší tlak sa teda postupne bude zhromažďovať aj na „plecia“ mladých ľudí, ktorí budú pravdepodobne nútení odvádzať vyššie dane a pracovať do čoraz vyššieho veku. Neuspokojivé podmienky, nízka mzda a obmedzené množstvo, alebo žiadne benefity budú predstavovať pre mladých ľudí čoraz väčší dôvod opúšťať svoje mesto, alebo krajinu.

Takáto migrácia celkovo len zhoršuje dopady starnutia populácie na trh práce a dôchodkový systém. Predpokladá sa úbytok až do 0,25 % ročne. Nepochybne tento úbytok súvisí s tým, že mladí ľudia odchádzajú do zahraničia za prácou, štúdiom a lepšími podmienkami. Veľkou výzvou v súčasnosti pre politiku je tak zabezpečiť vhodné podmienky pre mladých ľudí a vyhovieť im potrebám, aby sociálny systém na Slovensku vydržal (Vaňo, 2015).

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Pri spracovávaní príspevku sme sa snažili použiť relevantné a čo najaktuálnejšie zdroje a dáta zamerané na poskytovanie sociálnej starostlivosti a na sociálnu politiku. V empirickej časti príspevku prezentujeme informácie

získavané kvalitatívnou stratégiou výskumu a metódou focusovej skupiny. Celkovo sme zrealizovali 7 focusových skupín, na ktorých sa zúčastnilo 89 participantov vo veku 12 až 17 rokov. Participantí pochádzali zo Strednej odbornej školy Technickej a Agropotravinárskej, Základnej školy Pavla Dobšinského, Centra voľného času Relax a Centra pre deti a rodiny Rimavská Sobota. Výskumnú otázku, ktorú sme definovali v našom výskume sme formulovali nasledovne: *Aké demografické výzvy evidujú deti a mládež z Rimavskej Soboty?* Analýza zistených informácií prebehla selektívnym kódovaním a ich interpretácia naratívnou metódou.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Výskum, ktorí sme realizovali v Rimavskej Sobote popisuje na základe výrokov participantov, že mladí ľudia nechcú ostávať najmä v mestách s vyššou mierou nezamestnanosti a za podmienok, ako je nízky plat a nedostatok služieb. V nasledujúcom texte citujeme pár výrokov z fokusových skupín.

„Človek by tu aj chcel ostať, ale keď tu nebudem mať dobrú prácu, tak nemôže ostať, za 300 euro robiť, to sa nedá. Vysoké ceny, malý príjem. Tu sa založiť rodina nedá“

„Dneska každý stadiaľto odchádza, pretože nie je tu práca nie je tu nič.“

„Človek nemá také sociálne istoty, že proste človek by sa tu aj chcel usadiť, ale sa tu nedá, lebo tu proste nemá dobre platenú robotu, nedá sa tu poriadne vyžiť.“

Vo svojich výpovediach sa odvolávajú tiež na neatraktivitu mesta, na ekonomickú vystresovanosť a dokonca vidia na samotných rodičoch, že odchádzajú do zahraničia za prácou.

„Tu na Slovensku to nie sú tak finančne platené niektoré práce, tak musia niektoré matky opatrovať do Rakúska, alebo otcovia musia ísť na kamióne „

Mladí ľudia si veľmi dobre uvedomujú závažnosť situácie a demografických výziev a to najmä v okresoch s vysokou mierou nezamestnanosti ako je mesto Rimavská Sobota. Predikujú nasledovné:

„Podľa mňa tu v Rimavskej Sobote o pár rokov zostanú iba starí a chorí ľudia. Robia nové cesty všetko, ale zamestnanosť neni a daktorí ľudia nechcú robiť za 400 eur. Pôjdu radšej do zahraničia a zarobia si oveľa viac.“

Deprimovanosť a frustrácia zo sociálno-ekonomických podmienok v meste je značne vysoká avšak stále sú otvorení zmene a diskusii. Možnosti riešenia, ktoré popisali spočívali najmä v zabezpečení nových pracovných miest, na ktorých by si ich vážili a z ktorých by cítili, že sú na danej pozícii užitoční a chcení. Podľa nášho uváženia sú čísla a štatistické ukazovatele výrazne korelujú s osudmi ľudí a veľakrát na modifikáciu niektorých čísel za účelom stabilizácie a sublimácie je potrebné pýtať sa a vytvárať priestor na diskusiu, kde by mohli

mnohí ľudia prezentovať svoje požiadavky a návrhy. „Keď sa zorganizuje masívne stretnutie bude sa to dať riešiť“

Medzi stresové situácie však jednoznačne môžeme zaradiť nízky plat a vysokú mieru nezamestnanosti (Šprocha, Bleha, Vaňo, Buček, 2017). Miera nezamestnanosti v Rimavskej Sobote bola totižto k marcu 2020 na hodnote 16,19 %, čo znamená pomerne vysokú mieru nezamestnanosti v porovnaní s inými okresmi (www.upsvr.gov.sk). Vysoká nezamestnanosť vedie mladých ľudí k migrácii. Vývoj počtu obyvateľov podľa programu hospodárskeho a sociálneho rozvoja pre obdobie 2014 až 2020 z pohľadu migrácie obyvateľov mesta vykazuje jednoznačne negatívnu tendenciu. „Za posledných 9 rokov sa vždy odsťahovalo viac obyvateľov ako sa prisťahovalo. Pristahovanie obyvateľov má kolísavú tendenciu a ani v jednom roku nepresiahlo 350 obyvateľov“ (www.rimavskasobota.sk). Participanti teda správne hovorili o čoraz narastajúcom odchode ľudí z mesta a o ich obavách z toho, že ak sa nevykonajú vhodné opatrenia mesto nebude atraktívne pre mladých ľudí a v súvislosti s celkovým starnutím obyvateľstva sa priemerný vek ľudí v meste môže zvýšiť.

Riskujeme, že takáto predikcia nastane nie len v Rimavskej Sobote, ale aj celkovo na Slovensku a v mestách s vyššou mierou nezamestnanosti, kde bude nedostatok ekonomicky aktívnych dospelých na udržanie súčasnej miery zamestnanosti a súčasného ekonomického rastu. Ako jeden z najzávažnejších problémov môže byť tiež poskytovanie dôchodkov a zdravotnej starostlivosti, pretože ak nebude dostatok ekonomicky aktívnych ľudí tak „pokladňa“, z ktorej sa vypláca dôchodok bude čoraz prázdnejšia, čo znamená ďalšie predlžovanie odchodu do dôchodku a tlak na mladých ľudí. Jediným možným riešením tak budú špeciálne školenia na trhu práce, ktoré budú aktívne participovať na zabezpečení pripravenosti ľudí pracovať za zmenených podmienok, pričom by mali vzdelávatelia a samospráva apelovať na zabezpečovanie, čo najviac modifikovaného prostredia pre potreby prevyšujúcej skupiny obyvateľstva (www.epsu.org).

V súčasnosti Banskobystrický kraj prostredníctvom siete centier integrovanej starostlivosti pre seniorov prepojuje malé obce do fungujúcich celkov a zabezpečuje dostupnosť služieb priamo v mieste, kde je sociálna starostlivosť a opatrovanie potrebné. Podľa predsedu BBSK Jána Luntera bude už v roku 2030 v zariadeniach sociálnych služieb chýbať až 20 000 miest a preto navrhuje znížiť tieto čísla zabezpečením starostlivosti v domácom prostredí seniora. Podľa neho sa tiež mesačné náklady na klienta v zariadení pohybujú vo výške 800 eur mesačne, pričom v prípade domácej starostlivosti je táto suma nižšia o stovky eur. Samospráva však vníma aj migráciu „Mladí ľudia odtiaľto odchádzajú za prácou a seniori ostávajú často osamelí“ povedal vo svojej výpovedi starosta obce Štrkovec Norbert Keszi (Štěpánková, 2021).

Reakcie na demografické výzvy starnutia obyvateľstva a migrácie mladých ľudí z miest vyššou mierou nezamestnanosti musia byť simultánne a mala by sa im venovať pozornosť zo strany rôznych subjektov.

V prípade starnutia obyvateľstva sa v súčasnosti musíme zamerať na postupné vytvorenie pracovných a životných podmienok pre staršiu časť populácie. Podľa štatistických údajov má Slovensko v súčasnosti k 21.3.2021 počet 5 485 827,0 obyvateľov. Z toho najpočetnejšiu skupinu tvoria obyvatelia vo veku od 40 do 44 rokov, konkrétne 454 623 obyvateľov. Pričom skupina, ktorá zahŕňa väčšiu časť obyvateľov a to skupina ľudí nad 50 rokov sa v súčasnosti rovná 1 978 725 obyvateľov (<http://statdat.statistics.sk>). To znamená, že už teraz by naša snaha mala smerovať k úprave podmienok na pracovisku a k zvyšovaniu kvalifikácie zamestnancov pri skupine obyvateľov od 40 do 44 rokov. Tento demografický fakt zároveň znamená, že ako bude obyvateľstvo starnúť a pôrodnosť sa nebude zvyšovať zasiahne, to aj problematiku bývania. Len od začiatku milénia došlo k poklesu detskej populácie (0-19 rokov) z pôvodných 28 % na 21 %, čo pre nás v budúcnosti, no zároveň už aj v súčasnosti znamená výrazný demografický limit vo vzťahu k neprimeranému zvyšovaniu ceny nehnuteľností a bývania. Zároveň sa Slovensko spolu s Poľskom objavuje na spodných priečkach rebríčku, čo sa týka uspokojovania potreby bývania. Na základe údajov z roku 2011 pripadalo na 1000 obyvateľov len 330 obývaných bytov. Pričom v porovnaní s krajinami, ako sú Španielsko, Portugalsko a Fínsko pripadá na 1000 obyvateľov až 500 obývatelných bytov. Podľa údajov po dopyte môžeme konštatovať, že väčší dopyt po bývaní sa objavuje práve v ekonomicky výkonnejších regiónoch, čo je logické z hľadiska kúpyschopnosti obyvateľov. Zároveň to však znamená, že to výrazne ovplyvňuje aj problematiku migrácie obyvateľstva nevynímajúc mladých ľudí, ktorí chcú dosiahnuť finančne lepšiu situáciu a zaobstaranie si bývania (Cár, 2018).

Problematika migrácie obyvateľstva do zahraničia a do miest s nižšou mierou nezamestnanosti a lepšími podmienkami na život môžeme vnímať na základe dvoch základných motívov odchodu:

- Motív tlaku rôzneho druhu v mieste pobytu, ktorý sa označuje „push faktor“
- Motív lepších podmienok na inom mieste „pull faktor“

Medzi push faktory a pull faktory zaraďujeme nasledovné faktory: ekonomický faktor, miera nezamestnanosti, politické faktory, faktory týkajúce sa bezpečnosti a ekologické, zdravotné a kultúrne faktory. Tieto faktory sa často navzájom prelínajú a podmieňujú. Pokiaľ majú v komunite ľudí zastúpenie spomínané faktory, ktoré hovoria o menej vhodných podmienkach na osobný a pracovný život a v blízkosti sa nachádza miesto s lepšími podmienkami je veľká pravdepodobnosť, že sa migrácia na „nevýhodnejšom“ mieste nezastaví na podobných hodnotách (Šídlo, Burcin, 2016).

Regionálne rozdiely sa prejavujú v ekonomickej aktivite, veľkosti populácie, v úrovni produktivity a zároveň vplývajú na celkový systém sociálneho zabezpečenia. Hrozí, že mladých ľudí čaká neistá budúcnosť v oblasti poskytovania dôchodkov a pre celkovú populáciu môže predstavovať aktuálna situácia zníženie sociálnych príjmov a redukciu zdravotnej a sociálnej starostlivosti.

Výzvy, ktoré sa vynárajú v sociálnom zabezpečení a v demografických súvislostiach vníma citlivo aj Internacionálna asociácia sociálnej bezpečnosti, ktorá sa zhodla na nasledovných výzvach:

- Do systému sociálneho zabezpečenia a daňového systému je potrebné zakomponovať medzigeneračnú redistribúciu
- Účasť žien na trhu práce je potrebné podporovať a stabilizovať tak nedostatok pracovných síl
- Je potrebné v súvislosti neštandardnou prácou, ako je práca prostredníctvom online platforiem zabezpečiť priznanie všetkých príjmov a apelovať na prispievanie do sociálneho zabezpečenia
- Reagovať na meniace sa potreby prichádzajúcich starších generácií
- Reagovať na chudobu v starobe nastavením dôchodkového systému tak, aby existovala vhodne nastavená minimálna suma dôchodku
- Podporovať vyššiu pôrodnosť prostredníctvom poskytovania pomoci a podpory zosúladovania rodinného a pracovného života
- Podporovať pozitívnejší prístup k starším zamestnancom na pracovisku
- Realizovať programy a eventy na autonómne fungovanie ľudí, u ktorých čoskoro dochádza k odchodu do dôchodku
- Zabezpečiť osobitný systém starostlivosti pre ľudí nad 80 rokov
- Navýšiť príspevky pre osoby, ktoré chcú vykonávať starostlivosť o člena rodiny (ISSA, 2019).

ZÁVER

Pre udržanie dôchodkového systému, trhu práce a stabilizácie odchodu ľudí z miest s nižšou mierou nezamestnanosti je potrebné, aby sa čo najviac rozširovala ponuka a dopyt na trhu práce. Resp. bude čoskoro potrebné skrátiť prípravu na povolanie a u seniorov primerane predĺžiť vek odchodu do dôchodku. Tretia skupina, ktorá môže prispieť k fungovaniu trhu práce sú dlhodobo nezamestnaní, pri ktorých by sme sa mali zamerať na obnovu pracovných schopností. Zároveň bude potrebné podporovať pôrodnosť a snažiť sa čo najviac pôsobiť v miestach na Slovensku na mladých ľudí, tak aby vo svojom okrese ostali a podporili, tak trh práce a Slovenskú ekonomiku. To si bude vyžadovať zo strany štátu, samosprávy a iných subjektov výstavbu bytov, zameranie sa na kultúrny život, služby v meste a dbať na vhodné ekologické, ekonomické podmienky a podmienky zdravotnej starostlivosti. Len ak udržíme mladých ľudí na Slovensku a budeme sa snažiť prispôbiť podmienky na pracovnom trhu pre ich potreby, ale zároveň aj potreby najpočetnejšej starnúcej populácie vo veku od 40 do 44 rokov, ale aj pre potreby staršej skupiny obyvateľstva môžeme súčasné demografické výzvy stabilizovať. Pričom v súvislosti s ľuďmi poberajúcimi dôchodky je potrebné čoraz viac zvyšovať kvalitu poskytovaných sociálnych služieb a starostlivosti v sociálnych zariadeniach a priblížiť sa tak k európskym trendom, ktoré vo veľkej miere dbajú na psychickú a fyzickú pohodu,

prostredníctvom vytvárania prostredia a atmosféry, ktorá by simulovala prostredie rodiny.

Podľa Emilie Gouger má starnutie populácie dôsledky najmä na trh práce, produktivitu, ekonomický rast, sociálnu ochranu a na verejné financie. A vo svetle skutočností ponúka riešenia prostredníctvom rodinnej politiky. Podľa nej by sa mala rodina podporovať, ako celok a nie ako jednotlivci a zároveň by sa malo viac venovať zosúladovaniu rodinného a pracovného života. Tieto dve oblasti by si podľa nej nemali navzájom konkurovať. Tiež navrhuje systém finančnej pomoci študentom prostredníctvom európskych programov mobility, ktoré by zabezpečili lepšie nové prúdy informácií a inovácií na súčasný trh práce a ekonomiku štátu (<https://euractiv.sk>).

S týmito tvrdeniami, môžeme len súhlasiť a skonštatovať, že starnutie populácie je problém, ktorému sa treba nepochybne venovať ťažiskovo, avšak nezabúdať pri tom na mladšie generácie, ktoré môžu súčasnú situáciu a budúcnosť povzniesť.

POUŽITÁ LITERATÚRA

CÁR, M., 2018, *Vplyv demografických faktorov na slovenský trh s bývaním - Makroekonomické otázky*, Národná banka Slovenska 2018, Dostupné online: http://www.nbs.sk/_img/Documents/_PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2018/05-2018/02_biatec5_car.pdf.

DOBIÁŠOVÁ, V., 2018. *Starnutie populácie výzva pre spoločnosť*. Trenčín 2018 Dostupné online: <https://euractiv.sk/section/socialna-politika/opinion/rodina-ako-odpoved-na-demograficke-vyzvy/>.

EURO GAS, 2012, *Demografické zmeny, zvládání věku a kompetence ve světle výzev člících evropskému plynu (Vedecká štúdia)*, Dostupné online: https://www.epso.org/sites/default/files/article/files/Gas_Study_Summary_CZ.pdf.

FABIAN, A., a kol., 2014, *Svet sociálnej práce*, Košice 2014, ISBN 978-80-8152-097-6.

FERRY, M., 2006, *Regionální strategie a demografické stárnutí*, Regions for all ages, 2006 Dostupné online: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/ageing_toolkit_czech.pdf/637b536a-d694-d1c9-b1ad-ee6643f97597.

ISSA – international social security association, 2019, *Global challenges for social security – development and innovation*, ISSA 2019, ISBN 978-92-843-2141-4. Dostupné online: <https://ww1.issa.int/html/10/images/2-10-challenges-Global-2019-WEB.pdf>.

NAKA PZ, 2019, *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky za rok 2018*, Bratislava 2019, Dostupné online:

<https://www.minv.sk/?drogova-scena-na-uzemi-slovenskej-republiky>.

ŠPROCHA, B., BLEHA, B., VAŇO, B., BUČEK, J., 2017, *Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska*, Bratislava 2017, ISBN 978-80-8938-36-2.

ŠÍDLO, L., BURCIN, B., 2016, *Migrace a demografické výzvy*, Praha 2016, ISBN 978-80-245-2183-1.

ŠTEPÁNEKOVÁ, L., 2021, *Banskobystrická župa vie, ako vyriešiť preplnené zariadenia sociálnych služieb*, Dobré správy pre náš kraj BBSK 2021.

VAŇO, B., 2015, *Súčasný a očakávaný populačný vývoj na Slovensku a jeho spoločenské a ekonomické dopady*, 2015 Dostupné online:

<http://prog.sav.sk/index.php/sucasny-ocakavany-populacny-vyvoj-na-slovensku-jeho-spolocenske-ekonomicke-dopady>.

https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254.

<https://www.rimavskasobota.sk>.

<http://statdat.statistics.sk>.

<https://euractiv.sk/section/socialna-politika/opinion/rodina-ako-odpoved-na-demograficke-vyzvy/>.

Kontaktná adresa

Mgr. Roland Sivok

Katedra sociálnej práce, Pedagogická fakulta

Univerzita Mateja Bela

Ružová 13, Banská Bystrica, 974 11

Slovenská republika

Email: roland.sivok@umb.sk

INKLÚZIA AKO VÝZVA PRE SÚČASNOSŤ

INCLUSION AS A CHALLENGE FOR THE PRESENT

Erika ŠTANGOVÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Abstrakt

Sociálna inklúzia je primárne o nás. O ľuďoch, filozofii, prístupe ale aj o snahe pomôcť a riešiť veci efektívne. O inklúzii by sme mali hovoriť ako o reforme spoločnosti, škôl a inkluzívnom povedomí. Táto reforma sa týka všetkých ľudí bez rozdielov a všetkým dáva porovnateľnú ponuku. Nerozlišuje či ide o dieťa alebo dospelého, jednoducho vníma človeka, ktorý je niečím odlišný od väčšinovej populácie. Ide o človeka, ktorý sa vďaka svojej jedinečnosti dostane do pozornosti skupiny. Sociálna inklúzia je nástrojom na budovanie solidárnej a sociálne spravodlivej spoločnosti. Predkladaný príspevok má charakter teoretickej štúdie a poukazuje na súčasné trendy v oblasti sociálnej inklúzie a následne objasňuje úlohy a kompetencie sociálnej práce pri budovaní inkluzívnej spoločnosti. Príspevok je obohatený aj o komparáciu domácich a zahraničných prístupov k budovaniu inkluzívnej spoločnosti.

Kľúčové slová: sociálna inklúzia, demografická výzva, teoretická štúdia.

Abstract

Social inclusion is primarily about us. About people, philosophy, approach but also about trying to help and solve things effectively. We should talk about inclusion as a reform of society, schools and inclusive awareness. This reform affects all people without distinction and gives everyone a comparable offer. It does not distinguish between a child and an adult, it simply perceives a person who is something different from the majority population. He is a person who, due to his uniqueness, gets into the attention of the group. Social inclusion is a tool for building a solidarity-based and socially just society. The presented paper has the character of a theoretical study and points to current trends in the field of social inclusion and subsequently clarifies the roles and competencies of social work in building an inclusive society. The paper is also enriched by a comparison of domestic and foreign approaches to building an inclusive society. Based on the contribution, we can state the fact that the concept of inclusion is based mainly on interdisciplinary cooperation of several ministries. The biggest barrier to the implementation of inclusion in practice is, in particular, the persistent prejudices that the intact population has towards the persons concerned.

Keywords: social inclusion, demographic challenge, theoretical study.

ÚVOD

„Všetci ľudia sú si rovní, všetci majú rovnaké ľudské práva. Rovní áno, ale nie rovnakí. A to je fakt, ktorý spôsobuje mnoho problémov, upozorňuje na rozdiely, ktoré ľudia pokladajú za významné.“ (Kováčová, 2019, s. 5)

Proces socializácie chápeme ako zložitý proces začleňovania jednotlivca alebo osôb do spoločnosti, v rámci ktorého prebieha zoznamovanie sa so sociálnym prostredím, ale aj sebapoznávanie. Počas tohto procesu si jednotlivec osvojuje kultúrne normy spoločnosti, v ktorej žije, jej pravidlá a vzorce správania, ktoré sú v danej spoločnosti očakávané. Avšak to, že človek je členom nejakej skupiny, ešte zákonite nemusí znamenať, že do danej skupiny aj patrí (Hayes, 2005). Sociálna práca zastáva významné miesto pri intervencii do kvality života človeka, ale aj spoločnosti ako takej. Jedným z hlavných cieľov sociálnej práce je úspešná socializácia, inklúzia a vytvorenie vzťahu medzi osobami ohrozenými sociálnou exklúziou a sociálnym prostredím (Payne, 2020).

1 OD EXKLÚZIE PO INKLÚZIU

Aby sme správne pochopili podstavu sociálnej inklúzie, považujeme za dôležité venovať pozornosť práve sociálnej exklúzii. Koncepcia sociálnej exklúzie sa začala dostávať do pozornosti odborníkov pred viac ako dvoma desaťročiami. Pojmy ako sociálna exklúzia a sociálna inklúzia podľa Mareša (2004 in Sirovátka, 2004) ovládli diskurz na prelome tisícročia. Za hlavnú príčinu sociálnej exklúzie môžeme považovať najmä narušenie sociálnych vzťahov, kvôli sú osoby alebo jednotlivci úplne alebo čiastočne vylúčené zo spoločnosti a tým pádom im nie je umožnené participovať na spoločenskom živote vo svojom sociálnom prostredí (European Foundation, 1995). Proces sociálnej exklúzie v podstate zbavuje človeka svojich práv, ale aj povinností, ktoré sa viažu s členstvom v spoločnosti, v ktorej žije. Ide o osoby, ktoré túto skutočnosť nemôžu zmeniť ani ovplyvniť.

Schéma 1: Sociálne vylúčenie podľa Gerberého a Džambazovič (2011) je charakterizované najmä:

Nerovným prístupom k základným zdrojom, ako je vzdelanie, bývanie, zamestnanie, sociálna ochrana a zdravotná starostlivosť.

Sťaženým prístupom k dôležitým oblastiam života, ktoré zabezpečujú inklúziu v danej spoločnosti.

Sťaženým prístupom k sociálnym inštitúciám.

V definíciách sociálnej exklúzie môžeme pozorovať odlišnosti, avšak za spoločný znak považujeme kolektívne správanie v skupinách, kedy jedna skupina vylučuje druhú na základe určitých vonkajších znakov. Sociálna exklúzia má viacero príčin, medzi ktoré môžeme zaradiť práve poškodené zdravie, prostredie s vysokou kriminalitou, nezamestnanosť, zlé bývanie, slabé zručnosti, rozpad rodiny alebo nízke príjmy. Autori Džambazovič a Jurásková (2002) zosumarizovali kategórie jednotlivcov, ktorých môžeme považovať za rizikových z pohľadu sociálnej exklúzie. Medzi tieto kategórie patria:

- ľudia so zdravotným znevýhodnením,
- ľudia s patologickým správaním,
- skupiny žijúce v najmenej rozvinutých regiónoch Slovenska,
- skupiny ľudí vo vyššom veku,
- ľudia bez domova,
- príslušníci etnických minorít,
- ľudia so znevýhodneného sociálneho prostredia.

Opakom sociálnej exklúzie je proces známy ako sociálna inklúzia. Termínom sociálna exklúzia môžeme definovať stav, ktorý je ideálny a je opakom sociálnej exklúzie. Cieľom začleňovania jednotlivcov do spoločnosti je prekonávanie exklúzie ako následku zlyhania jedného alebo viacerých integrujúcich spoločenských systémov, či už legislatívneho alebo demokratického. Inklúziu môžeme definovať tiež ako neustály proces, ktorý zabezpečuje osobám sociálne vylúčeným prístup k možnostiam a príležitostiam participovať na aktivitách a spoločenskom živote vo svojom okolí a žiť spôsobom života, ktorý sa v danej spoločnosti považuje za bežný. Postoje a názory spoločnosti na ľudí, ktorí sú súčasťou nejakej minority nie sú stabilné, ale menia sa v čase. Ešte na začiatku 20. storočia bola sociálna exklúzia väčšinovým prístupom. Táto skutočnosť sa začala meniť približne v 50. rokoch 20. storočia. V tom to období sa začala v spoločenskom presvedčení viac presadzovať

myšlienka sociálnej integrácie, ktorá sa spájala najmä s osobami so špecifickými potrebami. Cieľom procesu sociálnej integrácie bolo umožniť deťom so špecifickými potrebami navštevovať bežné školy. Pri dospeljej populácii bol integračný proces zameraný najmä na otázky zamestnávania. V 70. rokoch minulého storočia bola sociálna integrácia vyhodnotená ako čiastočne úspešný projekt a preto začal byť postupne nahrádzaný projektom sociálnej inklúzie.

Pojem inklúzia prezentujeme včlenením minoritnej skupiny do spoločnosti. Každý človek má rovnaké právo na vzdelanie, starostlivosť o zdravotný stav, poskytnutie zamestnania a pod. Inklúzia sa zameriava na pomoc všetkým a nenecháva nikoho za sebou.

Definícia sociálnej inklúzie nie je jednotná a rovnako aj názory na ňu nie sú jednotné, či už na akademickej pôde alebo v politickej sfére. Pri inklúzii nejde iba o vytváranie podmienok pre začlenenie, ale môžeme to považovať za prvý a najdôležitejší krok k úspešnému začleneniu do spoločnosti. Inklúzia je dlhodobý a neustály proces založený na akceptácii a funkčnom začlenení jednotlivca a to do všetkých oblastí života (Mareš, Sirovátka, 2008).

Obrázok 1: Oblasti sociálnej inklúzie

Zdroj: Vlastné spracovanie autorky

Ako uvádzajú autori Džambazovič a Gerberyho (2005) hlavnou úlohou sociálnej inklúzie je odstraňovanie prekážok, ktoré osobám sociálne vylúčeným bránia plnohodnotne sa začleniť do vyššie spomínaných oblastí. Inklúzia taktiež prispieva k rozvoju solidarity, spoluzodpovednosti a reciprocity. Princíp inklúzie je založený na fakte, že všetci občania danej spoločnosti, bez rozdielu na určitú odlišnosť, znevýhodnenie alebo handicap by mali byť jej súčasťou. Sociálna inklúzia chápe spoločnosť ako sociálny ucelený systém a vychádza z princípu, že každý jeden človek patrí do sociálnej, kultúrnej skupine a teda majú právo zúčastňovať sa na spoločenskom živote.

Predpokladom úspešnej sociálnej inklúzie je niekoľko faktorov. Za jeden

z najdôležitejších faktorov môžeme považovať kvalitnú a rozvinutú komunikáciu na všetkých úrovniach a teda medzi všetkými zainteresovanými stranami- ľudia sociálne vylúčení, bežní členovia spoločnosti, poskytovatelia sociálnych služieb, vládne skupiny a pod. Za ďalšie kľúčové faktory môžeme uviesť napr. rodinné a spoločenské zázemie človeka, vzdelanie, priebeh socializácie, životná zmyslupnosť, sociálna mobilita, úroveň sociálneho poradenstva a diagnostiky, kvalita poskytovaných služieb sociálnych pracovníkov, psychologov, pedagógov, a taktiež ponuka služieb sociálnej integrácie (Sedláková, Šlosár, 2010).

Proces sociálnej inklúzie závisí vo veľkej miere aj od prostredia, v ktorom sa odohráva. Prostredie, v ktorom sú vytvorené predpoklady pre úspešnú inklúziu je závislé od miery podpory a prepojenia zdrojov jednotlivých zložiek. Inkluzívne prostredie môžeme opísať ako prostredie, ktoré priateľské pre všetkých, ktorí sa v ňom vzdelávajú, pracujú alebo v ňom trávajú svoj voľný čas. Toto miesto ponúka dostatok podnetov pre rozvoj, kooperáciu a vzájomnú komunikáciu. V tomto prostredí sa učia ľudia žiť spoločne, nie vedľa seba, byť k sebe ohľaduplní, vnímaví, empatickí a pomáhať tam, kde je to potrebné (Uzlová, 2010).

Ako uvádza Kováčová (2019) inkluzívne prostredie, je prostredie, ktoré dokáže prijať kohokoľvek a kedykoľvek bez akýchkoľvek ťažkostí. Toto prostredie je akceptujúce, otvorené a pripravené na proces začleňovania.

2 INKLÚZIA VO SVETE A NA SLOVENSKU

Najčastejšie sa s diskusiami o inklúzii stretáme práve v školskom prostredí, či už pri učebných osnovách a vyučovacích metódach, avšak existuje aj širšia predstava o inklúzii v spoločnosti, ktorá presahuje školské úvahy. Dôvodom, prečo je inklúzia populárna vo vzdelaní spočíva pravdepodobne v jej zhode so širším ponímaním inkluzívnej spoločnosti, v ktorej každý člen má svoje miesto a je prijatý.

Fakt, že koncept inklúzie je viac prítomný v akademickom svete ako v spoločnosti ako takej je evidentný. Existujúce rozdiely na inklúziu nie sú výsledkom len akademického diskurzu, ale spôsobené sú najmä odlišnými historickými koreňmi a sociálnym prostredím. Ak sa pozrieme na situáciu na Slovensku, najvýznamnejšou skupinou, ktorej je venovaná inkluzívna snaha je rómska menšina. Aj napriek tejto snahe sa stále stretávame s pretrvávajúcimi priepastnými rozdielmi medzi akademickými návrhmi a reálnymi riešeniami zavedených do praxe. S podobnou situáciou sa môžeme stretnúť aj v Chorvátsku.

Ako ďalší príklad môžeme uviesť Turecko, kde sa stretávame so zvýšeným záujmom o etnické menšiny a sú tu evidentné nerovnosti na základe pohlavia. Medzi hlavné vládne politické stratégie môžeme zaradiť boj proti nerovnostiam na základe pohlavia. Jedným z pozitívnych príkladov môžeme považovať projekt „Haydi kizlaroku!“ (v preklade Poďme dievčatá, do školy!). Ide o projekt, ktorý je podporený tureckým ministerstvom školstva a taktiež svoju podporu dostal aj od UNICEFu. Hlavným cieľom projektu je zvýšenie gramotnosti tureckých žien

a dievčat.

Téma inklúzie je medzi odbornou verejnosťou často spomínanou témou, avšak jej zavedenie do reálneho života ešte vôbec nie je úspešné. Ako príklad môžeme uviesť úpravu verejnej dopravy na bezbariérovú, ktorú avšak ľudia so zdravotným znevýhodnením využívajú v minimálnej miere.

Dokument „Equality Act 2010“ (Zákon o rovnosti, 2010) bol vypracovaný vo Veľkej Británii a venuje sa rovnosti, odlišnosti a inklúzii. Táto právna úprava je postavená vďaka špecifickému politickému systému a chápaní inšpirovanom neoliberalnou agendou, ktorá zdôrazňuje podstatu sily trhu. V menších krajinách ako sú napríklad Slovensko a Chorvátsko sa stretávame s vyššou homogenitou populácie. Trans- kultúrne témy sú ovplyvňované faktormi ako je strach zo straty niečoho, čo môžeme nazvať národná identita. Dovolíme si konštatovať, že vo všeobecnosti majú ľudia v menších krajinách problémy s prijatím odlišnosti.

V Taliansku je otázka inklúzie závislá od regiónu, nakoľko existujú veľké rozdiely medzi juhom a severom. Taktiež je inkluzívna politika závislá od skupiny, na ktorú je politika orientovaná, napr. osoby so zdravotným znevýhodnením, deti a mládež, menšiny a ženy. Politiku v regiónoch výrazne ovplyvňujú finančné možnosti, inštitucionálne stránky, záujmy a personálne obsadenie regiónov. Za úspešnejšie regióny môžeme považovať tie na severe Talianska, miestne samosprávy na severe častejšie realizujú inkluzívnu politiku než kraje južného Talianska, ktoré sú považované za chudobnejšie. Najúspešnejšou oblasťou, ktorej sa darí uplatňovať inkluzívnu politiku je oblasť vzdelávania. Právo navštevovať bežné školy a byť inkludovaní do bežných tried majú bez rozdielu všetky deti a mládež, ktoré sú znevýhodnené, či už zdravotným postihnutím alebo iným závažným dôvodom. V Taliansku sa nestretávame so žiadnou priamou diskrimináciou voči ženám a sú zabezpečené rovnaké príležitosti bez rozdielu na pohlavie. Avšak v praxi sa neberú do úvahy žiadne špeciálne potreby žien, ktoré sa raz stanú matkami, napr. je nízka podpora počas materskej dovolenky, žiadna podpora matiek, ktoré pracujú, neexistuje žiadna podpora neúplných rodín a tiež nie je dostatočný počet jasí a materských škôl. Rovnaké zaobchádzanie a práva tiež nie sú garantované ani Rómom a homosexuálom (Bullock a kol.,2015).

ZÁVER

Sociálna inklúzia je misiou, ktorej naplnenie si vyžaduje interdisciplinárnu spoluprácu viacerých rezortov. Realizácia tejto myšlienky v praxi je náročná nielen pre potrebné finančné prostriedky, ale predovšetkým pre rôzne pretrvávajúce koncepty o spoluzití dotknutej a intaktnej spoločnosti. Členovia intaktnej spoločnosti často nedisponujú potrebnými vedomosťami o podstate samotného pojmu a nieto ešte o potenciálnych prínosoch sociálnej inklúzie pre spoločnosť ako celok. Práve na túto skutočnosť reagovala autorka svojím príspevkom, ktorého hlavným cieľom bolo priniesť informácie o sociálnej inklúzii, čím zároveň naplňa na záväzok profesie sociálna práca osobne sa zapájať do budovania sociálne spravodlivej spoločnosti, spoločnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BULLOCK, S. – BRESTOVANSKÝ, M. – LENČO, P. 2015. *RIDE-Inklúzia, rôznorodosť a rovnosť v práci s mládežou Princípy a prístupy*, [online] 124s, ISBN: 978-1-86174-222. [2021.09.17.] Dostupné na internete: <<https://rideproject.eu/media/ride-the-principles-approaches-sk.pdf>>.

DŽAMBAZOVIČ, R., GERBERY, D. 2005. Od chudoby k sociálnemu vylúčeniu. In: *Sociológia*. 2005, zväzok. 37, vydanie 2, s. 143-176, ISSN: 0049-1225.

DŽAMBAZOVIČ, R., JURÁSKOVÁ, M. 2002. Sociálna exklúzia (vylúčenie) Rómov na Slovensku. In: Vašečka, M. (ed.) *Čačipen pal o Roma*. Súhrnná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: IVO. 2002. s. 527-564. ISBN: 8088935415.

EUROPEAN FOUNDATION FOR IMPROVEMENT OF LIVING AND WORKING CONDITIONS. 1995. *Public Welfare Services and Social Exclusion: The Development of Consumer Oriented Initiatives in the European Union*. Dublin: The Foundation. 1995. 150s. ISBN-10: 928274907X.

GERBERY, D., DŽAMBAZOVIČ, R. 2011. *Inovatívne orientácie v sociálnej politike - perspektíva sociálnej inklúzie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. 2011. 132s. ISBN: 978-80-223-2998-9.

HAYES, N. 2005. *Psychologie týmové práce. Strategie efektivního vedení týmu*. Praha: Portál, 192s. ISBN: 80-7178-983-6.

KOVÁČOVÁ, B. 2019. *S inklúziou od raného veku*. Hliník nad Hronom: REZILIENCIA s.r.o. . 100s. ISBN: 978-80-972277-5-3.

MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. 2008. Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začlenování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. In: *Sociologický časopis*. 2008, zväzok 44, č. 2, s. 271-294. ISSN: 0049-1225.

MAREŠ, P. 2004. Sociální exkluze a inkluzie. In: Sirovátka, T. (ed.). *Sociální exkluze a sociální inkluzie menšin a marginalizovaných skupin*. Brno: Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií, Georgetow. 2004. s. 272-294. ISBN: 80-210-3455-6.

PAYNE, M. 2020. *Modern Social Work Theory*. London: Red Globe Press. 5. vydanie. 2020. 568s. ISBN 978-13-5201-108-1.

SEDLÁKOVÁ, M., ŠLOSÁR, D. 2010. *Budovanie spoločnej cesty v sociálnej inklúzii*. Košice: Regionálne združenie partnerstiev sociálnej inklúzie n.o. Košice, Katedra sociálnej práce Filozofickej fakulty UPJŠ Košice, Technická univerzita. 2010. 291s. ISBN: 978-80 970543-1-1.

UZLOVÁ, I. 2010. *Asistence lidem s postižením a znevýhodněním*. Praha: Portál. 2010. 136s. ISBN: 978-80-7367746-0.

Kontaktná adresa

Mgr. Erika Štangová

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovenská republika

email: stangova1@ucm.sk

ANALÝZA AKTUÁLNYCH PROBLÉMOV SÚVISIACICH S DEMOGRAFICKOU KRÍZOU V REGIÓNE HORNÁ NITRA A ICH VPLYV NA SOCIÁLNU PRÁCU

ANALYSIS OF CURRENT PROBLEMS RELATED TO THE DEMOGRAPHIC CRISIS IN THE HORNÁ NITRA REGION AND THEIR IMPACT ON SOCIAL WORK

Dárius ŠTRBA

Katedra sociálnej práce, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv.
Alžbety Bratislava

Abstrakt

V predkladanom príspevku predstavíme najdôležitejšie trendy demografickej situácie na Slovensku, ako aj analýzu aktuálnych problémov súvisiacich s demografickou krízou v regióne Horná Nitra. Sústredíme sa primárne na tie skutočnosti, ktoré majú priamy dopad na život obyvateľov. Budeme hlbšie sledovať vybraný demografický faktor a to – rozvodovosť. Z titulu priblíženia sa regionálnemu mestskému priestoru, pridáme analýzu trendov členených z hľadiska mestského a vidieckeho obyvateľstva. V ďalšej časti podrobíme hlbšej analýze vybrané aspekty demografickej situácie na úrovni regiónu, ktoré nepriamo indikujú rizikovosť prostredia, resp. ohrozenie chudobou či sociálnym vylúčením. Pre pochopenie závažnosti a intenzity zmien v demografickom správaní bude analýza základných demografických procesov doplnená o analýzu sobášnosti a rozvodovosti. Umožní nám to získať dostatočnú bázu na identifikáciu hlavných trendov demografického vývoja. V závere, na základe výsledkov analýzy vypracujeme odporúčania pre priame využitie v sociálnej práci.

Kľúčové slová: demografická kríza, trendy demografickej vývoja, demografický faktor, rozvodovosť, analýza sobášnosti a rozvodovosti, sociálna práca.

Abstract

In this paper, we present the most important trends in the demographic situation in Slovakia, as well as an analysis of current issues related to the demographic crisis in the Horná Nitra region. We will focus primarily on those facts that have a direct impact on the lives of the population. We will look more closely at the selected demographic factor - the divorce rate. In order to get closer to the regional urban space, we will add an analysis of trends broken down in terms of urban and rural population. In the next part we will subject to a deeper analysis of selected aspects of the demographic situation at the regional level, which indirectly indicate the riskiness of the environment, resp. at risk of poverty or social exclusion. To understand the severity and intensity of changes in demographic behavior, the analysis of basic demographic processes will be supplemented by an analysis of marriage and divorce. This will allow us to gain a sufficient basis to identify the main trends in demographic development. Finally, based on the results of the analysis, we will

develop recommendations for direct use in social work.

Keywords: *demographic crisis, demographic trends, demographic factor, divorce rate, analysis of marriage and divorce, social work.*

ÚVOD

V poslednom období sa otázkam demografie venuje veľká pozornosť v médiách, v prejavoch politiky aj v bežnom živote. Demografia ako veda o ľudskej populácii objasňuje teóriu a pojmy, ktoré používa, popisuje demografickú skutočnosť. Pomocou demografickej štatistiky analyzuje demografickú situáciu. Umožňuje bližšie pochopiť správanie človeka. Demografická kríza je termín označujúci úplnosť vznikajúcich demografických problémov, ktoré spôsobujú hospodárske a politické problémy v samostatnej spoločnosti aj na celej planéte.

Pojem „demografická kríza“ sa v historických populačných štúdiách používa ako označenie vážneho prerušenia dlhodobého rastu obyvateľstva, ktoré pozostávajú z poklesov alebo období stagnácie, nie je udržateľná. Pojem v tomto zmysle sa teda vzťahuje na dlhodobé cykly demografického vývoja. Existuje niekoľko typov takejto krízy.

Demografické trendy majú rozsiahly dopad na spoločenský vývoj. Bez poznania ich priebehu a vplyvov nie sú možné komplexne správne rozhodnutia v oblasti ekonomiky, sociálnych procesov, zamestnanosti alebo infraštruktúry. Najdramatickejšie zmeny v demografickom vývoji počas celej histórii ľudstva nastali práve v minulom storočí, kedy populáciu sveta zasiahli dve demografické revolúcie, ktoré vyplynuli z vyššieho životného štandardu a zmeny priorít spoločnosti. Zníženie úmrtnosti nasledoval pokles miery pôrodnosti a taktiež zvyšovanie priemernej dĺžky života. Dôsledkom týchto zmien je rapídne starnutie obyvateľstva, ktorému v súčasnosti čelia ekonomicky vyspelé krajiny a postupne bude tento problém prechádzať na zaostalejšie krajiny, u ktorých sa demografické zmeny prejavili neskoršie alebo sa postupne ešte len začínajú prejavovať.

1 VYBRANÉ TRENDY OVPLYVŇUJÚCE DEMOGRAFICKÚ SITUÁCIU NA SLOVENSKU

Európa je previazaná so svetom prostredníctvom rôznych ekonomických a sociálnych väzieb. Umožňujú tok materiálov, finančných zdrojov, inovácií, ideí, ale aj odpadov a emisií. Zvyšuje sa globálna súťaž o zdroje a zároveň sa prejavujú dôsledky globálnych javov, akými sú úbytok biodiverzity a zmena klímy. V dôsledku tohto vývoja je a bude environmentálna, ekonomická a sociálna situácia Slovenska v nadchádzajúcich desaťročiach výrazne ovplyvnená globalizáciou a na ňu previazanými externými a internými faktormi. Pre lepšie pochopenie štrukturálnych príčin, stavu a vývoja demografickej krízy sa v teórii aj praxi v

čoraz väčšom rozsahu využívajú analýzy trendov a megatrendov. Prvú štúdiu zameranú na globálne megatrendy (GMT) vydala Európska environmentálna agentúra (EEA) v roku 2010 na ňu nadviazala analýza z roku 2015 ako súčasť pravidelnej päťročnej hodnotiacej správy The European Environment State and Outlook 2015 (SOER 2015). V roku 2016 pripravilo Centrum spoločenských a psychologických vied Slovenskej akadémie vied v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia Slovenskej republiky (MŽP SR), Slovenskou agentúrou životného prostredia (SAŽP) a odborníkmi z viacerých oblastí hodnotenie GMT v perspektíve Slovenskej republiky.

Trend je vo svojej základnej definícii určitý vzorec, akým sa postupne vyvíja alebo mení situácia. Analýza trendov je základom mnohých odvetví skúmania a prognózovania. V oblasti skúmania komplexných sociálnych a environmentálnych systémov existuje snaha o posun od skúmania jednotlivých trendov k ich komplexnému hodnoteniu a predikciám pomocou konceptu megatrendov. Tie možno definovať ako súbor trendov, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, pôsobia vo veľkom meradle (globálne) a s veľkými lokálnymi vplyvmi. Ide o vzájomne závislé sociálne, ekonomické, politické, environmentálne alebo technologické zmeny. Globálne megatrendy patria medzi systémové charakteristické vlastnosti dnešných environmentálnych výziev.

EEA definuje 11 megatrendov (MT) v piatich klastroch, ktoré sú považované za kľúčové predefinovanie dlhodobých výhľadov a výziev pre životné prostredie v Európe. Prvým klastrom je sociálny. Sem patria 3 základné GMT, a to rozdielne globálne populačné trendy, zvyšujúca sa miera urbanizácie vo svete, meniace sa zataženie chorobami a riziká pandémie. Druhým klastrom je technologický (zrýchľujúci sa technologický pokrok), tretím ekonomický (pokračujúci hospodársky rast, multipolárny svet, intenzívnejšia globálna súťaž o zdroje). Štvrtým a kľúčovým klastrom je environmentálny. Sem patria 3 kľúčové GMT, a to rastúci tlak na ekosystémy, zvyšovanie závažnosti problémov a dôsledkov zmeny klímy, rastúce znečistenie životného prostredia. Posledným a zatiaľ komplikovaným na definovanie je klaster riadenie a diverzifikujúce sa prístupy k riadeniu.

Pre účely našej analýzy nás bude zaujímať prvý GMT a to rozdielne globálne populačné trendy. Podľa ktorého sa dá v najbližších rokoch očakávať pokračovanie rastu svetovej populácie, ktorá by mala podľa údajov OSN v roku 2050 dosiahnuť 9,6 mld. ľudí. Zároveň ale dochádza globálne k výrazným rozdielom v populačnom vývoji. Pôrodnosť, úmrtnosť a migrácia signifikantne ovplyvňujú aj vývoj populácie na Slovensku. Všeobecne platí, že menej vyspelé krajiny majú vyššiu pôrodnosť, ale zároveň aj úmrtnosť. Pri rozvinutejších krajinách sa znižuje pôrodnosť a vplyvom lepšej životnej úrovne a zdravotnej starostlivosti i úmrtnosť. Kým v najmenej rozvinutých krajinách prevláda vysoká pôrodnosť – podľa údajov OSN na úrovni 4,3 dieťaťa na ženu, v rozvinutých krajinách je pôrodnosť výrazne nižšia – len 1,7 dieťaťa na ženu. Na Slovensku pripadá, podľa posledných informácií, 1,4 – 1,5 dieťaťa na ženu. K takémuto poklesu dochádzalo postupne. Začal sa v deväťdesiatych rokoch 20. storočia, najnižšiu úroveň, menej ako 1,2 dieťaťa na ženu, dosiahol v roku 2002. Postupne

sme sa dostali medzi krajiny s najmenšou pôrodnosťou na svete.

Demografická situácia je ovplyvňovaná aj vekom, pričom európske krajiny patria celosvetovo ku krajinám s najvyšším vekom dožitia. Priemerný vek dožitia mužov v južných krajinách – v Taliansku a Španielsku, ale aj vo Švédsku, je 80 rokov. U žien v Španielsku, Taliansku a Francúzsku je priemerný vek dožitia 85 rokov. V súčasnosti sa zaraďujeme medzi európske krajiny s najnižším vekom dožitia. V priebehu posledných 25 rokov sa však postupne znižuje úmrtnosť aj na Slovensku, čím sa aj zvyšuje priemerný vek dožitia. U mužov sa zvýšil o 6 rokov na úroveň 73 rokov, u žien zo 75 na 80 rokov. Takýto vývoj by mal pokračovať. Za hlavné príčiny súčasnej zlej situácie na Slovensku v úmrtnostných pomeroch môžeme označiť generačné zaťaženie populácie nepriaznivým predchádzajúcim vývojom (najmä do začiatku 90. rokov), vyššiu úmrtnosť u mužov už od stredného produktívneho veku a u žien najmä v poproduktívnom veku a v neposlednom rade aj relatívne nízku dynamiku znižovania úmrtnosti po roku 1989.

Súčasný a očakávaný populačný vývoj na Slovensku povedie k významným zmenám v stave a štruktúre obyvateľstva. Prírastky obyvateľstva sa budú znižovať a postupne sa zmenia na úbytky. Nakoľko takýto vývoj nastane aj v prípade celkového prírastku obyvateľstva, znamená to, že nás čaká znižovanie absolútneho počtu obyvateľov. Zmeny nastanú vo všetkých demografických charakteristikách obyvateľstva, a to najmä vo vekovej štruktúre obyvateľstva. Prirodzený aj migračný pohyb obyvateľstva spôsobí zmeny aj v jeho rozmiestnení. Na Slovensku sú oblasti s prírastkom obyvateľstva a jeho zvyšujúcou sa koncentráciou (najmä severná a východná oblasť), ale aj oblasti, kde sa počet aj koncentrácia obyvateľstva znižuje (najmä stred a juh Slovenska). Je predpoklad, že počet obyvateľov SR sa bude ešte niekoľko rokov zvyšovať. Očakáva sa nárast zo súčasných 5,42 milióna (rok 2014) na 5,48 až 5,55 milióna. Bude to historicky najvyšší počet obyvateľov na Slovensku, ktorý by mal nastať medzi rokmi 2025 a 2030. Nasledovať bude pokles počtu obyvateľov trvajúci niekoľko desaťročí. Do roku 2060 sa očakáva zníženie počtu obyvateľov tesne nad hranicu 5 miliónov (Bleha, Šprocha, Vaňo 2013). Starnutie obyvateľstva na Slovensku je podľa prognózy EUROSTAT-u najintenzívnejšie spomedzi všetkých krajín EU 28. Slovensko sa v priebehu necelých 50 rokov zmení z jednej z najmladších krajín Európskej únie. Po roku 2030 by malo dôjsť k stabilizácii populácie a jej poklesu. Neznámu premennou ale ostáva otázka migrácie. Druhým faktorom je priestorové rozmiestnenie populácie. Na strede a juhu Slovenska sa bude ďalej znižovať počet obyvateľov, zároveň vzrastie populácia v mestských aglomeráciách. Implikácie pre verejnú politiku sú už dnes v tom, nakoľko sa oplatí investovať do environmentálnej infraštruktúry v regiónoch a ako sa vysporiadať s rastúcimi tlakmi na životné prostredie v mestských a prímestských oblastiach.

Tu nastupuje druhý GTM zvyšujúca sa miera urbanizácie. Slovensko patrí medzi krajiny s nižšou mierou urbanizácie v Európe, s tradične relatívne vysokým podielom obyvateľstva žijúceho vo vidieckych obciach. V roku 2015 žilo na Slovensku v mestách 53,6 % obyvateľov a v obciach 46,4 % obyvateľov. Proces suburbanizácie sa rozbehol až po roku 1990 ako súčasť transformácie spoločnosti

po politických zmenách. Intenzívna suburbanizácia prebieha hlavne v zázemí Bratislavy. Jednou z hnacích síl je deindustrializácia niektorých regiónov a oblastí. Tá zlepšila kvalitu životného prostredia, ale zároveň zlikvidovala pracovné príležitosti. Podobne ako demografické zmeny, aj proces suburbanizácie nastal nárazovo bez postupnej prípravy. Preto spôsobuje viaceré problémy, hlavne v oblasti budovania infraštruktúry, ale aj v oblasti evidencie obyvateľstva a s ňou spojeným prerozdeľovaním daní. Prirodzený aj migračný pohyb obyvateľstva spôsobuje zmeny aj v jeho rozmiestnení. Na Slovensku sú oblasti s prírastkom obyvateľstva a jeho zvyšujúcou sa koncentráciou, ale aj oblasti, kde počet obyvateľov aj ich koncentrácia sa znižuje. Všetky uvedené zmeny a pohyby majú významný vplyv na spoločenský a ekonomický vývoj vrátane vplyvov na životné prostredie. Zmeny v rozmiestnení obyvateľstva budú v SR nerovnomerné v dôsledku rozdielneho vývoja reprodukčného správania aj migrácie.

Starnutie obyvateľstva v kombinácii s predpokladaným poklesom počtu obyvateľov najmä v niektorých vidieckych priestoroch môže do budúcnosti priniesť aj viaceré negatívne vplyvy na vývoj miestnych ekosystémov.

Ďalším trendom je meniace sa zaťaženie chorobami a rizikami pandemií. Ako aktuálne vidíme na prebiehajúcej COVID kríze. Výraznou mierou k zrýchleniu procesu ich šírenia prispieva cestovanie, ktoré je s vývojom nových transportných modulov z roka na rok jednoduchšie. Tým je aj rýchlejšie šírenie infekčných chorôb. Ďalšími faktormi, ktoré ovplyvňujú zdravie obyvateľstva, sú znečistenie ovzdušia, vody, zlé hygienické podmienky, nedostatok potravy, spánku, zmenené klimatické podmienky, nesprávne stravovacie návyky, nevhodné zaobchádzanie s chemikáliami, ale aj neprimeraná fyzická aktivita – či už jej nedostatok alebo prebytok. Podľa WHO príčinou 23 % všetkých úmrtí a 26 % úmrtí detí do 5 rokov sú zmenené podmienky životného prostredia. Hlavnými dôsledkami sú cievne mozgové príhody, ischemické choroby srdca, hnačky a rakovina. V dôsledku environmentálnych zmien, ktoré sa dejú na Zemi, sa dá očakávať niekoľko trendov. V prvom rade je to zmena klímy a s ňou spojené riziká. Mnohé choroby sa pri vyšších teplotách rýchlejšie a ľahšie šíria, prípadne dlhšie zostanú aktívne. Dôsledkom klimatických zmien dochádza napríklad k nárastu teploty, ktorá oslabuje organizmus. Ten sa nedokáže brániť chorobám. Takisto môžu vznikať záplavy, ktoré prispievajú k množeniu plesní, baktérií, ale aj bodavého hmyzu. Ľudia sú vystavení prudko narastajúcemu množstvu látok a fyzikálnych faktorov s prevažne neznámymi vplyvmi na životné prostredie a zdravie. Patria k nim okrem nových chemických látok biologické činitele, svetelné znečistenie a elektromagnetické polia. Chemické látky môžu mať dlhotrvajúce účinky, hlavne v prípade perzistentných organických látok a bioakumulačných chemických látok. Obavy z vplyvu objavujúcich sa nových chemických látok stále pretrvávajú.

K demografickej kríze prispieva aj trend pokračujúceho hospodárskeho rastu. Hospodársky rast je príčinou mnohých problémov, ale môže predstavovať aj riešenia. Tradične je chápaný ako základ zvyšovania životnej úrovne obyvateľstva a tvorby pracovných miest, s ktorými súvisia aj príjmy obyvateľstva.

Hospodársky rast ale prestáva byť chápaný ako cieľ sám osebe. Má skôr vytvárať predpoklady pre naplnenie cieľov v komplexnom pojme „blahobytu“. Ekonomický výkon ovplyvňuje príjmy domácností a z nich vyplývajúcu úroveň spotreby. Pre hospodársky rast je podmieňujúcim faktorom štruktúra obyvateľstva a pracovnej sily, najmä podiel práceschopného obyvateľstva. Tento klesajúci podiel vyvíja tlak na zvyšovanie daňového zaťaženia a odčerpáva zdroje, ktoré mohli byť využité na rozvoj.

Rozvoj Slovenska ako malej otvorenej ekonomiky, člena Európskej únie a OECD je významnou mierou určovaný globalizačným procesom, svetovými a európskymi trendmi. Hlavnou hybnou silou dlhodobého rastu produktivity bude súhrnná produktivita faktorov (TFP). Táto je spojená s akumuláciou nefyzických foriem kapitálu – ľudského a sociálneho. Na Slovensku je nepriaznivým trendom narastajúca príjmová nerovnosť.

Z hľadiska životného prostredia je dôležitým faktorom kúpna sila a počet obyvateľov. Tie determinujú spotrebu prírodných zdrojov a tvorbu odpadov a emisií.

Pre Slovensko sú do budúcnosti významné nasledujúce výzvy. Demografický vývoj a starnutie sa na Slovensku prejaví výraznejšie ako v iných štátoch Európy s nepriaznivými vplyvmi na verejné financie, čo sa spája so zvýšenými výdavkami na zdravotníctvo a dôchodkové zabezpečenie. V týchto oblastiach budú pre zabezpečenie udržateľnosti verejných financií potrebné štrukturálne reformy, ale aj ekonomické kalkulácie efektívnosti vynakladania prostriedkov na rozvoj environmentálnej infraštruktúry.

Z hľadiska štruktúry slovenskej ekonomiky je dnes proces reindustrializácie charakterizovaný vysokou závislosťou na automobilovom priemysle. To môže prispievať kudržaniu zamestnanosti na národnej úrovni, ale zároveň je tento proces čoraz viac automatizovaný, potrebuje menej pracovných síl, ale viac materiálov a zdrojov. Rýchly ekonomický rozvoj narazil celosvetovo na limity zdrojov, najmä však environmentálne i sociálne vplyvy ekonomickej činnosti. Preto je aktuálnym problémom definovať kvalitatívne charakteristiky rastu a akým spôsobom hodnotiť rozvoj prostredníctvom indikátorov, ktoré okrem ekonomických výsledkov obsahujú aj vplyvy na životné prostredie – ekoeфекtivnosť alebo komplexné ukazovatele blahobytu zahŕňajúce najrôznejšie aspekty kvality života. V týchto ukazovateľoch sa Slovensko nevymyká z rámca V4, ale zároveň zaostáva za progresívnymi krajinami Európskej únie.

Ďalším GMT je intenzívna globálna súťaž o zdroje. V priebehu posledných desaťročí prešli svetové ekonomiky štrukturálnymi zmenami, ktoré sa prejavujú predovšetkým posunom od poľnohospodárskeho usporiadania produkčných systémov, primárne závislých na produkcii a spotrebe biomasy potrebnej na uspokojenie energetických a materiálnych potrieb, k mestským priemyselným ekonomikám. Pridáva sa k tomu aj globálny nárast počtu obyvateľov – za posledné storočie vzrástol zhruba štvornásobne, s koncentráciou nárastu obyvateľov predovšetkým v mestách, pričom spotreba biomasy sa zvýšila len mierne, viac ako 2,5-násobne. V tom istom období sa však spotreba iných materiálov ako biomasy znásobila viac ako 20-krát, čo naznačuje, že

technologický pokrok a populačný rast vytvárajú narastajúci tlak na dostupné zdroje, pričom je racionálne očakávať jeho pokračovanie aj v budúcnosti.

Závislosť slovenskej ekonomiky na importe nerastných surovín je značná vzhľadom na limitované objemy nerastných zásob a ich nesúlad so štruktúrou dopytovaných zdrojov. Až približne 85 % konečného použitia vrátane exportu nerastných surovín je na Slovensku uspokojených dovezenými zdrojmi. V priebehu rokov 1999 – 2014 až 83 % importovanej produkcie v peňažnom vyjadrení pochádzalo z Ruska, pričom majoritné zastúpenie mali ropa a zemný plyn. Na ďalších miestach sa umiestnili Česká republika (5,9 %) a Ukrajina (4,6 %), odkiaľ dovážame uhlie, lignit a v posledných rokoch zemný plyn, resp. železnú rudu, a v prípade Ukrajiny aj uhlie. V najbližších rokoch bude nevyhnutné pokračovať v diverzifikácii štátov pôvodu dovážaných zdrojov, predovšetkým energetických surovín, a podporovať expanziu technológií na báze obnoviteľných zdrojov energie pre zabezpečenie energetickej stability a sebestačnosti Slovenska.

Kľúčovú úlohu bude mať tiež prístup k zdrojom potravín, a to tak z hľadiska kvantity, ako aj kvality, keď sa do popredia dostanú otázky zabezpečenia potravinovej sebestačnosti rastúcej populácie a potravinovej bezpečnosti, zabezpečenia udržateľnej produkcie potravín na znižujúcej sa agrárnej ploche s využitím moderných technologických postupov (biotechnológií), optimalizácia výrobných postupov minimalizáciou tvorby odpadov a inováciami v oblasti obalových materiálov.

Špecifickým a pre Slovensko významným zdrojom je voda, kde vidíme rastúci globálny aj lokálny nedostatok. Príčinou je jej geografické rozdelenie na kontinentoch a v jednotlivých štátoch. Podľa scenárov zmeny klímy bude aj v rámci Európskej únie čoraz zreteľnejší nedostatok vody na juhu. Slovensko má v globálnych trendoch spotreby zvláštne postavenie. Zatiaľ čo svetová spotreba vody na osobu a deň každoročne stúpa, u nás táto spotreba postupne klesá. Celoštátny priemer je menej ako 80 litrov vody na osobu a deň. Pritom úroveň 80 litrov na osobu a deň denne je stanovená ako hygienické minimum pre určenie potreby vody pre obyvateľov Zeme.

Tieto trendy sa úzko týkajú demografických a sociálnych GMT a otázky investícií do vodárenskej infraštruktúry. Zároveň sa voda môže už v krátkom horizonte stať žiadanou komoditou v medzinárodnom obchode a budú rastúce tlaky na solidaritu v rámci EÚ. Slovensko momentálne jej vývoz plošne zakázalo, ale do budúcnosti bude potrebovať jasnú stratégiu nakladania s týmto kľúčovým zdrojom.

Zmena klímy, je ďalším GMT, je výsledok spaľovania fosílnych palív (či už na výrobu elektriny, alebo na kúrenie), meniacej sa a rastúcej dopravy, zmien poľnohospodárskej činnosti, odlesňovania a globálnych zmien krajiny. Zmena klímy je čoraz viac zdokumentovaná aj ako spúšťač migrácie.

Na Slovensku priemerná ročná teplota vzduchu za posledných 100 rokov stúpala o 1,1 °C. Predpokladá sa, že do roku 2075 sa teplota vzduchu zvýši o 2 – 4 °C. To znamená, že klíma Podunajskej nížiny sa presunie na Liptov. Bude to mať následky na poľnohospodárstvo, chov zvierat, ale aj na zdravie ľudí. Tento vývoj

teploty je spojený a znásobený aj zmenou dôsledky môžeme očakávať v podobe zvýšených nárokov na riešenie vzniknutých problémov, či už v podobe dotácií pre postihnutých suchom či povodňami, alebo riešením protipovodňových zábran, investíciami do poľnohospodárstva, ale aj riešením zdravotných postihov – zdravia ľudí a zvierat. Meniace sa teplotné pomery budú umožňovať šírenie chorôb.

Na základe analýzy megatrendov, ktoré sme pomerne podrobne analyzovali možno uviesť, že je nutné okamžite uskutočňovať podporu miestneho a regionálneho plánovania a rozvoja miestnej ekonomiky ako jedného z kľúčových prístupov hlavne v oblasti adaptácie na nepriaznivé trendy. Musí zahŕňať plány na efektívnejšie využívanie prírodných zdrojov a energie v kontexte celkového rozvoja a prepojenia na opatrenia pre posilnenie trhu práce.

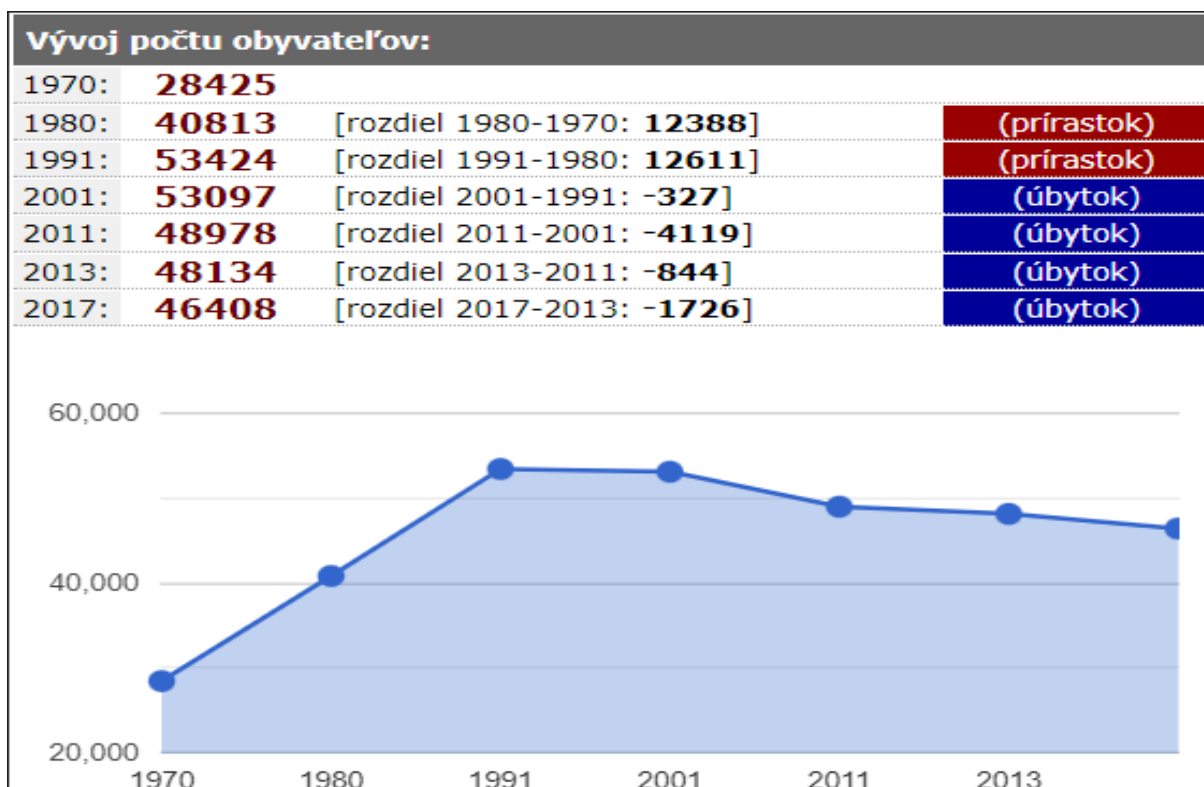
Regionálny rozvoj na Hornej Nitre mal byť založený na vyrovnávaní sociálnych rozdielov cestou podpory zelených pracovných miest. Tie sa delia na vysoko a nízko náročné. Zatiaľ čo prvá skupina sa týka vedy, výskumu a aplikácii nových technológií a prístupov, z hľadiska sociálnej súdržnosti sú pre Slovensko dôležité aj pracovné miesta pre ľudí s nižšou kvalifikáciou, konkrétne z baníkov a príslušných pracovníkov zabezpečujúcich chod baní, ktorí čoraz ťažšie nachádzajú uplatnenie na trhu práce. Ide o rôzne typy práce v manažmente krajiny, úsporách energie, výroby energie z biomasy či ekologickom poľnohospodárstve. Druhou líniou je následne zapájanie a priemet miestnych skúseností do foriem riadenia na národnej úrovni a vytvorenie funkčného dialógu v rámci celej spoločnosti.

2 DEMOGRAFICKÁ SITUÁCIA V REGIÓNE HORNÁ NITRA

Slovensko postupuje procesom demografickej revolúcie s odstupom niekoľkých desiatok rokov za najvyspelejšími krajinami a s nárastom niekoľkých desiatok rokov pred rozvojovými krajinami. V päťdesiatych rokoch prudko klesla úmrtnosť a zvýšila sa stredná dĺžka života. V tomto období bolo bežné, že až 90% mužov a žien uzavrelo aspoň raz za život manželstvo. Od šesťdesiatych rokov je pozorovateľný rozdiel v demografickom vývoji východnej a západnej Európy. Na Slovensku sa v tomto období udržiava vyššia sobášnosť a pôrodnosť vďaka tradičnej hodnotovej orientácii obyvateľstva a tiež vďaka sociálnej a bytovej politike zameranej na podporu rodín s deťmi. Až do konca 80. rokov malo Slovensko jednu z najvyšších mier plodnosti v Európe.

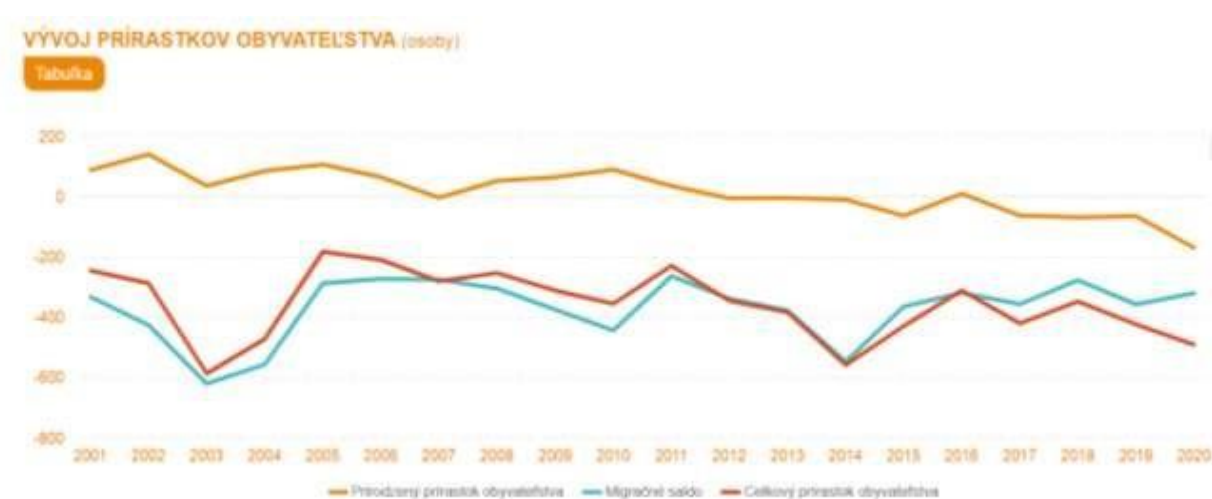
V deväťdesiatych rokoch došlo k zásadným zmenám. Prudko klesal počet obyvateľov, prudko klesla pôrodnosť, ktorá je dodnes hlboko pod úrovňou dvoch detí na jednu ženu. Výrazne klesla sobášnosť, zvýšil sa priemerný vek vstupu do manželstva a rastie počet nemanželských partnerstiev a nemanželských detí. Toto sa v plnej miere prejavilo aj v regióne Horná Nitra. Dobre viditeľné je to na údajoch v najväčšom meste regiónu v Prievidzi. (Graf 1)

Graf 1: Vývoj počtu obyvateľov mesta Prievidza 1970–2017

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2017

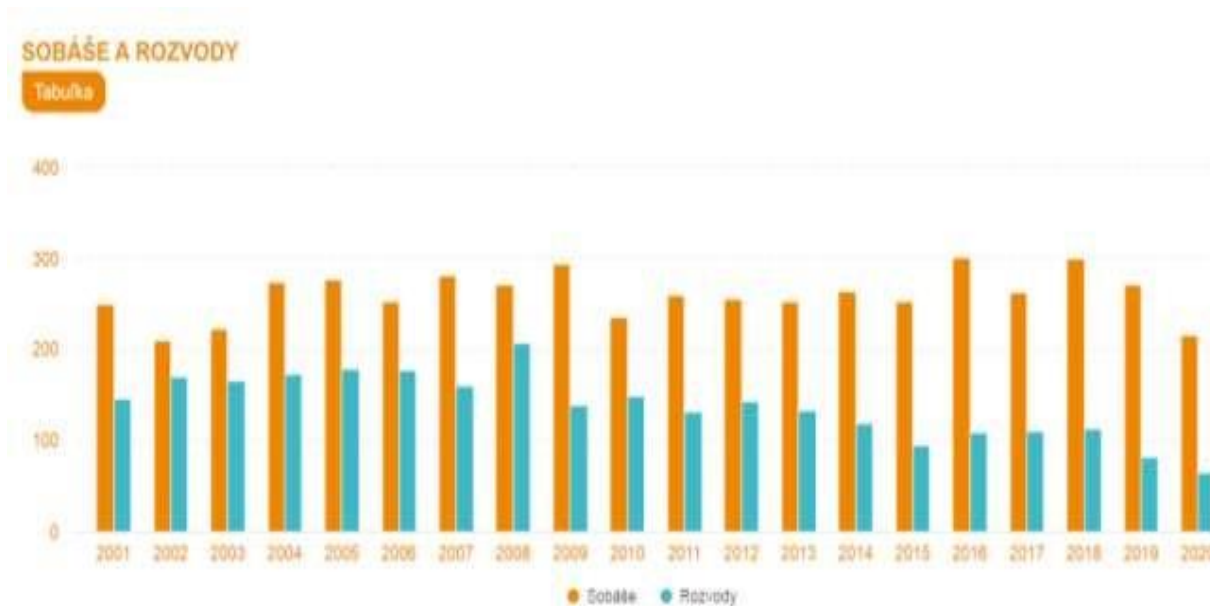
Graf 2: Vývoj prírastkov obyvateľstva okres Prievidza

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

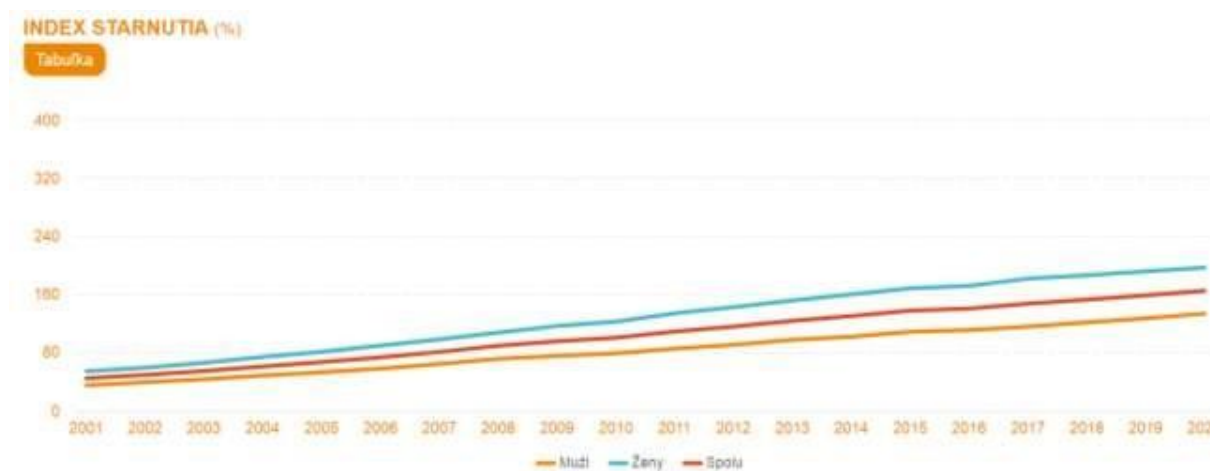

Graf 3 : Sobáše a rozvody –okres Prievidza

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Graf 4: Index starnutia- okres Prievidza

Index starnutia

Počet osôb v poproduktívnom veku k osobám v predproduktívnom veku. Zvyčajne sa vyjadruje v percentách.

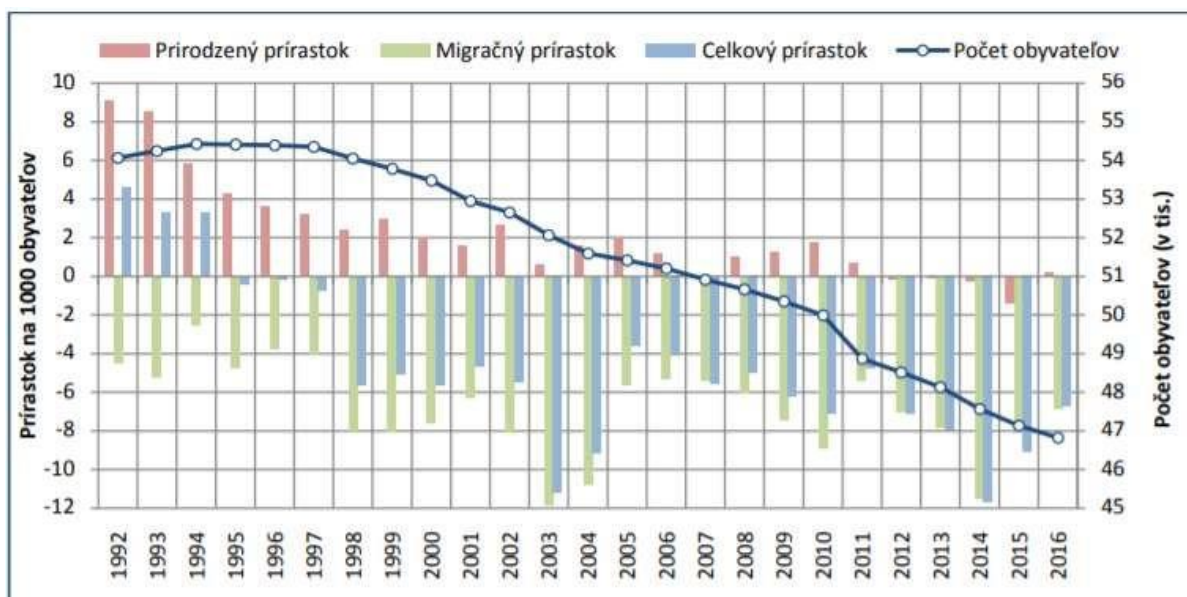
Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Analýza hore uvedených trendov, skutočností a údaje z okresu popisujú meniacu sa situáciu v kontexte ekonomických, sociálnych a environmentálnych výziev. Nie všetky GMT majú zatiaľ silné vplyvy v záujmovom okrese, ale v strednom a dlhodobom horizonte sa budú prejavovať v rôznych formách. Demografia je základným faktorom definujúcim stav a vývoj spoločnosti. Rozdielne populačné trendy sa prejavujú dvoma spôsobmi. Na jednej strane vidíme perspektívu nastupujúceho demografického úbytku a starnutia obyvateľstva, na strane druhej ide o rastúce migračné tlaky, ktorým sa nevyhneme.

Populačný vývoj sa rieši s využitím technologického pokroku, pričom by mala byť snaha o hľadanie progresívnych technologických riešení, umožňujúcich zvyšovať kvalitu života za súčasného rozumného využívania prírodných zdrojov. Kľúčovou otázkou je, aká bude kvalita hospodárskeho rastu. EÚ a Slovensko v tomto smere postupne rozpracúva a implementuje princípy nízko uhlíkovej ekonomiky, (čakáme na závery prebiehajúcej konferencie), ktorá je súčasťou širšieho kontextu tzv. obehovej ekonomiky (*Circular Economy*). Je predpoklad, že pôjde o hospodársky rast, ktorý ale súčasne znižuje spotrebu prírodných zdrojov a produkciu odpadov cestou efektívneho využívania zdrojov, znižovania spotreby a recyklácie. Rast by mal byť založený na znižovaní emisií skleníkových plynov a zvyšovaní efektivity nakladania s prírodnými zdrojmi. Je Slovensko na ceste k týmto cieľom? Analýza GMT indikuje pozitívny, ale aj negatívny vývoj. V oblasti produktivity zdrojov je cieľom zeleného rastu vytváranie divergencie (*decoupling*) – zvyšovanie ekonomického rastu by malo byť simultánne spojené so znižovaním množstva spotrebovaných prírodných zdrojov a so znižovaním produkovaného odpadu. Analyzované indikátory pre Slovensko ukazujú, že k divergencii skutočne dochádza a ekonomický rast je sprevádzaný znižovaním energetickej a materiállovej náročnosti ekonomiky. Je nepochybné, že tento trend je do značnej miery aj výsledkom deindustrializácie a presunu výroby, ale zároveň dochádza k investíciám do zelených technológií a výrobných postupov, ktoré spotrebujú menšie množstvo vstupov.

Pod vplyvom demografického vývoja k výrazným zmenám v počte obyvateľov dochádza aj v meste Prievidza (obrázok 1 a 2). Tieto zmeny nespôsobuje len pomer narodených a zosnulých, ale aj migrácia obyvateľstva. Od roku 1994 mesto Prievidza nepretržite dosahuje migračný úbytok obyvateľstva, keď sa každý rok z neho odsťahuje viac osôb, ako sa prisťahuje. Absolútne najväčší migračný úbytok 549 osôb malo mesto v roku 2014. (obrázok 5).

Graf 5: Vývoj počtu obyvateľov a demografickej dynamiky v Prievidzi v období 1992-2016

Zdroj: Šprocha a kol., 2017

Dôvodov tohto javu je napr. sťahovanie obyvateľov za štúdiom a prácou, suburbanizácia, čiže sťahovanie mestského obyvateľstva na okolitý vidiek. Vývoj počtu obyvateľov mesta od roku 1991 má klesajúcu tendenciu a predpokladá sa, že tento trend bude pokračovať. Počet obyvateľov Prievidze klesol za posledných 20 rokov o 8000 obyvateľov. Z mesta viac odchádzajú mladí ľudia, čo spôsobuje starnutie obyvateľstva a stratu ľudských zdrojov, ktoré sú schopné prispieť k zlepšeniu celkovej životnej úrovne.

Negatívne prejavy trendov pozorujeme na Slovensku a aj na Hornej Nitre. Tu je možné vidieť, súvislosti medzi niektorými ochoreniami a zlým životným prostredím. V okolí je niekoľko veľkých znečisťovateľov ovzdušia, výraznejšie sa vyskytujú niektoré ochorenia. Obyvatelia regiónu pracujúci v baniach a veľa ľudí pracuje a pracovalo sa vyskytuje viac ochorení dýchacieho systému postihujúcich horné dýchacie cesty – či už v podobe astmy alebo rakoviny (údaje VŠZP).

K výrazným zmenám v počte obyvateľov dochádza aj v meste Prievidza. Tieto zmeny nespôsobuje len pomer narodených a zosnulých, ale aj migrácia obyvateľstva. Od roku 1994 mesto Prievidza nepretržite dosahuje migračný úbytok obyvateľstva, keď sa každý rok z neho odsťahuje viac osôb, ako sa prisťahuje. Absolútne najväčší migračný úbytok 549 osôb malo mesto v roku 2014. Dôvodov tohto javu je napr. sťahovanie obyvateľov za štúdiom a prácou, suburbanizácia, čiže sťahovanie mestského obyvateľstva na okolitý vidiek.

Tabuľka 1: Počet obyvateľov Prievidze 1993 - 2019

	1993	2000	2005	2010	2015	2019
Počet obyvateľov Prievidze	54 246	53 475	51 412	49 994	47 143	45 634
Prírastok		-771	-2063	-1418	-2851	-1509

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2019

Vývoj počtu obyvateľov mesta od roku 1991 má klesajúcu tendenciu a predpokladá sa, že tento trend bude pokračovať. Ako je vidieť z Tabuľky 1, počet obyvateľov Prievidze klesol za posledných 20 rokov o 8000 obyvateľov.

Z Tabuľky 2 vyplýva, že mesto Prievidza stráca obyvateľov predovšetkým vystáňovaním. Z mesta viac odchádzajú mladí ľudia, čo spôsobuje starnutie obyvateľstva a stratu ľudských zdrojov, ktoré sú schopné prispieť k zlepšeniu celkovej životnej úrovne.

Tabuľka 2: Prírastok a úbytok obyvateľov mesta v rokoch 2017 – 2019 v Prievidzi

	Počet obyvateľov	Počet narodených detí	Počet prisťahovaných obyvateľov mesta	Prírastok	Počet zomrelých obyvateľov	Počet odšťahovaných obyvateľov mesta	Úbytok	Rozdiel oproti predchádzajúcemu roku
k 31.12. 2017	46 408	402	583	985	466	972	1 438	
k 31.12. 2018	46 059	385	603	988	455	882	1 337	-349
k 31.12. 2019	45 634	372	640	1 012	438	999	1 437	-425

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2019

Táto situácia vyvíja tlak na sociálne zabezpečenie, zdravotníctvo a ekonomiku. Odráža sa aj na celkovej spoločenskej klíme, keď záujmy čoraz početnejšej staršej generácie nadobúdajú väčšiu váhu (National Policies Platform).

V Prievidzi žije 12 370 mladých ľudí, z toho má 162 prechodný pobyt a 11% tvorí mládež v stredoškolskom veku. Z údajov v Tabuľke 3 vyplýva, že z celkového počtu obyvateľov mesta je mladých ľudí do 30 rokov menej ako tretina (28,3%) a že najviac mladých ľudí do 30 rokov žije na sídliskách, ktoré boli postavené ako posledné.

Tabuľka 3: Počet mladých ľudí podľa vekových kategórií

Mestská časť	Celkový počet obyvateľov	Z toho mladí ľudia do 30 rokov	Percento mladých ľudí
Mesto Prievidza	2 366	786	33,2%
Staré mesto (Prievidza I.)	6 428	1 749	27,2%
Píly (Prievidza II.)	13 547	3 677	2,7%
Necpaly (Prievidza III.)	13 210	4 008	30,3%
Kopanice (Prievidza IV.)	7 984	2 084	26,1%
Veľká Lehôtka (Prievidza V.)	1 987	582	29,3%
Malá Lehôtka (Prievidza VI.)			
Hradec (Prievidza VII.)			
Spolu	45 522	12886	28,3%

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2020

Mladí ľudia so špecifickými potrebami, ktorí pochádzajú zo sociálne slabších rodín, príslušníci rómskej komunity sú sústredení v periférnej časti mesta, kde mesto disponuje mestskými nájomnými bytmi. Kvalitnú a záslužnú prácu v tejto lokalite vyvíjajú organizácie a združenia, ktoré organizujú pre tunajšiu mládež voľnočasové aktivity, pomáhajú žiakom s prípravou na vyučovanie, vykonávajú osvetovú činnosť zameranú na skvalitnenie rodičovských zručností, zdravotnej prevencie, pomáhajú obyvateľom v spolupráci s úradmi aj pri uplatňovaní svojich práva právom chránených záujmov. Čo sa týka zamestnanosti v meste Prievidza ku koncu mája 2020 bolo 477 mladých ľudí nezamestnaných, čo predstavuje 26,6% z celkového počtu nezamestnaných. Z toho bolo s úplným stredným odborným vzdelaním 250, s vysokoškolským vzdelaním 57 a so stredným odborným vzdelaním 87 mladých ľudí (Zdroj: Mestský úrad Prievidza).

Prievidza predstavuje príklad mesta, ktoré malo na začiatku 90. rokov ešte pomerne vysoké prirodzené prírastky a vďaka tomu aj počet obyvateľov mierne rástol, no postupne sa začali prehlbovať migračné straty, ktoré už v druhej polovici 90. rokov spôsobili začiatok úbytku obyvateľstva. Tento trend pretrváva dodnes, pričom kombinácia klesajúcich prirodzených prírastkov a rastúcich migračných úbytkov znamenal ďalšie prehlbovanie celkových strát obyvateľstva. V posledných rokoch sa k tomuto negatívnemu populačnému vývoju pridali aj straty v dôsledku prevahy zomretých nad narodenými v meste. Počet obyvateľov Prievidze tak z viac ako 54 tis. klesol už pod hranicu 47 tis., pričom pod úroveň 50 tis. sa nachádza od roku 2010.

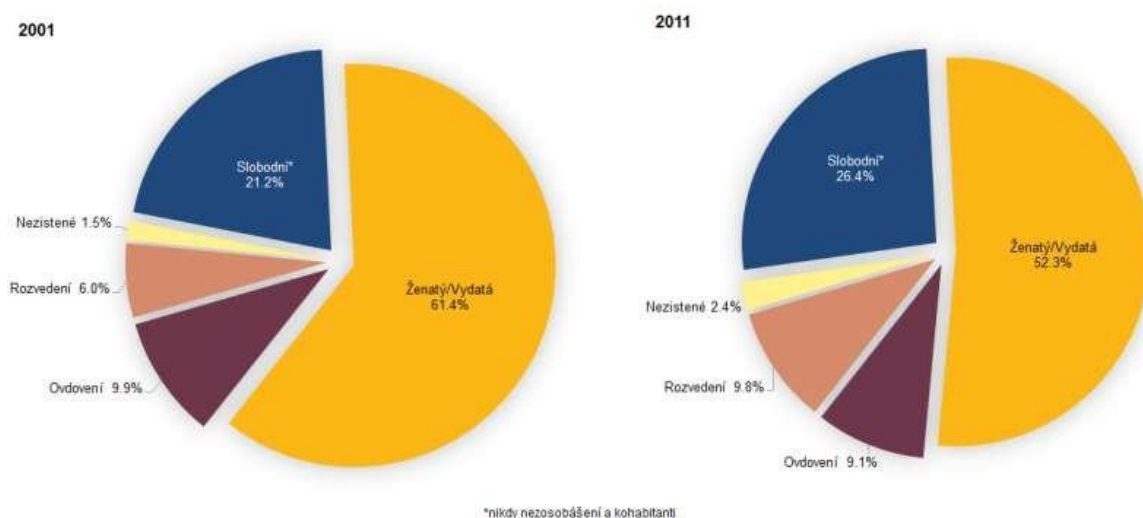
3 DEMOGRAFICKÝ PROCES – ROZVODOVOSŤ

Demografický proces znamená, že demografické udalosti sú evidované a sledované ako hromadné javy; prejavom demografického procesu je demografická udalosť. Demografické procesy sú: sobášnosť, pôrodnosť, potratovosť, úmrtnosť, rozvodovosť, migrácia. Zaoberá sa nimi demografická dynamika.

V priebehu dejín prechádza inštitúcia rodiny mnohými premenami. Pre súčasnosť sú typické premeny predovšetkým v rolách členov rodiny (ustupuje dominantné postavenie otca, matky sa viac venujú profesijnej kariére), vo funkciách (socializačno-výchovnú čiastočne preberajú školy a ďalšie inštitúcie) a veľkosti rodiny (menej detí, ústup viacgeneračných domácností). Napriek tomu je rodina naďalej stabilizujúcim prvkom spoločnosti.

V Slovenskej republike sú základnými skupinami obyvateľstva podľa rodinného stavu: slobodní, ženatí/vydaté, rozvedení a ovdovení. V medzi cenzovom období nastali určité zmeny v štruktúre obyvateľstva podľa rodinného stav, ktoré sú odrazom vývoja sobášnosti, rozvodovosti a fertility v sledovanom období. Najpočetnejšou skupinou obyvateľstva nad 20 rokov naďalej zostávajú ženatí/vydaté, napriek poklesu zo 61,4 % na 52,3 %. Vzrástol podiel slobodných z hodnoty 21,2 % v roku 2001 na 26,4 % v roku 2011 a podiel rozvedených sa zvýšil zo 6 % na takmer 10 %. Podiel ovdovených zostal na relatívne stabilnej úrovni.

Graf 6: Štruktúra obyvateľstva (nad 20 rokov) podľa rodinného stavu v SR, 2001 - 2011.

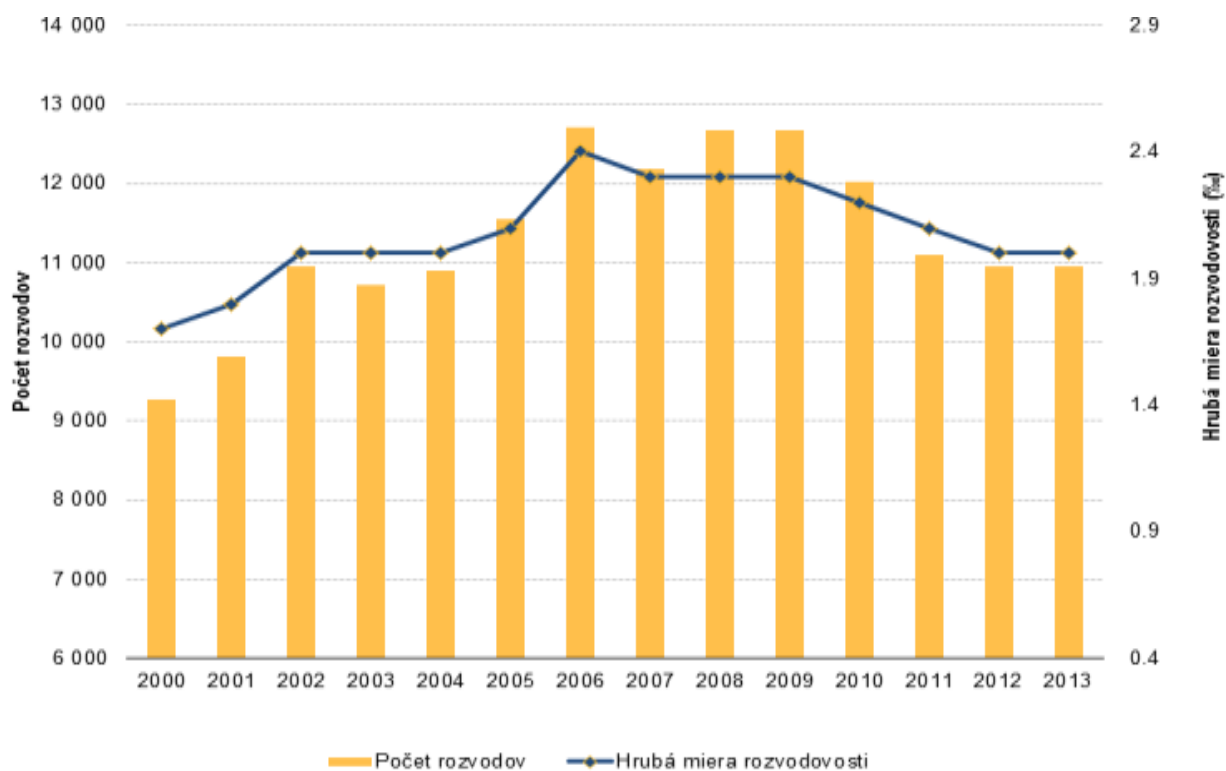
Vývojové zmeny sobášnosti, plodnosti a pôrodnosti spojené s druhým demografickým prechodom sa začali v Slovenskej republike prejavovať od polovice 80. rokov 20. storočia, trendy sa potom zintenzívnili najmä po roku 1989. Medzi prvotné prejavy patrí pokles početnosti sobášova nárast rozvodov. Sekundárnymi sú zvyšovanie priemerného veku ženy pri vstupe do manželstva, pri pôrode a rast podielov detí narodených mimo manželstva.

Rozvodom sa rozumie právne ukončenie manželstva. V roku 2013 bolo v Slovenskej republike rozvedených 10,9 tisíca manželstiev, bolo to len o 2 rozvody menej ako v roku 2012. Na začiatku sledovaného obdobia (v roku 2000) počet rozvedených manželstiev predstavoval necelých 9,3 tisíca, tento postupne vzrastal až do roku 2006 (12,7 tisíca rozvodov). V ďalšom období (do roku 2010) sa početnosť rozvodov pohybovala nad hranicou 12-tisíc rozvodov ročne. Od roku 2010 má rozvodovosť trend mierneho poklesu (Graf 7).

Slovensko dlhodobo patrilo ku krajinám s nízkou intenzitou rozvodovosti, a to aj napriek relatívne skorému uzákonneniu legislatívneho ukončenia manželstva. Jej vývoj je opakom vývoja sobášnosti: zatiaľ čo sobášnosť postupne klesala, rozvodovosť vzrastala. Postupná liberalizácia rozvodovosti od druhej polovice 20. storočia spolu so zmenami spoločenského pohľadu na rozvod a rozvedené osoby prispeli k postupnému pozvoľnému nárastu počtu rozvedených manželstiev a aj samotnej intenzity (Vaňo a kol. 2001).

K dynamizácii narastajúceho trendu rozvodovosti a zmene viacerých charakteristík rozvodovosti však došlo až v posledných približne dvoch dekádach, pričom k „fázovému zrýchleniu“ nárastu rozvodov. Dlhodobo patria mesiace marec až jún na Slovensku k obdobiam v roku s najvyššími úhrnmi rozvodov (Graf 8).

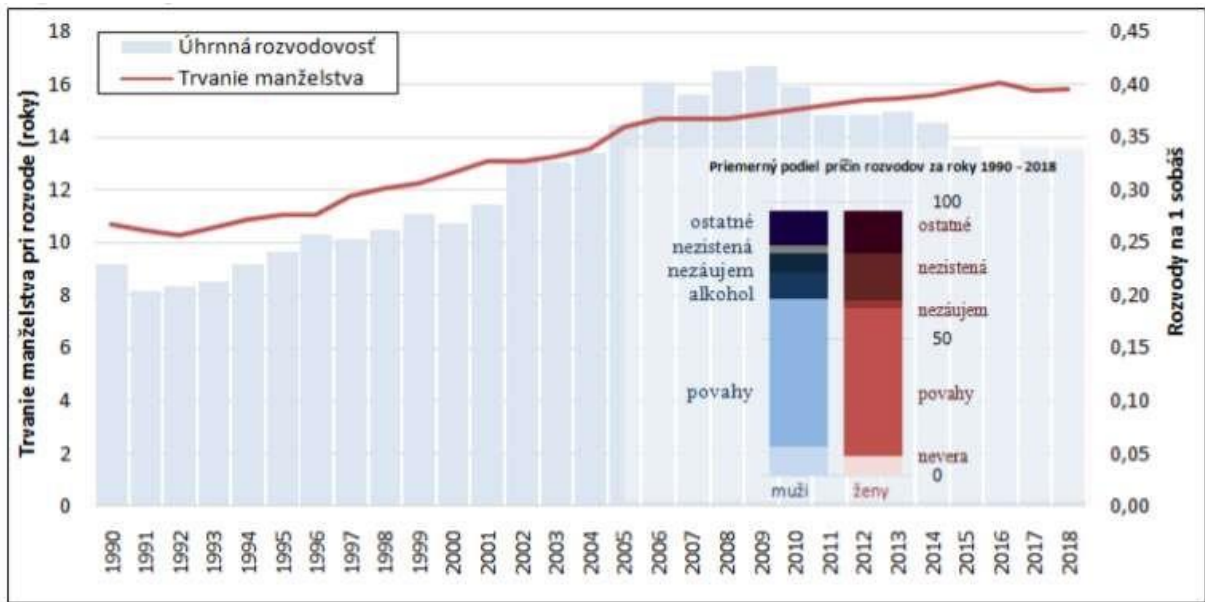
Graf 7: Rozvodovosť v SR 2013

Zdroj: Štatistický úrad SR, 2013

Vývoj rozvodovosti na Slovensku po roku 1990 je zaujímavý z niekoľkých dôvodov. Medzi rokmi 1990 až 2018 prišlo na Slovensku jednak k nárastu rozvodovosti na úroveň historického maxima, ale zároveň zhruba v posledných 10 rokoch nastalo pozvoľné znižovanie rozvodovosti, pričom ide o najdlhšie trvajúci pokles rozvodovosti minimálne od roku 1950 (Graf 8).

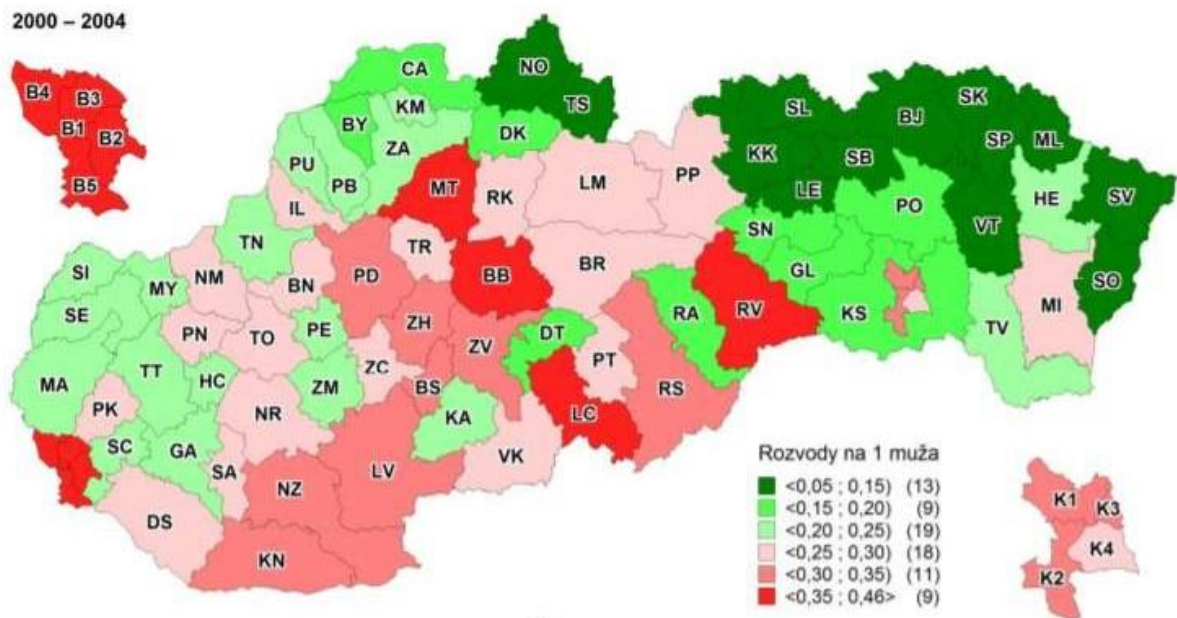
Graf 8: Trendy rozvodovosti na Slovensku 1990-2018

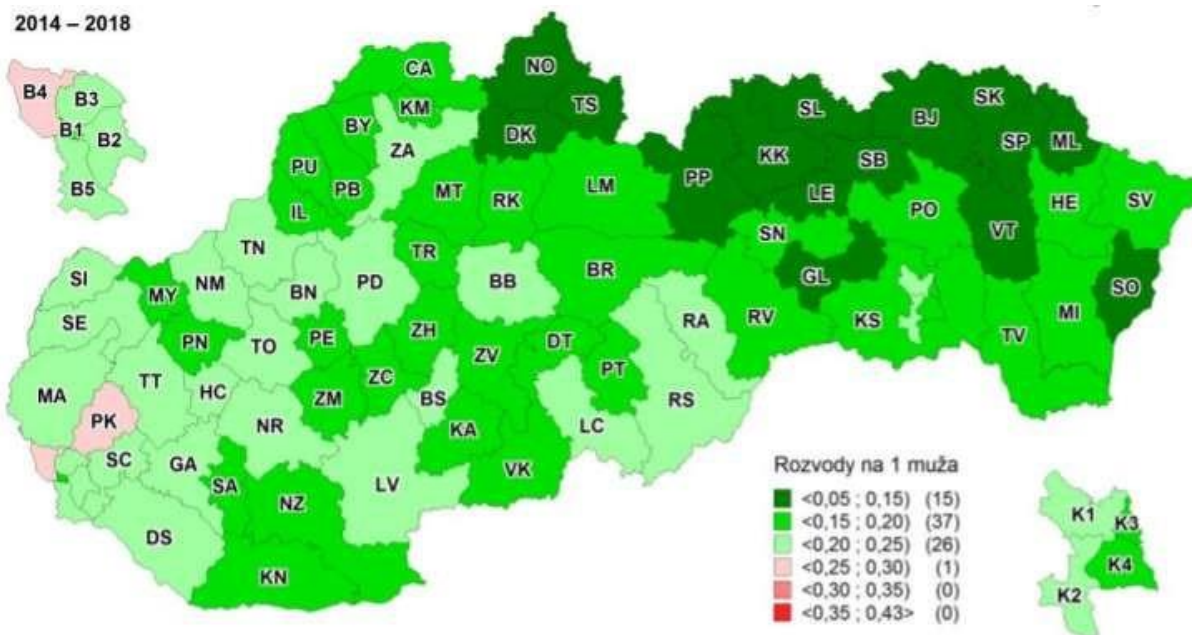
Zdroj: Šprocha a kol., 2017

Úhrnná rozvodovosť sa až do roku 2009 vyznačovala rastom hodnôt. Zmeny v rozvodovosti vidieť na okrese Prievidza (Graf 9, Graf 10).

Graf 9: Úhrnná rozvodovosť manželstva mužov v okresoch Slovenska

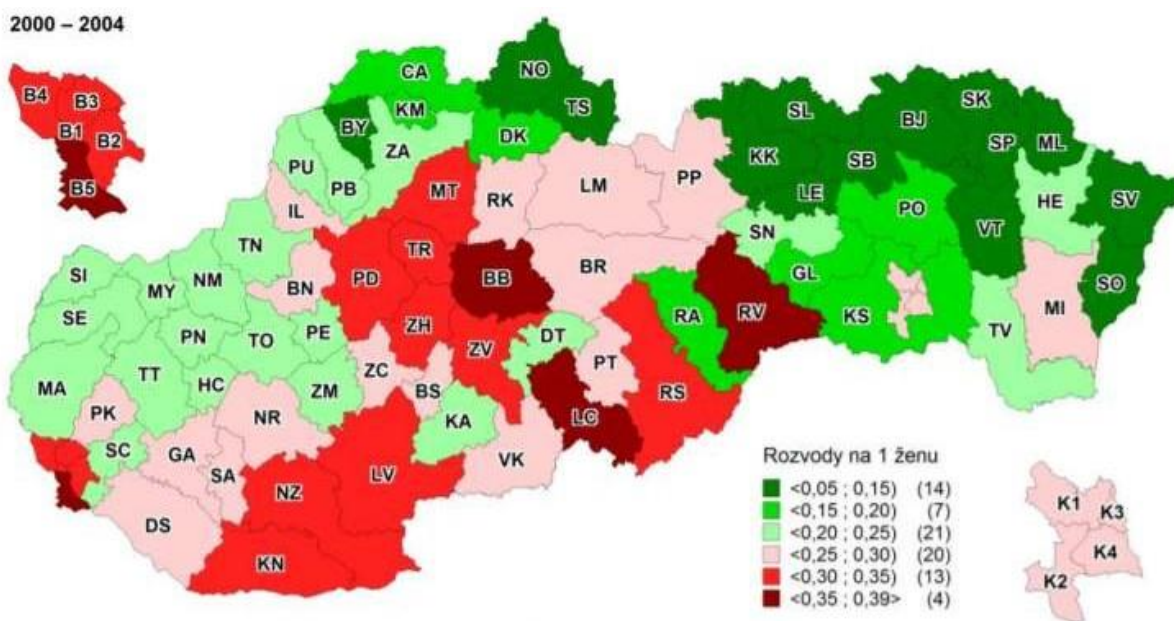

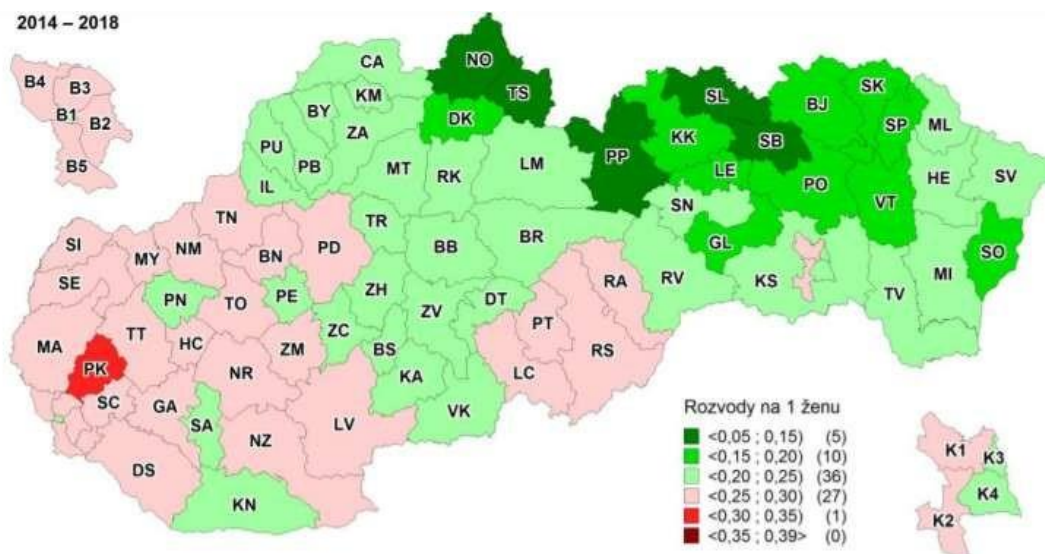

Zdroj: Šprocha, 2019

Graf 10: Úhrnná rozvodovosť manželstva žien v okresoch Slovenska

Zdroj: Šprocha, 2019

Zdroj: Šprocha, 2019

Zaujímali nás predovšetkým príčiny rozvodov a ich súvislosť s demografickou krízou. Predpokladali sme, a to sa nám potvrdilo, že liberalizácia rozvodovej legislatívy, akceptácia rozvodu ako spôsobu riešenia problémov trvalo rozvráteného manželstva a tiež rozvedených osôb v spoločnosti postupne prispeli k nárastu ich počtu.

Rastúci trend na Slovensku bol síce v posledných rokoch zastavený, no priniesol zatiaľ len veľmi mierny pokles počtu rozvedených manželstiev (necelých 11 tis. udalostí ročne).

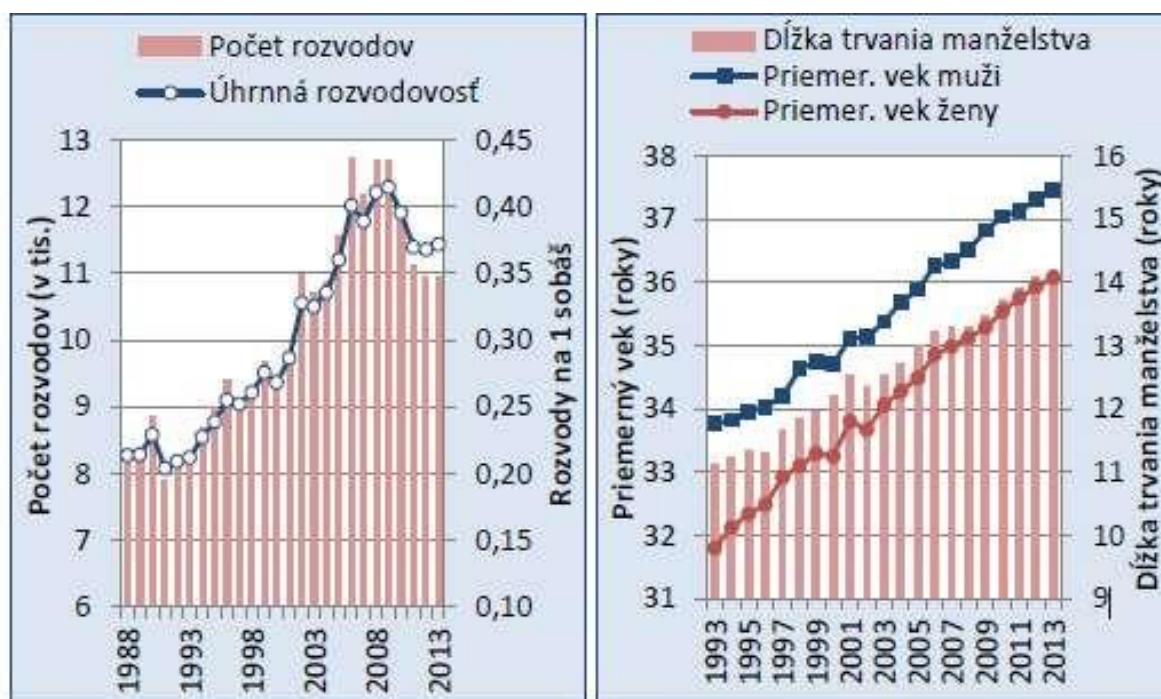
S vývojom počtu rozvodov úzko súvisí samotná intenzita rozvodovosti. Vyznačovala sa dlhodobým a s výnimkou posledných pár rokov v podstate kontinuálnym nárastom. Rozhodujúcim pre formovanie štruktúry rodín a domácností je z pohľadu tohto procesu však až obdobie posledných troch, štyroch desaťročí.

Z uvedeného je už na prvý pohľad zrejmé, že úloha procesu rozvodovosti na počte a charaktere rodín a domácností na Slovensku významne vzrástla. Pri určitom zovšeobecnení môžeme povedať, že vzhľadom na dlhodobu pretrvávajúcu vysokú sobášnosť, relatívne nízku bezdetnosť a rozvodovosť v kombinácii s niektorými normatívnymi faktormi bol pre drvivú väčšinu obyvateľov Slovenska doménou model úplnej rodiny a v reprodukčnom veku model úplnej rodiny s deťmi. Na jeho premene sa podieľalo takmer výlučne len úmrtie jedného z manželov prípadne odchod detí z orientačnej rodiny.

S rastúcou intenzitou rozvodovosti, s postupnou akceptáciou rozvodu ako nástroja riešaceho problémy rozvráteného manželstva súdnou cestou a tiež rozvedených osôb v spoločnosti dochádza na Slovensku k značnej pluralizácii rodinných foriem. Rozvod manželstva znamená premenu úplnej rodiny (s deťmi alebo bez detí) na dve domácnosti jednotlivcov a častejšie (ak sú prítomné deti) na

domácnosť jednotlivca a neúplnú rodinnú domácnosť. Zlepšenie úmrtnostných pomerov v reprodukčnom veku a s tým spojená relatívne nízka úroveň rizika úmrtia v kombinácii s rastúcou intenzitou rozvodovosti najmä vo veku do 50 rokov vytvorili z rozvodovosti primárny faktor ovplyvňujúci osud rodinných domácností v tomto vekovom intervale.

Graf 11 a 12: Počet rozvodov, intenzita a časovanie rozvodovosti na Slovensku

Zdroj: Šprocha, 2019

Okrem rastúcej intenzity rozvodovosti sme však svedkami aj ďalších vnútorných zmien tohto procesu, ktorý významnou mierou prispieva k nielen k súčasnému, ale bude sa nemalou mierou podieľať aj na budúcim formovaní charakteru rodín a domácností.

Z hľadiska vnútorných charakteristík procesu rozvodovosti sú pre formovanie štruktúry a početnosti rodín a domácností dôležité zmeny v časovaní rozpadu úplných rodín legislatívnou cestou. Celková transformácia plodnosti a sobášneho správania, ktorých jedným z hlavných prejavov je odkladanie vstupov do manželstva a rodičovstva, prispela tiež k posunu maximálnej úrovne rozvodovosti do vyššieho veku.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Hlavným zdrojom pri zostavovaní nášho príspevku boli údaje uvedené v použitej literatúre ako aj pätnásť ročné skúsenosti z práce terénneho sociálneho pracovníka v meste Prievidza a Bojnice a Partizánske. Na získanie prezentovaných výsledkov prieskumu sme vyžívali metódu analýzy, dotazníkovú metódu a metódu riadeného rozhovoru. Analýza demografického vývoja najväčších miest na Slovensku, ako aj ich vybraných populačných štruktúr je založená na oficiálnych údajoch poskytovaných demografickou štatistikou. Tá je pod plnou gesciou Štatistického úradu Slovenskej republiky.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Pozitívne je vo všeobecnosti hodnotený klesajúci podiel rozvedených manželstiev s maloletými deťmi na celkovom počte rozvodov. Kým ešte na začiatku 90. rokov predstavovali približne tri štvrtiny, v súčasnosti je to približne 60. V posledných dvoch desaťročiach rástlo riziko rozvodu nielen u bezdetných manželstiev, ale aj manželstiev s maloletými deťmi (Šprocha, 2012). Súčasne ešte doplníme, že prítomnosť maloletého dieťaťa v manželstve na druhej strane predstavuje dlhodobý akýsi brzdiaci faktor, keďže úroveň, s akou sa tieto manželstvá rozvádajú, je signifikantne nižšia.

Príčiny zmien štruktúry rozvodov podľa prítomnosti a počtu maloletých detí spočívajú predovšetkým v posunoch ďalších procesov. Ide o sobášnosť a najmä plodnosť. Odkladanie manželského a rodičovského debutu spolu s predlžovaním obdobia bezdetnosti manželských párov vytvárajú dlhší časový úsek, keď sú bezdetné manželstvá vystavené riziku rozvodu. Okrem toho sa výrazne mení aj štruktúra vydatých žien podľa počtu narodených detí v prospech bezdetných a najmä .V prípade rozvodu dlhšie trvajúcich manželstiev tak môžeme očakávať, že k legislatívnemu ukončeniu manželstva dochádza až v prípade, keď maloleté deti odrástli.

Kým v prvej polovici 90. rokov bolo každoročne rozvedených 6 – 7 tis. manželských párov s maloletými deťmi, v rokoch 2006 a 2008 – 2009 ich počet už presahoval hranicu 8 tis. Pokles rozvodovosti v posledných rokoch v spojitosti s nízkou sobášnosťou udržiavajúcou sa na historicky nízkej úrovni viac ako jednu dekádu prispeli k miernemu poklesu počtu rozvodov s maloletými deťmi (v roku 2013 to bolo niečo viac ako 6,6 tis.).

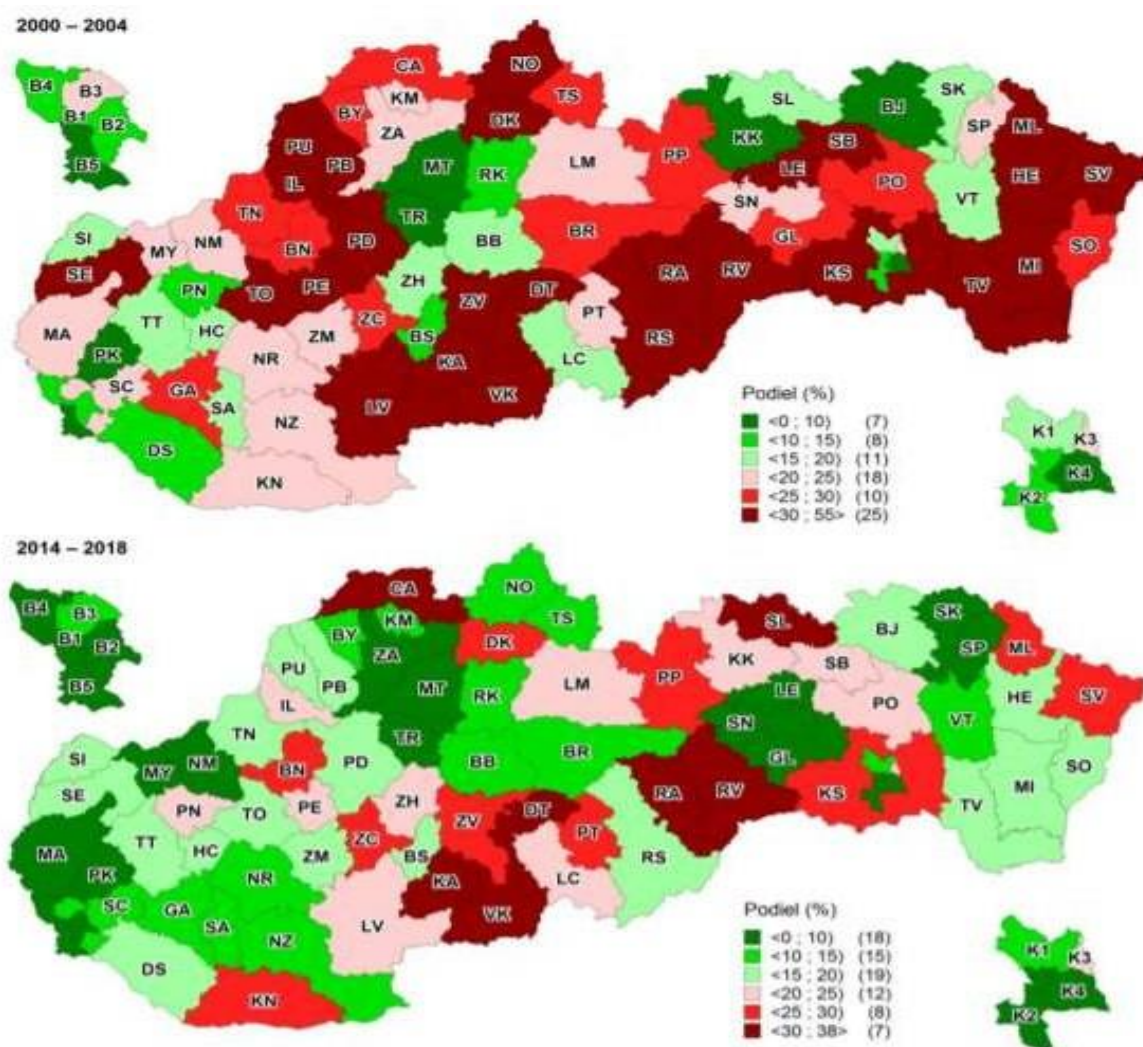
Medzi hlavné príčiny rozvodu podľa literatúry a štatistík patria najmä:

- neuvážený sobáš
- alkoholizmus
- nevera
- nezáujem o rodinu
- zlé nakladanie, odsúdenie pre trestný čin

- extrémna príčina na strane muža
- rozdiel pováh, názorov a záujmov
- zdravotné dôvody
- sexuálne nezhody

Nebolo uvedené, že častou príčinou sú demograficko-ekonomické faktory – nedostatok finančných prostriedkov na užitie rodiny, nevedomosť viesť rodinný rozpočet, náhla nezamestnanosť a choroba, zmeny súvisiace s demografickou krízou. V štatistikách však je uvedená ako príčina rozvodu – extrémna príčina na strane muža (Graf 13).

Graf 13: Podiel rozvodov kvôli extrémnym príčinám na strane muža v okresoch Slovenska

Zdroj: Štatistický úrad, 2018

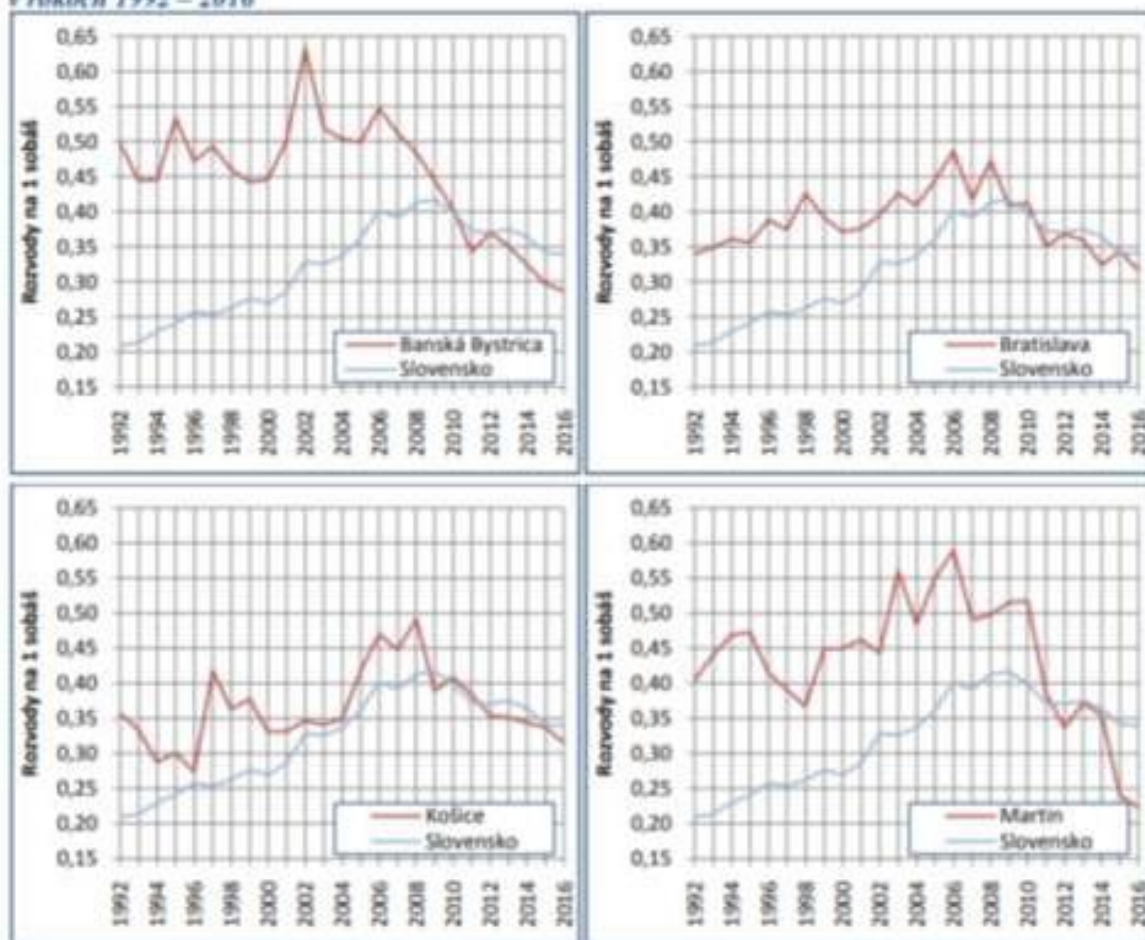
Rozvodovosť na Slovensku sa dlhodobo zvyšovala, pričom od začiatku 90. rokov bol tento trend ešte intenzívnejší a vyvrcholil v roku 2009, keď

rozvodovosť na Slovensku dosiahla historicky najvyššie hodnoty. Po roku 2009 nasledoval pomerne výrazný pokles, ktorý trvá do súčasnosti (Šprocha, Vaňo a kol. 2015, Šprocha a Majo 2016). V období až do roku 2009 sa úhrnná miera rozvodovosti na Slovensku zvýšila z hodnoty 0,21 na 0,42 rozvodov na 1 sobáš. Ak by sa zachovala na takejto úrovni, 42 % uzatvorených manželstiev by sa rozviedlo. V nasledujúcom období však sledujeme pokles intenzity, a to až k hranici 0,34 rozvodov na 1 sobáš.

V najväčších slovenských mestách registrujeme pomerne veľké rozdiely v trendoch aj v úrovni rozvodovosti (Graf 14). V Prievidzi bola rozvodovosť veľmi vysoká už na začiatku roku 2016. Úhrnná miera rozvodovosti sa pohybovala na úrovni 0,5 rozvodu na 1 sobáš, čo výrazne prevyšovalo celoštátny priemer.

Graf 14: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev

Obr. 58 – 68: Vývoj úhrnnej rozvodovosti manželstiev v najväčších mestách a na Slovensku v rokoch 1992 – 2016

Zdroj: Štatistický úrad, 2016

Môžeme argumentovať, že nepriaznivé životné situácie čiastočne riešia sociálne zákony a sociálni pracovníci. Skutočnosť je úplne iná.

V okrese Prievidza medzi príčiny rozvodu patria najmä extrémne príčiny na strane muža to najmä v dôsledku nadmerného požívania alkoholických nápojov, návykových látok a z toho prameniacych fyzických atakov na manželku či deti. Uvedené závery uvádzame z vlastnej praxe z terénnej práce a rozhovorov s

priamymi účastníkmi rozvodových konaní.

V období od januára 2019 do dnešného dňa (výskum ešte stále prebieha) sme sa na vzorke 60 respondentov, prevažne bývalých pracovníkov Hnedouhoľných bani previedli predvýskum. Medzi hlavné príčiny ich rozvodu uvádzali stratu zamestnania, následnú frustráciu a neschopnosť užiť rodinu, nemožnosť zamestnať sa v čo najkratšej časovej lehote, a to v dôsledku „uzavretia baní na Hornej Nitre a iba deklaratívnej pomoci a vraj postupného uzatvorenia prevádzok.“ Podľa zverejneného dokumentu Transformácia uhoľného regiónu horná Nitra - Akčný plán z 18.apríla 2019 v ktorom sa uvádza, že spracovaná a predložená „analýza mala za cieľ potvrdiť, resp. vyvrátiť hypotézy stavu regiónu v rôznych oblastiach a tiež identifikovať hlavné problémy regiónu pre nastavenie správnych východísk pre tvorbu akčného plánu. Analyzované boli viaceré oblasti, ako napríklad nezamestnanosť, demografia, ekonomika, aktivita malých a stredných podnikov, kvalita infraštruktúry, energetika, životné prostredie, zdravie obyvateľstva, kvalita života a riadenie procesu transformácie.“

Na základe tejto analýzy súčasného stavu bolo zistené, že nezamestnanosť nie je hlavným problémom regiónu. Nezamestnanosť v regióne bola ku koncu roka 2018 4,5% v okrese Prievidza a 3% v okrese Partizánske, čo je pod priemerom nezamestnanosti Slovenska. Útlm banskej činnosti môže priniesť nárast nezamestnanosti, avšak útlm bude prebiehať vo fázach. Okrem toho sa predpokladá, až 45% zamestnancov baní bude starších ako 55 rokov v roku 2023, viacerí budú mať nárok na predčasný dôchodok. Väčším problémom regiónu sú demografické procesy ako je starnutie obyvateľstva a negatívna migrácia.

Podľa dokumentu „piliermi Akčného plánu transformácie regiónu Horná Nitra sú:

Pilier I. – Mobilita a prepojenosť regiónu

Pilier II. – Ekonomika, podnikanie a inovácie

Pilier III. – Udržateľné životné prostredie

Pilier IV. – Kvalita života a sociálna infraštruktúra

Postupným ukončovaním ťažby uhlia a výroby elektriny a tepla z uhlia v regióne dôjde k zániku väčšiny pracovných miest v banskej činnosti, a časti pracovných miest v energetike (v závislosti od budúceho riešenia dodávok tepla a výroby elektriny v regióne). Priorita má preto za cieľ podporu tvorby nových udržateľných pracovných miest, a to v etablovaných podnikoch v regióne, ako aj v nových investíciách. Nové pracovné miesta by mali byť zamerané na jednej strane na zamestnateľnosť zamestnancov, ktorých pracovné miesta zaniknú v ťažobnom priemysle a nebudú ešte vo veku, v ktorom budú mať nárok na predčasný dôchodok, na druhej strane by mali byť zamerané tiež na mladú generáciu, ktorá bude vstupovať na trh práce už v procese transformácie regiónu z uhoľnej ekonomiky.

V súvislosti s podporou tvorby nových pracovných miest je potrebné zamerať sa aj na revitalizáciu tzv. hnedých parkov, teda priemyselných areálov, ktoré budú uvoľnené po ukončení banskej činnosti a čiastočne aj pri zmene výroby energií v

regióny. V regióne hornej Nitry je momentálne nedostatok priemyselných parkov, ktoré by umožnili absorbovať väčšieho investora. Revitalizácia hnedých parkov by tak umožnila vytvoriť priestory pre nových investorov bez záberu dodatočnej pôdy, a zároveň potreby budovať nové inžinierske siete. Existujúce priemyselné areály HBP a ENO majú navyše vybudovanú aj železničnú infraštruktúru, ktorá by mohla byť využiteľná pre niektoré typy ťažšieho priemyslu.“

Ďalšou cestou ako riešiť problémy súvisiace s demografickými otázkami mala byť podpora malého a stredného podnikania. Jednoducho povedané bývalí pracovníci baní sa mali preorientovať na podnikanie. Pre začínajúcich podnikateľov v regióne sa mala rozšíriť technická asistenciu pri zakladaní a ďalšom rozvoji podnikania, či už vo forme podnikateľských poradenských centier, podnikateľských inkubátorov alebo akcelerátorov. Nikto si však v plnej miere neuvedomil, že malé a stredné podniky už existujúce v regióne majú taktiež zníženú absorpčnú schopnosť fondov EÚ z dôvodu nedostatočných kapacít na prípravu projektov, prípadne z dôvodu nedostatku skúseností s prípravou projektov a s procesmi uchádzania sa o financovanie z fondov EÚ. Z tohto hľadiska podpory pre malé a stredné podniky v oblasti rozbehu podnikania, ako aj v oblasti využívania rôznych zdrojov financovania zlyháva. Dôvodom sú základné demografické nevyhnutnosti starnutie obyvateľstva, nízka miera vzdelanosti v oblasti informačných technológií (v čase vzdelávania respondentov ešte neexistovali také moderné technológie a tak sa s nimi nemohli stretnúť, a ani počas bežného života z dôvodu pracovnej vyťaženia a fyzickej náročnosti vykonávanej práce v bani).

Jeden z pilierov - kvalita života a sociálna infraštruktúra zahŕňa širšiu oblasť aktivít zameraných na jednej strane na riešenie problémov, ktoré banská činnosť a s ňou súvisiaca výroba energií z uhlia spôsobujú už v súčasnosti, a na druhej strane na riešenie problémov, ktoré vzniknú v súvislosti s transformáciou regiónu z uhoľnej ekonomiky. Banská činnosť dnes spôsobuje problémy predovšetkým v súvislosti so zdravím obyvateľstva, a to nielen priamo u zamestnancov banského sektora a s rizikami vyplývajúcimi z povahy ich práce, ale aj obyvateľstva, na ktoré vplýva znečistenie životného prostredia.

V dokumente je uvedené, že v budúcnosti bude potrebné riešiť dopady transformácie z uhoľnej ekonomiky v súvislosti s poklesom zamestnanosti v tradičnom banskom sektore a naviazaných sektoroch, ako napríklad rast nezamestnanosti, či potreba prispôsobenia vzdelávania v regióne na potreby trhu práce zameraného na nové rozvíjajúce sa sektory ekonomiky. V tejto súvislosti je potrebné riešiť prepojenie vzdelávania na trh práce v oblasti stredného školstva a duálneho vzdelávania, ako aj v oblasti vyššieho vzdelávania. V súvislosti s príchodom zamestnancov banského sektora na trh práce počas postupného utlmovania banskej činnosti bude potrebné posilniť aj mimoškolské vzdelávania a rekvalifikácie.“ Myšlienky boli pekné ale ich realizácia nepostupuje želateľným tempom a teraz v období COVID krízy je zastavená.

Zároveň má región problémy so starnutím obyvateľstva a s odlivom mladých ľudí. Preto je potrebné posilniť infraštruktúru zameranú na sociálnu starostlivosť o staršie skupiny obyvateľstva, ako aj zatriktívniť región pre mladých ľudí s cieľom udržať ich v regióne. Rozvoj nových sektorov ekonomiky, ako aj nových pracovných

príležitostí vytvorí základné podmienky pre uplatnenie mladých ľudí v regióne, zároveň je však potrebné zvýšiť atraktivitu regiónu aj z pohľadu kvality života vo forme podpory kultúry, športových, rekreačných a voľnočasových aktivít, služieb pre občanov a dostupnosti bývania pre mladé rodiny.

V oblasti zdravia obyvateľstva má banská činnosť dopad priamo na zamestnancov baní pracujúcich v podzemí, ale prostredníctvom znečistenia životného prostredia môže mať vplyv aj na obyvateľov žijúcich v regióne. Podľa analýzy Inštitútu finančnej politiky bol pomer podielu invalidity k podielu zamestnanosti (index invalidity) v sektore 7-násobne vyšší v porovnaní s priemerom v hospodárstve. Podľa štúdie SAV27 je v okrese Prievidza pomer príjemcov invalidného dôchodku k ekonomicky aktívnemu obyvateľstvu 13,3%, čo je nadpriemerný stav oproti priemeru Slovenska, ktorý je 9,1%. Stredná dĺžka dožitia je však v regióne hornej Nitry porovnateľná s priemerom Slovenska, aj keď zaostáva za najvýkonnejšími regiónmi.

Z hľadiska demografického vývoja zaznamenal, ako sme už uviedli okres Prievidza úbytok obyvateľstva. Okres Prievidza stratil od roku 1998 okolo 4,5% obyvateľov, pričom sa predpokladá, že tento trend bude pokračovať. Obyvateľstvo starne. Podľa predpovede Prognostického ústavu SAV bol podiel obyvateľstva vo veku 24 až 54 rokov v celkovej populácii okresu Prievidza a v roku 2017 na úrovni 45%, pričom sa očakáva, že príslušné podiely klesnú do roku 2040 na 33,2%, resp. 31,2%. Podiel populácie nad 64 rokov bol už v roku 2017 v okrese nad priemernou úrovňou na Slovensku (19%-20%), pričom sa predpokladá, že vzrastie do roku 2040 až na tretinu.

Z hľadiska sociálnych dopadov v súvislosti s útlmom banskej činnosti v regióne a možným nárastom nezamestnanosti sa predpokladalo, že útlm bude postupný, a noví nezamestnaní budú prichádzať na trh práce tiež postupne. Toto sa však nenaplnilo. Na základe vekovej štruktúry HBP sa dá predpokladať, že v čase začiatku útlmu banskej činnosti bude do 45% zamestnancov HBP v dôchodkovom, resp. v pred dôchodkovom veku, v ktorom časť zamestnancov bude mať nárok na predčasný dôchodok. Kľúčovou skupinou, na ktorú bude potrebné sa v procese transformácie zamerať, je skupina zamestnancov, ktorá je dnes vo veku 30 až 50 rokov, v ktorej sa predpokladá väčšie zastúpenie zamestnancov, ktorí pracujú v spoločnosti dlhodobo a nebudú mať skúsenosti s hľadaním si nového zamestnania a s procesmi, ktoré s tým súvisia. V tejto skupine sa môže nachádzať okolo 1 700 zamestnancov. V súvislosti s nimi bude potrebné pripraviť podporné programy zamerané na rekvalifikáciu a aktívnu pomoc s orientáciou na trhu práce a s hľadaním si nového zamestnania. Zároveň bude nevyhnutné využiť na zmiernenie sociálnych dopadov a vplyvov inštitút novelizovaného Osobitného príspevku baníkom a odstúpeného.

V ďalšom z uvedeného predvýskumu vyplýva, že až 68 % opýtaných respondentov, vo veku 25 až 62 rokov, z nich uviedlo, že po tom čo prišli o zamestnanie a v dôsledku prevažne zlého zdravotného stavu a nemožnosti zamestnať sa, takmer nijakej možnosti rekvalifikácie, sledovali na sebe zmeny v osobnosti, správaní, toto všetko viedlo k rozvodu.

Ich rodiny sa ocitli v ohrození chudobou, ktorú nedokázali riešiť ani za

pomoci sociálnych pracovníkov. Ohrozenie chudobou sa v žiadnej štatistike, či uverejnených výsledkov výskumu, prieskumu či dotazníka neuvádza. Až 30% respondentov uviedlo, že začali požívať alkohol a aj návykové látky, aby „jednoducho zabudli na svoje problémy“. Výsledkom bolo vytvorenie závislosti, časté fyzické potýčky medzi kolegami, v domácnosti s manželkami, deťmi. Mnohí z nich ľutujú svoje správanie, no nevedia si pomôcť. Len 5 % z nich odmieta pomoc úplne, 12 % sa ocitlo na ulici, ostatní sa pokúšajú napraviť vzťahy. Stali sa z nich sociálne vylúčení až neprispôsobiví občania a samozrejme aj ich bývalé rodiny.

ZÁVER

Okrem ekonomických, environmentálnych a infraštruktúrnych aspektov by transformácia regiónu horná Nitra mala tiež viesť k zvýšeniu kvality života v regióne a zvýšeniu jeho atraktivity. Zvyšovanie kvality života v regióne by malo odrážať potreby, ktoré dnes v regióne existujú, a ktoré vzniknú v procese transformácie. V prvom rade bude potrebné posilniť sociálnu a zdravotnú infraštruktúru tak, aby zodpovedala požiadavkám vyplývajúcim zo starnutia obyvateľstva, ktoré bude v regióne starnúť rýchlejšie, ako je predpokladaný priemerný rast staršej populácie na Slovensku. Z tohto hľadiska bude potrebné rozvíjať služby zdravotnej a opatrovateľskej starostlivosti. Tieto služby je potrebné rozvíjať aj v súvislosti so zdravotným stavom obyvateľstva a zamestnancov ťažobného priemyslu, ktorý je ovplyvnený znečistením životného prostredia, resp. rizikovosťou práce v banských priestoroch. Je potrebné zabezpečiť podporné programy pre samotný proces transformácie regiónu. Tieto súvisia s príchodom nových nezamestnaných na trh práce, ktorých bude potrebné rekvalifikovať a umiestniť do nového zamestnania. V tejto súvislosti bude potrebná aktívna asistancia a sprevádzanie procesom hľadania si nového zamestnania. Z dlhodobého hľadiska bude potrebné naviazať vzdelávacie programy na potreby zamestnávateľov a ekonomických sektorov, ktoré sa budú v regióne rozvíjať. Takisto bude potrebné prehĺbiť spoluprácu s inštitúciami vyššieho vzdelávania, aj v súvislosti so snahou zvýšiť inovačný potenciál regiónu a zvýšiť aktivity vo výskume a vývoji. V neposlednom rade je potrebné zabezpečiť dlhodobú atraktivitu regiónu, ktorá stabilizuje nepriaznivý demografický vývoj a odliv obyvateľstva. Región hornej Nitry by mal poskytnúť obyvateľom atraktívne možnosti trávenia voľného času vo forme kultúry, trávenia voľného času, športových a rekreačných aktivít. Nakoľko má región aj potenciál v oblasti cestovného ruchu, je možné integrovať aktivity zamerané na rozvoj turizmu a aktivity zamerané na kvalitu života obyvateľov regiónu. S atraktivitou regiónu súvisia aj kvalitné služby samosprávy, ktoré je možné rozvíjať v rámci konceptu tzv. „digitálneho mesta“ a konceptu smart city. S cieľom prilákať, resp. udržať mladé rodiny v regióne je potrebné podporovať rozširovanie ponuky nájomných a cenovo dostupných bytov.

Osobitnou otázkou v súvislosti s transformáciou regiónu z uholnej ekonomiky je posilnenie sociálnej infraštruktúry a sociálnych služieb zameraných na ohrozené skupiny zamestnancov ťažobného priemyslu. Postupné utlmovanie

banskej činnosti a prepúšťanie v tomto sektore spôsobuje sociálne problémy časti zamestnancov ťažobného priemyslu, ktorí majú problémy s novým uplatnením sa na trhu práce. Sociálne problémy, ktoré transformácia regiónu u časti obyvateľstva vyvoláva, sú aj napríklad problémy s nárastom rôznych druhov závislostí (alkoholizmu, nelátkové závislosti, patologické hráčstvo), rodinných problémov, ktoré môžu viesť až k existenčným problémom. Pre túto skupinu obyvateľstva je potrebné vytvoriť efektívnu záchytnú sociálnu sieť, ktorá im pomôže s návratom do bežného života. V regióne už dnes fungujú organizácie, ktoré sa tejto činnosti venujú (ako napríklad nezisková organizácia Jazmín v Handlovej), ktoré sa venujú sociálnym službám zameraným na riešenie problémov súvisiacich s nezamestnanosťou, ako napríklad rast kriminality, drogových závislostí a prípadov predčasného ukončenia života. Takúto infraštruktúru bude potrebné v súvislosti s transformáciou regiónu ďalej rozvíjať.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARTOŇOVÁ, D. 2007. Rodiny a domácnosti. In Fialová, L. ED. Populační vývoj české republiky 2001-2006. katedra demografie a goedemografie, Přírodovědecká fakulta Univerzita Karlova.

GÁL, F. – MESEŽNIKOV, G. – KOLLÁR, M. a kol. 2003. Vízia vývoja Slovenskej republiky doroku 2020. Bratislava: IVO, 2003. ISBN 80-88935-42-3.

JURČOVÁ, D. 2005. Slovník demografických pojmov. INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky Bratislava . ISBN 80-85659-40-9.

KABÁT, L. 2003. Základné determinanty svetovej demografickej situácie v prvej polovici 21. storočia. In: Acta oeconomica et informatica. ISSN 1335-2571, 2003, č.1.

KOSCHIN, Felix. 2005. Demografie poprvé. Praha: Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0859-1.

LUBYOVÁ, M. - FILČÁK R. (eds) 2016. Globálne megatrendy, hodnotenie a výzvy z pohľadu Slovenskej republiky, CSPV SAV, Bratislava, 2016.

OBTULOVÍČ, P. 2001. Populačný vývoj v Slovenskej republike do roku 2030. Brno: MZU, 2001. ISBN 80-7157-519-4.

OBTULOVÍČ, P. 2001. Populačný vývoj v Slovenskej republike do roku 2030. Brno: MZU, 2001. ISBN 80-7157-519-4.

OBTULOVÍČ, P. 2001. Významné zmeny vekovej štruktúry obyvateľstva na Slovensku. Nitra:SPU, 2001. ISBN 80-7137-868-2.

PAVLÍK, Z. a kol. 2005. Mnohojazyčný demografický slovník. Praha: Acta Demographica, 2.vydanie. 2005.

VAŇO, B. a kol., 2012. Populačný vývoj v Slovenskej republike 2011. Bratislava: INFOSTAT.

ŠPROCHA B., BLEHA B., GARAJOVÁ A., PILINSKÁ V., MÉSZAROS J., VAŇO B. 2019. Populačný vývoj v krajoch a okresoch slovenska od začiatku 21.storočia. Infostat - výskumné demografické centrum, UK Bratislava, ISBN : 978-80-89398-38-6.

ŠPROCHA B., BLEHA B., BUČEK J. 2017. Perspektívy a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska. Infostat - výskumné demografické centrum, UK Bratislava, ISBN : 978-80-89398-36.2.

ŠPROCHA B., BLEHA B., VAŇO B. 2013. Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch Slovenska do roku 2035. INFOSTAT, Bratislava.

ŠROCHA, B., TIŠLIAR, P. 2016. Transformácia plodnosti žien Slovenska v 20. a na začiatku 21. storočia. Muzeológia a kultúrne dedičstvo, Bratislava.

ŠPROCHA, B., BLEHA, B., VAŇO, B., BUČEK, J. 2017. Perspektívy, riziká a výzvy demografického vývoja najväčších miest Slovenska. INFOSTAT, Bratislava.

Transformácia Hornej Nitry - Akčný plán.

KOSCHIN, F. Demografie poprvé. Praha : Oeconomica, 2005. ISBN 80-245-0859- 1.

Internetové zdroje:

EEA - European Environmental Agency, Assesment of Global Megatrends, [dostupné online: <http://www.eea.europa.eu/soer-2015/global/action-download-pdf>].

United Nations: The World's Cities in 2016, Data Booklet, [dostupné online: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_world_s_cities_in_2016_data_booklet.pdf].

Prognóza populačného vývoja Slovenskej republiky do roku 2060, Výskumné demografické centrum Infostat, Bratislava, 2013.

<http://www.eea.europa.eu/soer#tab-global-megatrends>.

Kontaktná adresa

PhDr. Dáriuš Štrba

Katedra sociálnej práce, Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv.

Alžbety Bratislava Slovensko

email: darius.strba@gmail.com

EFEKTIVITA NÁSTROJOV RODINNEJ POLITIKY NA VYROVNANIE PRIJMU V RODINE V ČASE PRED A PO NARODENÍ DIEŤAŤA

EFFECTIVENESS OF FAMILY POLICY TOOLS TO COMPENSATE FAMILY INCOME BEFORE AND AFTER THE BIRTH OF A CHILD

Karin ŠTROFOVÁ

Katedra sociológie, Filozofická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Rodinná politika a jej vhodná realizácia prostredníctvom nástrojov sa vo výraznej miere podieľa na riešení demografickej krízy, ktorá zasiahla Európu. Voľba nástrojov rodinnej politiky určených na vyrovnanie príjmu v rodine v čase pred a po narodení dieťaťa je značne závislá na hodnotovom nastavení krajiny. Nástroje rôznych modelov rodinných politik môžeme rozdeliť do 3 dimenzií: finančné transfery, služby a ponuka materskej/rodičovskej/otcovskej dovolenky. Efektivitu zvolených nástrojov je možné vyhodnocovať priebežne, no skutočný vplyv je merateľný len v dlhodobom horizonte. Prechod z pracovného života na materskú dovolenku je vždy veľkou zmenou, nie len pre ženu ale aj pre jej rodinu. Kľúčovou úlohou pronaťálne nastavených nástrojov rodinných politik (ktoré sú nevyhnutné v čase demografickej krízy) je podporiť rozhodnutie občanov mať a vychovávať deti. Od 1. apríla 2021 sociálna poisťovňa poskytuje novú dávku, takzvané tehotenské. Spolu s materskou/rodičovskou dovolenkou a jej nastavením predstavuje pravdepodobne nástroj s najzásadnejším vplyvom na rozhodovanie občanov či a kedy mať deti.

Kľúčové slová: rodinná politika, nástroje rodinnej politiky, materská dovolenka, tehotenské.

Abstract

Family policy and its proper implementation via different tools play a significant role in resolving the demographic crisis Europe has been hit by. The choice of family policy tools designed to balance the family income before and after the birth of a child highly depends on the values of a country. The tools of different family policy models could be divided into 3 dimensions: financial transfers, services and options of maternity / parental / paternity leave. It is possible to evaluate the effectiveness of selected tools continuously, however the real impact is measurable only in the long term. Transition from working life to maternity leave is always a big change not only for a woman but also for her family. The key role of the pro-family oriented tools in family policies (which are essential in a demographic crisis) is to encourage citizens' decision to start a family. From April 1, 2021, the social insurance company provides a new benefit, the so-called pregnancy benefit. Together with maternity / parental leave and its conditions it is probably the tool that has the most fundamental impact on citizens' decision about whether and when to start a family.

Keywords: *family policy, family policy tools, maternity leave, pregnancy benefit.*

ÚVOD

Rodinná politika a jej nástroje majú zásadný vplyv na život občanov v jednotlivých štátoch. Jej liberálne alebo pronatálne nastavenie odzrkadľuje hodnotové a politické nastavenie krajiny a preniká priamo do legislatívy. V otázkach rozsahu podpory, ktorá je adresovaná matkám, otcom alebo tehotným ženám sa vedú ako teoretické, tak odborné polemiky. V súčasnosti európska populácia starne, pôrodnosť vo väčšine vyspelých krajín klesá a pred štátmi stojí výzva – ako a akým spôsobom zlomiť populačnú krivku v prospech novonarodených občanov. Od efektívneho nastavenia sociálnej a najmä rodinnej politiky závisí aj dlhodobá ekonomická stabilita krajiny. Demografická kríza v Európe je jasne čitateľná, otázkou ostáva či je odvrátiteľná. V roku 2018 dosiahla priemerná pôrodnosť na ženu v Európe skóre 1,55 (Slovensko dosiahlo rovnako hodnotu nad 1,5) a medián veku žien prvoroďičiek sa pohyboval na úrovni niečo cez 31 rokov. Ešte v roku 2001 bola pritom v Európe pôrodnosť na hodnote 1,43 a vek prvoroďičiek bol v priemere 29 rokov.

Podľa Slovenského štatistického úradu mala Slovenská republika k júlu 2020 približne 5,46 milióna obyvateľov, v roku 2100 ich bude 2,56 milióna. O polovicu obyvateľov príde aj Poľsko, ktoré malo v roku 2017 38,39 miliónov obyvateľov, v roku 2100 ich má byť 15,42 milióna, rovnaký scenár čaká aj Ukrajinu. Pokles zaznamená i Česká republika, Maďarsko a Rakúsko. Bez občanov, ktorí by pracovali a odvádzali do sociálneho systému nemôže krajina prosperovať.

Systémové riešenia v rodinnej politike sa prejavujú najmä v prístupe k materskej/rodičovskej dovolenke, finančných nástrojoch a jednorazových plneniach (príspevkoch). Efektivita jednorazových aj opakovaných finančných plnení je otázna, napriek tomu sa Slovenská republika vydala touto cestou. Tehotenské ako nová nemocenská dávka sa na Slovensku poskytuje od 1. apríla 2021. Je určené tehotnej žene a jeho účelom je zabezpečiť príjem, ktorý bude slúžiť na kompenzáciu zvýšených výdavkov v tehotenstve. V kombinácii s materskou „dovolenkou“ a príspevkom pri narodení dieťaťa (detí) má motivovať ženy aby sa rozhodli stať matkami, respektíve podporiť natalitu v krajine.

1 RODINNÁ POLITIKA

Rodinnú politiku môžeme charakterizovať ako súbor opatrení, ktorými štát zasahuje do vzťahu medzi rodinou a spoločnosťou, prípadne ako štátny zásah do vzťahov medzi členmi rodiny. Gerbery (2016) ciele rodinnej politiky vymedzuje nasledovne: znižovanie chudoby a podpora príjmu, priame kompenzácie nákladov spojených s deťmi, podpora zamestnania rodičov, podpora vývoja detí v ranom detstve, zvyšovanie rodovej rovnosti či zvyšovanie pôrodnosti. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že rodinná politika je tvorená súborom opatrení, ktoré smerujú

k podpore rodín tak, aby mohli mať želaný počet detí alebo priamo ide o podporu určitého typu správania. Vyspelé krajiny sa značne líšia v smerovaní rodinnej politiky ako takej, ako aj v intervenciách, ktoré volia pri napĺňaní cieľov. Do portfólia nástrojov rodinnej politiky patria finančné transfery, sociálne služby, daňové úľavy pre rodiny, ale aj podpora flexibilných foriem práce či prechodu rodičov na trh práce.

Gauthierová (2002) detailnejšie rozpracovala charakteristiku modelov rodinnej politiky cez rámcovanie jej podôb na prelome 80. a 90. rokov 20. storočia. Sociálno-demokratický model rodinnej politiky uplatňujú najmä škandinávské krajiny (Dánsko, Fínsko, Nórsko, Švédsko). Podpora rodinám je univerzálna, rodinná politika týchto krajín je silne orientovaná na rodovú rovnosť. Typická je stredná úroveň finančnej podpory vo forme univerzálnych dávok a vysoká úroveň iných foriem podpory ústiaca do nízkeho výskytu detskej a generačnej chudoby. Sociálno-demokraticky orientovaná rodinná politika je charakteristická najmä vysokou úrovňou podpory (pracujúcich) rodičov, bez ohľadu na pohlavie – kombinácia dlhej rodičovskej dovolenky a extenzívnej siete služieb starostlivosti o deti. V konzervatívnom modeli rodinnej politiky sa štátna podpora rodín odvíja od zamestnaneckého statusu rodičov. Konzervatívna rodinná politika sa vyznačuje veľkým vplyvom tradičného nazerania na deľbu práce. Matka/žena ostáva v domácnosti a vo veľkej miere zodpovedá za starostlivosť a výchovu detí, od otca/muža sa očakáva, že bude primárne „živiteľom“ rodiny a bude chodiť do práce. Finančná podpora rodín je silná, pracujúci rodičia sú podporovaní zo strany štátu stredne, s relatívne dlhou rodičovskou dovolenkou a limitovaným rozsahom služieb starostlivosti o deti. Konzervatívna rodinná politika prevažuje v Rakúsku, Belgicku, Francúzsku, Nemecku, Írsku, Luxembursku a Holandsku. Juhoeurópsky model, ako zo samotného názvu vyplýva sa uplatňuje v Grécku, Taliansku, Portugalsku a Španielsku. Tento model je špecifický fragmentarizáciou podpory na základe povolania a mixom univerzálnych a súkromných dávok/služieb bez garancie minimálneho príjmu na národnej úrovni. Podpora pracujúcich rodičov je nízka, rovnako ako úroveň finančnej podpory ústiaca do vysokého výskytu detskej chudoby. Posledným modelom Gauthierovej je liberálny. Preň je charakteristická nízka úroveň podpory rodinám, podpora ako taká je cieleňá na rodiny v núdzi. Štáty vytvárajú priestor na zabezpečenie potrieb na trhu, najmä v súvislosti so starostlivosťou o deti. Podpora pracujúcich rodičov je nízka, zodpovednosť za starostlivosť o deti zostáva na rodičoch alebo komerčnom trhu. Liberálny model uplatňujú USA, Austrália, Kanada, Nový Zéland, Veľká Británia, Japonsko a Švajčiarsko.

Thévenon (2011) ponúka alternatívne rozdelenie modelov rodinných politík. Autor ju postavil na sledovaní 3 dimenzií: finančných transferoch, službách a ponuke materskej/rodičovskej/otcovskej dovolenky. Veľký dôraz kladie na podporu pracujúcich rodičov. Aj v tomto rozdelení má svoje zastúpenie škandinávsky model charakteristický podporou pracujúcich rodičov detí do troch rokov. Materská a rodičovská dovolenka je flexibilná, nadštandardne doplnená o služby pre deti v predškolskom veku. Mimoriadny dôraz v tomto systéme je kladený na rodovú rovnosť v oblasti starostlivosti o deti, ktorý sa prejavuje aj vo vyčlenení určitého

obdobia rodičovskej dovolenky špeciálne pre otcov (tzv. kvóty pre otcov) a/alebo v dostupnosti osobitnej schémy určenej otcom – tzv. otcovskej dovolenky. Druhý model rodinnej politiky tvoria anglosaské krajiny, ktoré sú čo sa týka zamerania a rozsahu podpory pre rodiny a pracujúcich rodičov na opačnom konci spektra v porovnaní so škandinávskymi krajinami. Anglosaský model kladie dôraz na finančné transfery, dávky, príspevky a plnenia, a to najmä pre horšie situované rodiny. Najnižšiu úroveň a rozsah podpory má model južnej Európy spolu s Japonskom a Kóreou. Charakterizuje ich nízky objem prostriedkov na finančné transfery. V dôsledku toho sa deti v sledovaných vyspelých krajinách najčastejšie ocitajú pod hranicou chudoby. Ďalšou kategóriou sú krajiny strednej a východnej Európy, ktoré v obsahu a cieľoch rodinnej politiky nie sú homogénne. Slovensko má podľa Thévena bližšie ku krajinám južnej Európy. Maďarsko má rodinnú politiku nastavenú na vysokú podporu rodín s deťmi do troch rokov, a to najmä v oblasti finančného zabezpečenia a dávok. Posledný piaty model v sebe zahŕňa krajiny kontinentálnej Európy. Tento model v sebe nesie prvky charakteristické pre škandinávsky model rodinnej politiky a iných modelov.

Rodinná politika sa môže svojimi nástrojmi zameriavať okrem rodiny ako celku, tiež na jednotlivé skupiny rodín. V závislosti na politických preferenciách, objektom rodinnej politiky štátu môžu byť podľa Potůčka (1995): ľudia, ktorí sa pripravujú na partnerský vzťah, rodinný život a rodičovstvo, jednotlivci v špecifickej rodinnej situácii, ako napríklad pracujúce matky, deti určené na osvojenie, nastávajúce slobodné matky atď., všetky rodiny bez rozdielu alebo rodiny vymedzenej nejakou univerzálnou charakteristikou (napríklad rodiny s nezaopatrenými deťmi), rodiny sociálne potrebné, t.j. rodiny pod hranicou chudoby, rodiny s nezamestnanými členmi, sociálne izolované rodiny, neintegrované rodiny, rodiny so sociálne nesebestačnými členmi rodiny, sociálne patologické, t.j. také, v ktorých sa objavuje násilie, zneužívanie i týranie detí, alkoholizmus rodičov, rozpad partnerského vzťahu.

Zaujímavý pohľad na otázky rodinnej politiky ponúka Beblavý (2012). Pri snahe o jej definovanie sa podľa názoru autora nevyhneme niekoľkým otázkam a to:

- Do akej miery má rodinná politika podporovať pôrodnosť? - liberálna vs. prenatálna politika
- Do akej miery má akceptovať prirodzené preferencie ľudí k počtu detí a snažiť sa do toho zasahovať? - liberálna vs. prenatálna politika
- Do akej miery má rodinná politika podporovať tradičné rozdelenie rodiny? - verejná politika a práva žien
- Do akej miery má podporovať práva žien na rovnocennejšie rozloženie platenej a neplatenej práce? - verejná politika a práva žien
- Do akej miery má rodinná politika riešiť rovnováhu pri starostlivosti o deti? - verejná politika a práva žien

Od vymedzenia sa v týchto otázkach závisí pri jednotlivých vyššie uvedených modeloch samotné smerovanie rodinnej politiky a voľba nástrojov v nej. Rodinná politika má nástroje v oblastiach: bývanie, pracovno-právna politika, služby, rôzne zľavy/úľavy a podpora príjmu. Podľa Beblavého nástroje možno rozdeliť podľa

spôsobu ich distribúcie na 3 skupiny:

- podpora, ktorá ide na dieťa – prídavok na dieťa a možná daňová úľava (u nás daňový bonus, v USA obdoba prídavku neexistuje, uplatňujú len daňovú úľavu // uplatňujeme 2 základné prístupy: podpora by mala byť univerzálna a nemala by závisieť od príjmu rodiny alebo výška podpory by sa mala odvíjať od príjmu rodiny),
- nástroj na vyrovnanie príjmu v rodine v čase, keď sa o dieťa stará jeden z rodičov (materský alebo rodičovský príspevok/dávka),
- jednorazové nástroje, ktoré sa snažia kompenzovať zvýšené výdavky spojené so založením rodiny (môžu súvisieť s bývaním, založením rodiny alebo s narodením dieťaťa).

1.1 Nástroje rodinnej politiky pred a po narodení dieťaťa na Slovensku

Na Slovensku existuje niekoľko nástrojov na vyrovnanie príjmu rodiny v čase, keď sa o dieťa jeden z rodičov stará. Jedná sa o materskú alebo rodičovskú dovolenku. Od 1. apríla 2021 pribudol k týmto nástrojov nový - takzvané "tehotenské". Ako názov dávky napovedá, dávka je určená tehotnej žene. Účelom tehotenského je zabezpečiť tehotnej žene príjem, ktorý bude slúžiť na kompenzáciu zvýšených výdavkov v tehotenstve. O dávku sa žiada tlačivom Sociálnu poisťovňu. Toto tlačivo vystaví lekár zdravotníckeho zariadenia (gynekológ) na prvej preventívnej prehliadke, na začiatku II. trimestra po dosiahnutí 13. týždňa tehotenstva. Výška tehotenského predstavuje 15 % denného vymeriavacieho základu (DVZ) alebo pravdepodobného denného vymeriavacieho základu (PDVZ), vyplácané je za každý deň (min. výška za deň 7,18028 eura a max. 10,77042 eura) gravidity, až do pôrobu, umelého prerušenia tehotenstva alebo spontánneho potratu.

Tabuľka 1: Prehľad peňažných dávok pre rodiča v roku 2021

Názov peňažnej dávky	Výška peňažnej dávky	Vyplácanie peňažnej dávky
Materské	75 % z denného vymeriavacieho základu alebo z pravdepodobného denného vymeriavacieho základu (maximálne 1 615,60 €, resp. 1 669,50 €)	mesačne (za kalendárne dni)
Príspevok pri narodení dieťaťa	829,86 € (dieťa z prvého až tretieho pôrodu)	jednorazovo
	jednorazovo 151,37 € (dieťa zo štvrtého a ďalšieho pôrodu)	
	možné zvýšenie o 75,69 € (ak sa súčasne narodilo 2 a viac detí)	

Rodičovský príspevok	275,90 € / 378,10 €	mesačne (za kalendárny mesiac)
Príspevok na starostlivosť o dieťa	280 € (ak je dieťa v starostlivosti zariadenia alebo inej právnickej osoby/fyzickej osoby na živnosť)	mesačne
	80 € (ak je dieťa v starostlivosti štátnej materskej školy)	
	41,10 € (ak je dieťa v starostlivosti inej fyzickej osoby)	
Príspevok na viac súčasne narodených detí	110,36 €	raz ročne
Prídavok na dieťa	25,50 €	mesačne
Príplatok k prídavku na dieťa	11,96 €	mesačne
Daňový bonus na dieťa	od 1.7. do 31.12.2021 46,44 € mesačne (na dieťa do 6 rokov veku), resp. 39,47 € mesačne (na dieťa nad 6 rokov veku do 15 rokov veku), resp. 23,22 € mesačne (na dieťa nad 15 rokov veku)	mesačne/ročne
Rekreačný poukaz, resp. príspevok na rekreáciu a športový poukaz	55 % výdavkov na rekreáciu, max. 275 € v kalendárnom	podľa frekvencie (do max. sumy za rok)
Tehotenské – od 1.4.2021	15 % z denného vymeriavacieho základu (minimálne 215,50 €, resp. 222,60 € a maximálne 323,20 €, resp. 333,90 €)	mesačne (za kalendárne dni)

Zdroj: autorka príspevku

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Primárnym zdrojom pre spracovanie tohto príspevku bola kniha Miroslava Beblavého, z roku 2012 s názvom *Sociálna politika. Čo sa týka spracovania, z metód som zvolila najmä komparáciu (materská v iných štátoch) a následnú analýzu údajov pre meranie efektivity jednotlivých nástrojov rodinnej politiky.*

2 VÝSLEDKY A DISKUSIA

Štát prostredníctvom platenej materskej, respektíve rodičovskej dovolenky udržiava životnú úroveň rodín a stimuluje pôrodnosť. Reflektuje tak pokles príjmu v čase rodičovskej dovolenky. Rôzne krajiny na materstvo a rodičovstvo reflektujú týmto nástrojom diferencovane, v závislosti na modely sociálnej, rodinnej politiky v danej krajine.

Tabuľka 2: Štátna starostlivosť po narodení dieťaťa (aktualizované k r. 2012)

Krajina	Platené materská dovolenka	Platená otcovská dovolenka	Neplatená materská dovolenka	Obmedzenia
Rakúsko	16 týždňov 100 % platu			
Belgicko	15 týždňov 82 % platu počas 30 dní, potom 75%	10 dní	7 dní	
Bulharsko	1 rok 100 % platu, druhý rok na úrovni minimálnej mzdy	Otec alebo starý rodič môže poberať materskú namiesto matky	6 mesiacov, kým dieťa nedovrší 8 rokov	
Cyprus	16 týždňov			
Dánsko	52 týždňov, 18 pre matku, 2 pre otca a zvyšok ako uvážia			
Estónsko	140 dní 100 % platu, 154 dní ak dvojčiky, trojičky	14 dní v priebehu 6 mesiacov od narodenia	3 roky	
Fínsko	105 dní 80 % platu	18 dní	Kým dieťa dovrší 3 roky	
Francúzsko	16 týždňov 100 % platu, až 26 t. v prípade 3tieho dieťaťa	3 dni + 11 nadväzujúcich dní	2 roky	
Nemecko	16 týždňov 100 % platu	12/14 mesiacov 67 %, len do 1800 eur	3 roky	Matka musí mať súkr. zdrav. pois. pre nárok na celú dovolenku
Grécko	119 dní 100 % platu			
Maďarsko	24 týždňov 100 % platu	5 dní		
Írsko	26 týždňov		16 mesiacov	

Taliansko	22 týždňov 80 % platu, 2 pred pôrodom	13 týždňov 80 % platu	26 týždňov	Platenie sociálnych odvodov
Lotyšsko	112 dní 100 % platu	10 dní		
Litva	52 dní 100 % platu, 52 týždňov 85 % platu	1 mesiac		
Malta	15 týždňov 100 % platu			
Holandsko	16 týždňov 100 % platu	2 dni 100 % platu	26 týždňov	Musí pracovať aspoň 1 rok
Nórsko	80 % platu počas 54 t. alebo 100 % platu počas 44 týždňov	45 t. 80 % platu alebo 35 t. 100 % platu	1 rok	Matka musí pracovať aspoň 6 mes. počas 10 mes. pred pôrodom
Poľsko	16 - 18 týždňov 100 % platu			
Portugalsko	120 dní 100 % alebo 150 dní 80 % platu	15 dní 100 % platu	5 dní + 2 týždne	
Rumunsko	126 dní 100 % platu a 2 roky 85 % platu	5 dní		Matka musí pracovať 1 rok
Slovensko	28 týždňov 55 % príjmu, 37 týždňov 55 %, ak sa súčasne narodilo viac detí	28 týždňov, ak sa stará o dieťa	36 mesiacov	270 dní nemocenského poistenia
Slovinsko	12 mesiacov 100 % platu	11 dní		
Španielsko	16 týždňov 100 % platu	15 dní	3 roky	2500 eur na každé dieťa + 100 eur pre matku, ktorá pracovala
Švédsko	16 mesiacov 80 % platu	16 mesiacov v rámci dovolenky matky	18 mesiacov	
Veľká Británia	39 týždňov 90 % platu	2 týždne	26 týždňov	Poberateľ musí 1/2 roka

				pracovať 15 t. pred pôrodom
--	--	--	--	-----------------------------------

Zdroj: Beblavý, 2012

2.1 Materská dovolenka vo vybraných krajinách Európy a jej vplyv na pôrodnosť

Eurostat (2014) uvádza, že "najvyššia miera plodnosti v členských štátoch EÚ bola v roku 2012 zaznamenaná v Írsku a Francúzsku (v oboch krajinách 2,01 živonarodeného dieťaťa na jednu ženu), po ktorých nasledovali Spojené kráľovstvo (1,92) a Švédsko (1,91). Miera plodnosti bola často vyššia v členských štátoch s relatívne slabým postavením rodiny (nízky podiel ľudí vstupujúcich do manželstva a vysoký podiel pôrodov mimo manželstva), s relatívne bežnou nestabilitou párov (relatívne vysokou rozvodovosťou) a vysokou účasťou žien na trhu práce. Nižšia miera plodnosti ako 1,50 živonarodeného dieťaťa na jednu ženu sa vyskytovala v 13 členských štátoch. Najnižšia miera sa zaznamenala v Portugalsku, jednej z krajín, ktorú finančná a hospodárska kríza zasiahla najviac, a to 1,28 živonarodeného dieťaťa na jednu ženu."

Najaktuálnejšie údaje za EÚ máme z roku 2018. Počas roka 2018 sa v EÚ narodilo celkom 5,0 miliónov detí, čo je o takmer 118-tisíc menej ako v roku 2017. Najvyššia hrubá miera pôrodnosti bola v Írsku (12,5 narodených na 1 000 obyvateľov), vo Švédsku (11,4 ‰), Francúzsku (11,3 ‰) a v Spojenom kráľovstve (11,0 ‰), naopak najnižšia v Taliansku (7,3 ‰), Španielsku (7,9 ‰), Grécku (8,1 ‰), Portugalsku (8,5 ‰), Fínsku (8,6 ‰), Bulharsku (8,9 ‰) a Chorvátsku (9,0 ‰).

Začnime teda s krajinou s najvyššou pôrodnosťou a to Írskom. Všetky tehotné zamestnankyne môžu poberať materskú dovolenku v základnom období 26 týždňov. Na materskú dovolenku musia Írky nastúpiť najmenej 2 týždne pred predpokladaným termínom pôrodu. Po narodení dieťaťa musia čerpať materskú dovolenku najmenej 4 týždne. V závislosti od odvodov na sociálne poistenie môže mať žena nárok na materské. Neplatenú materskú dovolenku si írsky ženy môžu vziať v trvaní 16 týždňov, so začiatkom po platenej materskej dovolenke. Partneri alebo manželia žijúci s matkou dieťaťa môžu čerpať platenú otcovskú dovolenku 2 týždne po narodení alebo adopcii. Otcovskú dovolenku je možné začať kedykoľvek počas prvých 6 mesiacov.

Vo Švédsku majú rodičia vždy nárok na rodičovskú dovolenku, ale musia to zamestnávateľovi oznámiť nie neskôr ako 2 mesiace vopred. Tehotné ženy nastupujú na túto dovolenku 60 dní pred vypočítaným dátumom pôrodu. Rodič, alebo v určitých prípadoch iná osoba, je oprávnená na plné uvoľnenie z práce do obdobia 18 mesiacov dieťaťa (vrátane). Ak rodič alebo iná osoba žiada o rodičovský príspevok, má nárok na rodičovskú dovolenku aj po uplynutí tohto obdobia. Druhý rodič dieťaťa alebo iná osoba si môže vybrať 10 dňovú platenú dovolenku pri narodení dieťaťa. Rodič alebo v určitých prípadoch iná osoba, ktorá potrebuje zostať doma kvôli starostlivosti o choré dieťa, môže požiadať o dovolenku a tiež poberať dočasné rodinné dávky. Tento nárok sa prednostne vzťahuje na deti do 12 rokov. V určitých prípadoch môže byť uplatnený a vyplatený aj na dieťa staršie ako

12 rokov.

Vo Francúzsku je materská dovolenka 16 týždňov na jedno dieťa (6 týždňov pred a 10 týždňov po narodení), otcovská dovolenka 11 po sebe nasledujúcich kalendárnych dní v prípade narodenia jedného dieťaťa a 18 dní v prípade viacnásobného pôrodu počítaných od dátumu narodenia dieťaťa. Táto dovolenka sa nedá rozdeliť. Môže sa čerpať spolu s 3-dňovou dovolenkou poskytnutou pri narodení dieťaťa. Príspevok na starostlivosť o dieťa: po materskej dovolenke môže ktorýkoľvek zo zamestnaných rodičov, s cieľom starať sa o dieťa, požiadať o túto dovolenku. Maximálna dĺžka trvania - 3 roky. Rodičovská dovolenka je určená ako starostlivosť o dieťa so zdravotným postihnutím, po úraze, alebo vážne choré.

Zákonná materská dovolenka je vo Veľkej Británii 52 týždňov. Skladá sa z riadnej materskej dovolenky - prvých 26 týždňov a dodatočnej materskej dovolenky, ktorá trvá 26 týždňov. Britky nemusia čerpať 52 týždňov, ale musia si vziať 2 týždne dovolenky po narodení dieťaťa (alebo 4 týždne, ak pracujú v továrni). Zákonná materská výplata (SMP) sa vypláca až 39 týždňov. Je 90% priemerných týždenných zárobkov (pred zdanením) počas prvých 6 týždňov. Briti majú nárok na 1 až 2 týždne platenej otcovskej dovolenky.

Taliansko má obdobný systém materskej a rodičovskej dovolenky ako my na Slovensku. Materská a otcovská dovolenka (povinná dovolenka): zamestnávateľ má zakázané zamestnávať zamestnankyňu v období od 2 mesiacov pred plánovaným dňom pôrodu do 3 mesiacov po pôrode. Pred nástupom na materskú dovolenku musí zamestnankyňa predložiť INPS a zamestnávateľovi písomnú žiadosť spolu s lekárskeym potvrdením o tehotenstve s uvedením predpokladaného termínu pôrodu. Za celé obdobie materskej alebo otcovskej dovolenky vypláca INPS denný príspevok vo výške 80 % posledného platu, vrátane všetkých ostatných príspevkov pre prípad choroby. Tehotná zamestnankyňa sa môže rozhodnúť odísť z práce (opäť na obdobie 5 mesiacov), jeden mesiac pred pôrodom a štyri mesiace po ňom. Otcovská dovolenka je pre zamestnaných otcov povinná a pozostáva z povinnej 5-dňovej dovolenky (plus ďalší deň fakultatívneho voľna, o ktoré môže požiadať matka ako náhradu za jeden deň jej dovolenky). Môže ju využiť pracujúci zamestnanec, ktorý je otcom dieťaťa, vrátane adoptovaného dieťaťa alebo dieťaťa v pestúnskej starostlivosti, najneskôr do piateho mesiaca života dieťaťa.

Materská dovolenka na Slovensku trvá 34 týždňov, (37 týždňov, ak sa jedná o osamelú matku alebo 43 týždňov ak matka porodila súčasne dve a viac detí), Žena nastupuje materskú dovolenku spravidla od začiatku šiesteho týždňa, najskôr však od začiatku ôsmeho týždňa pred očakávaným dňom pôrodu. Rodičovská dovolenka - Na prehlbenie starostlivosti o dieťa môže žena aj muž požiadať zamestnávateľa o rodičovskú dovolenku. Zamestnávateľ je povinný takejto žiadosti vyhovieť. Rodičovská dovolenka sa poskytuje v rozsahu, o aký rodič požiada, (spravidla však najmenej na jeden mesiac) najviac do 3 rokov veku dieťaťa. Ak ide o dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav dieťaťa vyžadujúci osobitnú starostlivosť, je zamestnávateľ povinný poskytnúť žene a mužovi, ktorí o to požiadajú, rodičovskú dovolenku až do 6 rokov veku dieťaťa.

Ako vidno, dĺžka ani rozsah materskej dovolenky nemajú priamy vplyv na pôrodnosť v jednotlivých krajinách. V Poľsku, výsostne kresťanskej a pronatálne

orientovanej krajine bolo v roku 2019 len 1,42 narodených detí na 1 ženu. Strana Právo a spravodlivosť (PiS) Jarosława Kaczyńského sa sústredila na podporu rodín a pôrodnosti. No svojimi opatreniami nespôsobila baby boom. Program 500+, teda 500 zlotých (110 eur) na každé druhé a ďalšie dieťa v rodinách bez ohľadu na príjem, začal platiť začiatkom apríla 2016. V roku 2019 sa rozšíril na všetky (aj prvé) deti do 18 rokov. Poľsko dlhodobo patrí ku krajinám, kde majú ženy najmenej detí na svete. Rekordné dno dosiahlo v roku 2013, keď dosiahla úhrnná plodnosť 1,29 dieťaťa na jednu ženu. Rok po zavedení opatrenia 500+ tento parameter skutočne stúpol na 1,48. No odvtedy ide znovu nadol, v roku 2020 klesol na 1,42. Slovensko v tomto období vykazovalo 1,58 živonarodených detí na jednu ženu.

Obrázok 1: Úhrnná plodnosť – Poľsko a Slovensko

Zdroj: Denník N., 2021

ZÁVER

Viac ako orientácia rodinnej politiky ovplyvňuje rozhodnutie žien mať deti ekonomická situácia, ako v krajine, tak v rodine samotnej ženy. Podporné nástroje ako dĺžka materskej dovolenky či veľkosť rodičovského príspevku po narodení dieťaťa sú dôležité, avšak väčší vplyv má dostupná (teritoriálne, finančne) sieť starostlivosti o deti - jasle, škôlky, opatrovatelky a podobne, podpora pracujúcich žien, ich návrat do práce po materskej/rodičovskej dovolenke a rodová rovnosť v krajine, napríklad delba neplatenej práce (starostlivosť o domácnosť), možnosť nástupu na materskú dovolenku po matke otcom alebo iným rodinným príslušníkom (starý rodič).

Dávka tehotenskej, ktorého formálny účel definovaný na stránke Sociálnej poisťovne je zabezpečiť tehotnej poistenke príjem, ktorý bude slúžiť na kompenzáciu zvýšených výdavkov v tehotenstve, nech už to znamená čokoľvek, je určená ženám a mala by ich motivovať k plodeniu detí. Pre pracujúcu ženu, s

priemerným platom na Slovensku v hodnote 1198 eur to znamená, že si od začiatku 4. mesiaca gravidity prilepší o 235 eur. Z tejto sumy si žena môže nakúpiť výbavu pre dieťa - kočiar, postieľku, oblečenie. Otázkou zostáva či je táto krátkodobá pomoc dostatočným motivátorom pre ženy, pre ktoré je tehotenstvo len krátkodobou záležitosťou v porovnaní s výchovou a starostlivosťou o deti v rozsahu minimálne 18 rokov.

Na Slovensku trvá materská dovolenka pri jednom narodenom dieťati 34 týždňov, následne môže na "materskú" respektíve rodičovskú dovolenku nastúpiť otec dieťaťa na maximálne 28 týždňov alebo ak si pár zvolí, po skončení materskej dovolenky žena prejde na rodičovský príspevok vo výške 378,10 eur. V prípade ak žena pred materskou dovolenkou nepracovala a nemala nárok na materskú dovolenku, výška rodičovského príspevku bude len 275,90 eur. Po pol roku teda žena, ktorá pracovala a dosiahla priemernú a nie minimálnu mzdu prejde z príjmu okolo 1100 eur na príjem 378,10 eur. Ak je žena z Bratislavy a jej priemerný príjem je niekde na úrovni 1300 eur, prechod na rodičovský príspevok pri samoživiteľke je katastrofálnym finančným prepacom. Dieťa do jedného roka nie je možné umiestniť v žiadnych jasliach, štátne vlastne takmer neexistujú. Ak je žena sama, minimálne 5 mesiacov je odkázaná na 1/3 svojho bežného príjmu. Pri konkrétnom výpočte materskej a rodičovskej dovolenky je očividné, že ekonomická situácia mladej ženy, ktorá pred tehotenstvom z akýchkoľvek príčin nepracovala počas prvého roka života dieťaťa príjmovovo padne takmer na hranicu chudoby v našich podmienkach. Následná starostlivosť od 3. rokov dieťaťa v škôlke (inom predškolskom zariadení) je nedostupná, miesta pre malé deti nie sú a ženy ostávajú odkázané na súkromné zariadenia, ktoré stoja minimálne 500 eur mesačne. Ak sa aj žena po 3 rokoch zamestná, na život so svojim potomkom, na výchovu a starostlivosť o dieťa a bývanie do 5. rokov života dieťaťa jej ostane toľko akoby nepracovala. Príjmom sa niekoľko rokov v žiadnom prípade nevyrovná pracujúcej, bezdetnej žene, ani sebe samej, keď ešte pracovala. Voľba stať sa matkou je pre konkrétnu ženu jedným z najväčších, ak nie najväčším životným rozhodnutím. Viem, nesmieme sa na život pozeráť len optikou peňazí, no "efektivita" súčasných opatrení je jasne čitateľná v demografickej kríze v Európe.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BEBLAVÝ, M. 2012. *Sociálna politika*. Bratislava: Adin, s.r.o. 167 s. ISBN 978-80-89244-47-8.

DENNÍK N. 2021. *Poľská podpora rodín nespôsobila baby boom, no pomohla chudobným a Kaczyńskému vyhrala voľby*. [online]. 2021. [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/2394334/skusenosti-z-polska-babyboom-nenastal-no-podpora-deti-pomohla-chudobnym-a-kaczynskemu-vyhrala-volby/>>.

EUROSTAT. 2014. *Archive: Štatistika obyvateľstva na regionálnej úrovni*. [online]. 2014. [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete:

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:%C5%A0tatistika_obyvate%C4%BEstva_na_re gion%C3%A1lnej_%C3%BArovni&oldid=204795#P.C3.B4rodnos.C5.A5_a_plodnos. C5.A5>.

GAUTHIER, A. 2002. *Family Policies in Industrialized Countries: Is There Convergence?*. In: *Population* (English edition), 57e année, n°3, 2002. pp. 447-474. DOI: 10.2307/3246635.

GERBERY, D. 2016. *Rodinná politika na Slovensku v komparatívnej perspektíve*. *Slovenská štatistika a demografia*. 36(3): 48-68.

HARDY, M. – BRIŠŠÁKOVÁ, J. – MÁTEL, A. 2013. *Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii*. Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2013. 333 s. ISBN 978-80-8132-084-2.

POTŮČEK, M. 1995. *Sociální politika* 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. 142 s. ISBN 80-85850-01-X.

THÉVENON, O. 2011. *Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis*. In: *Population and Development Review* 37 (1), 2011. pp. 57-87.

Kontaktná adresa

PhDr. Karin Štrofová
Katedra sociológie, Filozofická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Víglašská 3, Bratislava, 851 07
Slovenská republika
email: horvatova.karin@gmail.com

ROLA SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA PRI ANGAŽOVANÍ DOBROVOLNÍKOV V ZARIADENIACH PRE SENIOROV

THE ROLE OF THE SOCIAL WORKER IN INVOLVING VOLUNTEERS IN FACILITIES FOR THE ELDERLY

Michaela VACEKOVÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv.
Cyrila a Metoda v Trnave

Abstrakt

Dobrovoľníkov a dobrovoľníčky môžeme stretnúť v rôznych oblastiach našej spoločnosti a pri rôznych typoch činností. Jednou z nich je aj oblasť sociálnych služieb, v ktorej je zaznamenaná najvyššia miera ich angažovanosti. Dobrovoľníctvo má svoju dlhodobú tradíciu a je historicky späté so sociálnymi službami a sociálnou prácou. Vzhľadom k neustále sa zvyšujúcemu trendu starnutia populácie a s tým spojených zdravotných problémov, zohrávajú zariadenia sociálnych služieb dôležitú úlohu v spoločnosti. Aj napriek profesionálnej pomoci, ktorá je v týchto zariadeniach poskytovaná prijímateľom sociálnej služby, musia ich zriaďovatelia čeliť viacerým výzvam. Problematický je najmä nízky prísun financií, nedostatok personálu, či nadmerná byrokracia. Vzhľadom na skutočnosť, že počet klientov často krát prevyšuje personálne kapacity zariadenia, vnímame dobrovoľníctvo ako jednu z možných a efektívnych riešení. Cieľom príspevku je poukázať na význam roly sociálneho pracovníka pri angažovaní dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v zariadeniach pre seniorov. Príspevok je spracovaný v dizajne teoretickej štúdie, v rámci ktorej bola použitá obsahová analýza domácej a zahraničnej literatúry k danej problematike. Zistenia poukazujú na význam a opodstatnenosť koordinátora dobrovoľníckej činnosti v oblasti sociálnych služieb. Rolu koordinátora často krát zastávajú práve sociálni pracovníci a pracovníčky, ktorí svojou odbornosťou garantujú dodržiavanie konkrétnych špecifik pri práci s cieľovou skupinou.

Kľúčové slová: dobrovoľníctvo, sociálna práca, sociálne služby, rola sociálneho pracovníka.

Abstract

We can meet volunteers in different areas of our company and in different types of activities. One of them is the area of social services, in which the highest level of their involvement is recorded. Volunteering has a long tradition and is historically linked to social services and social work. Due to the ever-increasing trend of aging population and at the same time to the increase in health problems, social services facilities play an important role in society. Despite the professional assistance provided to social service recipients in these facilities, their founders face a number of challenges. Particularly problematic are the low supply of funds, the lack of staff or excessive bureaucracy. Due to the fact that the number of clients often exceeds the staff capacity of the facility, we perceive volunteering as one of the possible and effective solutions. The aim of the paper is to point out the importance of the role of a social worker in the engagement of volunteers in facilities for the elderly. The paper is processed in

the design of a theoretical study and the author used the method of content analysis of domestic and foreign literature on the issue. The findings point to the importance and justification of a volunteer coordinator in the field of social services. In the role of volunteer coordinator is often social workers, whose expertise guarantees compliance with specifics when working with the target group.

Keywords: volunteering, social work, social services, role of social worker.

ÚVOD

Dobrovoľníctvo ako špecifická forma sociálnej aktivity sprevádza našu spoločnosť už od nepamäti. Ako forma prosociálneho a altruistického správania je dobrovoľnícka činnosť vnímaná za prospešnú pre celú spoločnosť a je úzko prepojená s oblasťou sociálnych služieb. V súvislosti s demografickým vývojom spoločnosti a tým zapríčineným zvýšeným dopytom po sociálnych službách je potreba angažovanosti dobrovoľníkov a dobrovoľníčok viac ako potrebná.

Seniori predstavujú v spektre súčasnej spoločnosti rizikovú cieľovú skupinu, ktorej je potrebné venovať čoraz väčšiu pozornosť. Prínos dobrovoľníckych činností v zariadeniach pre seniorov, v ktorých je poskytovaná dlhodobá sociálna a zdravotná starostlivosť v značnej miere potvrdzujú domáce a zahraničné výskumy (Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019; Křížová a Tošner, 2011; Metz et al., 2016 a i.). Pracovná zataženosť sociálnych pracovníkov sa často krát odzrkadľuje v kvalite poskytovaných sociálnych služieb. Práve dobrovoľnícka činnosť je vnímaná viacerými autormi ako kľúčový atribút rozvoja a skvalitnenia sociálnych služieb.

1 DOBROVOLNÍCTVO V OBLASTI SOCIÁLNYCH SLUŽIEB

Súčasná medzinárodne akceptovaná definícia dobrovoľníckej činnosti definuje dobrovoľníctvo nasledovne: „dobrovoľníctvo je uvedomelá neplatená aktivita alebo práca vykonávaná na základe slobodnej vôle v prospech iných ľudí alebo spoločnosti, či životného prostredia mimo členov rodiny a domácnosti dobrovoľníka/dobrovoľníčky“ (Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019, s. 9). Z Uznesenia Európskeho parlamentu z 22. apríla 2008 o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť (2007/2149(INI)) je dobrovoľnícka činnosť považovaná za významnú hnaciu silu rozvoja občianskej spoločnosti a posilňovania solidarity v komunite. Bočáková a kol. (2021) zdôrazňujú potrebu a význam dobrovoľníckych činností a zapojenie občianskej pomoci považujú za poslanie komunitnej starostlivosti. Jedným zo súčasných významných dokumentov zameraných na zvyšovanie záujmu o dobrovoľnícke a solidárne aktivity v spektre EÚ je Stratégia EÚ pre mládež na roky 2019 – 2027, ktorá je koncipovaná na riešení troch hlavných oblastí, a to *zapájať, spájať a posilňovať postavenie mladých ľudí* v spoločnosti. Všeobecné ciele stratégie teda súvisia predovšetkým s podporou angažovanosti mladých ľudí, aby sa stali aktívnymi občanmi prostredníctvom

dobrovoľníctva. Podľa údajov UNV (2021) viac ako 70 členských štátov OSN v súčasnosti zdôrazňuje úlohu dobrovoľníkov a dobrovoľníčok vo svojich dobrovoľných národných hodnoteniach cieľov trvalo udržateľného rozvoja. UNV považuje dobrovoľníctvo za kľúčovú stratégiu pre medzinárodnú spoluprácu a zároveň dôležitý atribút pri riešení sektorových alebo tematických problémov.

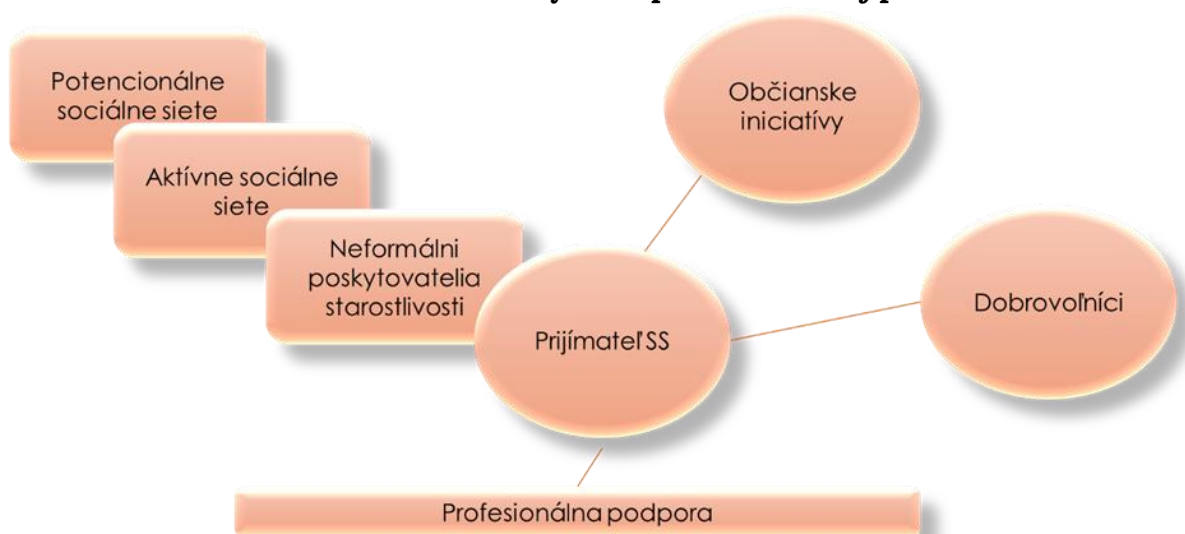
Dobrovoľníci a dobrovoľníčky sa najviac angažujú práve v oblasti sociálnych služieb. Matulayová (2007, In: Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019) považuje dobrovoľníctvo v sociálnych službách za hybnú silu pri rozvoji a skvalitnení sociálnych služieb. Dobrovoľníci a dobrovoľníčky teda môžu výrazným spôsobom prispieť ku kvalite života klientov sociálnych služieb. Tošner a Sozanská (2002) rozdeľujú dobrovoľníctvo na komunitný a manažérsky typ, pričom poukazujú na to, že v zariadeniach sociálnych služieb hovoríme o manažérskom type dobrovoľníctva. To znamená, že dobrovoľníci dopĺňujú činnosť odborníkov a nezabezpečujú jadro činností organizácie.

Na význam dobrovoľníctva v oblasti sociálnych služieb poukazujú najmä jeho prínosy, ktoré je možné vnímať vo vzťahu k spoločnosti, komunitám, organizáciám, prijímateľom i samotným dobrovoľníkom a dobrovoľníčkam. Je dôležité zdôrazniť, že dobrovoľníctvo predstavuje obojstranný vzájomný vzťah, ktorý vyjadruje nielen to, čo môže každá strana ponúknuť, ale predovšetkým to, čo môžu obe strany získať (Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019). Matoušek (2003) v súvislosti s prínosmi dobrovoľníckej činnosti upriamuje pozornosť na priamy kontakt dobrovoľníkov s klientmi. Za pozitívum považuje flexibilitu, nadšenie, neformálnosť či osobný prístup dobrovoľníkov ku samotným klientom zariadenia. Paris, Heath a Hassan (2003, In: Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019) uvádzajú niekoľko prínosov dobrovoľníckej činnosti v sociálnych službách:

- dobrovoľníci dopĺňajú poskytované sociálne služby o praktickú a emocionálnu podporu,
- vďaka pomoci zo strany dobrovoľníkov majú zamestnanci viac času na individuálnu prácu s klientami,
- prinášajú nové nápady, vedomosti a skúsenosti,
- prinášajú do zariadenia diverzitu,
- prispievajú k vytváraniu neformálnych vzťahov s klientmi a klientkami.

Autorky taktiež poukazujú na to, že oblasť sociálnych služieb má významné špecifiká, ktoré je nutné pri zapájaní dobrovoľníkov reflektovať. Zdôrazňujú tiež špecifiká podľa druhu poskytovanej sociálnej služby v danom zariadení sociálnych služieb (veľkosť zariadenia, lokalita, skladba klientov, priestorové podmienky, druh poskytovaných služieb a pod.). Kľúčovým aspektom v oblasti sociálnych služieb je však fakt, že v centre pozornosti stojí prijímateľ sociálnej služby, jeho potreby a záujmy. Ako príklad pre inšpiráciu uvádzame model poskytovania profesionálnej pomoci klientovi (pochádzajúci z Holandska) založený na spolupráci so širokou sieťou pomoci tak, aby boli uspokojené všetky klientove potreby (viď obrázok 1). Tento model poukazuje na nevyhnutnosť kooperácie medzi prijímateľom, neformálnym poskytovateľom starostlivosti, dobrovoľníkom a aktívnymi a potenciálnymi sociálnymi sieťami.

Obrázok 1: Systém profesionálnej pomoci

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Brozmanová, Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019

2 MANAŽMENT DOBROVOĽNÍKOV A ROLA SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA AKO KOORDINÁTORA DOBROVOĽNÍKOV

Každá dobrovoľnícka činnosť môže byť riadená a koordinovaná. Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová (2019) poukazujú na to, že aby dobrovoľníci v zariadeniach sociálnych služieb napomáhal naplňovať jeho poslanie je potrebné, aby ich činnosť bola riadená a koordinovaná odborníkom. Dobrovoľnícka činnosť, by mala byť odborne vedená, organizovaná, aby sa zamedzilo riziku spontánnych aktivít dobrovoľníkov a dobrovoľníčok, ktoré by mohli ohroziť klientov zariadenia alebo dokonca zariadenie celé. Profesionalizáciu koordinácie dobrovoľníckej činnosti v oblasti sociálnych služieb považujú za významný predpoklad rozvoja dobrovoľníctva. Ide predovšetkým o zavedenie nástrojov personálneho manažmentu. Balogová (2012) taktiež zdôrazňuje uplatňovanie princípov personálneho manažmentu, prostredníctvom ktorých sa tak od začiatku pôsobenia dobrovoľníkov a dobrovoľníčok v organizácii vytvárajú podmienky pre minimalizáciu možných rizík s výkonom ich činnosti. Poukazuje aj na to, že tieto princípy je pritom nevyhnutné spájať s uplatňovaním osobitných motivačných nástrojov, predovšetkým z toho dôvodu, že ide o neplatenú pozíciu.

Manažérska práca s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami v zariadeniach sociálnych služieb si teda vyžaduje vedomosti a zručnosti z oblasti manažmentu. Táto práca zahŕňa všetky jeho činnosti od plánovania, cez organizáciu, vedenie, koordináciu a motiváciu až po kontrolu činnosti. Manažér pri riadení dobrovoľníckej činnosti však musí brať do úvahy isté špecifické postupy práce, ktoré slúžia k efektívnemu riadeniu dobrovoľníkov práve v oblasti sociálnych služieb, kde v strede pozornosti stojí klient a jeho potreby. V prvom rade musí manažér prihliadať na ochranu klienta, dobrovoľníka a v neposlednom rade tiež na ochranu celej organizácie (Brozmanová Gregorová, Frimmerová, Šolcová, 2019).

Na efektívnu spoluprácu s dobrovoľníkmi by mal byť podľa autorov Perrin a Polowy (2008) určený jeden zo zamestnancov za koordinátora dobrovoľníkov (resp. dobrovoľníckeho programu). Predpokladom úspešnej kooperácie medzi koordinátormi a dobrovoľníkmi je efektívna komunikácia, pravidelný kontakt a dostatočná informovanosť dobrovoľníkov o ich pridelených úlohách, právach a povinnostiach.

Často ide práve o sociálnych pracovníkov a pracovníčky, ktorí preberajú rolu koordinátora dobrovoľníckych činností. Je to predovšetkým z toho dôvodu, že rozumejú potrebám klientov a dokážu pracovať a organizovať dobrovoľnícku činnosť tak, aby zohľadnili všetky potrebné atribúty v oblasti sociálnych služieb.

Tošner a Sozanská (2002) zaraďujú do obsahu pracovnej náplne koordinátora dobrovoľníkov výber, výcvik, riadenie, supervíziu a hodnotenie dobrovoľníkov. Zároveň poukazujú na to, že koordinátor tiež pôsobí ako kontaktný pracovník medzi dobrovoľníkmi, ostatnými zamestnancami, klientmi a samotným vedením zariadenia.

Mnohé organizácie, ktoré s dobrovoľníčkami a dobrovoľníkmi pracujú dlhodobejšie, majú v súčasnosti vytvorené prepracované systémy práce, v ktorých sú uvedené jednotlivé činnosti, od náboru, výberu, výcviku, vedenia, oceňovania až po finálnu supervíziu. Pozornosť sa zameriava aj na ich samotnú prípravu na prácu s rôznymi cieľovými skupinami (napr. seniormi, užívateľmi drog, deťmi a pod.), pri ktorých je dôležité profesionálne a odborné vedenie zo strany sociálnych pracovníkov (Brozmanová Gregorová, Marček, Mračková, 2009).

Hapalová (2017) zdôrazňuje, že výber konkrétneho pracovníka ako koordinátora závisí od charakteristík dobrovoľníkov, zapojených do jednotlivých činností organizácie, v našom prípade zariadenia sociálnych služieb. Definuje tiež niekoľko základných činností, ktoré spadajú do náplne práce koordinátora dobrovoľníkov, resp. dobrovoľníckeho programu, a to:

- realizácia náboru, následného výberu a prípravy dobrovoľníkov,
- príprava zmlúv o konkrétnej náplni práce dobrovoľníckej činnosti,
- príprava a zabezpečenie školení dobrovoľníkov,
- vedenie evidencie dobrovoľníkov a dobrovoľníckych aktivít,
- odborné usmerňovanie a koordinácia dobrovoľníckej činnosti,
- motivácia, komunikácia a podpora dobrovoľníkov, zabezpečovanie intervízií a supervízií,
- v prípade potreby ukončenie spolupráce s dobrovoľníkom.

DISKUSIA A ZÁVER

Manažmentom dobrovoľníckych činností v organizáciách či zariadeniach sociálnych služieb sa na Slovensku zaoberajú viacerí autori. Tu môžeme spomenúť, napr. Brozmanová Gregorová a kol. (2009, 2012, 2019), Mydlíková a kol. (2002), Mračková (2009) a ďalší, ktorí vo svojich publikáciách uvádzajú metodiku práce s dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami. Autorky sa taktiež zaoberajú efektívnosťou postupov zavedenia dobrovoľníckeho programu do jednotlivých organizácií.

Viacere dostupné domáce a zahraničné výskumy poukazujú na vysoké zapájanie dobrovoľníčok a dobrovoľníkov práve v oblasti sociálnych služieb. Salamon a Sokolowski (2001) vo svojich pôvodných prácach zistili, že v 24 analyzovaných krajinách bolo dobrovoľníctvo v sociálnych službách zastúpené najvyššie (31%). Zdôrazňovanie významu dobrovoľníctva v oblasti dlhodobej starostlivosti nachádzame aj v najnovších prácach. Jedná sa o publikácie Záškodnej a Mojžíšovej (2011), Friča (2011), Křížovej a Tošnera (2011), ktorí dobrovoľníctvo v zariadeniach sociálnych služieb považujú skôr za novodobý fenomén. Podľa uvedených autorov sa dobrovoľníctvo rozširuje najmä vo väčších mestách ako súčasť formalizácie dobrovoľníckych vzťahov a profesionalizácie riadenia dobrovoľníkov. Vo výskume Brozmanovej Gregorovej a kol. (2012), realizovanom na Slovensku v roku 2011 sa formálni dobrovoľníci najčastejšie angažovali práve v oblasti sociálnych služieb pre rozličné cieľové skupiny (23,1%), pričom išlo najmä o organizovanie voľnočasových aktivít pre deti, mládež a seniorov. Za osobitný výskum v sektore dlhodobej starostlivosti možno považovať výskum autorov Křížová a Tošner (2011), v ktorom sa zamerali na dobrovoľníctvo v sociálno-zdravotných službách rezidenčnej povahy. Výskum preukázal, že dobrovoľníci a dobrovoľníčky sa v tomto sektore líšili od ostatných vyšším vzdelaním, výrazne vyšším zastúpením žien, častejším bydliskom v meste a výraznou vekovou variabilitou. Najčastejšie boli dobrovoľníci tohto špecifického sektora zastúpení v skupinách 26-30 rokov, 46-50 rokov a 56-60 rokov. Tieto charakteristiky korešpondovali s preferovaním manažérskeho modelu riadenia dobrovoľníkov, zameraného na ochranu zraniteľných klientov dlhodobej starostlivosti. O potrebu kompetentného prístupu ku klientom dlhodobej starostlivosti opierajú trendy zavádzania manažérskeho modelu v tomto sektore dobrovoľníctva aj autorky Záškodná a Mojžíšová (2011).

Zistenia získané počas pilotnej fázy širšie koncipovaného výskumu poukazujú na to, že najvyšší percentuálny podiel vnímala slovenská verejnosť v zastúpení dobrovoľníkov v nemocniciach (61,2%) a následne v zariadeniach pre seniorov (40,8%) (Vaceková, Bočáková, Levická, 2021). Tento výskum bol realizovaný v čase pandémie (máj 2021), kedy v sociálno-zdravotnom sektore bola zároveň najviac vnímaná potreba angažovanosti dobrovoľníkov a dobrovoľníčok.

Zo zahraničných prác chceme poukázať na kolektív autorov Metz, Roza, Meijs, Baren, Hoogervorst (2016), ktorí realizovali výskum v Holandsku, kde je dlhodobou tradíciou poskytovanie sociálnych služieb práve neplatenými profesionálmi. Výskum potvrdil, že dobrovoľníctvo je prínosom pre klientov, organizácie, komunity ale aj pre samotných dobrovoľníkov. Klienti pripisujú podporu od dobrovoľníkov altruistickým a úprimným motívom a vzťah medzi dobrovoľníkmi a klientmi je dôvernejší. Vzťah medzi platenými pracovníkmi a klientmi možno definovať skôr na báze kognitívnej dôvery.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok je podporený projektom „Pracovné metódy a postupy sociálnych pracovníkov v zariadeniach pre seniorov“ s číslom FPPV-08-2021.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BALOGOVÁ, B. 2012. Výzvy dobrovoľníctva v dlhodobej starostlivosti o seniorov. s. 34 – 38. In: MATULAYOVÁ, T. 2012. *Dobrovoľníctvo ako výskumná téma sociálnej práce a sociológie (zborník z vedeckej konferencie)*. [online]. [cit. 10-11-2021]. Dostupné na internete: <http://pdcentrum.weebly.com/uploads/6/1/7/1/6171121/zbornik_dobrovolnictv_o_www_1.pdf>. ISBN 978-80-7372-856-4.

BOČÁKOVÁ, O., KUBÍČKOVÁ, D., STANOVÁ, L. 2021. *Komunitná sociálna práca*. Trnava: FSV UCM v Trnave, 2021. 107 s. ISBN 978-80-572-0116-8.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MARČEK, E., MRAČKOVÁ, A. 2009. *Analýza dobrovoľníctva na Slovensku*. 1. vyd. Banská Bystrica :PF UMB, OZ Pedagóg, PDCS, PANET, 2009. 113 s. ISBN 978-80-8083-844-7.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A., MATULAYOVÁ, T., MRAČKOVÁ, A. VAVRINČÍKOVÁ, L., VLAŠIČOVÁ, J., KORÓNY, S. 2012. *Dobrovoľníctvo na Slovensku – výskumné reflexie*. Bratislava: Iuventa – Slovenský inštitút mládeže, 2012. 208 s. ISBN 978-80-8072-120-6.

BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, A. FRIMMEROVÁ, A., ŠOLCOVÁ, J. 2019. *Dobrovoľníctvo v zariadeniach sociálnych služieb. Sprievodca tvorbou dobrovoľníckeho programu*. Stupava: Platforma dobrovoľníckych centier a organizácií. 92 s. [online]. 2002. [cit. 10-11-2021]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/333340934_DOBROVOLNICTVO_V_ZARIADENIACH_SOCIALNYCH_SLUZIEB_Sprievodca_tvorbou_dobrovolnickeh_o_programu>. ISBN 978-80-973034-2-6.

FRIČ, P. 2011. *Současné trendy dobrovolnictví a sociální práce*. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 11, č. 4, s. 8-9.

HAPALOVÁ, M. 2017. *Dobrovoľnícke programy a podpora dobrovoľníctva*. Implementačná agentúra Ministerstva práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, 2017. 20 s. [online]. 2017. [cit. 15-11-2021]. Dostupné na internete: <<file:///C:/Users/Nay/Desktop/Rusko%20konferencia%202021/Dobrovolnicke%20programy%20brozura%20Jun2017%20blok.pdf>>. ISBN: 978-80-89837-03-8.

KŘÍŽOVÁ, E., TOŠNER, J. 2011. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v sociálních a*

zdravotníckych službách. In: Fórum sociálnej politiky, č. 1, s. 24-30.

MATOUŠEK, O. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.

METZ, J. ROZA, L. MEIJS, L. C. P. M., BAREN, E., HOOGERVORST, N. 2016. *Differences between paid and unpaid social services for beneficiaries*. European Journal of Social Work 20(2):1-14. DOI: 10.1080/13691457.2016.1188772 [online]. 2016. [cit. 2021-11-15]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/304186061_Differences_between_paid_and_unpaid_social_services_for_beneficiaries>.

MRÁČKOVÁ, A. 2009. *Manažment dobrovoľníkov*. Odborná publikácia vydaná v rámci projektu „Posilnenie ľudských zdrojov vzdelávaním“. [online]. 2009. 46 s. [cit. 15-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://dusevnezdravie.sk/wp-content/uploads/2020/07/dusevnezdravie.sk-manazment-dobrovolnikov.pdf>>. ISBN 978-80-970123-3-5.

MYDLÍKOVÁ, E. a kol. 2002. *Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo "Čo si počať s dobrovoľníkom"*. Bratislava: ASSP, 2002. 55 s. 978-80-9687-13-0-8.

PERRIN, N., POLOWY, J. 2008. *The Role Of The Social Worker In The Long-Term Care Facility*. [online]. 2008. [cit. 10-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://health.mo.gov/seniors/ombudsman/pdf/RoleLTCsocialworker.pdf>>.

SALAMON, L. M., SOKOLOWSKI, W. 2001. *Volunteering in Cross-National Perspective: Evidence From 24 Countries*. The John Hopkins University. [online]. 2001. [cit. 10-11-2021]. Dostupné na internete: <<http://www.cca.org.mx/apoyos/dls/m4/volunteering.pdf>>.

TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O. 2002. *Dobrovoľníci a metodika práce s nimi v organizáciách. Jak získavat a řídit dobrovoľníky v občanských sdruženích, sociálních a zdravotnických organizáciách, školách i dalších formách pomoci člověka člověku*. Praha: Portál, 2002. 132 s. [online]. 2002. [cit. 15-11-2021]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/40354084_Dobrovolnici_a_metodik_a_prace_s_nimi_v_organizacich>. ISBN 80-7178-514-8.

UN Volunteers (UNV). 2021. *Volunteering Practices in the 21st Century*. [online]. 2021. [cit. 15-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.unv.org/volunteerism>>.

UZNESENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU z 22. apríla 2008 o prínose dobrovoľníckej práce pre hospodársku a sociálnu súdržnosť (2007/2149(INI)).

VACEKOVÁ, M. BOČÁKOVÁ, O. LEVICKÁ, J. Public perception of volunteering during the COVID-19 pandemic. In: Bočáková, O., Horváth, P., Levická, J. (eds.). *The impact of COVID-19 pandemic on the quality of life (scientific studies)*. Brno: Tribun, EU, 2021. pp. 108 – 117. ISBN 978-80-263-1660-2.

ZÁŠKODNÁ, H., MOJŽÍŠOVÁ, A. 2011. Psychologické aspekty dobrovolníctví v kontextu sociální práce. In: *Sociální práce/Sociálna práca*, roč. 11, č. 4, s. 62-68.

Kontaktná adresa

Mgr. Michaela Vaceková
Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava 917 01
Slovenská republika
email: vacekova1@ucm.sk / vacekovam@gmail.com

SOCIÁLNA POMOC VOJENSKÝM RODINÁM AKO NEZNÁMY OBJEKT SOCIÁLNEJ PRÁCE

SOCIAL ASSISTANCE TO MILITARY FAMILIES AS AN UNKNOWN SOCIAL WORK OBJECT

Emma VALIGURSKÁ

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv.
Cyrila a Metoda v Trnave

Abstrakt

Sociálna práca v armáde má vlastný sektor v oblasti sociálnej práce. Starostlivosť profesionálnych vojakov je v súčasnosti parciálne pokrývaná rôznymi subjektmi v oblasti ich pôsobnosti. Reálne však neexistuje žiadny subjekt, pre ktorý by takáto starostlivosť bola hlavnou funkčnou náplňou a ktorý by vo vojenských útvaroch zodpovedal za jej komplexnú realizáciu. Obsah a úlohy systému starostlivosti o profesionálnych vojakov a ich rodiny v našich ozbrojených silách je determinovaný kritickými situáciami, na ktoré tento systém a jeho jednotlivé prvky reagujú.

Sociálni pracovníci v armáde pracujú s vojakmi, vojenským personálom, veteránmi a ich rodinami. Príspevok sa venuje starostlivosti o profesionálnych vojakov a ich rodiny a zameriava sa na oblasť sociálnej práce realizovanej v armáde. Cieľom príspevku je priblížiť sociálnu pomoc vojenským rodinám čitateľovi, keďže mu z hľadiska teórie a praxe sociálnej práce v slovenskom prostredí doteraz bola venovaná len minimálna pozornosť. Príspevok má teoretický charakter a vypracovaný bol na základe obsahovej analýzy nám dostupných zdrojov. Zdroje, s ktorými sme pracovali, uvádzame v zozname použitej literatúry.

Kľúčové slová: sociálna práca, armáda, rodina, sociálni pracovníci, sociálna pomoc.

Abstract

Social work in the military has its own sector in the field of social work. The care of professional soldiers is partially covered by various entities in their area of competence. In reality, however, there is no entity for which such care would be the main functional content and which would be responsible for its comprehensive implementation in the military. The content and roles of the system of care for professional soldiers and their families in our armed forces are determined by the critical situations to which this system and its individual elements respond. Social workers in the military work with soldiers, military personnel, veterans and their families. The article deals with the care of professional soldiers and their families and focuses on the area of social work carried out in the army. The aim of the article is to bring social assistance to the military family closer to readers, as in terms of the theory and practice of social work in the Slovak environment so far, on has a theoretical character and was developed on the basis of content analysis of resources available to us. The sources we have worked with are listed in the bibliography.

Keywords: social work, army, family, social workers, social assistance.

ÚVOD

Ako väčšina špecializácií sociálnej práce, aj vojenská sociálna práca je veľmi cielená, pokiaľ ide o profesionálnych vojakov a ich rodiny a rovnako široká, pokiaľ ide o poskytovanie sociálnych služieb. Armáda uznáva potrebu sociálnych pracovníkov v rámci svojej organizácie od roku 1945. V tom čase zaraďovali mužov, ako sociálnych pracovníkov ktorí mali minimálny výcvik a ich úlohou bolo určiť, či je vojak spôsobilý na výkon svojej služby (Barlas, Higgins, Pfleiger, Deiker, 2013).

V súčasnosti sociálni pracovníci poskytujú terapiu, vzdelávanie, poradenstvo, advokáciu, poskytujú pomoc a liečbu pri prechode z vojenského statusu do statusu veterána, vrátane nepretržitej starostlivosti a služieb pre vojenský personál a jeho rodinu a mnohé ďalšie služby. Sociálni pracovníci môžu pracovať na vojenských základniach, samostatných klinikách, zdravotníckych zariadeniach a iných miestach, ktoré poskytujú služby vojenskému personálu. Zranenia a diagnózy, ktoré sa vyvíjajú so súčasnými udalosťami súvisiace s ich vykonávaním vojenskej služby (t. j. traumatické poranenia mozgu, posttraumatický stres, depresia, zneužívanie návykových látok, problémy s prispôbením sa, násilie) sa vojenská sociálna práca snaží reagovať rozvojom účinných intervencií na pomoc členom služieb, veteránom a ich rodinám (Barlas, Higgins, Pfleiger, Deiker, 2013).

1 SOCIÁLNA POMOC POSKYTOVANÁ VOJENSKÝM RODINÁM

Vojenský život je plný najrôznejších výziev a nových skúseností, ktoré môžu ovplyvňovať fyzickú a duševnú pohodu, sociálnu funkčnosť a mnohé ďalšie. Výkon vojenského povolania nie je náročný iba pre samotného príslušníka armády, ale aj pre jeho rodinu. Kladú sa neľahké požiadavky, nielen na profesionálneho vojaka (či muža alebo ženu), ale aj na ostatných členov rodiny. Chod rodiny, výchova detí, manželské spolužitie, sú istým spôsobom podriadené, zviazané a ovplyvňované zákonnou viazanosťou (záväzkom, prisahou, etickým kódexom) člena rodiny profesionálneho vojaka (Drummet, Reinkober, Marilyn, Cable, Susan, 2003).

Dlhé obdobia izolácie od priateľov a blízkych, chronické stresové poruchy, únava, depresia a finančné ťažkosti patria k najčastejším problémom, ktoré po stáročia postihujú príslušníkov vojenskej služby. Veteráni sa často musia vyrovnávať s dlhodobými dopadmi týchto neriešených problémov a zároveň neadekvátnych benefitov. Sociálna pomoc poskytovaná sociálnymi pracovníkmi je poskytovaná rôznymi zdrojmi, ktoré im pomáhajú vo všetkom od finančného plánovania, prípravu na pri prechode do civilného života až po starostlivosť o duševné zdravie (Rubin, Weiss, Coll, 2012).

Sociálni pracovníci poskytujú vojenským rodinám služby, ktoré zahŕňajú:

- príspevok na bývanie – ponúkание vojenských bytov za lepšie cenové podmienky,

- ponuka ďalšieho vzdelania manželom v prostredí armády – (National Military Family Association, v odbore *Military Spouse Scholarships*),
- lekársku starostlivosť o deti,
- vzdelávanie detí (od predškolského veku do 12 rokov),
- zdravotná starostlivosť o rodinu,
- rodinná advokácia a sociálne poradenstvo,
- služby pre rodiny so špeciálnymi potrebami,
- rodinné poradenstvo,
- finančné poradenstvo (Thomas et al., 2017).

V zahraničí existuje veľa neziskových organizácií, kde poskytujú sociálnu pomoc určenú pre vojenské rodiny, ktoré sa snažia o zlepšenie a udržanie ich spoločenského života. Pracujú tam vyškolení sociálni pracovníci, ktorí sa výlučne zameriavajú na pomoc rodinným príslušníkom. Thomas et al. (2017) uvádzajú nasledovné programy a služby orientované na pomoc vojenským rodinám:

- Army Family Readiness Group (FRG),
- Marine Corps: MCCS Forward,
- MyAirForceLife – program na podporu námornej flotily a ich rodiny,
- Navy Fleet and Family Support Program,
- Coast Guard: CG SUPRT – pobrežná stráž,
- National Military Family Association – národná vojenská asociácia,
- Military OneSource.

1.1 Sociálna pomoc poskytovaná vojenským rodinám v Slovenskej republike

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky - sekcia ľudských zdrojov, má vo svojej pôsobnosti vypracovanie dokumentov týkajúcich sa koncepcnej a programovej činnosti v oblasti personálnej politiky, politiky odmeňovania, aktívnych záloh, sociálnej politiky a kvality života profesionálnych vojakov a zamestnancov rezortu obrany a ich rodín. Už v roku 2000 bola prijatá prvá koncepcia, ktorá sa osobite venovala problematike rodiny vojakov v misiách, bola to *Koncepcia starostlivosti o rodiny vojakov vykonávajúcich službu v zahraničí v mierových misiách* (Čukan, 2001).

- Sociálna pomoc poskytovaná rodinám profesionálnych vojakov sa v podmienkach Slovenskej republiky nachádza v základných legislatívnych dokumentoch rámcujúcich fungovanie ozbrojených síl:
- Osobitné podmienky výkonu štátnej služby, materská a rodičovská dovolenka sú zadefinované v § 112-§ 116 zákona č. 346/2005 Z. z., v zákone o štátnej službe profesionálnych vojakov. V tom istom zákone, v § 162 sú sformulované podmienky cestovných náhrad pri návšteve rodiny.
- Progresívnym prvkom napomáhajúcim riešiť akútny problém s bývaním, najmä mladým rodinám vojakov je príspevok na bývanie, ktorý stanovuje § 169 zákona č. 346/2005 Z. z.
- Medzi výhody špecificky rezortného prístupu pomoci rodinám patrí aj príspevok na úpravu bytu pri presťahovaní, na ktorý majú nárok

profesionálni vojaci v súlade s dikciou § 173 zákona o štátnej službe profesionálnych vojakov.

- Rozsiahle je riešená rodina profesionálneho vojaka v zákone č. 328/2002 Z. z., ktorý je zákonom o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov.

V súlade so zákonom o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov č. 328/2002 Z. z. môžeme starostlivosť o profesionálneho vojaka deliť na:

- všeobecnú starostlivosť,
- zdravotnú starostlivosť,
- preventívnu rehabilitáciu,
- osobitné podmienky výkonu štátnej služby,
- sociálne zabezpečenie,
- starostlivosť o vojnových veteránov.

Ďalšia starostlivosť o profesionálnych vojakov je zabezpečovaná prostredníctvom interných predpisov rezortu obrany, podľa ktorých je v súčasnosti zabezpečovaná v nasledujúcich oblastiach:

- starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia Slovenskej republiky,
- psychologická starostlivosť o profesionálnych vojakov,
- duchovná starostlivosť o profesionálnych vojakov,
- prevencia spoločensky nežiaducich javov v rezorte obrany (kriminalita, extrémizmus a radikalizmus, mobbing, korupcia, alkoholizmus a ďalšie prejavy).

Pre rezort obrany je teda dôležité starať sa o rodinu vojaka. V roku 2017 sa realizoval výskum na Ministerstve obrany Slovenskej republiky, zameraný na „Kvalitu života profesionálnych vojakov, starostlivosť o profesionálnych vojakov a ich rodiny a problémy rodín všetkých profesionálnych vojakov slúžiacich v tom čase v Ozbrojených silách Slovenskej republiky Východiskom na realizáciu prvého väčšieho výskumu rodiny bol, že účastníci zahraničných misií a ich rodiny sa musia pred odchodom do misie, počas jej trvania ale i po jej skončení (a to aj s odstupom niekoľkých rokov) vyrovnávať s mnohými sociálnymi a sociálno – psychologickými problémami. Výskumný projekt vychádzal pritom z názoru, že vojenské povolanie má niekoľko špecifik v porovnaní s niektorými civilnými povolaniami. Hlavné odlišnosti vyplývajú predovšetkým zo samotného charakteru vojenskej profesie so všetkými sprievodnými javmi, ako je dlhodobá alebo častá neprítomnosť v rodine (odlúčenosť), absencia v role otca pri výchove detí a v role manžela a partnera. Dôsledky tohto spôsobu života môžu ohroziť stabilitu manželstva a rodiny, porozumenie medzi partnermi. Ambíciou výskumu bolo založiť určitú tradíciu priebežného monitoringu s cieľom následnej realizácie opatrení eliminujúcich rodinné problémy v pôsobnosti rezortu ministerstva obrany. Cieľom výskumu bolo zistiť „Aké sociálne problémy sa nachádzajú v rodine a zmapovať názory samotných profesionálnych vojakov na dopady výkonu vojenského povolania na rodinný a partnerský život“. Na výskum sa použil kvantitatívny dizajn s dvetisíc (2000) respondentov (Czirák 2018).

1.1.1 Výsledky výskumu v ozbrojených silách Slovenskej republiky

Výskum poskytuje podrobnejšie údaje o názoroch vojakov na dôsledky odlúčenia od rodiny a partnerských vzťahov. Najčastejšie uvádzanými dôsledkami odlúčenosti vojaka od jeho rodinného života boli zistené nasledovné: nevera, strata blízkeho kontaktu s deťmi a s tým spojený nedostatok času na ich výchovu, finančná záťaž, časté sťahovanie sa a ďalšie. Starostlivosť o rodiny profesionálnych vojakov Slovenskej republiky má v pôsobnosti veliteľ a ním určený tím, ktorí sa skladá spravidla z pracovníka personálneho manažmentu, psychológa, lekára, právneho poradcu a vojenského duchovného. Starostlivosť o rodiny vojakov vyslaných na plnenie úloh mimo územia je realizovaná hlavne prostredníctvom stretnutí s rodinami, ktoré zabezpečuje nielen veliteľ zodpovedný za prípravu pred operáciou (prvé a posledné stretnutie), ale aj veliteľ vysielajúceho útvaru (druhé stretnutie, ktoré sa realizuje v útvaru, z ktorého bol profesionálny vojak vyslaný). Starostlivosť je možné realizovať aj formou kultúrno-spoločenských a športových podujatí alebo aktivít pre deti. Vzhľadom na to, že do vojenských operácií už nie sú vysielané jednotky z jedného útvaru, ale z viacerých útvarov Ozbrojených síl Slovenskej republiky, prirodzene klesla aj návštevnosť stretnutí. Preto sa prvé a tretie stretnutie vykonáva v rámci rozlúčky a privítania, kde je predpoklad, že rodina bude prítomná a druhé organizuje vysielajúci veliteľ, kde je predpoklad, že rodina býva blízko posádky profesionálnych vojakov (Czirák, 2018).

ZÁVER

Reagujúc na skutočnosť, že sociálna pomoc vojenským rodinám v Ozbrojených silách Slovenskej republiky sa ešte len začína budovať, sme do príspevku zakomponovali skúsenosti z krajiny, v ktorej sa táto prax realizuje už viac ako 70 rokov. Je nevyhnutné, aby rezort obrany rozvinul služby sociálnej práce v rámci starostlivosti o profesionálnych vojakov a ich rodiny, ktorá by pokrývala všetky sociálne nepriaznivé situácie, ktoré môžu v rámci vojenskej kariéry u profesionálnych vojakov a ich rodín nastať a aby tieto odpovedajúce sociálne služby a poradenstvo prvého kontaktu vykonávala konkrétna zodpovedná osoba na jednotlivých vojenských útvaroch. Odborník pre sociálne služby a poradenstvo by mal zastrešovať, zabezpečovať a riadiť celý systém starostlivosti o profesionálnych vojakov a ich rodiny.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BARLAS, F. M., HIGGINS, W. B., PFLIEGER, J. C., DIECKER, K. 2013. *Department of Defense health related behaviors survey of active duty military personnel*. Fairfax, VA: Department of Defense., [online]. 2013, Vol. 2 no, 1, [cit. 11-11-2021]. Dostupné na internete: <https://www.murray.senate.gov/public/_cache/files/889efd07-2475-40ee-b3b0-508947957a0f/final-2013-hrb-active-duty-survey-report.pdf>.

CZIRÁK, P. 2018. *Model kvality života profesionálnych vojakov a mechanizmy jeho monitorovania a posudzovania*. 2018. Bratislava MO SR.

ČUKAN, K. 2001. *Zborník výskumných správ zo sociologických správ v rezorte obrany v rokoch 1999 -2001*. Bratislava MO SR.

DRUMMET, AMY, REINKOBER, COLEMAN, MARILYN, & CABLE, SUSAN. 2003. *Military families under stress: Implications for family life education*. *Family* . [online]. 2003, Vol 52 no, 3, [cit. 11-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00279.x>>.

RUBIN, A., WEISS, E. L., & COLL, J. E. 2012. *Handbook of Military Social Work 1st Edition* . Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons, ©2012. 608 s. ISBN: 978-1-118-33022-7.

THOMAS, J., ADRIAN, A., WOOD, M., CROUCH, C., LEE, J., ADLER, A. 2018. *Mental Health and Stress Among Army Civilians, Spouses, and Soldiers in a Closing Military Community*. *Armed Forces & Society*, [online] 2018. Vol 45. no. 4, [cit. 11-11-2021]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0095327X18771004>>.

Zákon č. 328/2002 Z. z. Zákon o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov 346/2005 účinný od 01.01.2015 do 31.12.2015.

Zákon o štátnej službe profesionálnych vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov 281/2015 účinný od 15.11.2021 do 31.12.2021.

Kontaktná adresa

Mgr. Emma Valigurská

Katedra sociálnych služieb a poradenstva, Fakulta sociálnych vied

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovensko

email: emma.valigurska@gmail.com

VPLYV DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA MALÉ OBCE V KONTEXTE DODRŽIAVANIA PRINCÍPOV DECENTRALIZÁCIE A SUBSIDIARITY

THE IMPACT OF THE DEMOGRAPHIC CRISIS ON SMALL MUNICIPALITIES IN THE CONTEXT OF COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLES OF DECENTRALIZATION AND SUBSIDIARITY

Patrik FAJAK

**Katedra verejnoprávných disciplín, Fakulta verejnej správy, Univerzita Pavla
Jozefa Šafárika v Košiciach**

Abstrakt

Demografická kríza, ktorá je spojená s vysokou mortalitou a nízkou natalitou zasahuje do všetkých sfér spoločenského života. Starnutie obyvateľstva však nie je len problémom Slovenskej republiky, ale aj Európskej únie ako celku. Európska únia v spojení s Radou Európy presadzuje dodržiavanie princípov subsidiarity a decentralizácie, čoho následkom je prenášanie kompetencií na najnižšiu úroveň, teda úroveň obce. Starnutie obyvateľstva a migrácia mladých ľudí do väčších miest v malých obciach na území Slovenskej republiky spôsobuje značné problémy pri výkone samosprávy obce. Príspevok sa zaoberá vplyvom demografickej krízy na obce s malým počtom obyvateľov na Slovensku v kontexte dodržiavania zásad decentralizácie a subsidiarity obsiahnutých v dokumentoch Európskej únie a Rady Európy. V neposlednom rade sa príspevok zaoberá otázkou, či Európska únia disponuje nástrojmi na zmiernenie dopadov demografickej krízy na malé obce.

Kľúčové slová: demografická kríza, decentralizácia, malé obce.

Abstract

The demographic crisis, which is associated with high mortality and low birth rates, affects all spheres of social life. However, the aging of the population is not only a problem of the Slovak Republic, but also of the European Union as a whole. The European Union, in conjunction with the Council of Europe, promotes compliance with the principles of subsidiarity and decentralization, which results in the transfer of competences to the lowest level, the level of the municipality. The aging of the population and the migration of young people to larger cities in small municipalities in the Slovak Republic causes significant problems in the exercise of local government. The paper deals with the impact of the demographic crisis on municipalities with a small population in Slovakia in the context of compliance with the principles of decentralization and subsidiarity contained in the documents of the European Union and the Council of Europe. Last but not least, the paper addresses the question of whether the European Union has the tools to mitigate the effects of the demographic crisis on

small municipalities.

Keywords: *demographic crisis, decentralization, small municipalities.*

ÚVOD

Malé obce na Slovensku sa boria s viacerými problémami, ktoré súvisia najmä s nízkym počtom obyvateľov s trvalým alebo prechodným bydliskom v danej obci. Nízky počet obyvateľov v malých obciach spôsobuje rad problémov, ktoré najčastejšie súvisia so zabezpečeným riadnym chodom obce. V spomínaných obciach je častokrát viditeľný nezáujem o volené funkcie v obci, respektíve hlavne o post starostu obce. V roku 2021 sa tak majú konať doplňujúce voľby do orgánov miestnych samospráv v 25 obciach, no pôvodne sa doplňujúce voľby mali konať až v 34 obciach (Ministerstvo vnútra SR, 2021). Znižovanie počtu obyvateľov je často spojené s odchodom mladých ľudí v produktívnom veku do väčších miest, respektíve do zahraničia. V neposlednom rade dôležitým faktorom je aj prestarnutie obyvateľstva zapríčinené nízkou pôrodnosťou. Rada Európy spoločne s Európskou úniou presadzujú prenášanie kompetencií na najnižšiu úroveň, teda na úroveň obce. So spomínaným prenášaním kompetencií na najnižšiu úroveň úzko súvisí zásada subsidiarity a decentralizácia vo verejnej správe. V tomto prípade sa naskytá otázka, či je žiadúce, aby zásada subsidiarity a decentralizácia boli uplatňované aj v prípade malých obcí, ktoré nemajú finančné a personálne zdroje na zabezpečovanie svojich kompetencií. Demografická kríza však nezasahuje len územie Slovenskej republiky, ale aj Európsku úniu ako celok. Je teda žiadúce, aby Európska únia podporovala zmiernenie dopadov demografickej krízy v jej členských štátoch. V kruhoch odborníkov a na pôde Európskej únie sa zastáva názor, že jedným z najefektívnejších riešení dopadov demografickej krízy je imigrácia ľudí z tretích krajín. Jedným z návrhov Európskej únie pre zmiernenie nežiadúcich účinkov demografickej krízy je aj takzvaná „Modrá karta“.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

V príspevku bola použitá analýza príslušnej odbornej literatúry a právnych predpisov Slovenskej republiky v oblasti obecného zriadenia. Analýza bola použitá aj pri hodnotení údajov získaných z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Európskeho parlamentu, Európskej komisie a Rady Európskej únie. Metóda komparácie bola využitá pri porovnávaní údajov z výskumov Eurobarometra z rokov 2006 a 2017.

1 VPLYV DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA FINANCOVANIE A SPRÁVU OBCE

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení (ďalej len „zákon o obecnom

zriadení“) definuje obec ako samostatný územný samosprávny a správny celok Slovenskej republiky, ktorý združuje osoby, ktoré majú na jej území trvalý pobyt. Na základe zákona o obecnom zriadení je možné konštatovať, že obec je právnickou osobou, ktorá samostatne hospodári s vlastným majetkom a vlastnými príjmami za podmienok, ktoré sú určené zákonom. Základnou úlohou obce pri výkone jej samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a o potreby obyvateľov v nej žijúcich.

Finančné prostriedky obce sú upravené v zákone č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o rozpočtových pravidlách ÚS). Spomínaný zákon ustanovuje príjmy obce, medzi ktoré patria aj výnosy miestnych daní a poplatkov. V zmysle zákona č. 582/2004 z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady (ďalej len „zákon o miestnych daniach a miestnom poplatku“) medzi miestne dane patria:

- daň z nehnuteľností,
- daň za psa,
- daň za užívanie verejného priestranstva,
- daň za ubytovanie,
- daň za predajné automaty,
- daň za nevýherné hracie prístroje,
- daň za vjazd a zotrvanie motorového vozidla v historickej časti mesta,
- daň za jadrové zariadenie.

Zákon o miestnych daniach a miestnom poplatku ustanovuje obci ukladať miestny poplatok za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Je pravdou, že zákon o rozpočtových pravidlách ÚS vymedzuje aj iné príjmy ako miestne dane a miestny poplatok, napríklad dary a výnosy z dobrovoľných zbierok v prospech obce, dotácie zo štátneho rozpočtu alebo prostriedky európskej únie. V tomto prípade je však potrebné povedať, že dané príjmy nie sú natoľko výnosné ako miestne dane a miestny poplatok. Je teda možné konštatovať, že malý počet obyvateľov v obci, ktorý je zväčša zapríčinený demografickou krízou priamo pôsobí na výšku príjmov obcí z miestnych daní a miestneho poplatku. Pri malých obciach do 100 obyvateľov sú výnosy zo spomínaných daní a poplatku natoľko nízke, že obec musí každoročne hospodáriť s rozpočtom, ktorý častokrát nepostačuje na financovanie chodu obce.

Jedným z príjmov obcí sú aj výnosy dane z príjmov fyzických osôb. Z celkového výnosu dane z príjmov fyzických osôb 70% ide obciam a 30% vyšším územným celkom. Podiel obce na výnose dane sa vypočítava na základe Nariadenia vlády č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve nasledovne:

- 23% podľa počtu obyvateľov obce s trvalým pobytom na území obce k 1. januáru predchádzajúceho kalendárneho roka, z toho 57 % prepočítaný koeficientom nadmorskej výšky,
- 32% podľa počtu obyvateľov obce s trvalým pobytom na území obce k 1. januáru predchádzajúceho kalendárneho roka prepočítaného koeficientom v závislosti od zaradenia obce do veľkostnej kategórie,

- 40% podľa počtu žiakov (detí, poslucháčov) škôl a školských zariadení zisteného zberom údajov podľa osobitného predpisu a prepočítaného príslušným koeficientom,
- 5% podľa počtu obyvateľov obce, ktorí dovърšili vek šesťdesiatdva rokov, s trvalým pobytom na území obce k 1. januáru predchádzajúceho kalendárneho roka.

Z vyššie uvedeného je zřejme, že dôležitým kritériom pri výnosoch dane z príjmov fyzických osôb je počet obyvateľov obce z trvalým pobytom na území obce. Podiel na výnose dane z príjmov fyzických osôb je tak v prípade malých obcí zanedbateľný a nepredstavuje významný príjem do rozpočtu spomínaných obcí. Jedna z možností riešenia finančných problémov obce je obsiahnutá v čl.66 Ústavného zákona č. 460/1992 Zb. (ďalej len „Ústava SR“). V zmysle čl. 66 Ústavy SR má obec právo združovať sa s inými obcami na zabezpečenie vecí spoločného záujmu. Podrobnejšiu úpravu združovania obcí nachádzame v § 20 zákona o obecnom zriadení.

Právny základ zlučovania obcí nachádzame v čl. 66 Ústavy SR a v § 2a zákona o obecnom zriadení. Je však potrebné podotknúť, že pri zlúčení obcí zanikajú obe zlučované obce a vzniká obec nová, ktorá je právnym nástupcom oboch už zaniknutých obcí.

V zmysle § 2aa zákona o obecnom zriadení je možné pričleniť obec k susednej obci za podmienky, že v dvoch po sebe idúcich voľbách do orgánov samosprávy obcí nebude zvolené obecné zastupiteľstvo ani starosta obce. V danom prípade môže vláda nariadením pričleniť obec (je ju možné nazvať „nefunkčná obec“) k susediacej obci (je potrebný jej súhlas), ktorá sa nachádza v rovnakom okrese ako pričlenená obec. Pri pričlenení obce však nastáva niekoľko problémov, jedným z nich je situácia, kedy žiadna zo susediacich obcí nesúhlasí s pričlenením obce. Ďalším problémom je zánik nefunkčnej obce po pričlenení, zákon o obecnom zriadení nijak bližšie nešpecifikuje zánik jej názvu alebo katastrálneho územia. Významným problémom je aj skutočnosť, čo v prípade ak sa do zaniknutej obce v priebehu nasledujúcich rokov nasťahuje vyšší počet obyvateľov, ktorí budú mať záujem o vytvorenie samostatnej obce (Palúš, 2018).

Spoločné obecné úrady (ďalej len „SOU“) sú ďalšou možnosťou riešenia problémov obcí s nízkym počtom obyvateľov. V súčasnosti v Slovenskej republike pôsobí 185 SOU, ktoré vykonávajú pôsobnosti v rôznych oblastiach za obce, ktoré ich vykonávanie nevedia samé zabezpečiť. Medzi oblasti výkonu pôsobností patrí napríklad školstvo, stavebný poriadok, účtovníctvo, ochrana ovzdušia alebo ochrana prírody a krajiny (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, 2019). Nasledujúca tabuľka zobrazuje počet SOU v jednotlivých samosprávnych krajoch.

Tabuľka 1: Počet SOU v samosprávnych krajoch

Samosprávny kraj	Počet SOU
Bratislavský	10
Trnavský	18
Trenčiansky	17
Nitriansky	26
Žilinský	32
Banskobystrický	31
Prešovský	28
Košický	23

Zdroj: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (Vlastné spracovanie)

2 ZÁSADA SUBSIDIARITY A DECENTRALIZÁCIA

Zásada subsidiarity je v Európskom práve ukotvená v Zmluve o európskej únii (ďalej len „ZEÚ“), konkrétne v čl.5 a Protokole č.2 o uplatňovaní zásad subsidiarity a proporcionality (ďalej len „protokol“). V zmysle čl. 5 ZEÚ Európska únia (ďalej len EÚ) koná v oblastiach nepatriacich do jej výlučnej právomoci, len v takom rozsahu a vtedy, ak zamýšľané ciele členské štáty nedokážu uspokojivo dosiahnuť na ústrednej, regionálnej alebo miestnej úrovni a je ich možné dosiahnuť lepšie na úrovni EÚ. Európske inštitúcie a národne parlamenty členských štátov uplatňujú a zabezpečujú dodržiavanie zásady subsidiarity v súlade s postupom, ktorý je uvedený v protokole. Cieľom zavedenia zásady subsidiarity do európskych zmlúv bolo priblížiť vykonávanie právomocí čo najviac k občanovi.

Princíp decentralizácie znamená rozdelenie výkonu do viacerých nižších, respektíve vedľa seba stojacich organizačných jednotiek v rámci daného hierarchicky usporiadaného organizačného systému. Cieľom decentralizácie je najmä prenášanie kompetencií z úrovne štátnej správy na úroveň územnej samosprávy. Decentralizáciou teda rozumieme odovzdávanie právomocí, zodpovednosti a finančných prostriedkov pre zabezpečenie vymedzených úloh územnej samosprávy. Pre efektívne fungovanie decentralizácie vo verejnej správe je potrebné odovzdať územnej samospráve všetky kompetencie, ktoré nepatria do výlučnej kompetencie štátu a preniesť výkon maximálneho počtu kompetencií, ktoré ostanú úlohou štátu, na územnú samosprávu (Géciová, 2002).

3 IMIGRÁCIA AKO MOŽNÉ RIEŠENIE PROBLÉMU

V súčasnosti na pôde EÚ existuje viacero návrhov riešenia demografickej krízy, ktoré sú odborníkmi považované za vykonateľné. Jedným z navrhovaných riešení je aj imigrácia ľudí najmä z tretích krajín. Je však potrebné povedať, že imigrácia musí prebiehať kontrolované a je potrebné, aby EÚ imigračné toky usmerňovala. Je žiadúce, aby migračné toky boli smerované najmä do krajín, kde je demografický deficit najcitelnejší. Napriek tomu, že sa imigrácia javí ako

najefektívnejšie riešenie, členské štáty EÚ nie sú pozitívne naklonené k prijímaniu imigrantov. Podľa prieskumu Eurobarometra z roku 2006 len 40% občanov EÚ považovalo imigrantov za prínos pre ich krajinu. Je však potrebné povedať, že údaje v jednotlivých krajinách sa veľmi líšili. V Škandinávskych krajinách bol postoj k imigrantom veľmi priaznivý, no naopak najmä v krajinách východnej Európy bol postoj k imigrantom veľmi negatívny (Európsky parlament, 2008). V roku 2017 sa uskutočnil výskum Special Eurobarometer 469, ktorý bol zameraný na integráciu imigrantov v EÚ. Spomínaný výskum zistil, že len 20% občanov EÚ vníma imigráciu ako príležitosť. Imigrácia predstavuje problém pre 38% občanov EÚ, pre 31% občanov EÚ je imigrácia rovnako problémom ako aj príležitosťou, 8% občanov EÚ zastáva názor, že imigrácia nie je ani problém, ani príležitosť a 3% sa nevie vyjadriť. Výskum ďalej udáva, že pre 54% opýtaných občanov Slovenskej republiky predstavuje imigrácia problém a len pre 7% predstavuje príležitosť.

V oblasti legálnej imigrácie EÚ predstavila návrh takzvanej „Modrej karty“, ktorá by mala po vzore Zelenej karty v USA poskytovať možnosť pracovníkom z tretích krajín pracovať na území Európskej únie. Cieľom Modrej karty je prilákať na územie EÚ vysokokvalifikovaných pracovníkov z tretích krajín a pracovníkov, ktorých je v určitých odvetviach nedostatok. Modrá karta zabezpečí pracovníkom z tretích krajín viacero výhod oproti súčasnému stavu. Stanovené budú inkluzívnejšie kritéria prijímania pracovníkov, držiteľom Modrej karty bude uľahčená mobilita v rámci EÚ a zlučovanie rodín. Manžel/manželka alebo partner/partnerka držiteľa karty bude mať neobmedzený prístup na trh práce. Držiteľom karty bude taktiež umožnené vstupovať na trh práce pre vykonávanie samostatne zárobkovej činnosti a bude im poskytnutá aj ochrana v prípade nezamestnanosti. Popri zavedení Modrej karty si členské štáty môžu ponechať vnútroštátnu právnu reguláciu zameranú na vysokokvalifikovaných pracovníkov z tretích krajín, je však potrebné, aby držiteľia Modrej karty a ich rodinný príslušníci neboli znevýhodňovaní v porovnaní s držiteľmi vnútroštátneho povolenia (Tlačová správa 364/21).

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že imigrácia z tretích krajín je jedným z najefektívnejších riešení demografickej krízy pre EÚ. Otázkou však je, či imigrácia je riešením aj pri dopadoch demografickej krízy na malé obce na území Slovenskej republiky. Na jednej strane je potrebné povedať, že spomínané obce nie sú preferované miesta na bývanie, najmä z dôvodu absencie občianskej vybavenosti, kanalizácie či inžinierskych sietí. Problémom je aj fakt, že spomínané malé obce sa častokrát nachádzajú vo väčšej vzdialenosti od najbližšieho okresného, respektíve krajského mesta. Na strane druhej dané obce poskytujú nehnuteľnosti a pozemky vo veľmi nízkych cenách, čo je v súčasnosti pri cenách nehnuteľností v blízkosti veľkých miest benefitom. Daná migrácia obyvateľov miest do malých obcí taktiež napomáha spomínaným obciam po ekonomickej, ale aj demografickej stránke.

ZÁVER

Demografická kríza sa stala fenoménom, ktorý zasiahol jednotlivé členské

štátu EÚ, ale aj EÚ ako celok, z tohto dôvodu je potrebné aby sa opatrenia na zmiernenie dopadov demografickej krízy neprijímali len na úrovni členských štátov, ale aj na úrovni EÚ. V podmienkach Slovenskej republiky sú to práve malé obce, kto pociťuje vplyv úbytku obyvateľstva najviac. Daným obciam, často s bohatou históriou, hrozí v konečnom dôsledku zánik v podobe zlúčenia sa s inou obcou, respektíve zánik obce z dôvodu absencie obyvateľstva. V dôsledku decentralizácie a zásade proporcionality sa správa vecí verejných približuje čo najviac k občanovi, čo znamená až na najnižšiu úroveň, teda úroveň obce. Obec tak disponuje veľkým množstvom kompetencií, ktoré sú najmä v prípade malých obcí nevykonateľné, pretože spomínané obce ich nevedia finančne ani personálne zabezpečiť. Je teda potrebné zvážiť, či v prípade malých obcí nie je uplatňovanie zásady subsidiarity kontraproduktívne, respektíve neefektívne. Na tomto mieste je nutné podotknúť, že decentralizácia verejnej správy je určite správnym krokom, ktorý zabezpečí územnej samospráve viac právomocí v oblasti výkonu ich správy, no na druhej strane je nutné uvažovať či decentralizácia verejnej správy nemá negatívne dopady na malé obce. V súčasnosti na území Slovenskej republiky pôsobí 185 SOU, ktoré zabezpečujú najmä malým obciam výkon kompetencií v oblastiach, v ktorých samotné obce konať nevedia. Existencia takého vysokého SOU len potvrdzuje skutočnosť, že malé obce nie sú schopné zabezpečovať výkon svojej správy vo všetkých oblastiach, ktoré im boli zverené.

Jedným z riešení dopadov spomínanej krízy sa javí imigrácia občanov tretích krajín do EÚ. V tejto súvislosti EÚ predstavila koncept Modrej karty, ktorá má uľahčiť prístup vysokokvalifikovaným pracovníkom a ich rodinám na pracovný trh EÚ. Je však žiadúce, aby takáto migrácia bola kontrolovaná zo strany EÚ a aby nedochádzalo k javu, kedy väčšina imigrantov bude sústredená len do najrozvinutejších a najvyspelejších krajín EÚ. Spomínaný jav by síce zmiernil dopad demografickej krízy na EÚ ako celku, no na druhej strane by prehĺbil demografické rozdiely medzi jednotlivými členskými krajinami. Práve kontrolovaná imigrácia občanov tretích krajín zabezpečená EÚ ruka v ruke s opatreniami vlády Slovenskej republiky v oblasti podpory bývania v starnúcich regiónoch môže odvrátiť zánik malých obcí a dopomôcť im k navýšeniu počtu obyvateľov. Navýšenie počtu obyvateľov v malých obciach zabezpečí väčšie finančné prostriedky, ktorými bude daná obec disponovať. V konečnom dôsledku bude môcť obec vykonávať zverenú kompetencie vo väčšom rozsahu ako doposiaľ.

POUŽITÁ LITERATÚRA

EURÓPSKA KOMISIA. 2017. Special Eurobarometer 469: Integration of immigrants in the European union [online]. [cit. 2021-10-04] Dostupné na internete: <<http://www.europeanmigrationlaw.eu/documents/EuroBarometer-IntegrationOfMigrantsintheEU.pdf>>.

EURÓPSKY PARLAMENT. 2008. *Demografický deficit Európy*. [online]. [cit. 2021-10-04] Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IMPRESS+20080414FCS26499+0+DOC+XML+V0//SK>>.

GÉCIOVÁ, M. 2002. *Základy a teória verejnej správy*. Košice: UPJŠ v Košiciach. ISBN 80-7097-492-3.

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii Ú.v. ES C 202, 7.6.2016.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2019. *Prehľad spoločných obecných úradov v evidencií Ministerstva vnútra SR*. [online]. [cit. 2021-10-04] Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?prehlad_SOU>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2021. *Doplňujúce voľby sa 23. októbra uskutočnia v 25 obciach*. [online]. [cit. 2021-10-04] Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=doplnujuce-volby-sa-23-oktobra-uskutocnia-v-25-obciach>>.

Nariadenie vlády č. 668/2004 Z. z. o rozdeľovaní výnosu dane z príjmov územnej samospráve.

PALÚŠ, I. a kol. 2018. *Formy uskutočňovania obecnej samosprávy*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Fakulta verejnej správy. ISBN: 978-80-8152-663-3.

Tlačová správa Rady Európskej únie č. 364/21 z dňa 17. mája 2021.

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení.

Zákona č. 582/2004 z. z. o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady.

Zákon č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontaktná adresa

Mgr. Patrik Fajak

Katedra verejnoprávných disciplín, Fakulta verejnej správy

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Popradská 66, 040 11 Košice

Slovenská republika

email: patrik.fajak@student.upjs.sk

DEMOGRAFICKÁ KRÍZA VO VZŤAHU K DIGITÁLNEJ DEMOKRACIÍ-PERSPEKTÍVY A MOŽNÝ VÝVOJ

DEMOGRAPHIC CRISIS IN THE CONTEXT OF DIGITAL DEMOCRACY-PROSPECTS AND POSSIBLE DEVELOPMENT

Tomáš JANČI

Katedra politických vied, Fakulty sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Starnutie populácie je v dnešnej spoločnosti vnímané skôr ako negatívny jav. Demografický prechod však so sebou prináša aj určité benefity, ktoré môžeme ako spoločnosť využiť vo svoj prospech. Zo skúsenosti z minulého storočia je potvrdené, že z dlhodobého hľadiska existuje prepojenie medzi demografickým prechodom a demokratizáciou spoločnosti. Zjednodušene povedané, krajiny, ktoré prechádzajú demografickými zmenami majú vyššiu tendenciu k naštartovaniu nových demokratizačných procesov. S týmto faktom je potrebné pracovať aj do budúcnosti. Dnešná generácia mladých ľudí je technologicky gramotná a súčasné trendy sa tomu značne prispôsobujú. Presunutie demokracie do online priestoru (tzv. digitálna demokracia, e-demokracia) je vzhľadom na súčasnú dobu neodvratiteľným javom. Elektronické voľby a online participácia na politickom živote sa v porovnaní s dneškom stanú omnoho viac používanými praktikami. Európa ide spomínanému trendu značne naproti. Tak ako všade na svete, tak aj v členských štátoch EÚ sa časť politického života pomaly presúva do online priestoru. Nie len mladí ľudia ale aj seniori budú dostatočne technicky zdatní na to, aby boli súčasťou procesov, ktoré sú z pohľadu dnešného pozorovateľa len ťažko realizovateľné.

Kľúčové slová: demografická kríza, demografia, e-demokracia.

Abstract

In modern society is the aging of population perceived as a negative phenomenon. However, the demographic transition also brings several benefits that can generally be useful to society. The experience of the previous century has already shown us, that there is a connection between demographic transition and democratization of society. Simply put, countries undergoing demographic change are more inclined to start new democratization processes. To the future it is needed to work with this fact. Today's generation of youngsters is technologically literate, and today's trends have been adapted to it. Considering the current situation, the transfer of democracy to the online space (also known as digital democracy or e-democracy) is inevitable. Phenomena like electronic elections and active online participation in political life will become matter of course compared to current trends. The EU is unlikely to be an exception and will go toward the trend as well. Not only young people but also seniors will be technically proficient to be part of processes that are difficult to implement from the point of view of today's observer.

Keywords: *demographic crisis, demography, e-democracy.*

ÚVOD

Väčšina Európanov sa dnes teší dobrému zdravotnému stavu aj vo vysokom veku. Priemerná dĺžka života sa za posledných päť desaťročí na starom kontinente predĺžila o 10 rokov. Hoci pandémia ukázala aká zraniteľná je staršia generácia, odborníci nepredpokladajú, že trend narastajúcej dĺžky života sa bude výrazne meniť. Európanov je však čoraz menej, a to aj napriek skutočnosti, že kvalita života narastá. Zatiaľ čo ešte v roku 1960 tvorili Európania 12% svetovej populácie, dnes sa toto číslo pohybuje len na úrovni 6%. Nastolený trend nasvedčuje tomu, že v roku 2070 bude spomínaný podiel Európanov na svetovej populácii len na úrovni 4% (Európska komisia, 2021). Demografická kríza spojená so starnutím obyvateľstva je preto dnes vnímaná na európskom kontinente ako negatívny jav. Nedostatok čerstvých síl v podobe mladých ľudí sa do budúcnosti môže nemilo podpísať na celkovom fungovaní našej spoločnosti. Samotná kríza však so sebou môže priniesť aj niekoľko benefitov. Jedným z nich sú aj demokratizačné procesy, ktoré sú s demografickými zmenami historicky previazané. Demokratické fungovanie spoločnosti prechádza aj vďaka technologickým inováciám neustálymi zmenami. Je preto na mieste pracovať s hypotézou, kde sa demokracia a procesy spojené s ňou prenášajú do virtuálneho sveta, ktorého sme dnes takmer všetci súčasťou. Demokracia a demografia majú totiž mnoho tém, v ktorých sú prierezové. Snahou EÚ je preto optimalizovať tvorbu politiky v záujme všetkých občanov, a preto je potrebné zdieľať všetky nadobudnuté poznatky založené na konkrétnych dôkazoch z praxe (Šuica, 2020).

Existuje vzťah medzi prenesením demokracie do online priestoru (tzv. e-demokracia) a starnutím obyvateľstva? V mojom príspevku by som rád poukázal na spomínané prepojenie demografie s demokraciou a taktiež by som poodhalil naskytajúce sa možnosti väčšej občianskej participácie na veciach verejných za pomoci použitia moderných technológií.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

V príspevku sú použité najmä zdroje, ktoré sú voľne dostupné na internete. Ide o oficiálne dokumenty Európskej komisie, príspevky z časopisov, knižné zdroje a odborné články. Použitá literatúra je písaná v slovenskom, českom a anglickom jazyku. V úvode príspevku, kde som sa zamerlal na zadefinovanie základných pojmov je použitá metóda deskripcie. Následne pracujem s metódou analýzy súčasného stavu a dedukcie ohľadom budúceho vývoja skúmanej problematiky.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V príspevku sa mi podarilo poukázať na vzťah demokratických procesov a demografie. Mimo teoretických poznatkov a ich vzájomného vzťahu som poukázal aj na benefit skúmanej problematiky, ktorá je poväčšine vnímaná ako negatívny jav súčasnej doby. Za najväčší prínos príspevku považujem práve poukázanie benefitu, z ktorého môže EÚ v budúcnosti ťažiť, ak sa naplnia predpokladané scenáre. V diskusiách ocenili voľbu témy a nájdenie súvislosti medzi pojmami skúmanej problematiky. Diskutujúci sa zhodli, že príspevok ponúka nový pohľad najmä na súčasný fenomén digitálnej demokracie. Diskutujúci nemali žiadne zásadnejšie pripomienky, ktoré boli pri stanovenej téme odprezentované.

1 ČO NÁM MÔŽE DEMOGRAFIA PREZRADIŤ O DEMOKRACII

Počet obyvateľov zeme, ich rozmiestnenie a štruktúra sa neustále mení. Spomínané zmeny sú úzko späté so spoločenskými, ekonomickými, politickými a pokrokovými procesmi. Zisťovanie aktuálneho a budúceho stavu obyvateľstva je bežným procesom po celé storočia, a to najmä kvôli určeniu prognóz v hospodárskych, strategických a vedeckých aspektoch fungovania štátu (Fňukal, 2011). Demografické procesy sú preto súčasťou mnohých kalkulácií pokiaľ príde reč na bežné fungovanie spoločnosti. Mnohé štúdie naznačujú, že vekové rozloženie populácie ovplyvňujú javy ako migrácia, expanzia verejného sektora a kľúčové ekonomické premenné. V extrémnych prípadoch môžu byť radikálne demografické výzvy ako emigrácia, brain drain, starnutie a klesajúca pôrodnosť aj zdrojom konfliktu. Na existenciu vzťahu medzi demografiou a demokraciou sa vo svojich dielach zameriava aj profesor politických vied z London School of Economics Tim Dyson (2013). Podľa jeho teórie slúži veková štruktúra obyvateľstva ako katalyzátor spoločenských zmien. Tvrdí, že demokracia sa nemá šancu rozvíjať v spoločnostiach, kde panuje vysoká úmrtnosť a chorobnosť, pretože žiadna z rozvinutých krajín nedosiahla určitý stupeň demokracie bez poklesu mortality ako takej. V spoločnosti s vysokou úmrtnosťou je bežné obyvateľstvo príliš zaťažené každodenným prežitím a politické procesy nedostávajú dostatočnú mieru pozornosti. Naštartovanie demokratických procesov spojených s demografickými zmenami taktiež zaznamenávame v totalitných režimoch, kde klesla miera úmrtnosti avšak miera pôrodnosti ostala vysoká. Tieto procesy však nemusia nutne znamenať pád autoritárstva, keďže podľa Dysona je kľúčom k demokratickému prechodu relatívna sociálna stabilita, ktorá môže s novým politickým tlakom angažovanejšej spoločnosti uľahčiť spomínaný proces. Ideálnym prostredím sa teda javí byť spoločnosť s nižšou plodnosťou a vyšším priemerným vekom. Práve pokles plodnosti je jedným s kľúčových faktorov, ktorý napomáha ku kultivácii demokracie. Je to najmä z toho dôvodu, že poklesom pôrodnosti je spoločnosť (najmä ženy) omnoho menej zaťažená starostlivosťou o deti. Ešte v minulom storočí pred poklesom pôrodnosti zvykli ženy stráviť približne 70% ich života len starostlivosťou o deti. Dnes sa toto číslo pohybuje na úrovni 15%. Pokles pôrodnosti spôsobil, že

ženy začali omnoho viac vstupovať do verejného života, čím boli naštartované nové demokratické procesy (Wilson a Dyson, 2016). Aké sú ďalšie zásadné Dysonove zistenia? Na základe niekoľkých kvantitatívnych analýz porovnáva skóre demokracie a priemerný vek v Európe a USA v období 1980 až 2005. Do analýzy bolo zahrnutých 151 krajín. Zistil, že priemerný vek je vysvetľujúca premenná v súvislosti s nárastom demokracie v jednotlivých krajinách, čo dramaticky znižuje význam HDP na obyvateľa a poukazuje na skutočnosť, že hospodársky rast nie je primárnym motorom rastu demokracie (Madsen, 2014).

Dnešná generácia mladých ľudí bude s najväčšou pravdepodobnosťou v priebehu niekoľkých desaťročí tvoriť väčšinu svetovej populácie. Táto generácia je technicky pomerne gramotná, pretože vyrastá v období najväčšieho technologického rozmachu. Pokiaľ budeme pracovať so scenárom, kde mnoho spomínaných procesov bude prebiehať online naskytá sa nám mnoho možností pre vytvorenie prostredia, ktoré by motivovalo jednotlivcov zapájať sa do vecí verejných vo vyššej miere ako je tomu dnes. Od tejto hypotézy sa budú odvíjať aj nasledujúce kapitoly.

2 E-DEMOKRACIA V EURÓPE V DEMOGRAFICKOM KONTEXTE

“e-Demokracia v širokom zmysle slova znamená používanie moderných informačných a komunikačných technológií (IKT) na podporu procesov v rámci systému reprezentatívnej demokracie. e-Demokracia môže byť definovaná ako proces umožnenia transakcií medzi občanmi, záujmovými skupinami a politickou mocou prostredníctvom viacerých kanálov, t. j. prepojením transakčných, rozhodovacích a vynucovacích funkcií pomocou IKT, za účelom zvýšenia efektívnosti, transparentnosti a zodpovednosti vlády. Zmyslom takéhoto prístupu je teda zabezpečiť širší vplyv občanov na politické rozhodnutia s tým, že vyššia zainteresovanosť jednotlivcov povedie nielen k zefektívneniu vládnutia, ale v konečnom dôsledku k zvýšeniu politickej legitimacy. “ (Velišič, 2008, s. 4).

Akú má e-Demokracia v Európe perspektívu a ako to môže súvisieť s demografiou? Ako bolo uvedené vyššie, spoločnosť v Európe patrí vekovo medzi najstaršiu skupinu populácie na svete. Preto momentálne patrí starnutie populácie a demografické zmeny medzi prioritné oblasti politickej agendy. Európska komisia predložila v júni 2020 správu, v ktorej sú obsiahnuté kľúčové fakty o demografických zmenách a ich pravdepodobných dopadoch. Dokument s názvom Zelená kniha tak otvára diskusiu, ktorá bude do budúcnosti definovať demografické zmeny v Európe. Debata bude mať inkluzívny charakter a budú v nej obsiahnuté aj výstupy iných orgánov EÚ (Európska komisia, 2020).

Mimo spomenutého so sebou priniesla zelená kniha aj zaujímavé vízie do budúcnosti. Jednou z oblastí, ktorej sa táto agenda venuje je pokračujúca digitalizácia a digitálna gramotnosť. Stratégia dostala názov Akčný plán digitálneho vzdelávania, ktorý predstavuje oblasti a koncepcie v súvislosti s pokračujúcou digitalizáciou. Akčný plán kladie prioritne dôraz na dve oblasti:

1. Podpora rozvoja vysokovýkonného ekosystému digitálneho vzdelávania

2. Posilnenie digitálnych zručností a kompetencií relevantných pre digitálnu transformáciu (Európska komisia, 2021).

EÚ má v pláne investovať do celoživotného vzdelávania občanov už od útleho detstva, kedy si človek osvojuje základné sociálne a kognitívne zručnosti. Tieto investície majú byť jedným zo spôsobov ako čeliť výzvam starnutia populácie. Podľa Zelenej knihy o starnutí si únia uvedomuje nedostatky v oblasti základného vzdelania, medzi ktoré v dnešnej dobe patria aj bazálne technické zručnosti. Investície budú určené pre širokú verejnosť, keďže tento problém sa prekvapivo stále týka všetkých vekových kategórií (Európska komisia, 2021). V súčasnosti sa to týka najmä mladých ľudí, ktorí odišli zo školských zariadení príliš skoro alebo staršej generácie, ktorá nebola nijak edukovaná v oblasti moderných technológií.

Je pomerne veľkým paradoxom, že súčasné inovačné myšlienky spojené so vzdelávaním, digitalizáciou a zelenšou politikou v Európe naštartovala práve pandémia COVID-19. Pomerne nedávno bol predstavený Plán na obnovu Európy, ktorého súčasťou je aj nástroj NextGenerationEU, ktorý má sumou viac ako 800 miliárd eur pomôcť členským štátom pozviechať sa z ťažkostí spôsobené vírusom. Jednou z prioritných oblastí je aj digitálna transformácia (Európska komisia, 2020). Na NextGenerationEU následne nadväzuje aj Európsky vzdelávací priestor (EVP), ktorý by mal byť zavedený do praxe do roku 2025. Jeho prioritou je priniesť holistický prístup k opatreniam EÚ v oblasti odbornej prípravy, vzdelávania, digitálnej a zelenej transformácie (Európska komisia, 2021).

Je teda zrejmé, že EÚ si uvedomuje dôležitosť nových výziev, ktoré so sebou nesie digitálna transformácia. Ako to však súvisí s demografickou krízou a e-demokraciou? Kde je prepojenie, ktoré som sa snažil naznačiť na začiatku príspevku? Pokiaľ berieme do úvahy Dysonove tvrdenie o priemernom veku ako o motore demokratizačných procesov a predikcie o tom, že priemerný vek v EÚ má byť do roku 2060 45 rokov, tak nám na starom kontinente vznikne ideálne prostredie pre nové demokratizačné procesy. Európska populácia síce nebude v celosvetovom rebríčku najmladšia, avšak s tempom aké je už dnes nastolené v oblasti vzdelávania a digitálnej gramotnosti vieme predikovať, že voľby, politické diskusie a občianske aktivity budú z veľkej časti nevyhnutnou súčasťou digitálneho priestoru. Pre EÚ je preto digitálna demokracia hrdnou veľmi blízkej budúcnosti, s ktorou sa medzi riadkami kalkuluje už dnes. Akú bude mať táto demokracia podobu si zatiaľ nedovolím odhadnúť.

ZÁVER

Prepojenie demografie a e-demokracie sa pre mnohých na prvý pohľad môže javiť ako neexistujúce. Z doterajších zistení však vieme s istotou povedať, že vyšší priemerný vek v kombinácii s gramotnou spoločnosťou je spúšťačom demokratizačných procesov. Pokiaľ pracujeme so skutočnosťou, že dnešní mladí ľudia, vedia už od útleho veku pracovať so smart technológiami a prihliadneme na fakt, že presne táto generácia bude o pár rokov vzhľadom na nízku pôrodnosť tvoriť väčšinu, príchod digitálnej demokracie je viac než zrejmý. Zjednodušene povedané

s ľuďmi v strednom veku a so seniormi sa bude v budúcnosti v porovnaní s dneškom ľahšie pracovať v oblasti digitálnej transformácie. Samozrejme je to len predpoklad, ku ktorému som dospel po analýze všetkých použitých zdrojov, a tak ide skôr o logickú predikciu. Demokracia je však vrtkavá a ako ukázala história, tak aj veľmi kolísavá. Stabilita nie je samozrejmosťou, a preto treba prihliadať aj na skutočnosť, že situácia sa môže rapidne obrátiť proti aktuálnym spoločenským trendom.

POUŽITÁ LITERATÚRA

EUROPEAN COMMISSION. 2021. *European Education Area*. [online]. 2021, [cit. 21-10-2021]. Dostupné na internete: [European Education Area \(europa.eu\)](http://europa.eu).

EUROPEAN COMMISSION. 2021. *Green Paper on Ageing*. [online]. 2021, [cit. 20-10-2021]. Dostupné na internete: [green_paper_ageing_2021_en.pdf \(europa.eu\)](http://europa.eu).

EUROPEAN COMMISSION. 2020. *Recovery plan for Europe*. [online]. 2020, [cit. 20-10-2021]. European Commission - European Commission. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en.

EUROPEAN COMMISSION. 2021. *The impact of demographic change in Europe*. [online]. 2020, [cit. 20-10-2021]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/impact-demographic-change-europe_en.

FŇUKAL, M. 2011. *Demografické aspekty globalizace*. In ed. *Perspektivy globalizace*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-846-3, s. 79-108.

DYSON, T. 2013. *On Demographic and Democratic Transition*. In. *Population and Development Review*. 38: 83-102. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2013.00553.x>.

MADSEN, E. 2014. *What Can Demography Tell Us About the Advent of Democracy?* [online]. 2014, [cit. 17-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.newsecuritybeat.org/2014/04/demography-democracy/>.

ŠUICA, D. 2020. *Demographic Change in the EU: A Threat to Democracy?* [online]. 2020, [cit. 20-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.epc.eu/en/Publications/Demographic-Change-in-the-EU-A-Threat-to-Democracy~356204>.

VELIŠIĆ, M. 2008. *e-Demokracia na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky. 2008, s. 4, ISBN 978-80-89345-02-1.

WILSON, B. and DYSON, T. 2016. *Democracy and the demographic*

transition. *Democratization*, ISSN 1351-0347, 2016, 24(4), p.594–612.

Kontaktná adresa

Mgr. Tomáš Jančí
Katedra politických vied, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava, 917 01
Slovenská republika
email: janci1@ucm.sk

PRÍSTUP EU K DEMOGRAFICKEJ KRÍZE V KONTEXTE VZDELÁVANIA A PRÁCE S MLÁDEŽOU

THE EU'S APPROACH TO THE DEMOGRAPHIC CRISIS IN THE CONTEXT OF EDUCATION AND YOUTH WORK

Monika KMEŤOVÁ

Katedra politických vied, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Dlhodobá demografická kríza znižuje možnosti naplňania kapacít zamestnanosti a negatívne ovplyvňuje ekonomické vyhladky jednotlivých krajín naplňovať svoje sociálne záväzky v dostatočnej miere. Je preto nesmierne dôležité podchytiť mladých ľudí už v ich školskom veku a poskytnúť im dostatočnú odbornú aj teoretickú prípravu, aby po dokončení štúdia boli pripravení na pracovný život a nemali problém sa uplatniť na trhu práce. Vzdelávanie je jedna z politik, v ktorých majú členské štáty výlučnú právomoc, EU sa však snaží aktívne podporovať a motivovať jednotlivé štáty ako aj neziskové organizácie, medzinárodné inštitúcie a ďalších aktérov, aby poskytovali široké možnosti rozvoja mäkkých aj tvrdých zručností pre mládežníkov a pomáhali im tak nie len v samotnom uplatnení ale aj v kariérnom raste. Projekty ako Erasmus+ môžu zároveň pomôcť národným vládam pri vytváraní takých sociálnych politik, ktoré by reflektovali na aktuálne potreby spoločnosti a tiež dokázali podporiť rast a vyššiu mieru zamestnanosti populácie. Príspevok skúma do akej miery využíva Slovensko tieto možnosti a aká je ich efektívnosť.

Kľúčové slová: demografická kríza, mládež, vzdelávanie, brain drain, práca s mládežou.

Abstract

The long-term demographic crisis reduces the chances of fulfilling employment capacities and negatively affects the economic prospects of individual countries to fulfill their social obligations to a sufficient extent. It is therefore extremely important to support young people at their school age and to provide them with sufficient practical and theoretical training so they are ready for working life after graduation and have no problem finding a job. Education is one of the policies in which the Member States have exclusive competence, but the EU seeks to actively support and motivate individual states as well as non-profit organizations, international institutions and other actors, to provide a wide range of opportunities for soft and hard skills for young people, not only in the successful application for job itself but also in career growth. At the same time, projects such as Erasmus+ can help national governments to develop social policies that reflect the current needs of society and also support growth and higher employment rates. The paper examines the extent to which Slovakia uses these opportunities and what is their effectiveness.

Keywords: demographic crisis, youth, education, brain drain, youth work.

ÚVOD

Demografická kríza nie je už len jedným z potenciálnych negatívnych scenárov budúcnosti. Demografickú krízu zažívame už niekoľko rokov po celom svete. Podľa dostupných údajov a prepočtov máme už teraz dočinenie s prestarnutím obyvateľstva, teda stavom keď je počet starších ľudí vyšší ako počet mladých. Podľa informácií publikovaných Organizáciou Spojených národov pre rodovú rovnosť a posilnenie postavenia žien v spoločnosti existuje predpoklad, že medzi rokmi 2013 až 2050 situácia vyeskaluje natoľko, že počet osôb nad 60 rokov bude dvojnásobný oproti mladým ľuďom do 30 rokov. Už v roku 2015 sa odhadovalo, že v roku 2020 po prvý krát v histórii prevýši počet osôb nad 60 rokov počet mladších detí než 5 rokov (UN WOMEN, 2015).

Práve to je jeden z dôvodov prečo je kľúčové podchytiť mladých ľudí už v rannom veku, zamerať na túto skupinu obyvateľstva efektívne svoje politiky a pomôcť študentom vykročiť do dospelého života pripraveným kompetenčne, odborne ale aj osobnostne. Jedným z problémov v tomto kontexte je aj tzv. odliv mozgov, s ktorým sa stretávame v mnohých európskych krajinách. Znamená to, že mladí ľudia, ktorí sú šikovní, cestujú za štúdiom alebo prácou do zahraničia a väčšinou sa už do svojej rodnej krajiny nevrátia. Jednou z takýchto krajín je aj Slovensko, kde sme roky svedkami toho, že študenti . Štát tak prichádza o šikovných a kvalifikovaných pracovníkov. To môže následne vytvárať značné rozdiely medzi krajinami.

V tomto príspevku sa preto zameriame na to, ako k mládeži pristupuje Európska únia, svojimi politikami, nastavením aj inštitucionálnym zabezpečením. Pozrieme sa tiež, ako v tejto oblasti využíva svoje možnosti Slovensko ako krajina a skúsime to porovnať.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Zber dát sme uskutočnili syntézou z rôznych prieskumov, analýz a dostupných štatistík z oficiálnych medzinárodných inštitúcií ako napríklad Eurobarometer, researchyouth.com, a podobne, ale zároveň sme čerpali aj z verejne dostupných informácií na webových stránkach jednotlivých inštitúcií, organizácií, rovnako sme použili aj odborné texty a publikácie iných autorov, ktorí sa problematike už venovali.

Za hlavnú výskumnú metódu môžeme považovať metódu analýzy, prostredníctvom ktorej sme spracovávali nadobudnuté informácie. Podpornou metódou bola metóda komparácie, ktorú sme sa snažili použiť na porovnanie stavu na Slovensku s prístupom a stavom na úrovni Európskej únie.

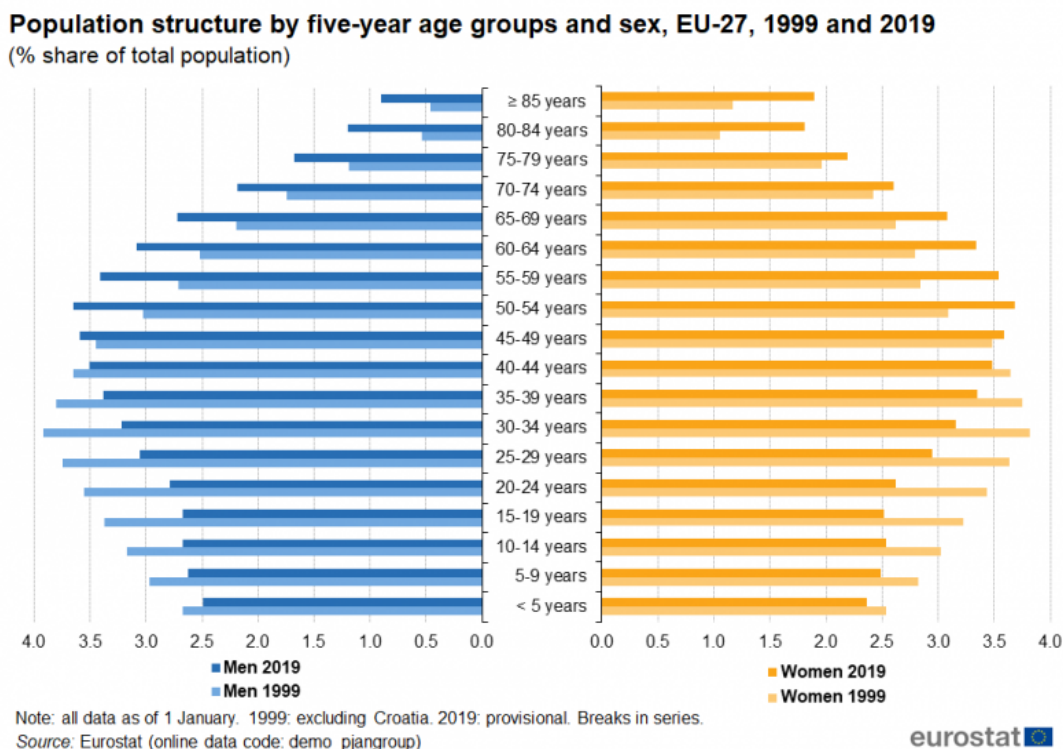
1 DEMOGRAFICKÁ KRÍZA V KONTEXTE MLÁDEŽE

Demografický problém neobchádza ani Európu. Európska mládež má

dokonca, čo sa týka migrácie, niekoľko veľmi výrazných výhod oproti mládežníkom na iných svetových kontinentoch – 4 európske slobody totižto zaručujú všetkým Európanom, vrátane mládežníkov, že sa môžu slobodne pohybovať po priestore EU, môžu študovať, v ktorejkoľvek členskej krajine, ale aj bezproblémovo pracovať v ktorejkoľvek krajine. Ich pohybu naprieč krajinami teda nič nestojí v ceste. Malo by byť prioritou udržať šikovných mladých ľudí v Európe a podporiť ich pri ich vstupe do dospeláckeho života. Preto je kľúčové aby jednotlivé štáty, ale aj Európska únia ako celok, zaujali jasný postoj a čelili dôsledkom, ktoré hrozia, s vopred pripraveným plánom a jasným postupom. Oblasť mládeže je jednou z najkľúčovejších skupín, ktorá celú demografickú krízu vlastne spôsobuje, ale zároveň ju môže aj zvrátiť. Otázky v oblastiach zakladania si nových rodín, či odchodu z domovskej krajiny, bez návratu späť, sú kľúčovými v demografickej kríze, ktorej momentálne čelíme. Ak budú mladí len odchádzať, bez návratu naspäť, naša spoločnosť bude nezvratne posúvať svoju krivku priemerného veku obyvateľa vyššie a vyššie.

Najvýraznejšie prestarnutie obyvateľstva pozorujeme v tých najrozvinutejších krajinách. Už v 50-tých rokoch minulého storočia bolo starnutie obyvateľstva v týchto krajinách značné, podiel obyvateľstva nad 65 rokov bol na úrovni zhruba 8% a podiel mládeže klesal z 30 na 27%. V priebehu nasledujúcich 50 rokov sa podiel detí a mládeže znížil na 17% a podiel starších obyvateľov naopak vzrástol na 15%. Tento trend aj naďalej pokračuje a v súčasnosti je to práve Európa, ktorá je najprestarnutejším regiónom sveta - s pomerom seniorov, ktorý činí 16% celkového obyvateľstva. Zároveň vyhlíadky do roku 2050 prognózujú, že v tom čase podiel seniorov 2-násobne preváži podiel mladých ľudí do 15 rokov (Mašková, 2009).

Obrázok 1: Zmena demografickej krivky medzi rokmi 1999 až 2019

Zdroj: Eurostat, 2020

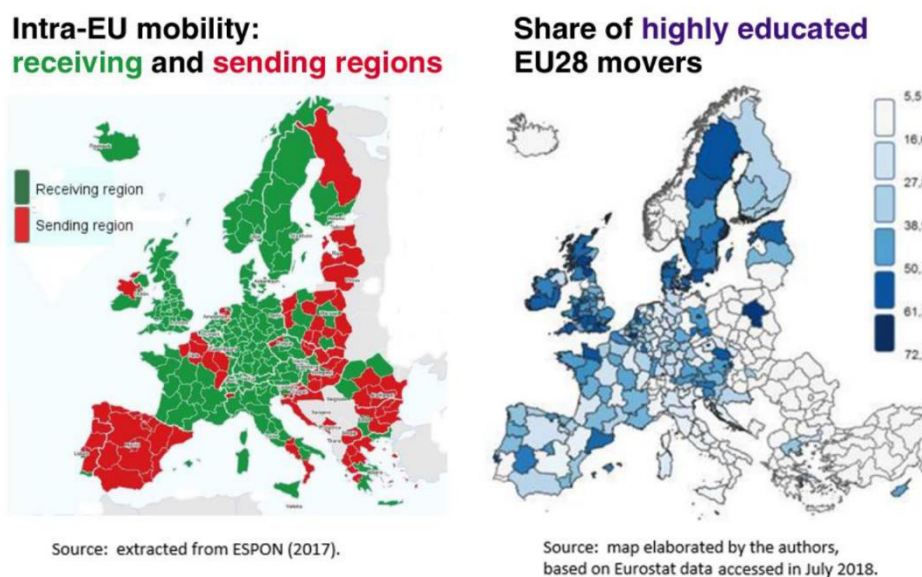
Ako znázorňuje graf vyššie, demografické rozloženie sa za posledných 30 rokov výrazne zmenilo a zatiaľ čo v roku 1999 boli aj medzi mužmi aj medzi ženami najpočetnejšou skupinou v EÚ ľudia od 25 do 39 rokov, v roku 2019 sa to už výrazne posunulo a najpočetnejšou skupinou tvorili ľudia od 45 do 59 rokov. Zaujímavé je tiež pozrieť sa na horné priečky grafu, zatiaľ čo v minulosti tvorili obyvatelia nad 80 rokov u mužov zhruba 0,5 percenta populácie a u žien v tomto veku približne 1 percento, v súčasnosti sa počet takýchto obyvateľov približne zdvojnásobil (Eurostat, 2020). To dosvedčuje fakt, že populácia sa vyvíja, ľudia sa dožívajú vyššieho veku a to prispieva k prestarievaniu populácie.

Jednou z hlavných skupín, ktoré sú považované za ohrozené demografickými zmenami a sociálnym vylúčením, a preto sú v politikách a plánoch EÚ najzraniteľnejšie, sú mladí ľudia. Podľa Moroa a spol. (2021) sa táto skupina ľudí sa často považuje za osoby, ktoré trpia vnútornou „inherentnou zraniteľnosťou“ súvisiacou s ich fázou životného procesu, čo sa odráža v ťažkostiach, ktoré zažívajú pri uplatňovaní svojich práv. V skutočnosti je v čoraz zložitejších kontextoch prechod do dospelosti kritickou fázou spojenou najmä s výzvou čeliť pracovnej nestabilite spolu s opatrovateľskými povinnosťami, najmä vo fáze budovania rodiny. Najmä mladí ľudia sú vystavení riziku, že prežijú dlhé obdobia zraniteľnosti, kým budú môcť pristupovať k zodpovednostiam v dospelosti, či už sú na pracovisku, v rodine alebo v spoločnosti. Zraniteľnosť tejto skupiny sa odráža najmä v troch dimenziách inšpirovaných Castelom a Silverom, ktorí ich definujú na 1. spoločensko-politický život, 2. kultúrny život a 3. ekonomickú prácu (Moro, Maiztegui-Oñate, Solabarrieta, 2021).

V úvode príspevku spomíname odliv mozgov, ktorý síce nie je novým fenoménom, no v súčasnej dobe sú jeho dôsledky najzásadnejšie. Spôsobujú totiž veľké rozdiely medzi krajinami, ohrozuje budúcnosť menších krajín, a najčastejšie majú s odlivom mozgov problém post-sovietske krajiny.

Na obrázkoch nižšie možno vidieť krajiny, ktoré sa dajú označiť za vysielajúce, tie sú znázornené červenou farbou a prijímajúce, do ktorých naopak študenti prichádzajú za lepším vzdelaním či prácou, tie znázorňujú krajiny sfarbené do zelena. Druhá mapa ukazuje regionálne rozdiely v pomere prítomnosti vysoko kvalifikovaných osôb, ktoré sa presúvajú za prácou alebo vzdelaním. Z uvedených je možné konštatovať, že Slovensko je v európskom regióne jednou z vysielajúcich krajín a v pomere vysokokvalifikovaných osôb je na chvoste, jedine Bratislavský región disponuje percentuálnym zastúpením kvalifikovaných pracovníkov nad 70%, pričom ostatné regióny štátu sa pohybujú na úrovni 5% a nižšie (Cavalini, 2018).

Obrázok 2: Mapa vľavo – prijímajúce vs. vysielajúce štáty. Mapa vpravo – podiel vysokokvalifikovaných pracovníkov v rámci migrácie európskymi regiónmi

Zdroj: Cavalini, 2018

2 EURÓPSKA ÚNIA A MLÁDEŽ

Európska únia sama o sebe uznáva, že mládež je špecifická skupina občanov, ktorá sa vyznačuje osobitnými charakteristikami a tým pádom si zároveň vyžaduje aj špecifický prístup. Mladí dospelávajúci ľudia sa učia preberať kontrolu nad svojim životom, zapájať sa do verejného diania a podporovať sa navzájom. Prechádzajú životnými fázami ako je vzdelávací proces v škole, následne hľadanie si prvého zamestnania, osamostatňovanie sa od rodičov, vytvárajú si partnerstvá a zakladajú rodiny. S týmto všetkým je prepojená určitá neistota, ktorá vyplýva z neustále sa meniaceho a vyvíjajúceho sa sveta v dôsledku globalizácie, klimatickej zmeny, technologického progresu, demografických ale aj sociálno-ekonomických zmien. Všetko toto je sprevádzané kultúrno-politickými javmi ako je populizmus, diskriminácia, sociálne vylúčenie, ale aj šírenie dezinformácií a falošných správ. Od roku 2002 preto EÚ rozvíja osobitú politiku mládeže založenú na zásadách aktívnej účasti a rovnakého prístupu k príležitostiam v oblastiach ako je vzdelávanie, odborná príprava alebo zamestnanosť.

V tomto kontexte EU pamätá aj na oblasť mládeže ohrozenú marginalizáciou na základe rôznych druhov diskriminácie, ktorá môže byť založená na etnickom pôvode, pohlaví, sexuálnej orientácii, zdravotnom postihnutí, náboženstve či politických názoroch. Takáto mládež, ktorá už sama o sebe bojuje s nevýhodami je všeobecne menej aktívna aj vo verejnom živote a má menšiu dôveru v inštitúcie, čo sa prehlbuje do ďalších problémov v spojitosti s aktívnym občianstvom. Naopak, aby mladí ľudia mohli plnohodnotne plniť svoju úlohu v spoločnosti sa EU snaží

dostatočne reflektovať na ich túžby, kreativitu, talent a dostatočne zohľadňovať ich potreby. A pretože aktuálna generácia mladých ľudí je zároveň aj historicky najviac vzdelaná, EU musí adaptovať svoj prístup aj v tomto ohľade a prispôbiť svoju komunikáciu a sprostredkovanie možností.

Práve z týchto dôvodov vznikla Stratégia Európskej únie pre mládež na roky 2019 – 2027. Tento strategický dokument sa snaží reflektovať na aktuálnosť dnešnej doby a zapájať do riešenia problémov mladých ľudí aj členské štáty, ďalšie medzinárodné inštitúcie, ale aj miestne a regionálne orgány, rady mládeže, mládežnícke parlamenty a podobne. Stratégia vytyčuje niekoľko cieľov, ako napríklad: - vybaviť mladých ľudí životnými zručnosťami, tak aby dokázali čeliť meniacemu sa svetu - podporovať mladých ľudí v tom, aby sa stali aktívnymi občanmi, činiteľmi solidarity a širitel'mi pozitívnej zmeny inšpirovanej hodnotami EÚ a európskou identitou, - zlepšiť politické rozhodovanie v kontexte vplyvu mladých ľudí vo všetkých odvetviach (zamestnanie, vzdelávanie, zdravie a sociálne začlenenie), - prispieť k odstráneniu chudoby mládeže a všetkých foriem diskriminácie a podporovať sociálne začlenenie mladých ľudí (EÚ Stratégia pre mládež, 2018).

2.1 Príležitosti a možnosti, ktoré Európska únia sprostredkúva

2.1.1 Program Erasmus+

Kľúčovým nástrojom EU v podpore mládeže a ich prípravy na život je program Erasmus+. Cieľom programu Erasmus+ je zlepšiť zručnosti a zamestnateľnosť mladých ľudí a modernizovať vzdelávanie, odbornú prípravu a prácu s mládežou. Na aktuálne 7 ročné programové obdobie sa vyčlenilo viac ako 28 miliárd EUR, čo predstavuje viac ako dvojnásobný nárast (v porovnaní s objemom výdavkov v predošlom programovom období), čo je dôkazom toho, že Európska únia myslí svoj záväzok investovať do týchto oblastí vážne (Európska komisia, 2022). Prostredníctvom Erasmu môžu mladí ľudia absolvovať mládežnícke výmeny alebo tréningy v zahraničí, spolu so zahraničnými partnermi môžu rozvinúť strategické spolupráce, ktorých cieľom by malo byť zlepšenie aktuálneho stavu v rôznych oblastiach dotýkajúcich sa mládeže, ďalej môžu mládežníci do 30 rokov absolvovať dobrovoľnícku službu v krajinách EU ale aj mimo nej, môžu vycestovať na tzv. job shadowing (nazeranie na výkon zvolenej profesie profesionálom) alebo zrealizovať vlastný lokálny solidárny projekt, ktorý by mal pomôcť ich komunite. Ponuka možností v rámci Erasmu je široká a stále sa vyvíja. V minulosti bolo programu vyčítané, že nie je dostatočne inkluzívny a podporuje iba tých, ktorí už tak majú dostatočné možnosti na sebarozvoj. Po novom je teda jednou z kľúčových priorít Erasmu byť inkluzívnejší a ponúknuť také možnosti, aby ich mohli využiť aj mladí ľudia na okraji spoločnosti. Ďalšími troma prioritami na toto programové obdobie je digitalizácia, environmentálny rozmer a potreba priblížiť sa mladým. Dodnes využilo možnosti programu Erasmus+ viac ako 9 miliónov Európanov a keďže EU venuje tejto oblasti značnú pozornosť existuje predpoklad, že snaha zlepšovať jeho

fungovanie pritiahne mnoho ďalších mladých ľudí k využitiu širokej ponuky možností, vďaka ktorým sa môžu zlepšovať v osobnom aj profesnom živote (Európska Komisia, 2022).

2.1.2 Prínos programu Erasmus pre mládež

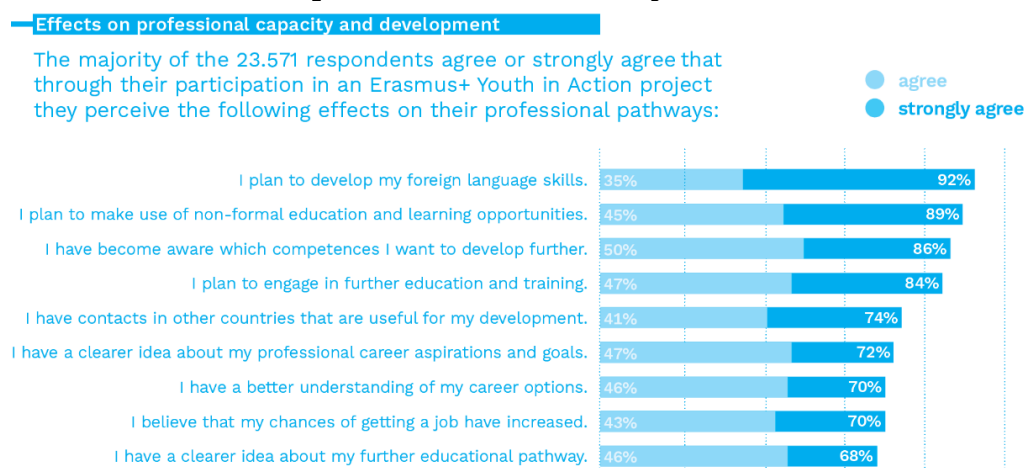
Od vzniku Erasmu ako takého jeho možnosti využili státisíce Európanov na projekty a mobility nie len v Európe, ale aj v ďalších pridružených krajinách po celom svete. Nasledujúce grafy znázorňujú výstupy prieskumu, ktorý urobil inštitút RAY (Research-based Analysis and Monitoring of European Youth Programmes) medzi rokmi 2017 a 2018, na vzorke viac ako 23 tisíc mládežníkov, ktorý absolvovali niektorú z aktivít v rámci Erasmu.

Obrázok 3: Kompetencie nadobudnuté absolventmi Erasmu v oblasti osobného rozvoja

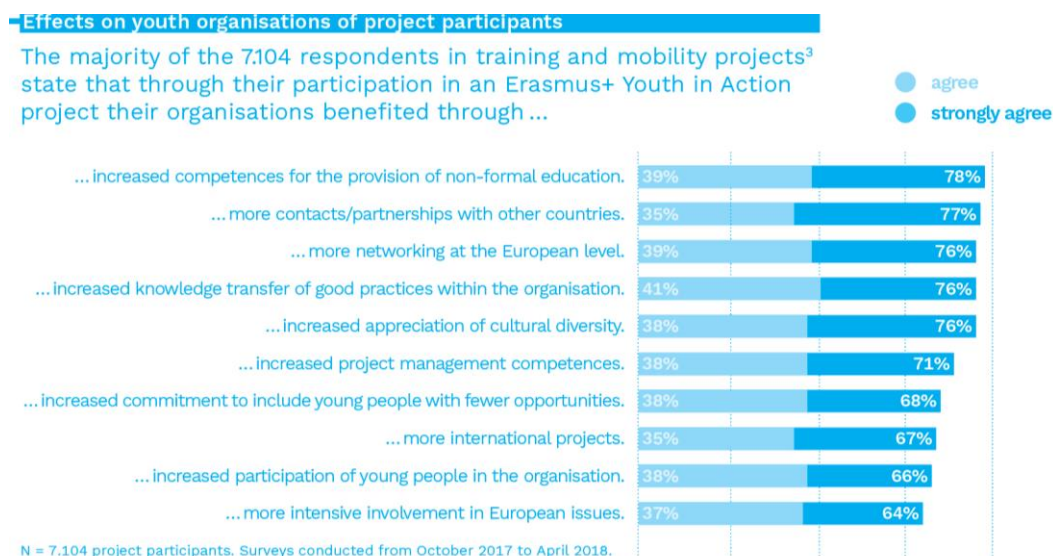
Zdroj: researchyouth.net, 2021

Obrázok 4: Kompetencie nadobudnuté absolventmi Erasmu v oblasti profesionálneho rozvoja

Zdroj: researchyouth.net, 2021

Obrázok 5: Kompetencie nadobudnuté organizáciami zapojenými do Erasmu

Zdroj: researchyouth.net, 2021

Na stránke portálu Research Youth je k dispozícii mnoho ďalších výsledkov výskumov nie len mládežníkov, ale aj mládežníckych organizácií, či ľudí pracujúcich s mladými. Z výsledkov vyplýva, že mladí ľudia vďaka participácii na mobilitách projektu Erasmu+ (v akejkoľvek forme) uznávajú, že sú napríklad lepší v zvládaní každodenných situácií, sú sebaistejší, lepšie vedia odhadnúť svoje silné a slabé stránky, sú viac empatickí voči ostatným, ale taktiež zistili, že potrebujú a plánujú rozvíjať svoje jazykové zručnosti, chcú ďalej využívať ponuky neformálneho vzdelávania a zahraničných skúsenosti na svoj sebarozvoj, získali mnoho cenných zahraničných kontaktov, posilnilo sa v nich oceňovanie kultúrnej diverzity a mnoho ďalšieho. V zásade môžeme teda povedať, že z výsledkov výskumov, ktoré RAY urobil v rámci Erasmus+ je zjavné, že výrazne pomáha mladým ľuďom rozvíjať najmä ich mäkké zručnosti a zvyšovať tak možnosť ich uplatnenia v živote.

2.2 Inštitúcie EU venujúce sa mládeži

SALTO-YOUTH je sieť siedmich informačných centier, ktoré pracujú na prioritných európskych oblastiach v oblasti mládeže. Ako súčasť Školiacej stratégie Európskej komisie poskytuje SALTO-YOUTH zdroje neformálneho vzdelávania pre pracovníkov s mládežou a mládežníckych lídrov a organizuje školenia a aktivity na nadväzovanie kontaktov na podporu organizácií a národných agentúr v rámci programu Európskej komisie Erasmus+ Youth program, Európsky zbor solidarity a ďalšie (salto-youth.net, 2022).

Európsky mládežnícky portál (European Youth Portal, 2022) je platforma EU, ktorá prehľadne sumarizuje ponuky pre mládež, ktoré môžu využívať obyvatelia všetkých členských štátov. Nejedná sa len o mobility cez program Erasmus+, ale aj ďalšie rôzne ponuky v oblasti dobrovoľníctva, pracovných príležitostí, či cestovania.

Rada Európskej únie má samostatnú divíziu venovanú mládežníckej

participácii, v rámci ktorej vypracúva svoje štúdie, robí prieskumy, zasadá, organizuje brífingy, nastavuje svoje vlastné ciele a stratégiu v oblasti mládeže a podobne.

ERYICA, alebo Európske mládežnícke informačné a konzultačné centrum, je nezávislá európska organizácia zložená z národných a regionálnych orgánov a sietí pre koordináciu informácií pre mládež. Pracuje na zintenzívnení európskej a medzinárodnej spolupráce v oblasti informačnej práce a služieb pre mládež. Rozvíja, podporuje a presadzuje kvalitnú všeobecnú informačnú politiku a prax pre mládež na všetkých úrovniach s cieľom uspokojiť informačné potreby mladých ľudí a uplatňovať princípy Európskej charty informácií pre mládež. Cieľom ERYICA je presadzovať právo mladých ľudí na úplné a spoľahlivé informácie, ktoré im pomáhajú robiť rozhodnutia, ktorým v živote čelia, a ktoré podporujú ich autonómiu, schopnosť kriticky myslieť a aktívnu účasť v spoločnosti (Eryica.org, 2022).

3 SLOVENSKO A SÚČASNÝ STAV V PODPORE MLÁDEŽE

Slovensko je aktívne zapojené do programu Erasmus+ už od roku 1998, kedy slovenské univerzity vyslali prvých študentov na zahraničné študijné mobility. Odvtedy je aktívnym členom nie len vo vysielacích procesoch v rámci rôznych mobilít a projektov, ale aj prijacím. Do dnes sa Slováci aktívne zúčastnili na takmer 10 tisíc projektoch doma i v zahraničí, na ktorých sa zúčastnili buď participačne alebo organizačne. Údaje dostupné z verejne prístupných zdrojov hovoria, že do roku 2018 využilo programy Erasmu približne 108 tisíc Slovákov. Za programové obdobie v rokoch 2014 až 2020 sa na Slovensku uskutočnilo necelých 2 tisíc projektov zrealizovanej z programovej schémy Erasmus+ na podporu a rozvoj mládeže. Do roku 2019 Slovensko vyslalo na zahraničné štúdium približne 25 tisíc študentov (Euractiv, 2019) Je teda evidentné, že sme ako krajina sa aktívne zapájame a využívame možnosti, ktoré EU prostredníctvom Erasmu ponúka.

Treba však konštatovať, že na Slovensku momentálne nemáme žiadnu koncepciu práce s mládežou, alebo vládnu stratégiu pre postup rozvoja mládeže. Takýto dokument tu síce dlhodobo figuruje, no posledný stratil platnosť v roku 2020. Aktuálne je koniec roka 2021 a na Slovensku stále nebol schválený nový dokument, ktorý by bol pokračovaním predchádzajúceho programového obdobia 2014 až 2021.

Podobne u nás je to aj s mládežníckymi inštitúciami a štátnymi orgánmi, ktoré by sa mládeži ako takej venovali. V súčasnosti u nás funguje iba jediný inštitút, ktorý na tomto poli figuruje, a je ním Iuventa, Slovenský inštitút mládeže, čo je vlastne štátna inštitúcia, priamo riadená Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu SR. Jej predmetom činnosti je práca s mládežou mimo školy a rodiny a mládežnícka politika na Slovensku aj mimo neho. Cieľom jej aktivít implementácia štátnej politiky voči deťom a mládeži.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Náš príspevok analyzuje a sumarizuje prístup Európskej únie a Slovenska k mládeži ako záujmovej skupine v kontexte demografickej krízy. Mládež môže byť považovaná za kľúčového aktéra v boji s demografickou krízou, avšak na to, aby mladí ľudia prichádzali do dospeláckeho života pripravení a kompetenčne vybavení, potrebujú značnú podporu.

Ako sme videli, Európska únia vynakladá značné množstvo námahy aj finančných prostriedkov na podporu mládeže a hľadá rôzne spôsoby ako mladých podporiť na ich ceste k úspešnému životu.

Naopak Slovensko sa potrebuje ešte výrazne posunúť v oblasti prístupu k mládeži ako dôležitému aktérovi, pretože aktuálny stav nie je dostatočný. Chýbajú inštitúcie, chýbajú nástroje, mládež nie je informovaná o svojich možnostiach rozvoja.

ZÁVER

Záverom môžeme hodnotiť, že na Slovensku dlhodobo chýba vnímanie oblasti mládeže ako priority v rámci politického fungovania. Potvrďuje to aj história a vývoj ministerstva školstva, nedostatočné financovanie školstva ako takého, absencia oddelenia alebo úradu venujúceho sa výlučne mládeži ako osobitnej skupiny, mimo formálneho vzdelávacieho spektra, v rámci ministerstva školstva či nízka podpora neziskových organizácií venujúcich sa podpore a rozvoju mládeže.

Slovensko je jedna z krajín, ktorej sa výrazne dotýka fenomén „odlivu mozgov“, je preto kľúčové aby zameralo svoju pozornosť na podporu rozvoja mládeže v ich odbornom aj osobnom raste a spolupodielalo sa na vytváraní takých podmienok, aby mladí ľudia neodchádzali za lepším životom za hranice, ale aby boli schopní taký život si vytvoriť doma.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BOC, E. 2020. *Brain Drain in the EU: Local and Regional Public Policies & Good Practices*.

Faculty of Political, Administrative and Communication Sciences, Babeş-Bolyai University. | Cluj: Romania. 2020. [online.] Dostupné na:

<https://www.espon.eu/sites/default/files/attachments/3%20Emil%20Boc%20Brain%20Drain%20in%20the%20EU.pdf>.

DRAPÁKOVÁ, D., GEIST, R. 2019. Vďaka Erasmus+ bolo v zahraničí 25 tisíc Slovákov.

Euractiv SK.[online.] Dostupné na:<

<https://euractiv.sk/section/spolocnost/infographic/vdaka-erasmus-bolo-v-zahranici-25-000-slovakov/>>.

EUROSTAT, 2020. *Population structure by five-year age groups and sex, EU-27, 1 January 1999 and 2019 (% share of total population)* . [online.] Dostupné na:<[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_structure_by_five-year_age_groups_and_sex,_EU-27,_1_January_1999_and_2019_\(%25_share_of_total_population\)_BYIE20.png](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Population_structure_by_five-year_age_groups_and_sex,_EU-27,_1_January_1999_and_2019_(%25_share_of_total_population)_BYIE20.png)>.

EÚ STRATÉGIA PRE MLÁDEŽ, 2018. [online.] Dostupné na:<https://europa.eu/youth/strategy_sk>.

EURÓPSKA KOMISIA, 2022. *Projekt Erasmus+*. [online.] Dostupné na:<<https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sk/o-programe-erasmus/co-je-erasmus>>.

EUROPEAN YOUTH PORTAL, 2022. [online.] Dostupné na:<https://europa.eu/youth/home_en>.

ERASMUSPLUS.SK, 2021. *Schválené projekty vo všetkých sektoroch v rokoch 2014 – 2020*. [online.] Dostupné na:<<https://archiv.erasmusplus.sk/index.php?sw=1100&priznak=1>>.

ERYICA.ORG, 2022. [online.] Dostupné na: <<https://www.eryica.org/eryica>>.

KOSTELECKÁ, Y. a kol. 2008. *How to turn brain drain into brain gain. Policies to support return of researchers and scientist to their home countries*. Praha: Institute of Sociology AS CR. 2008. 101 s. ISBN: 978-80-7330-148-4.

LUTZ, W., AMRAN, G., BELANGER, A., a kol. 2019. *Demographic Scenarios for the EU*. Publications Office of the European Union: Luxembourg. 2019. ISBN 978-92-76-03215-1.

MAŠKOVÁ, M. 2009. Problémy s demografickým starnutím. In *Demografie (ne jen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2009. 3.vydanie. ISBN: 978-80-7419-012-4. s.214 – 226.

MORO, A., MAIZTEGUI-OÑATE, C., SOLABARRIETA, J. 2021. *Vulnerability among European Youth: A Proposal for a Multidimensional Approach (2013–2017)*. In *Sustainability*. 2021. [online.] Dostupné na:<<https://www.mdpi.com/2071-1050/13/16/9252>>.

MF SR, 2018. *Odliv mozgov po slovensky (január 2017)*. [online.] Dostupné na:<<https://www.mfsr.sk/sk/media/komentare-ifp-uhp/odliv-mozgov-po-slovensky-januar-2017.html>>.

RESEARCHYOUTH.NET, 2021. *Research-based analysis of European youth*

programmes. [online.] Dostupné na:< <https://www.researchyouth.net/reports/>>.

SALTO-YOUTH.NET, 2022. *About Salto Youth*. [online.] Dostupné na:< <https://www.salto-youth.net/about/>>.

TA3, 2021. *Nastane odliv mozgov? Až 50 percent študentov uvažuje o odchode zo Slovenska*.

[online.] Dostupné na:<<https://www.ta3.com/clanok/205188/nastane-odliv-mozgov-az-50-percent-studentov-uvazuje-o-odchode-zo-slovenska>>.

UN WOMEN, 2015. *Progress of the world's women 2015-2016*. [online.] Dostupné na:<https://progress.unwomen.org/en/2015/pdf/unw_progressreport.pdf>.

UMB, 2018. *30 rokov Erazmu na Slovensku*. [online.] Dostupné na:< <https://www.umb.sk/medzinarodne-vztahy-old/mobility/erasmus/ka1-eurovske-mobility/30-rokov-erazmu-na-slovensku.html>>.

Kontaktná adresa

Mgr. Monika Kmeťová
Katedra politických vied, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava 917 01
Slovensko
email: kmetova3@ucm.sk

VÝZVY DEMOGRAFICKEJ KRÍZY PRE EURÓPSKE ŠTÁTY A ICH NÁRODNÚ IDENTITU

CHALLENGES OF THE DEMOGRAPHIC CRISIS OF EUROPEAN STATES AND THEIR NATIONAL IDENTITIES

Stela OLEJÁROVÁ

Katedra politických vied, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Demografická kríza ovplyvňuje vývoj celosvetovej populácie a výnimkou nie sú ani štáty Európskej únie. Európska únia je v rámci spoločenského vývoja charakteristická dlhším životom, nižšou plodnosťou a vyšším vzdelaním. Demografické výzvy v rámci EÚ ako je starnutie populácie, redukovanie pracovnej sily, viac nepracujúcich závislých na pracujúcej menšine a vysoká emigrácia v niektorých štátoch Európskej únie vyvolávajú otázky: Kto bude v nasledujúcich desaťročiach žiť a pracovať v Európe? Migrácia z tretích krajín do vyludnených regiónov môže byť jedným z riešení ako preklenúť demografickú krízu súčasnosti v Európskej únii. Tá má však vplyv aj na národnú identitu členských štátov. V súčasnosti sa znovu otvára téma dôležitosti národnej identity ako podmienky pre demokratizáciu, stability systému v etnicky rôznorodom prostredí. Národná identita, migračné toky v rámci EÚ a jej demografie neexistujú izolovane a ovplyvňujú trendy v spoločnosti. Koordinované opatrenia založené na medzigeneračnej solidarite a rodovej rovnosti zohľadňujúce národné kultúry a rozdiely v sociálnej politike nám dopomáhajú ku nájdeniu riešenia demografickej výzvy.

Kľúčové slová: demografická kríza, národná identita, Európska únia.

Abstract

The demographic crisis is affecting the development of the world's population and the countries of the European Union are no exception. In the context of social development, the European Union is characterized by a longer life expectancy, lower fertility, and higher education. Demographic challenges within the EU, such as the aging population, reduction of workforce, higher percentage of unemployed dependent on the working minority and high emigration in in some countries in European Union, raise questions: Who will live and work in Europe in the upcoming decades? Migration from third countries to depopulated regions can be one of the solutions to overcome the current demographic crisis in the EU. However, it also affects the national identities of the Member States. Today, the topic of the importance of national identity as a condition for democratization, stability of the system in an ethnically diverse environment is reopening. National identity, migration flows within the EU and its demographics do not exist in isolation and influence trends in society. Coordinated measures based on intergenerational solidarity and gender equality. considering national cultures and differences in social policy, help us to find a solution to demographic challenges.

Keywords: *demographic crisis, national identity, European Union.*

ÚVOD

Demografia predstavuje dôležitý determinant fungovania každého štátu. Ovplyvňuje nie len sociálne aspekty života jedinca ale aj efektívne ekonomické fungovanie štátov a spoločností. Práve 21. storočie je charakteristické demografickou krízou, ktorá ovplyvňuje vyspelé štáty severu, čiže aj štáty Európy. V rámci diskusie ohľadom formovania možných riešení demografickej krízy, vstupuje do povedomia aj rast národnej identity ako determinantu, ktorý dokáže ovplyvňovať snahu o celoplošné riešenie predkladaného problému.

Cieľom predkladaného príspevku je poukázať na koreláciu medzi demografickou krízou, národnou identitou a v rámci medzinárodnej migrácie. Rovnako poukázaním na fakt, že existuje vplyv vnímania vzťahu medzi imigráciou a národnou identitou. A či je strach z imigrácie a jej vplyvu na štruktúru štátu oprávnený?

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Štúdium použitých zdrojov pozostáva zo spracovania doposiaľ použitej publikovanej literatúry, ktorá je dostupná v tlačenej a elektronickej podobe. Jedná sa o literatúru publikovanú v slovenskom, českom a anglickom jazyku.

V príspevku využívame najmä vedecké metódy analýzy, syntézy, dedukcie a indukcie. Analýza dopomohla k pochopeniu príčiny vzniku a priebehu skúmanej udalosti. Syntéza sleduje vzťahy medzi predkladanými faktami a ich tendenciou budúceho vývoja. Indukcia je využívaná pri utváraní všeobecných vedeckých záverov, pričom dedukcia slúži na vyvodzovanie čiastkových záverov.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V súvislosti s predkladanými výsledkami môžeme konštatovať, že existuje priamy vzťah medzi národnou identitou, jej chápaním v rámci štátov v súvislosti s riešením demografickej krízy pomocou inštitútu migrácie.

V rámci diskusie sa účastníci zhodli, že výber témy bol zaujímavý a aktuálne reflektuje tendencie prevládajúce v európskych štátoch. Diskutujúci nemali žiadne zásadné pripomienky, ktoré by priamo ovplyvnili vnímanie predkladanej témy.

1 NÁRODNÁ IDENTITA

Téma národnej identity je znovu otváranou diskusiou ako podmienky pre

demokratizáciu a stabilitu politického systému v etnicky rôznorodom prostredí. Národná identita predstavuje pojem, ktorý je tradične je spájaný s jazykom, históriou, tradíciami a inštitúciami. Je vnímaný ako jeden zo základných črt človeka ako sociálnej bytosti, ktorá je schopná vytvárať sociálne siete, sociálne skupiny, ktoré majú tendenciu prijímať jej normy a hodnoty (Pecníková, 2021). Pojmom identita a identitárna politika sa v rámci sociálnych vied začalo viac venovať až v 50. rokoch 20. storočia (Fukuyama, 2019).

Téma národnej identity patrí v súčasnosti ku pojmom, ktoré sú v rámci sociálnych vied vnímané ako výrazný faktor ovplyvňujúci spoločnosť. Identita občanov reflektuje emocionálny vzťah občanov k politickému systému. Takáto identifikácia s politickým systémom je dôležitým predpokladom stability a legitimity systému (Deutsch, 1961). V rámci politológie existuje veľké množstvo štúdií, ktoré skúmajú národné identity. Dodnes však neexistuje jedna celosvetovo akceptovateľná definícia termínu národnej identity. Vo všeobecnosti však môžeme vnímať tri roviny národnej identity.

Prvou rovinou je individuálna – sociálne psychologická. V rámci danej roviny sa vytvára vzťah medzi jednotlivcom a sociálnou skupinou, s ktorou sa stotožňuje aj napriek tomu, že s ňou nemusí mať vytvorené priame fyzické väzby. V rámci skupiny rastie pocit spolupatričnosti a súhlas s ich fungovaním (Hartlová, Hartl 2010).

Politicko-systémová rovina predstavuje druhú rovinu národnej identity. V rámci nášho výskumu predstavuje najdôležitejšiu rovinu. Táto rovina predstavuje národ, ktorý je súčasťou štátu. Národ nie je nič hmotného, ani reálneho, existuje len v mysliach ľudí. Jedná sa o kolektívnu vôľu byť súčasťou daného etnika (Heywood, 2008). V súčasnosti väčšinu štátov, tvoria národné štáty. Národná identita udržuje národný štát v celku. Pre jeho úspešné fungovanie je nutné aby politická elita, inštitúcie a celá politická komunita zdieľala spoločné hodnoty a komunikovala o rovnakých problémoch (Hartlová, Hartl, 2010). Žiadny národ sa nezaoberá len svojím národným charakterom ale venuje sa aj iným národom, ich charakteru a vplyvu na nich samých. V rámci danej roviny môžeme vnímať vymedzovanie sa voči iným na My a Oni.

V rámci tretej roviny, ideologickej, je s národnou identitou spájaný nacionalizmus a vlastenectvo. Politický charakter nacionalizmu je stredobodom mnohých diskusií. Nemožno ich vnímať len v zmysle agresívnej ideológie ale ako komplexného javu. Ich cieľom je udržať jednotu identity obyvateľstva (Hartlová, Hartl 2010). Každý po svojom uznáva zásadný politický význam národa.

Na záver môžeme konštatovať, že národ bol fakticky prijatý za jedinú legitímnu jednotku politickej vlády, ktoré sú definované ako kombinácia kultúrnych a politických faktorov. Pocity presvedčenia o spolupatričnosti k istému národu a zdieľaniu určitých spoločných znakov, môžu v určitých situáciách pôsobiť ako negatívny fenomén rozvoja dynamickej a modernej spoločnosti.

1.1 Demografická kríza

Aj napriek tomu, že každá spoločnosť prechádza transformáciou a spoločenské zmeny sú nevyhnutné, stále môžu byť náročné na spracovanie. V rámci dvadsiateho storočia viacero štátov v Európe zažilo premenu z agrárnej spoločnosti na industriálnu. Industrializácia nie len že podporila lepší ekonomický rozvoj daných štátov ale spustila aj demografické zmeny a to hlavne znižovanie pôrodnosti a predlžovanie života, tj. znižovanie mortality. Celková modernizácia spoločnosti, nie len v technologickej oblasti ale aj vedeckého pokroku a v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, zapríčinila zmeny v reprodukčnom a rodinnom správaní populácie (Jurčová, 2005).

Posledné desaťročia bola Európa charakteristická populačným rastom, v súčasnosti sa však trend zmenil a vnímame starnutie obyvateľstva, ktoré prerastá do demografickej krízy. Fenomén poklesu pôrodnosti a jeho závažné sociálne dôsledky majú dosah na všetky členské štáty Európy v rôznej miere.

Súčasný trendy naznačujú, že Európania sa dožívajú čoraz vyššieho veku. Informácie o pravdepodobnej budúcej veľkosti a štruktúre populácie, ktorý predstavil Eurostat Population Projects z roku 2010 (EUROPOP 2010), predpokladá dopady na sociálno-ekonomické systémy a jeho príbuzenské štruktúry, ktoré môžu byť v rámci budúce vývoja demografickej výzvy značné.

Za posledných 50 rokov sa u obyvateľov Európy ich stredná dĺžka života pri narodení zvýšila takmer o 10 rokov, čo v priemere predstavovalo u mužov 78 rokov a 84 rokov u žien. Z odhadov vyplýva, že stredná dĺžka života bude aj naďalej rásť, teda u mužov narodených v roku 2070 to bude predstavovať 86 rokov a u žien 90 rokov. V priemere sa predĺži život o 7 rokov. Trendy však rovnako naznačujú, že podiel Európanov na svetovej populácii poklesne, pretože do roku 2070 by mali Európania predstavovať menej ako 4% celosvetového obyvateľstva (Ec.europa.eu, 2020). Takéto postupné znižovanie populácie, môže mať za dôsledok dlhotrvajúce zvyšovanie nákladov na zdravotnú starostlivosť no taktiež predstavuje ohrozenie pracovného trhu a dôchodkových systémov.

Hlavným problémom vyplývajúcim z poklesu obyvateľstva sú vyššie spomínané ekonomické dôsledky. Bohatstvo a nastavený súčasný štandard nie je udržateľný ak nebude podporený rastom ľudského kapitálu, ktorý by dokázal kryť financovanie nárokov starnúcej populácie na kvalitné zdravotníctvo a akceptovateľný životný štandard aj v poproduktívnom veku. Starnutie obyvateľstva povedie ku stagnácii hospodárstva, k poklesu HDP a kríze európskeho sociálneho štátu (Cohen, 2007). Index ekonomickej závislosti starých ľudí sa takmer zdvojnásobí. Index predstavuje koľko ľudí vo veku nad 65 rokov pripadá na ľudí vo veku 15 až 64 rokov. V roku 2018 hodnota indexu bola 30%, no do roku 2060 sa v celej EÚ zvýši tento index na 52.5%. V realite to predstavuje, že kým dnes pripadajú na jednu starú osobu štyria ekonomicky aktívni Európania, v roku 2060 to budú už len dvaja (Stabilita.sk, 2018).

Efektívny ekonomický pomer závislosti starých ľudí s počtom zamestnaných Európanov patrí rovnako ako index ekonomickej závislosti starých patrí medzi ďalšie dôležité ukazovatele negatívneho dopadu demografického poklesu na

ekonomický vývoj v EÚ. Aktuálne tento priemer sa pohybuje v hodnote 42% a do roku 2060 sa zvýši na 72%, čo predstavuje nárast o 30 percent. Táto výrazná zmena bude mať za dôsledok výrazné problémy v dôchodkových systémoch krajín EÚ, ktoré naďalej fungujú na Bismarckovom modeli, nazývaný taktiež aj PAYGO, ktorý neráta s terajším trendom predlžovania veku dožitia, nízkou pôrodnosťou no zachovanou dĺžkou aktívneho pracovného života (Bencout, 2019).

Zmeny vekovej štruktúry obyvateľstva predstavujú výzvu najmä v oblasti tvorby stratégií a účinnej adaptácie úspešných politík v ekonomickej a sociálnej oblasti. Názory na riešenie krízy sa však diametrálne líšia. V zásade sa objavujú tri riešenia tejto krízy. Predlžovanie veku odchodu do dôchodku, presadzovanie prenatálnej politiky, ktorá by však bola v protiklade s niekoľkoročným úsilím EÚ zrovnoprávniť ženy a mužov v oblasti pracovnej kariéry a imigrácia, ktorá by zvýšila počet obyvateľov Európy. Všetky tri riešenia vyvolávajú u obyvateľov zmiešané pocity. Túžba po zvyšovaní voľného času, snaha po zrovnoprávnení či koľko a akých migrantov prijať, sú najčastejšie otázky, ktoré zásadne ovplyvňujú názory nie len laickej verejnosti ale aj politickej elity.

1.2 Riešenie demografickej krízy

V našom príspevku sme sa zamerali na riešenie demografickej krízy vo forme imigrácie a jej vnímaní v rámci vzťahu s národnou identitou. Chápeme imigráciu vo forme medzinárodnej, externej imigrácie, a teda migráciu zo štátu do štátu. Zatiaľ čo jedna strana je presvedčená o tom, že imigrácia dokáže priebeh krízy vyriešiť, druhá strana je diametrálne proti. Z historickej perspektívy pozitívne alebo negatívne migračné toky mali tendenciu zoslabovať alebo zintenzívňovať procesy starnutia krajín.

Tradičný strach z imigrácie vyplýva z predpokladu, že veľké imigračné vlny môžu poškodiť politickú, kultúrnu, sociálnu, ekonomickú, environmentálnu a bezpečnostnú homogenitu štátov, ktoré sú nimi zasiahnuté. Kultúrna odlišnosť a príslušnosť v rámci odlišnej národnej identity je najčastejšie presadzovaným argumentom prečo imigrácia nie je riešením demografickej krízy v hospodársky vyspelých štátoch, najmä z toho dôvodu, že kumulovanie migrantov v rámci národného štátu vytvára obavy z neúspešnej integrácie do spoločnosti, čo bude mať za dôsledok postupnú zmenu štruktúry krajiny, ktorá ich absorbuje. Z tejto obavy vstávajú dôležité otázky. Aký vplyv má národná identita na prístup k imigrácii a je strach z imigrácie a jej vplyvu na štruktúru štátu oprávnený?

Faktom zostáva, že spolužitie imigrantov a pôvodného obyvateľstva vyvoláva konfliktné situácie. Na to aby medzi rôznymi etnickými skupinami vzniklo napätie stačí aby v spoločnosti bolo 10% cudzincov (Soffer, 2008). Postoje Európanov k vplyvu imigrantov na ich spoločnosť sa výrazne líšia od krajiny. Vnímanie pozitívneho alebo negatívneho obrazu migrácie na spoločnosť súvisí s podielom migrantov na celkovej populácii krajiny. Podľa údajov z roku 2017 štáty akými sú Švédsko, Luxembursko a Dánsko vnímajú imigráciu viac pozitívne ako napríklad Maďarsko, Bulharsko a Litva, kde je imigrácia braná ako negatívny faktor

ovplyvňujúci spoločnosť. V rámci daných štátov môžeme vnímať aj výrazný rozdiel v indexe starobnej závislosti, kde najmenej výrazný rozdiel je v Švédsku a Dánsku, kde starnutie populácie podľa projekcie Európskej komisie zmierňuje aj relatívne silná migrácia (Stabilita.sk, 2018).

Národná identita a migračné toky neexistujú izolovane, navzájom sa ovplyvňujú ako aj trendy v spoločnosti. Problémom, ktorému čelíme v súčasnom ponímaní je fakt, že v celej Európe zostáva silná obľúbenosť medzi národnými kultúrnymi identitami a práve táto zotrvačnosť v kombinácii s negatívnym vnímaním Európskej únie ako hlavného riešiteľa migračnej krízy a jej vplyvu na riešenie migrácie popiera logiku adaptácie a zmeny. Vytvára sa priestor pre vznik a vzostup populistických a anti-imigračných politických strán, ktoré stavajú na silnejúcej národnej identite.

Imigrácia je často považovaná za hrozbu, nie len v rámci národnej bezpečnosti, sociálneho štátu a pracovných miest ale aj ako hrozba pre národnú identitu. Podľa eurobarometra z jesene 2019 viac ako tretina Európanov (34%) stále považuje imigráciu za najdôležitejší problém, ktorému EÚ čelí (Eurobarometer, 2019). Imigrácia ako fenomén prináša zmeny v mnohých oblastiach života a prispieva ku vzniku multikultúrnych spoločností. Vystáva teda otázka, či a ak áno, akým spôsobom imigrácia ovplyvňuje občianstvo a národnú identitu. No taktiež či je národná identita determinantom formulovania migračnej politiky.

Pribúdajú dôkazy o tom, že starnúce spoločnosti sú čoraz averznejšie voči otvoreným imigračným politikám a starší ľudia majú systematicky negatívnejšie postoje k imigrantom ako mladší ľudia. Je to paradoxné, keďže práve oni sú skupinou, ktorá má z prisťahovalectva najväčší úžitok. Príkladom môže byť udržateľnejší dôchodkový systém, taktiež fakt, že pracujúci prisťahovalci neohrozujú ich pracovné miesta a prisťahovalci pracujú v službách, ktoré sú na nich často zamerané, ako je napríklad starostlivosť. Takéto negatívne postoje sú spôsobené skôr generačnými rozdielmi než jednoduchým účinkom „starnutia“. Dôvodom takýchto postojov môže byť relatívny nedostatok vystavenia sa imigrantom medzi súčasnými starými generáciami v Európe. Prieskumy naznačujú, že mileniáli a generácia Z majú pozitívnejšie názory na imigráciu ako staršie generácie. Keďže súčasné mladšie generácie sú vystavené väčšiemu prisťahovalectvu, ak si zachovávajú takéto postoje, keď starnú a zaznamenajú nárast ich volebnej moci, môžu podporiť otvorenejšie imigračné politiky. Potom sa môžu lepšie realizovať pozitívne demografické výnosy z prisťahovalectva (PERI, 2020).

Pristupovanie k problematike migrácie cez národnú optiku je dôvodom, prečo demografická kríza zostáva aj naďalej na periférii problémov v mnohých európskych štátov. To aj napriek tomu, že koordinované opatrenia založené na medzigeneračnej solidarite a rodovej rovnosti zohľadňujúce národné kultúry a rozdiely v sociálnej politike, by mohli predstavovať krok ku čiastočnému riešeniu demografickej krízy.

ZÁVER

Silný prejav nacionalizmu, silného vlastenectva a obrany národných hodnôt a identít bude v súčasnom dianí pôsobiť aj naďalej. Migrácia nepredstavuje jediné možné riešenie demografickej krízy ale je jednou z mnohých faktorov, ktoré dokážu zabezpečiť stabilitu a rast populácie vo vyspelých štátoch Európy. Presadzovanie perspektívnych imigračných politík, ktoré umožňujú väčší počet migrantov, postavených na princípe zachovania národných identít európskych štátov a multikultúrnych spoločností založených na demokratických hodnotách dokážu ovplyvniť demografickú dilemu, ktorej sme vystavený. Krátkodobé kalkulácie politických nákladov pôsobia negatívne a ovplyvňujú negatívnu populačnú zmenu. Imigrácia automaticky nevyrieši demografickú krízu, no na jej zmiernenie je nutné aby politika zohrávala aktívnu úlohu a presadzovala také politiky, ktoré by z dlhodobého hľadiska boli udržateľné a nápomocné v ďalšom riešení demografickej krízy.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BENCONT, 2019. *Dôchodkové systémy vo svete*. In Bencont.sk [online]. 2019, no. 6, [cit. 20-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.bencont.sk/app/cmsSiteAttachment.php?ID=248&disposition=inline>>.

COHEN, A. 2007. *Constitutionalism Without Constitution: Transnational Elites Between Political Mobilization and Legal Expertise in the Making of a Constitution for Europe (1940s-1960s)* In Researchgate.net. [online]. 2007 [cit. 21-10-2021]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/229653117_Constitutionalism_Without_Constitution_Transnational_Elites_Between_Political_Mobilization_and_Legal_Expertise_in_the_Making_of_a_Constitution_for_Europe_1940s-1960s>.

DEUTSCH, K. W. 1961. *Social Mobilization and Political Development*. In Jstor.org. [online]. 1961, vol. 55, no. 3 [cit. 21-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.jstor.org/stable/1952679>>.

EC.EUROPA. 2020. *Demografické zmeny v Európe*. In Ec.europa.eu. [online]. 2020 [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: <ec.europa.eu/slovakia/news/demograficke_zmeny_v_europe_sk>.

EUROBAROMETER, 2019. *Autumn 2019. Standard Eurobarometer: immigration and climate change remain main concerns at EU level*. In Ec.europa.eu. [online]. 2019 [cit. 23-10-2021]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_19_6839>.

EUROPOP, 2010. Archive: Population projections. In *Ec.europa.eu*. [online]. 2010 [cit. 19-10-2021]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Population_projections&oldid=59201>.

FUKUYAMA, F. 2019. *Identita. Túžba po dôstojnosti a politika hnevu*. Premedia, 2019, 184 s. ISBN 978 – 80 – 8159 – 753 – 4.

HARTL, P. – HARTLOVÁ, H. 2010. *Velký psychologický slovník*. Portál, 2010, 797 s. ISBN 978 – 80 – 7367 – 686 – 5.

HEYWOOD, A. 2008. *Politologie*. Eurolex Bohemia s.r.o., 2008, 537 s. ISBN 978 – 80 – 7380 – 115 – 1.

HVOZDÍKOVÁ, V. a kol. 2008. *Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike. Finančná, demografická, potravinová a enviromentálna kríza*. 2008. REPRO – PRINT Bratislava, 2008, 152 s. ISBN 978 – 80 – 7144 – 170 – 0.

JURČOVÁ, D. 2005. *Slovník demografických pojmov*. In Bratislava, Infostat. [online]. 2005. [cit. 21-10-2021]. Dostupné na internete: < http://www.infostat.sk/vdc/pdf/slovník_2verdd.pdf>.

PECNÍKOVÁ, J. 2021. *On Migration, Identity, And Literature In French Language Teaching*. In *E-Revista de Estudos Intercu* [online]. 2021, vol. 2, no. 9, [cit. 28-10-2021]. Dostupné na internete: <https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=sk&user=U7in5CcAAAAJ&citation_for_view=U7in5CcAAAAJ:_kc_bZDykSQC>.

PERI, J. 2020. *Imigrant Swan Song*. In *Finance & Development*. In *Img.org*. [online]. 2020, vol. 57, no. 1, [cit. 28-10-2021]. Dostupné na internete: <<https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2020/03/can-immigration-solve-the-demographic-dilemma-peri.htm>>.

SOFFER, A., 2008. *The Connection between Demography and National and International Security – The Case of the E.U. National Security and the Future*. In *Hrcak.crce.hr*. [online]. 2008 [cit. 18-10-2021]. Dostupné na internete: < <https://hrcak.srce.hr/file/33309>>.

STABILITA. 2018. *Európa starne rýchlo. Slovensko rýchlejšie*. In *Stabilita.sk* [online]. 2018 [cit. 25-10-2021]. Dostupné na internete: < <https://www.stabilita.sk/aktuality/aktualne-informacie/europa-starne-rychlo-slovensko-rychlejsie>>.

Kontaktná adresa

Mgr. Stela Olejárová
Katedra politických vied, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska, 4/A, Trnava, 917 01
Slovensko
email: olejarova1@ucm.sk

FINACOVANIE SMART CITY

SMART CITY FINANCING

Kristína DZUREKOVÁ

Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Predložený príspevok sa zaoberá možnosťami financovania Smart city projektov v Slovenskej republike. Cieľom je identifikácia základných konceptov financovania konceptu Smart city v podmienkach Slovenskej republiky. Koncept Smart city sa stal v posledných desaťročiach fenoménom, o ktorý prejavujú záujem všetky vyspelé mestá sveta. Jeho základnou myšlienkou je pretvárať mestá na plochy, ktoré dokážu kvalitne uspokojovať všetky potreby a nároky obyvateľov. Tento koncept vytvára veľkú perspektívu pre riadenie a spravovanie miest budúcnosti, pričom snaha o takúto premenu je podporovaná rôznymi finančnými nástrojmi. Nakoľko Smart city predstavuje multidisciplinárnu a multiodborovú oblasť aj čerpanie financií na takto zamerané projekty je možné z viacerých zdrojov. Medzi možnosti financovania Smart city projektov patria napríklad úvery od komerčných bánk a Európskej investičnej banky, Európske investičné a štrukturálne fondy či nadnárodné mechanizmy ako Dunajský program a Vyšehradský fond. Najpoužívanejšou formou financovania však stále zostávajú Európske štrukturálne a investičné fondy, ktoré predstavujú pre samosprávy najjednoduchší prostriedok. Pridaná hodnota príspevku spočíva v zosumarizovaní poznatkov o možnostiach financovania Smart city projektov.

Kľúčové slová: verejná správa, smart city, financovanie, Slovensko.

Abstract

The presented paper deals with the possibilities of financing Smart city projects in the Slovak Republic. The aim is to identify the basic concepts of financing the Smart city concept in the conditions of the Slovak Republic. The concept of Smart city has become a phenomenon in recent decades, which all the developed cities of the world are interested in. Its basic idea is to transform cities into areas that can satisfy all the needs and demands of the population. This concept creates a great perspective for the management and administration of the cities of the future, and the pursuit of such a transformation is supported by various financial instruments. As Smart city represents a multidisciplinary and multidisciplinary area, drawing funds for such focused projects is also possible from several sources. Financing options for Smart City projects include, for example, loans from commercial banks and the European Investment Bank, European Investment and Structural Funds and transnational mechanisms such as the Danube Program and the Visegrad Fund. However, the most used form of financing still remains the European Structural and Investment Funds, which are the simplest means for local governments. The added value of the contribution lies in the summary of knowledge about the possibilities of financing Smart city projects.

Keywords: *public administration, smart city, financing, Slovakia.*

ÚVOD

Ekonomia definuje financie ako ekonomické javy, ktoré sú spojené so získavaním, zhromažďovaním a prerozdeľovaním či použitím finančných prostriedkov. Financie sú základným predpokladom úspechu každého projektu. Ich nedostatok môže totiž aj akokoľvek prínosný a perspektívny projekt ukončiť už v úvodnej fáze. Ich použitie by malo byť však kvalitne naplánované a predovšetkým transparentné (Euroekonóm, 2021). Množstvo projektov, ktoré sú realizované v poslednom období sú zamerané na podporu zavádzania konceptu Smart city. Tento koncept predstavuje mesto, ktoré plne využíva svoj potenciál a zdroje, znižuje spotrebu energie a obmedzuje svoj vplyv na životné prostredie. Je to mesto, ktoré je založené na veľkom množstve neustále plynúcich a navzájom komunikujúcich dát, ktoré zabezpečujú vysokú kvalitu života obyvateľov a trvalú udržateľnosť. Základom sú informačno-komunikačné technológie, ktoré zabezpečujú plynulý tok dát a prepájajú všetky prvky mesta (Potočár, 2019). Projekty s tematikou Smart city teda predstavujú zavádzanie inovatívnych prvkov do mestskej infraštruktúry. Napriek tomu, že v dlhodobom časovom horizonte dokážu šetriť peniaze, ich počiatočné náklady a vstupný kapitál sa pohybujú v číslach, ktoré samosprávy nedokážu financovať len zo svojho rozpočtu. Mestá a obce zabezpečujú v dnešnej dobe veľké množstvo agendy a preto je nevyhnutné využívať na rozvoj aj externé zdroje.

Koncept Smart city začal v Slovenskej republike rezonovať v priebehu rokov 2012 a 2013 a to z dôvodu prípravy programového obdobia 2014-2020. Jeho princípy sa v prvotnej fáze dostávali do strategických dokumentov skôr nepriamo. Dôvodom bolo čerpanie európskych dotácií, ktoré vyžadovali aby projekty, ktoré žiadajú podporu boli efektívne, transparentné, ekologicky zamerané a udržateľné. Prvými mestami, ktoré začali zavádzať prvky tohto konceptu sa stali Nitra, Poprad, Prešov a Kežmarok. Po nich nasledovali ďalšie slovenské mestá medzi nimi aj hlavné mesto, Bratislava. Tá sa na základe viacerých kritérií stala postupne dominantnou v tejto oblasti (Slovak Business Agency, 2021).

MOŽNOSTI FINACOVANIA SMART CITY

Slovenské samosprávy sa teda už niekoľko rokov snažia o zavádzanie smart prvkov. Spôsobov ako financovať takéto projekty je niekoľko.

Jedným z najvýraznejších zdrojov získavania financií je Európska investičná banka. Banka poskytuje finančné prostriedky predovšetkým vo forme úverov a má stanovené kritériá na smart city projekty. Na to aby žiadateľ získal finančné prostriedky musí zabezpečiť aby bol projekt inovatívny, inkluzívny, šetrný k životnému prostrediu, kvalitne plánovaný a spĺňal princípy trvalej udržateľnosti.

Obce a mestá však najčastejšie využívajú rámcový úver, ktorý je určený na financovanie malých a stredných projektov s trvaním tri až päť rokov. Tento typ úveru zároveň umožňuje samosprávam dopĺňať investičný program o ďalšie rozvojové projekty. Európska investičná banka poskytuje aj sprostredkované úvery. Tieto úvery sú založené na zapojení komerčných bánk do investičných projektov. Komerčné banky potom môžu poskytovať samosprávam viacero drobných finančných prostriedkov na inteligentné riešenia. Banka okrem financií poskytuje aj technickú pomoc a to napríklad prostredníctvom partnerstva JASPERS alebo špecializovanej platformy pre mestské investície URBIS (Koreň, 2017). Je spoluzakladateľkou Európskeho investičného fondu, ktorý podporuje smart projekty v oblasti malých a stredných podnikov. Spolu s Európskym investičným fondom založila banka iniciatívu InnovFin, ktorá je zameraná na uľahčenie prístupu k financiám (European Commission, 2021d). Európska investičná banka do dnešnej doby dala mestám a obciam k dispozícii viac ako 100 miliárd eur (Slovak Business Agency, 2021).

Významným orgánom, ktorý zabezpečuje podporu projektov v oblasti Smart city konceptu je Európska únia. Tá založila Európske inovatívne partnerstvo v oblasti inteligentných miest a spoločentiev a v rámci neho vytvorila viacero možností financovania. Jednou z nich je program Horizon Europe, ktorý je zameraný na podporu a rozvoj výskumu, konkurencieschopnosti, hospodárskeho a trvalo udržateľného rastu (European Commission, 2021b). Možnosťou získania financií na inovatívne projekty v tejto oblasti sú aj programy Interreg. Ich zameranie sa týka cezhraničnej spolupráce v oblasti vzdelávania, výskumu, dopravy, životného prostredia a mnohých ďalších (Interreg, 2021). Doplnkovou možnosťou financovania je iniciatíva Urban Innovative Actions (UIA). Tá svojim podporným financovaním umožňuje mestám testovať neoverené a inovatívne riešenia, ktoré riešia mestské problémy (Urban Innovative Actions, 2021). Ďalšími nástrojmi sú programy ako COSME alebo EUREKA, ktoré sú však slovenskými samosprávami veľmi slabo využívané.

Najrozšírenejšou metódou financovania smart projektov na Slovensku je využívanie Európskych štrukturálnych a investičných fondov (EŠIF). Z pohľadu využívania sú najčastejším zdrojom financií. Majú až 80 % podiel na verejných financiách na Slovensku. Dôvodom je nielen široká škála oblastí pôsobenia ale aj znalosť využívania zo strany samosprávnych jednotiek (European Commission, 2021c).

Finančné mechanizmy na nadnárodnej, z ktorých je možné čerpať finančné prostriedky, reprezentuje napríklad Dunajský nadnárodný program, ktorý je fiškálnym nástrojom Európskej územnej spolupráce na podporu ekonomickej, sociálnej a územnej súdržnosti. Finančné prostriedky je umožnené čerpať miestnym, regionálnym a národným orgánom v krajinách dunajského regiónu (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2016a). Ďalším podporným mechanizmom je Vyšehradský fond, ktorý bol založený v roku 2000. Jeho účelom je podpora turizmu, cezhraničnej spolupráce a vzdelávania medzi regiónmi nielen zakladajúcich krajín (International Visegrad Fund, 2021).

Prostriedkom podpory sú aj Nórske fondy, ktoré poskytujú financie krajinám Európskej únie, ktoré majú hrubý domáci produkt pod 90%. Financie poskytuje Nórsko, Island a Lichtenštajnsko a financovať z nich možno maximálne 85% nákladov. Účelom je znižovanie sociálnych a ekonomických rozdielov krajín Európy. Slovensko má v rámci týchto fondov k dispozícii 58 835 000 eur (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2016b).

Možnosťou financovania Smart city sú aj takzvané verejno-súkromné partnerstvá. Ide o spoluprácu národných a súkromných aktérov, ktorí sa snažia o rozvoj a aplikáciu inovatívnych riešení v rôznych oblastiach ako napríklad infraštruktúra, verejné služby a sociálna alebo ekonomická oblasť. Skrátený názov týchto partnerstiev je PPP, táto skratka pochádza z anglického výrazu public-private partnership (Ministerstvo financií Slovenskej republiky, 2021). Spolupráca spočíva v postavení súkromného sektora ako predajcu alebo poskytovateľa riešení a verejný sektor je v postavení zákazníka či partnera. Kladom takého nastavenia spolupráce je, že verejný sektor má od súkromného k dispozícii dostatok zdrojov, skúseností ako aj nápadov a súkromný sektor profituje z výhod ako stabilné platby či znižovanie potencionálnych rizík (SmartCitiesCouncil, 2018). Účelom týchto partnerstiev je vytvoriť pre obe strany prostredie v ktorom je rovnomerne rozložená zodpovednosť, hrozby a aj prospech. Cieľom je zharmonizovanie verejného záujmu s ekonomickými záujmami súkromného sektora (SmartCitiesCouncil, 2015). Zameranie PPP projektov je tak ako koncept Smart city širokospektrálne a môžu zahŕňať problematiku dopravnej infraštruktúry, odpadového hospodárstva či sociálnej infraštruktúry (Wray, 2018). Napriek tomu, že PPP projekty predstavujú perspektívnu formu financovania sú slovenskými samosprávami slabo využívané (Furik, Szalai, 2017). Pri využívaní tohto typu financovania by pritom mestá a obce mohli využívať manuály a skúsenosti, ktoré majú s touto formou financovania príslušné ministerstvá (Slovak Business Agency, 2021).

Veľmi málo využívanou možnosťou financovania takýchto projektov je aj občiansky crowdfunding, ktorého podstata spočíva v získavaní menších finančných obnosov od väčšej skupiny ľudí. Väčšinou sa jedná o malé príspevky obyvateľov, ktoré poukazujú na ich záujem o riešenie komunitných otázok (Baccarne, Evens, De Marez, 2020). Táto forma doplnkového financovania je využívaná už dlhší čas, príkladom môžu byť komunitné projekty výstavby škôl, kostolov alebo športovísk. Spravidla sa hodnota vyzbieraných financií pohybuje od 300 do 40 000 eur (Civic Tools, 2021).

SMART CITY A EŠIF

Najrozšírenejšou a najrozsiahlejšou formou financovania smart city projektov sú Európske štrukturálne a investičné fondy (EŠIF). Existuje päť fondov so samostatným riadením aj cieľmi. Patrí sem Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR), ktorý podporuje rovnomerný rozvoj v regiónoch EÚ; Európsky sociálny fond

(ESF) podporujúci projekty so zameraním na zamestnanosť a ľudský kapitál; Kohézny fond (KF), ktorý poskytuje financie na environmentálne a dopravné projekty; Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka (EPFRV) na podporu rozvoja vidieckeho života a Európsky námorný a rybársky fond (ENRF). V rámci týchto fondov sa nachádzajú operačné programy, ktoré predstavujú detailné plány postupu využitia financií (European commission, 2021a).

Integrovaný regionálny operačný program (IROP) je využívaný na financovanie ekologických a udržateľných projektov so zameraním predovšetkým na bezpečnosť a ekologickosť dopravy alebo zefektívňovanie verejných služieb. Sú z neho čerpané teda časti projektov, ktoré sú zamerané na ekológiu. Operačný program životné prostredie (OP ŽP) podporuje projekty, ktoré sa orientujú na energetickú efektívnosť podnikov, znižovanie energetickej náročnosti budov alebo využívanie obnoviteľných zdrojov energie. Operačný program ľudské zdroje (OP LZ) je zameraný na inkluzívne vzdelávanie či zlepšenie prístupu k sociálnym a zdravotníckym službám. Operačný program Integrovaná infraštruktúra (OP II) bol v roku 2019 zlúčený s Operačným programom výskum a inovácie (OP VaI) a podpora fondu je zameraná na inovácie v doprave, informatizáciu ako aj podporu konkurencieschopnosti malých a stredných podnikov. Zvyšovanie kvality služieb verejnej správy má na starosti Operačný program Efektívna verejná správa (OP EVS) (Slovak Business Agency, 2021).

Príprava financovania smart projektov z EŠIF zdrojov je viacstupňový proces, ktorý sa začína prípravou viacerých verzií financovania projektu. Po nej nasleduje prerokovanie, prípadne následné odsúhlasenie variantov výziev Riadiacim orgánom, samosprávou a príslušným Operačným programom. Na základe toho sa realizuje prieskum záujmu a mestá predkladajú návrhy konceptu. Následne sa uskutočňuje proces schvaľovania a vyberajú sa žiadosti o nenávratný finančný príspevok. Ďalším krokom je realizácia projektov podľa dopredu naplánovaného harmonogramu a posledný krok predstavuje spustenie projektov, ich propagácia ako aj kontrola výsledkov (Žiláková, 2017).

Prostredníctvom prostriedkov z týchto fondov sa zelektronizovali služby Národného inšpektorátu práce, zrealizoval sa projekt na zlepšenie parkovania pre zdravotne postihnutých ľudí alebo sa vybuďovala bezplatná wifi vo viacerých mestách a obciach. V poslednom období bola navýšená podpora pre výzvu Moderné technológie, ktorá sa realizuje v rámci programu Integrovaná infraštruktúra. Tá bola zvýšená zo 7,5 milióna eur na 22, 5 miliónov. Výzva je zameraná napríklad na zavedie parkovacích senzorov, zber a vyhodnocovanie údajov, prepájanie mestských informačných systémov alebo aj monitorovanie ovzdušia či aplikáciu systémov na reguláciu MHD. V rámci tohto programu sa ďalšia výzva týka otázky kybernetickej bezpečnosti štátnych a samosprávnych orgánov. Je určená na ochranu informačných systémov a doteraz na ňu bolo poskytnutých 1 944 000 eur (Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky, 2021). Nasledujúca tabuľka prináša prehľad financovania Smart city projektov v Slovenskej republike.

Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov VI.
SEKCIA 3: Reakcie verejného plánovania a rozpočtovania
na demografickú krízu v súčasnosti
(Sekcia je výstupom projektu APVV-19-0108)

Obrázok 1: Financovanie Smart city projektov

INTELIGENTNÁ DOPRAVA		INTELIGENTNÁ MESTSKÁ INFRAŠTRUKTÚRA		SMART ENERGY		KVALITNÉ ŽP					
	Inteligentné parkovanie	IROP		Verejné osvetlenie	EIB/EFSI		Smart Grids	EIB		Inteligentné odpadové hospodárstvo	OP KŽP
	Nabíjacie stanice	IROP/CS		Bezpečnosť verejných miest	ŠR/OPII		Micro Grids	EIB		Inteligentná ochrana ovzdušia	OP KŽP
	Inteligentné riadenie dopravy	IROP, OPII		Zateplenie verejných budov	OP KŽP		Inteligentné zásobovanie plynom	EIB			
	Nízkouhlíková MHD	OP II		Inteligentná správa verejných budov	IROP						
	Podpora ekologických druhov dopravy	IROP		Inteligentné zásobovanie vodou a kanalizácia	OP KŽP/ IROP						
INTELIGENTNÉ SLUŽBY		INTELIGENTNÉ BÝVANIE		INTELIGENTNÉ VZDELÁVANIE A SOCIÁLNA POMOC		SMART ECONOMY					
	Zjednodušenie životných situácií	OP EVS		Zateplenie	IROP		Asistované žitie	OP II		Podnikanie	OP VaI
	Proaktívne el. služby miest	OP II		Smart Metering	OP II		eInklúzia	OP II		Výskum a inovácie	OP VaI
	WiFi na verejných miestach	OPII					Digitálne vzdelávanie	OP LZ, OP II		Zamestnanosť	OP LZ
	Mesto otvorené občanom	OP EVS					Vzdelávanie pre potreby DSM	OP LZ		Medzinárodná spolupráca	INTERREG
	Otvorené dáta	OP II								Turizmus	ŠR

Zdroj: Žiláková, 2017

ZÁVER

Príspevok prináša prehľad možností financovania projektov v oblasti konceptu Smart city. V našich podmienkach samosprávy využívajú na financovanie projektov Smart city predovšetkým úvery od Európskej investičnej banky. Najčastejšie pritom samosprávy využívajú takzvané rámcové úvery. Okrem toho poskytuje táto banka aj viacero podporných mechanizmov, či už ako technickú pomoc alebo poradenstvo a pomoc pri získavaní financií. Európska únia taktiež veľkou mierou podporuje zavádzanie smart inovácií a to predovšetkým rôznymi programami ako napríklad Horizon, COSME, URBAN či EUREKA. Problémom však je, že tieto možnosti financovania sú slovenskými mestami a obcami veľmi slabo

využívané. Raritne využívané sú aj verejno-súkromné partnerstvá, ktoré sú založené na spolupráci verejného a súkromného sektora.

Naopak najvyužívanejšou formou financovania sú Európske štrukturálne a investičné fondy, ktoré v sebe zahŕňajú viaceré operačné programy na podporu Smart city projektov. Ich podiel na verejných financiách na Slovensku je 80%. Každá špecifická oblasť je financovaná príslušným operačným programom. Medzi najviac využívané patria Integrovaný regionálny operačný program a operačný program Integrovaná infraštruktúra, ktoré sú zamerané na technické a ekologické inovácie a majú preto širšie využitie.

Možností financovania Smart city projektov je teda v podmienkach Slovenskej republiky viacero. Samosprávy však zväčša využívajú nástroje, ktoré sú im dobre známe, vedia s nimi pracovať a majú s nimi skúsenosti. Formy verejno-súkromných partnerstiev prípadne občianskeho crowdfundingu v našich podmienkach absentujú. Otázne zostáva či je to chybou systému, nedôverou v druhé strany alebo celkovým nastavením spoločnosti.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BACCARNE, B. EVENS, T. DE MAREZ, L. 2020. *Understanding Civic Crowdfunding as a Mechanism for Leveraging Civic Engagement and Urban Innovation*. In: timreview.ca [online]. 2020 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://timreview.ca/article/1356>>.

CIVIC TOOLS. 2021. *Civic crowdfunding is not about the Money*. In: civictools.nl [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.civictools.nl/en/artikel/civic-crowdfunding-is-not-about-the-money/>>.

EUROEKONÓM. 2021. *Financie*. In: eib.org [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.euroekonom.sk/financie/>>.

EUROPEAN COMMISSION. 2021a. *Operačný program*. In: ec.europa.eu [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/regional_policy/sk/policy/what/glossary/o/operational-programme>.

EUROPEAN COMMISSION. 2021b. *Horizon Europe*. In: ec.europa.eu [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en>.

EUROPEAN COMMISSION. 2021c. *Európske štrukturálne a investičné fondy*. In: ec.europa.eu [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding>

programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_sk>.

EUROPEAN COMMISSION. 2021d. *InnovFin*. In: ec.europa.eu [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < https://ec.europa.eu/eip/ageing/funding/InnovFin_en.html>.

INTERNATIONAL VISEGRAD FUND. 2021. *About Us*. In: visegradfund.org [online]. 2021 [cit. 2021-07-29]. Dostupné na internete: < <https://www.visegradfund.org/about-us/the-fund/>>.

FURIK, A. SZALAI, P. 2017. *Smart cities: Budúcnosť miest v Európe*. . In: euractiv.sk [online]. 2017 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://euractiv.sk/section/digitalizacia/linksdossier/smart-cities-buducnost-miest-v-europe/>>.

INTERREG. 2021. *What is Interreg*. In: interreg.eu [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://interreg.eu/>>.

KOREŇ, M. 2017. *Financovanie „Smart cities“ na Slovensku: Možností je veľa, chýba vôľa a odhodlanie*. In: euractiv.sk/ [online]. 2017 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://euractiv.sk/section/veda-a-inovacie/news/financovanie-smart-cities-na-slovensku-moznosti-je-vela-chyba-vola-odhodlanie/>>.

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2016a. *Dunajský nadnárodný program*. In: danube.vlada.gov.sk [online]. 2016 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.danube.vlada.gov.sk/dunajsky-nadnarodny-program/>>.

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2016b. *Základné informácie*. In: eeagrants.sk [online]. 2016 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.eeagrants.sk/zakladne-informacie/>>.

MINISTERSTVO INVESTÍCIÍ, REGIONÁLNEHO ROZVOJA A INFORMATIZÁCIE SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2021. *Základné informácie*. In: mirri.gov.sk [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.mirri.gov.sk/aktuality/projekty-esif/vicepremierka-remisova-statne-institucie-vuc-a-mesta-mozu-nadalej-vyuzit-eurofondy-na-zvysenie-kybernetickej-bezpecnosti/index.html>>.

MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2021. *PPP projekty*. In: mfsr.sk [online]. 2021 [cit. 2021-09-28]. Dostupné na internete: < <https://www.mfsr.sk/sk/financie/ppp-projekty/ppp-projekty/>>.

POTOČÁR, R. 2019. *Aj slovenské mestá chcú byť Smart Cities. Čo Smart City znamená?*. In: energie-portal.sk [online]. 2019 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www.energie-portal.sk/Dokument/aj-slovenske-mesta-chcu-byt-smart-cities-co-smart-city-znamena-104970.aspx>>.

SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2021. *Koncept Smart Cities a jeho vplyv na MSP*. In: sbagency.sk [online]. 2021 [cit. 2021-09-28]. Dostupné na internete: < https://www.sbagency.sk/sites/default/files/koncept_smart_cities_a_jeho_vplyv_na_msp.pdf>.

SMARTCITIESCOUNCIL. 2015. SMART CITIES FINANCING GUIDE. In: urbaninnovation.asu.edu [online]. 2015 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < https://urbaninnovation.asu.edu/sites/default/files/smartcitiescouncil_-_financing_guide-3_31_14.pdf>.

SMARTCITIESCOUNCIL. 2018. *The Alliance Approach to Smart Cities - An innovation framework for financing, partnership, procurement, and governance*. In: 2.deloitte.com [online]. 2018 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/us-cons-smart-cities-alliance-approach.pdf>>.

URBAN INNOVATIVE ACTIONS. 2021. *What is Urban Innovative Actions?*. In: uia-initiative.eu/ [online]. 2021 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://uia-initiative.eu/en/about-us/what-urban-innovative-actions>>.

WRAY, S. 2018. FINANCING SMART CITIES: WHERE'S THE MONEY?. In: hub.beesmart.city [online]. 2018 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < <https://hub.beesmart.city/en/strategy/financing-smart-cities>>.

ŽILÁKOVÁ, D. 2017. MOŽNOSTI FINANCOVANIA INTELIGENTNÝCH MIEST A REGIÓNOV („SMART CITIES“) prostredníctvom zdrojov EŠIF. In: <http://ideme.net/> [online]. 2017 [cit. 2021-09-29]. Dostupné na internete: < http://ideme.net/wp-content/uploads/sites/2/iDEME2017_Zilakova.pdf>.

Kontaktná adresa

Mgr. Kristína Dzureková
Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava, 917 01
Slovenská republika
Email: dzurekova1@ucm.sk

DOPADY DEMOGRAFICKEJ KRÍZY PRE E-GOVERNMENT

IMPACTS OF THE DEMOGRAPHIC CRISIS ON E-GOVERNMENT

Ján GANOBOČÍK

Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Trend otvorenosti a zdieľania dát patrí medzi najvýraznejšie trendy v oblasti budovania informačnej spoločnosti. Primárne účelom tejto formy inovácie je prispievanie k zvýšeniu slobody spoločnosti a nárastu celkovej prosperity. Aplikáciou otvorených a interoperabilných riešení, pozitívne ovplyvňujeme ekonomicko – sociálny dopad na kompletný ekosystém informačnej spoločnosti. Medzi ďalšie predpoklady zvyšovania efektivity verejnej správy a následnému posúvaniu k zákaznicky orientovanej interakcii medzi pracovníkmi verejnej správy a občanmi, radíme implementovanie nástrojov informačných technológií. Nevyhnutnou podmienkou pre ďalší rozvoj informačnej spoločnosti je všeobecná dostupnosť širokopásmového pripojenia na celom území krajiny, ktoré zabezpečí plnohodnotnú účasť občanov na jednotnom digitálnom trhu. Cieľom nasledujúceho článku je analýza dopadov demografickej krízy v oblasti e-governmentu v Slovenskej a Českej republike. V rámci tejto analýzy bude príspevok vychádzať z aktuálnych operačných programov. Zároveň priblíži aktuálne trendy v danej oblasti, ako aj komparáciu jednotlivých pilierov elektronickej verejnej správy medzi Českou a Slovenskou republikou.

Kľúčové slová: e-government, demografická kríza, Slovenská republika, Česká republika, verejná správa.

Abstract

The trend of openness and data sharing is one of the most significant trends in the field of building the information society. The primary purpose of this form of innovation is to contribute to increasing the freedom of society and increasing overall prosperity. By applying open and interoperable solutions, we positively influence the economic and social impact on the complete information society ecosystem. Among other prerequisites for increasing the efficiency of public administration and the subsequent shift to customer-oriented interaction between public administration employees and citizens, we advise the implementation of information technology tools. A prerequisite for the further development of the information society is the universal availability of broadband throughout the country, which will ensure the full participation of citizens in the digital single market. The following article aims to analyze the effects of the demographic crisis in the field of e-government in Slovakia and the Czech Republic. In this analysis, the contribution will be based on current operational

programs. At the same time, it will present current trends in the field, as well as a comparison of individual pillars of electronic public administration between the Czech and Slovak Republics.

Keywords: e-government, demographic crisis, Slovak Republic, Czech Republic, public administration.

ÚVOD

Slovenská, ako aj Česká republika majú ambíciu vybudovať informačnú spoločnosť na úrovni najrozvinutejších Štátov Európskej Únie (ďalej EÚ). K dosiahnutiu tohto cieľa je nevyhnutné výrazne investovať do inovatívnych technologických riešení v snahe zabezpečiť dlhodobu udržateľný rozvoj v aktuálnom ekonomicky krízou spomalenom období. V súčasnosti sú v realizácii projekty, ktoré zabezpečia poskytovanie elektronických služieb verejnej správy na transakčnej úrovni. Začala sa vydávať eID karta, čím je umožnená autentifikácia a autorizácia občana. Centralizujú sa základné registre a implementujú sa spoločné moduly ústredného portálu verejnej správy, ktorý predstavuje jednotný bod prístupu k elektronickým službám verejnej správy. Tieto služby sú tiež asistovane poskytované na integrovaných obslužných miestach. Implementácia takto rozsiahlej zmeny informatizácie verejnej správy neprebíhala a neprebíha bezproblémovo, ale Slovensko získalo cenné skúsenosti a vybudovalo potrebné kapacity a kompetencie nutné pre ďalšie procesy informatizácie. Výrazný potenciál prispieť k rastu HDP, zamestnanosti a celkovému zlepšeniu konkurencieschopnosti hospodárstiev Slovenskej a Českej republiky, sprostredkujú investície do digitálnej ekonomiky elektronickej verejnej správy. Odstránením nedostatkov vo svojich slabých stránkach, medzi ktoré radíme dokončenie chýbajúcich pevných širokopásmových pripojení, ako aj pomalšia implementácia služieb e-governmentu a obmedzená implementačná kapacita informačných riešení vo verejnej správe, poskytne jednotlivým krajinám príležitosť pre ďalší rozvoj digitálnej ekonomiky. Jedným z hlavných cieľov je prispieť k vytvoreniu agilnej spoločnosti, ktorá bude schopná flexibilne reagovať na meniace sa podmienky a otvárať príležitosti. Celková zmena koncepcie elektronickej verejnej správy na inteligentné systémy a aplikácie vo verejnej správe má za úlohu zvýšenie zapojenia a účasti občanov na prenose inovácií zo súkromného sektora do verejnej správy. Cieľom je budovanie spoločnej platformy pre zdieľanie služieb a informácií, ako aj všeobecná zmena elektronickej verejnej správy. Informačné systémy sa stávajú neoddeliteľnou súčasťou každodenného života a nevyhnutnou zložkou konkurencieschopnosti. Medzi hlavné piliere radíme vytváranie bezpečného prostredia pre občana, podnikateľa a verejnú správu a prechod na elektronické služby zamerané na zlepšenie kvality života.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

Pomocou definovania teoretických východísk sa v tejto kapitole budeme zaoberať vytýčením cieľov práce, ktoré následne rozdelíme na hlavný cieľ a čiastkové ciele. Taktiež poukážeme na metodiku, ktorá je použitá pri dosiahnutí stanovených cieľov.

Cieľom nasledujúceho článku je analýza dopadov demografickej krízy v oblasti e-governmentu v Slovenskej a Českej republike. V rámci tejto analýzy bude príspevok vychádzať z aktuálnych operačných programov. Zároveň priblíži aktuálne trendy v danej oblasti, ako aj komparáciu jednotlivých pilierov elektronickej verejnej správy medzi Českom a Slovenskom. Na dosiahnutie stanoveného cieľa je potrebné vytýčiť parciálne ciele, ktorými sú:

- a) vytvorenie teoretických východísk pre spracovanie témy,
- b) definovanie kľúčových pojmov,
- c) zvolenie predmetu a metód skúmania,
- d) vypracovanie komparácie.

Na dosiahnutie hlavného cieľa musíme získať odpovede na základné otázky, a to:

- a) aký je aktuálny stav dopadov demografickej krízy na elektronickej verejnej správu v jednotlivých krajinách?
- b) aké sú pozitívne a negatívne stránky aktuálneho systému v jednotlivých krajinách?
- c) aké sú rozdiely v elektronickej verejnej správe v Slovenskej a Českej republike?

Metódy zberu dát

Na dosiahnutie cieľa práce sme využili nasledovné metódy zberu dát a pracovné postupy ako:

- analýza – túto metódu sme využili na rozbor a celkový rozklad údajov. Pomocou analýzy sme bližšie definovali momentálne výzvy elektronizácie, ktoré vplyvajú na demografickú situáciu v Slovenskej a Českej republike. Taktiež sme si bližšie charakterizovali jednotlivé stratégie elektronickej verejnej správy v týchto krajinách. Následne sme túto metódu využili pri analýze literatúry a elektronickej zdrojov. V tomto článku prevažujú internetové zdroje, kde sú dostupné rôzne informácie o vývoji a infraštruktúre elektronickej verejnej správy, ktoré nám poskytujú rôzne štatistické údaje. Prostredníctvom internetových zdrojov sme taktiež mohli skúmať najaktuálnejšie znenia,
- komparácia – touto metódou sme vykonali komparáciu problematických oblastí v rámci elektronizácie verejnej správy v Slovenskej a Českej republike. Následne sme vytvorili návrhy na zlepšenie v daných oblastiach, ako aj odporúčania v ktorých oblastiach elektronickej verejnej správy by sa mohla Slovenská republika inšpirovať Českou republikou, aby dosiahla zlepšenie implementácie v elektronickej správe. Túto metódu sme

taktiež využili na komparáciu teoretických prístupov od viacerých autorov,

- syntéza – pomocou tejto metódy sme zjednotili informácie z veľkého počtu rôznych zdrojov a následne ich poskladali do celistvého celku,
- indukcia – touto metódou sme stanovili všeobecné tézy pomocou preskúmania jednotlivých prípadov,
- dedukcia – pomocou tejto metódy sme sa zo všeobecných poznatkov prepracovali ku konkrétnym,
- deskripcia – pomocou tejto metódy sme popisovali konkrétne javy a postupy. Charakterizovali sme jednotlivé prvky elektronickej verejnej správy v skúmaných krajinách,
- kreativita – touto metódou sme vytvorili návrhové odporúčania s cieľom identifikovať pozitívne a negatívne aspekty e-governmentu v jednotlivých krajinách, vzhľadom na aktuálnu demografickú situáciu.

1 SLOVENSKO

S vývojom aktuálnych demografických trendov je potrebné zvýšiť úroveň informačnej spoločnosti a to najmä v oblasti služieb pre občanov a podniky. Je nevyhnutné zdokonaľiť implementáciu zverejňovania údajov v otvorenej forme, na ich ďalšie využitie a spracovanie. Tento proces, ktorý primárne slúži na zvyšovanie efektivity služieb a zavádzanie nových systémov, musí brať do úvahy dôležitosť cezhraničnej interoperability. V tomto kontexte bude Slovensko aktívne participovať na zvýšení úrovne elektronického obchodu pomocou aplikácií informačno- komunikačných technológií, ktoré slúžia na podporu podnikateľských aktivít a elektronickej výmeny tovarov a služieb. Hlavným kľúčom k úspechu v oblasti elektronických služieb a informačných systémov, bude zabezpečenie siete a ochrana osobných údajov občanov. Všetkým občanom musí byť poskytnutý prístup do elektronických služieb. Nepriaznivý demografický vývoj a súčasná situácia na trhu práce však neustále vyvíjajú nátlak na znevýhodnené skupiny, s ktorými je potrebné pracovať, a aktívne zlepšovať ich schopnosti v oblasti informačných technológií, aby sa dokázali zúčastňovať na sociálnom a pracovnom živote. Taktiež je nevyhnutné adaptovať určitú skupinu elektronických služieb a digitálneho obsahu potrebám, ktoré si vyžaduje táto sekcia populácie (Strategický dokument 2020).

Na zvýšenie efektívnosti verejnej správy budú potrebné podporné reformy elektronickej verejnej správy prostredníctvom informačných technológií. Dôležitým zámerom reformy je zrušenie územnej pôsobnosti a oddelenie služby pre občanov v klientskom centre od vybavenia agendy čakajúcich klientov. Cieľom je, aby namiesto postupnej návštevy konkrétnych úradov stačilo prísť do najbližšieho klientskeho centra. Bude taktiež potrebné zaviesť optimalizované postupy do praxe, ako aj štandardné procesy, ktoré sa orientujú na služby občanom pre relevantné prostredia v jednotlivých informačných systémoch. Na koordináciu činností a procesov zamestnancov verejnej správy je potrebná účinná koordinácia

elektronických úloh a zavedenie systému ich monitorovania a riadenia, ktoré zabezpečujú prechod na verejnú správu s prioritnou oblasťou zameranou na výsledky. Okrem optimalizácie procesov je nevyhnutné aj systematicky zvýšiť úroveň práce s vedomosťami a informáciami. Taktiež koordinovaným spôsobom posilňovať elementárne schopnosti. Na rozvoj a koncepčnú kontrolu elektronickej verejnej správy je potrebné zriadiť inovačné centrum elektronickej verejnej správy. Zabezpečením systému riadenia projektov informatizácie, ich implementáciou a prevádzkou s cieľom zvýšiť kvalitu a nákladovú efektívnosť opatrenia na úrovni verejnej správy. Na účely riešenia optimálneho fungovania informačných technológií vo verejnej správe je tiež potrebné vytvoriť a implementovať platformu na zdieľanie služieb (Stratégia digitálnej transformácie 2021).

Aktuálne obdobie je poznačené pomalým oživením pokrízovej ekonomiky až postupnou stagnáciou. V snahe obnoviť ekonomický rast by sa mal štát zamerať na priame investície do moderných technológií a pokročilých služieb. Ich snahou bude zároveň postupne zreformovať štátnu správu tak, aby efektívne využívala finančné, energetické, informačné a ľudské zdroje a prispievala k udržateľnosti celého systému. Analógia medzi prístupom k informáciám a využívaním prírodných zdrojov sa objavuje ako nový trend v stratégiách krajín. Aby mohla spoločnosť prosperovať, musia byť občanom a podnikom poskytované informácie, ako aj prírodné zdroje. Na rozdiel od prírodných zdrojov majú informácie výhodu v tom, že sú nevyčerpatelne a dokonca rastú exponenciálne. Iba skutočný pokrok v metódach správy informácií nám ukáže, aký potenciál sa v dátach skutočne skrýva. Podľa uvedených tendencií konštatujeme, že v centre študovaných stratégií rezonuje snaha zefektívniť fungovanie verejnej správy, zlepšiť kvalitu života občanov a vytvárať priaznivé prostredie pre podnikanie a inovácie. Vzhľadom na nezvratný trend demografických zmien v civilizácii je stále dôležitejšie klásť dôraz na začlenenie staršej populácie a rozvoj striebornej ekonomiky. V budúcnosti je tiež potrebné vziať do úvahy rozptylenie moci a rast dôležitosti jednotlivca, takže nástroje eDemokracie na zlepšovanie spolupráce získavajú na význame (Stratégia digitálnej transformácie, 2021).

Komplexnosť služieb musí pokračovať aj v nasledujúcom období. Elektronické služby pre oblasť verejnej správy budú implementované na úrovni transakcií, ale neexistuje také riešenie, pomocou ktorého bude možné dosiahnuť okamžitú zmenu a to najmä vo vzťahu k rozvoju informačných a komunikačných technológií. Občan aj podnikateľ musia neustále iniciovať kontakt v každej situácii a podrobne porozumieť elektronickej agende. Toto odporúčanie bude preto riešiť implementáciu zmeny slabých stránok a personalizáciu komunikácie s verejnou správou. Využívanie elektronických služieb by malo riešiť aj nízke zapojenie občanov do verejných akcií a to priamo z pohodlia domova. Zámer rozvíjať služby je poprednou príležitosťou, ktorú prinášajú nové technológie ako napríklad: sociálne siete, inteligentné mobilné zariadenia, otvorené a prepojené údaje, ktoré sa stávajú každodennou súčasťou života občanov a podnikov. S rastúcou náročnosťou služieb a klesajúcou tendenciou zastúpenia personálu v kanceláriách je potrebné zjednodušiť ich používanie, aby sa zaistila adekvátna použiteľnosť toho, čo vy

vyžaduje aplikáciu jednoduchého a hromadne používaného identifikačného systému. Dátové a servisné rozhrania by mali byť plne otvorené, aby ich mohli generovať tretie strany a to bez priameho kontaktu inštitúcií verejnej správy, za pomoci konkrétnych aplikácií. Zvyšovanie náročnosti služieb a spokojnosť ich používateľov je jedným z trendov pokročilých krajín (Akčný plán, 2020).

Digitálna ekonomika je dôležitou súčasťou národného hospodárstva a už aj Slovensko v predchádzajúcom období využívalo vo svoj prospech moderné informačné technológie. V súčasnosti však na trhu existujú hrozby v podobe nedostatočných inovačných kapacít a slabého trhu práce. Tento problém je možné vyriešiť vylepšením podnikateľského prostredie, ktoré môže vytvárať vďaka zdravej konkurencii a podpore inovácie a následne vytvárať nové pracovné miesta. Verejná správa by mala aktívne podporovať elektronický obchod prostredníctvom svojej aplikácie vo svojich procesoch ako sú: elektronické verejné obstarávanie, moderné formy platieb t.j. bankové karty, mobilné platby telefón, elektronické objednávanie a fakturácia (Zlepšovanie digitálnych zručností, 2020).

Nedostatočná schopnosť využívať internet a jeho služby má negatívny vplyv na pracovné aplikácie, vzdelávanie, tvorivú činnosť, zapojenie a orientáciu v spoločenskom dianí. Preto je potrebné neustále podporovať znevýhodnené skupiny pri používaní internetových aplikácií a služieb, ktoré riešia aktuálne problémy so zapojením znevýhodnených osôb do aktivít v digitálnom svete. Znevýhodnenou skupinou občanov sú prevažne ľudia vo veku 65 až 74 rokov, ľudia s nízkymi príjmami, nezamestnaní a ľudia s nižším vzdelaním alebo so zdravotným postihnutím. Slovensko, podobne ako ostatné vyspelé krajiny, čelí demografickým trendom starnutia populácie. Očakáva sa, že do roku 2025 to bude 20 až 25% populácie vo veku 65 rokov a viac. Bohatšie a vyspelejšie krajiny sú v tomto smere lepšie pripravené ako Slovensko. Cieľom je preto odvrátiť hrozbu, ktorá spôsobí, že informatizácia ešte viac prehĺbi rozdiely v spoločnosti. Slovenský elektronický index účasti, ktorý meria kvalitu, počet a relevanciu nástrojov a služieb pre eInclusion, tvorí hodnotu 0,0720, ktorá nás ako krajinu posúva na 105. miesto vo svetovom rebríčku. Dôvod tohto negatívneho umiestnenia je aj nízka kvalita vzdelávania, ktorú Ekonomické fórum hodnotí podpriemerným indexom 3 (maximálny počet 7), a to najmä z dôvodu neekvivalentného zamerania na zastaralé technológie, zlú počítačovú gramotnosť a celoživotné vzdelávanie (Akčný plán, 2020).

Internet pomohol vytvoriť nový dynamický sektor - digitálne hospodárstvo, v ktorom informačné a komunikačné technológie vytvárajú globálnu platformu, prostredníctvom ktorej obyvatelia a firmy vykonávajú svoje obchodné plány, komunikujú, spolupracujú a hľadajú informácie. Nielen trendy ako sú mobilné technológie, cloudy, business intelligence a sociálne siete uvoľňujú inovačný potenciál v spoločnostiach a verejnej správe, ale tiež podporujú tlak spotrebiteľov o cene služieb, ich kvalite, parametroch a dostupnosti. Spoločnosti, ktoré sú úspešné na aktuálne rýchlo meniacom sa trhu, môžu efektívne napredovať, ako aj novo otvorené prevádzky vďaka online kanálom na národnej a medzinárodnej úrovni. Európska komisia pripisuje 50 percent rastu v oblasti digitálnej ekonomiky za obdobie posledných 15 rokov. Tento rast mal stúpavú frekvenciu aj počas obdobia

krízy. Okrem toho možno pozorovať jasné rozdiely v stave odvetvia IKT, jeho infraštruktúre, možnostiach kvality a kapacity. S cieľom preklenúť fázu pomalého rastu do stagnácie je potrebné pokračovať v investovaní značných zdrojov na vyplnenie a zväčšenie týchto medzier v digitálnom hospodárstve. Digitálna ekonomika prispieva k ekonomickému rastu, vývoju HDP, vytváraniu vysoko kvalifikovaných pracovných miest a konkurencieschopnosti krajiny (Digitálna transformácia, 2019).

Aktuálne budú informačné technológie formovať spoločnosť ešte viac ako do teraz. Úspešná verejná správa musí flexibilne využívať trendy tak, aby mohla efektívne fungovať, monitorovať efektívnosť cieľov a implementáciu politik. Za najzákladnejšie trendy, ktoré sa vyvíjajú v aktuálnom období a ovplyvňujú fungovanie spoločnosti, súkromného a verejného sektora, ako aj demografické faktory možno považovať

- a) použitie analytických nástrojov na podporu rozhodovania,
- b) poskytovanie všetkých foriem služieb,
- c) transformácia zdravotnej starostlivosti a vzdelávania,
- d) zvýšenie využívania mobilného internetu,
- e) konektivita fyzickej reality s digitálnou.

Množstvo údajov generovaných v digitálnej ekonomike sa každé 2 roky zdvojnásobí. Súčasne dochádza k významnému rozvoju nástrojov a metód na spracovanie informácií, ukladanie údajov, vizualizáciu znalostí a umelej inteligencie. Tieto služby sa ponúkajú stále častejšie vo forme cloudových služieb. Správne používanie analytických nástrojov je v súkromnom sektore stále dôležitejšie. Vo verejnom sektore existuje značný potenciál na zlepšenie kvality politik, ako sú: operačné rozhodnutia, lepšie riadenie rizík a flexibilnejšie reakcie, napríklad v oblasti preferencií občanov. Sofistikované analytické nástroje umožňujú rozpoznať takéto vzorce. V jednom súbore údajov je možné automatizovať mnoho úloh. Jednou z najväčších výziev bude transformácia kultúry inštitúcií smerom k rozhodovaniu na základe údajov, dôkazov a faktov (Stratégia pre transformáciu SVK, 2021).

V obchodných modeloch dochádza k postupnej zmene a ku všetkému sa hľadajú nové cesty, ktoré môžu byť ponúkané ako služba. Významným príkladom v tejto oblasti sú najmä cloud computing, v ktorom platíte iba za používanie služieb a zákazník si nemusí robiť starosti s nákupom hardware, personálu a následnej údržby. Verejná správa to môže využiť na transformovanie funkčnosti na efektívne poskytovanie služieb a ich používanie, aby sa mohli čo najviac sústrediť na dôležité a vysoko špecializované činnosti. Taktiež v oblasti medicíny sa postupne stáva elektronizácia významným prvkom. Ďalšia veľká revolúcia sa očakáva v personalizovanej liečbe založenej na analýze veľkého množstva získaných informácií. Informačné technológie v zdravotníctve sú riešením pre neustále rastúce náklady, pretože telemedicina môže aktívne podporovať zdravý životný štýl formou prevencie, a tak následne znižovať náklady na zdravotnú starostlivosť. Nástup online kurzov postupne mení formu vzdelávania, v ktorom sa obsah najvyššej kvality stane univerzálne dostupným. Dôležité je tiež daný obsah adekvátne prispôbiť, ako aj účinky online spolupráce na výmenu a zdieľanie

vedomosti (Digitálne služby, 2020).

Ďalej je potrebné výrazne zlepšiť použitie a spracovanie údajov na účely analýzy verejnou správou. Verejná správa tak bude schopná poskytovať vysoko kvalitné služby a štát bude rozhodovať podľa svojho najlepšieho vedomia, ktoré sú relevantné. Naše inštitúcie musia vedieť, ako údaje skutočne používať a rozhodovať sa na základe údajov. Takáto zmena vo fungovaní verejnej správy si vyžaduje v prvom rade postupnú implementáciu jednotlivých krokov. Na úrovni vlády si navrhovaná zmena vyžaduje politickú podporu a významnú technickú pomoc. Rámcové podmienky a skutočné inštitucionálne zmeny je možné implementovať na lokálnej úrovni. Preto bude v rámci tejto stratégie k dispozícii priestor na implementáciu financovaných transformačných projektov technológie, ako napríklad umelá inteligencia alebo blockchain. Tieto snahy môžu potom pokračovať aj pri realizácii projektov v rámci nového programu Digitálna Európa. Verejná správa sa tak naučí byť inovatívna. Výrazne sa skrúti čas potrebný na implementáciu inovácií. Testovanie pilotných riešení sa stane bežnou praxou vo verejnej správe (Strategický dokument pre oblasť rastu digitálnych služieb, 2014).

Obrázok 1: Prehľad odporúčaní

Zdroj: Digitálne služby, 2020

2 ČESKO

Implementácia štrukturálnych reforiem na území Českej republiky, ktorých aplikácia by pomohla napredovať v oblasti demografickej krízy je značne obmedzená. Situáciu sťažujú pretrvávajúce nedostatky štrukturálnych reforiem v oblasti ľudského kapitálu, elektronickej infraštruktúry a v oblasti dopravnej a environmentálnej infraštruktúry. Významnými limitujúcimi faktormi ovplyvňujúcimi život spoločnosti sú pretrvávajúca administratívna záťaž a nedostatočný rozvoj elektronickej verejnosti správy. Miera nerovnosti v Českej republike je v porovnaní s inými krajinami EÚ relatívne nízka, ale regionálne rozdiely pretrvávajú a v

niektorých oblastiach sa prehlbujú. Regionálna konvergencia je obzvlášť evidentná v moravských regiónoch. Začínali na relatívne nižších úrovniach a ich tempo rastu bolo vyššie ako vo vyspelejších regiónoch Čiech. Nedostatočná implementácia informačno komunikačných technológií a zvyšovanie rozdielov medzi najrozvinutejšími regiónmi a ich štruktúrami alebo inak problematickými ukazovateľmi rozptylu sa odzrkadľuje na poklese HDP na obyvateľa. Rozdielne tempo a kvalita regionálneho rozvoja vytvárajú podmienky na prehlbovanie nerovností v tomto sektore. Kým v Moravskosliezskom kraji populácia dlhodobo klesá, demograficky vývoj v Prahe a Stredočeskom kraji vykazuje neustály rast. Pohyb obyvateľstva k pokročilým regiónom vytvára predpoklady pre expandáciu ich rastu, zároveň je príčinou obrovského tlaku na elektronickú infraštruktúru, bytový fond, občiansku vybavenosť a verejné služby. Odliv obyvateľstva z oblastí s migračným deficitom brzdí ich dlhodobý rast a zhoršuje ich perspektívu, vyváženie konkurencieschopnosti alebo kvalitu života. V porovnaní s vidieckymi a metropolitnými oblasťami sú vidiecke regióny spravidla chudobnejšie, vykazujú nižšiu produktivitu a inovačný potenciál, zhoršené demografické a sociálne vlastnosti. V týchto regiónoch rastie počet sociálne vylúčených lokalít. Tieto štrukturálne nedostatky a existujúci potenciál prispievajú k dlhodobému a udržateľnému rozvoju sú základom pre formulovanie cieľov a obsahového zamerania (IROP, 2021).

Základným cieľom je dosiahnuť kontrolované informačno komunikačné technológie (ďalej IKT), teda merateľnú schopnosť reagovať na prichádzajúce zmeny. Takýto stav môže začať iba vtedy, keď vieme, kde sme. Nemáme však na mysli iba oddelenie IKT, ale súlad s touto metodikou na zistenie aktuálneho stavu celého úradu. Táto problematika obsahuje dva pohľady na vecný a časový akčný plán, a to na úrovni prehľadu súvisiacich potrebných činností a zmien na úrovni štátu a elektronickej verejnej správy. Taktiež prehľad prvých krokov pri prispôbovaní odboru IKT pravidlám verejnej správy. Až po stabilizácii úradu na stav známych prevádzkových zmien je možné začať so zameraním na zmeny v samotných informačných systémoch. Vzhľadom na to, že IKT sa v súčasnosti nachádzajú v takzvanom transformačnom období, stav v jednotlivých kanceláriách je veľmi rôznorodý. Z tohto dôvodu nie je možné určiť univerzálny postup na dosiahnutie požadovaného stavu (Národný architektonický plán, 2021).

Verejná správa Českej republiky bude naplno využívať potenciál digitalizácie, konsolidácie a zdieľania služieb na všetkých úrovniach svojej architektúry, respektíve obchodné, aplikačné technológie a komunikácie. Informačné systémy verejnej správy už nie sú navrhnuté, implementované a prevádzkované ako neoddeliteľný blok vo všetkých vrstvách architektúry ale sú navrhnuté skôr vo vrstvách. Vždy, keď je to možné, sa na zodpovedajúcej vrstve používajú zdieľané služby. Pôjde predovšetkým o transformáciu predtým fragmentovaných a izolovaných informačných systémov verejnej správy na logicky centralizovanú agendu. V dátovej vrstve, ktorá je prepojená dátovým fondom, slúži na využívanie bežných platforiem IKT a virtualizáciu, napríklad vo forme cloudových služieb, spoločnej komunikačnej infraštruktúre alebo spoločných dátových centrách.

Architektúra verejnej správy bude plne podporovať orientáciu na služby pre zákazníka a zároveň plne a rovnako podporovať zákazníka v samoobslužných funkciách, a štátneho zamestnanca v asistenčných a interných funkciách s informačnými technológiami. Zdôrazňuje sa zodpovednosť orgánov verejnej správy za kvalitu ich služieb. Z pohľadu občana je verejná správa zoskupená do dvoch zásadne vnímaných oblastí ako štátne služby, ktoré sú k plne dispozícii a ako samosprávne služby, ktoré sú jasne prepojené s miestom života a jeho komunitou. Tieto dve kľúčové kategórie jednotlivých vecných služieb verejnej správy pre zákazníkov sú prezentované v univerzálnych a lokálnych kontaktných bodoch, prostredníctvom takzvaných katalógov služieb pre užívateľov, ktoré sa zameriavajú predovšetkým na riešenie životných udalostí zákazníkov. Súčasne a v súvislosti s tým budú zverejňované pribúdajúce centralizované a zdieľané služby IKT na podporu verejnej správy pre potreby IT, riadenia úradov vo forme katalógu služieb IKT pre výkon verejnej správy. Prvým a základným vzorom tohto katalógu je informačná koncepcia Českej republiky a jej prílohy vrátane Národného architektonického plánu. Najdôležitejším trendom a spôsobom optimalizácie verejnej správy bude hľadanie jednoty a podobnosti, ako aj hľadanie potenciálu úspor a efektívnosti prostredníctvom spoločného využívania na všetkých úrovniach architektúry verejnej správy. Na všetkých úrovniach verejnej správy a na všetkých úrovniach architektúry verejnej správy existuje potenciál pre poskytovanie a používanie zdieľaných služieb, centrálnych, podnikových a miestnych služieb, o ktoré sa delí celá služba (Metódy riadenia, 2021).

Informatizácia bude stále viac podporovať procesy poskytovania služieb verejnej správy pre svojich zákazníkov, najmä vo forme rastúceho podielu digitálnych služieb a oddelení IKT, ktoré podporujú zákazníkov. V priebehu digitálnej transformácie by však mali vzniknúť nové oddelenia, ktoré prostredníctvom agend verejnej správy naprieč kanálmi služieb preberajú zodpovednosť za bežné otázky starostlivosti o zákazníkov a ich údržby s rastúcim podielom univerzálnych služieb. Také oddelenia sa procedurálne označujú ako front-end alebo front office. Súčasťou ich zodpovednosti je dôsledne definovať, zaznamenávať, publikovať a propagovať služby úradu, najmä digitálne. Koordinácia poskytovania týchto služieb s odbornými oddeleniami a jednotné pridelovanie a preberanie služieb IKT na podporu zákazníckych služieb a hodnotenie ich kvality. Úlohou oddelenia IKT je nadviazať spoluprácu s oddelením vznikajúcich služieb a starostlivosti o zákazníkov, a nájsť prvé konkrétne spoločné črty v ich vzťahu ako materiálno - technického správcu riešenia front office pre poskytovanie kancelárskych služieb. Jednou z prvých praktických spoločných úloh je správa katalógu služieb vo všetkých kanáloch, ako aj správa znalostí a podpora vo všetkých náležitostiach. Príkladom praktickej spolupráce so starostlivosťou o zákazníka je spoločný a bežný servis kanálov pre digitálne a klasické servisné služby. Je nevyhnutné, aby bola zákazníčkovi vo všetkých službách a nariadeniach poskytnutá asistenčná podpora. Osvedčené postupy ukazujú, že kancelária poskytuje podporu svojim samoobslužným klientom prostredníctvom jedinečného servisného pultu, ktorý podporuje aj dátové banky a podporu zamestnancov v každej z hlavných

problémových oblastí. Takto spoločne koordinuje riadenie služby. Oddelenie IKT bude taktiež zodpovedné za technického správcu spoločného riešenia a zároveň za dozor nad kapacitami znalostí a podpory používateľov v technických aspektoch služieb (Podpora útvaru, 2021).

Ďalší rozvoj elektronizácie verejnej správy v Českej republike si vyžaduje najmä tvorbu nových právnych predpisov a zmeny doterajších predpisov tak, aby vyžadovali, umožňovali a presadzovali naplnenie architektonických zásad eGovernmentu, respektíve aby dodržiavali zásadu digitálnej prívetivosti. Pretože veľká väčšina legislatívnych zmien zahŕňa alebo spôsobuje zmeny v podpore IT pre výkon verejnej správy, IT analytici a kancelárski architekti by mali byť pri príprave legislatívneho plánu zapojení do procesu navrhovania zmien v agende. Zmeny v zákone musia vo svojich formuláciách a sprievodných dokumentoch zohľadňovať logiku, algoritmizovateľnosť a parametrizovateľnosť právnych predpisov a uskutočniteľnosť ich podpory IT, a to najmä prostredníctvom presného obchodného pridelovania vhodnej podpory IT a dostatočných alebo implementačných termínov. Jednou z nezastupiteľných úloh architektúry úradu elektronickej verejnej správy je byť základom pre optimalizáciu verejnej správy a pre optimalizáciu legislatívy. Architekti a analytici sa musia zapojiť do procesu vypracovania konkrétnych zákonov a naopak do procesu implementácie nových zákonov. Viac kontextu pre účasť na tvorbe legislatívy vo fáze plánovania a prípravy fázy životného cyklu informatizácie, ako aj pri riadení jednotných riešení IKT. Odstránenie prekážok, ktoré súčasná legislatíva vytvára v oblasti elektronickej verejnej správy, nákupu IKT a riadenia zdrojov, najmä ľudských zdrojov, je tiež nevyhnutné pre ďalší rozvoj elektronizácie. Na implementáciu IKT je dôležité, aby všetky nové alebo výrazne zmenené právne predpisy boli prispôsobené tak, aby realisticky spĺňali zásady konkrétnych služieb podľa kritérií a kontrolných otázok digitálnej legislatívy. Elektronická verejná správa je so svojimi architektonickými zásadami a z nich odvodenými pravidlami už harmonicky zosúladená so zásadami vytvárania digitálnej legislatívy. Z toho vyplýva, že dôsledné uplatňovanie týchto zásad v legislatíve, vrátane ich kontroly prostredníctvom kontrolných otázok na dodržiavanie zásad, výrazne pomôže implementácii IKT do praxe verejnej správy v Českej republike (Legislatíva, 2021).

Informatizácia je prirodzeným partnerom podobných a príbuzných odborov, ako je bezpečnosť, ochrana údajov, dodržiavanie predpisov, riadenie kvality, výkon a zodpovednosť. V praxi je dokázané, že takmer všetky prvky architektúry sú súčasne predmetom ochrany, ale aj ochranného prostriedku a často aj rizikového faktora. Platí to do značnej miery pre prvky architektúry úradu, ktoré spravuje oddelenie IKT, respektíve primárne a podporné aktíva. Preto môže byť informatika a metóda architektúry, ktoré sú nevyhnutné pre jej strategické plánovanie a riadenie, veľmi užitočná pre vyššie uvedené disciplíny. Architektúra postupne objavuje, pomenúva a opisuje všetky podstatné súčasti štruktúry a správania sa úradu a tieto znalosti sú dôležitým východiskovým bodom pre prácu v iných odboroch. Naopak, práca špecializovaných odborov overuje a dopĺňa znalosti a preto je prinajmenšom veľmi užitočnou spätnou väzbou. Oddelenie IKT je povinné nadviazať obojstranne

výhodnú otvorenú spoluprácu s oddeleniami zodpovednými za vyššie uvedené disciplíny. Aj keď je oddelenie IT v mnohých ohľadoch výnimočné svojimi schopnosťami a výhodami, v zásade ide o oddelenie prevádzkových služieb podobné a súvisiace so všetkými ostatnými, ako ľudské zdroje, správa nehnuteľností, ekonomika, manažment znalostí. Všetky prevádzkové oddelenia by si zároveň mali uvedomiť, že ich spoločnými a jedinými zákazníkmi sú všetci zamestnanci úradu. Preto by tieto služby mali zintenzívniť svoje úsilie, analyzovať, čo majú spoločné a ako môžu ďalej spoločne rásť a zjednotiť sa, aby poskytovali svoje služby zamestnancom, súdržným, priateľským a efektívnym spôsobom vrátane samoobslužných služieb pre zamestnancov. Príklady osvedčených postupov z praxe, usmernenia modelov a ďalšie urýchľovače pre oblasti spolupráce IKT s operačnými útvarmi (Architektúra Egov, 2021).

Elektronizácia taktiež napomáha s prenosom informácií v jednotlivých sekciách, kde umožňuje zvýšenie efektivity práce aj pri nižšom počte odborných zamestnancov. Jadrom spolupráce medzi elektronickou verejnou správou a ekonomickými oddeleniami je, že IT manažér je zodpovedný za plánovanie rozpočtu, platby zmluvných záväzkov, kontrolu nákladov na projekty a jednotlivé riešenia a ďalšie ekonomické operácie. Niektoré z týchto úloh, najmä vo väčších oddeleniach IKT, preberajú ich ekonomicky vyškolení zamestnanci v úlohách obchodného ekonóma a kontrolóra. Príkladom ťažkostí pri spolupráci je proces financovania rozvojových plánov. Zásadným problémom tohto procesu je čas, ktorý uplynie medzi skutočným zámerom a podpisom zmluvy. Nový zákon alebo jeho zásadná novela je záležitosťou práce, ktorá nemá žiadny vplyv na rozpočet. Zasadou dobrého nastavenia je dostupnosť zdrojov potrebných na riadenie zmien. Oddelenie IKT by sa nemalo zaoberať dostupnosťou finančných prostriedkov na svoju prevádzku po schválení jeho aktivít. Ekonomické oddelenie musí mať k dispozícii správne záznamy z oddelenia IKT, aby bolo možné riešiť dostupnosť na úrovni celkového rozpočtu, a oddelenie IKT musí pravidelne informovať o príslušných zmenách. Bežnými zákazníkmi operačných oddelení sú zamestnanci úradu a vedúci pracovníci, od ktorých sa vyžaduje prístup k radu prevádzkových služieb pre zamestnancov. Ich spoločnou potrebou je používať tieto služby jednoducho a jednotne prostredníctvom zvoleného kanála služieb, t.j. osobne, na oficiálnom portáli alebo v call centre riadenia služieb. Oddelenie IKT bude hrať dôležitú úlohu v takom centre zdieľaných služieb, preto by malo overiť proces a digitálnu transformáciu kancelárie v operačnej oblasti prostredníctvom spustenia a výstavby takejto zdieľanej služby. Dlhodobým trendom pre verejnú správu Českej republiky je federálne usporiadanie takýchto centier s možnosťou kombinovať lokálne služby so službami na úrovni spoločnosti a spoločné operačné služby na národnej úrovni (Spolupráca s ostatnými útvarmi eGov, 2021).

Obrázok 2: Prehľad odporúčaní

Zdroj: Stratégia rozvoja IKT, 2020

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V rámci stratégie elektronickej verejnej správy v Slovenskej a Českej republike, krajiny definovali svoje spoločné ciele, kľúčové oblasti a činnosti v oblasti digitalizácie, s cieľom aktívne riadiť digitálnu transformáciu verejnej správy. Slovensko naposledy obsadilo v DESI indexe 22. miesto. Prostredníctvom posledných zverejnených údajov v aktuálnom období Slovensko mierne zvýšilo svoje hodnotenie v dôsledku zlepšení v jednotlivých oblastiach. Môžeme sem zaradiť konektivitu, používanie internetových služieb a digitálnych verejných služieb. Väčšina ukazovateľov sa však nezlepšila na dostatočne vysokú úroveň, aby držala krok s priemerom EÚ. Výsledkom je, že Slovensko v oblasti ľudského kapitálu a využívania internetových služieb pokleslo v DESI indexe. Avšak rýchle a ultrarýchle širokopásmové pokrytie sa na Slovensku stále zlepšuje. Podiel pomeru odborníkov v oblasti IKT sa v celkovej zamestnanosti zvýšila a počet Slovákov, ktorí nikdy nepoužívali internet, sa znížil. Taktiež sa zvýšil dopyt obyvateľov po elektronických službách. Naopak elektronický obchod neustále stagnuje, pretože podiel stredných a malých spoločností, ktoré prosperujú na online trhu je druhý rok po sebe na ústupe. Ukazovatele kvality elektronickej verejnej správy sa zlepšujú, ale stále sú pod priemerom EÚ. V roku 2019 slovenská vláda prijala novú stratégiu digitálnej transformácie Slovenska do roku 2030. Tento dokument obsahuje dlhodobú víziu a má za cieľ usmerniť ekonomiku, spoločnosť a verejnú správu počas tejto technologickej zmeny. Cieľom je tiež stimulovať inteligentný regionálny rozvoj a pomôcť výskumníkom a inovátorom držať krok s globálnymi trendmi. Ciele tejto stratégie sa majú dosiahnuť prostredníctvom vhodných akčných plánov. Medzi prioritné oblasti na roky 2019-2022 patria štyri hlavné ciele: digitálna transformácia škôl, zlepšenie podmienok pre elektronickú situáciu, inovácie verejnej správy a

pomoc pri rozvoji umelej inteligencie. Najväčšie nedostatky sa v Slovenskej elektronickej verejnej správe vyskytujú v oblastiach prístupu verejnosti k informáciám, podľa zákona o slobodnom prístupe k informáciám a povinnej archivácii elektronických dokumentov. Taktiež neustále chýbajú niektoré certifikáty pre elektronický podpis, respektíve ich aktualizácia. Avšak v tejto oblasti nastalo aj zlepšenie v schopnosti samospráv podpisovať rozhodnutia v elektronickej podobe. Najväčší progres bol zaznamenaný v pripravenosti miest a obcí na elektronické služby. Taktiež nastal voči posledným rokom až trojnásobný medziročný nárast v aplikáciách elektronickej komunikácie, avšak to najmä kvôli pretrvávajúcej pandemickej situácii. Slovensko dosiahlo taktiež zlepšenie v oblasti digitálnych verejných služieb. Napriek tomu zlepšeniu neustále zaostáva za priemerom EÚ.

Na druhej strane Česká republika si v hodnotení DESI indexu polepšila a obsadila 17. miesto. Zlepšenie nastalo prioritne v troch nasledujúcich oblastiach: ľudský kapitál, integrácia digitálnych technológií a využívanie internetových služieb. Z posledných údajov je Česká republika najsilnejšia v oblasti integrácie digitálnych technológií. V tejto kategórii dosahuje úroveň nad priemerom EÚ, a to najmä kvôli dobrým výsledkom v oblasti elektronického obchodu. Podiel zamestnancov v oblasti informačných a komunikačných technológií a podiel absolventov v tejto oblasti výrazne narástli. České firmy však napriek tomu hlásia ťažkosti pri hľadaní špecialistov na oblasť elektronizácie. Vláda zavádza nové digitálne verejné služby, ale ich využitie stále existuje v obmedzenom režime. Konektivita sa nezlepšuje dostatočne rýchlo, najmä kvôli nedostatočnému pokrytiu. Veľká časť populácie aplikuje prvky elektronizácie, ale širšie využívanie internetových služieb je naďalej obmedzované neprímeraným cenovým zaťažením. České štátne orgány začínajú realizovať kroky plánované v národnej digitálnej stratégii „Digital Czechia“. Realizačné plány boli prijaté v roku 2019. Väčšina týchto opatrení sa týkala digitalizácie verejnej správy a štátnej služby. Krajina spustila novú národnú stratégiu umelej inteligencie. Cieľom tejto stratégie je výskum, podpora medzinárodnej spolupráce, podpora priemyslu, obchodu a verejnej správy s integráciou riešenia umelej inteligencie. Cieľom je naučiť ľudí relevantným schopnostiam a zlepšiť účinky umelej inteligencie, ako aj informácie o ekonomike a spoločnosti. Stratégia sa zaoberá aj etikou, právom, bezpečnosťou a sociálnym aspektom umelej inteligencie. Prvoradým cieľom je urobiť z Českej republiky európsku modelovú krajinu v tejto oblasti. Medzi hlavné pozitíva v oblasti českej elektronickej verejnej správy patrí vybudovanie bezpečnej a spoľahlivej komunikačnej základne KIVS. Taktiež jeden spoločný uzol verejného internetu a dátových sietí. Ďalej vydanie legislatívnych dokumentov a záväzných štandardov, ako aj aplikácia digitálnych služieb ako napríklad Czech point, dátové schránky a Národná identitná autorita. Kľúčové nedostatky českej elektronickej verejnej správy spočívajú najmä v oblastiach nejednoznačných a nekonzistentných kompetencií, vysokej rizikovosti investícií do IKT, preskupovanie a reorganizovanie IKT útvarov a krátenia investičných prostriedkov.

Problémom v oboch skúmaných krajinách bolo inštitucionálne ukotvenie samotnej agendy elektronickej verejnej správy. Tento jav môžeme pozorovať na

neustálom presúvaní agendy elektronizácie. Zatiaľ čo na Slovensku bol e-government niekoľko krát presúvaný v rámci vnútorného rozloženia štátu, v Českej republike najskôr spadala agenta elektronizácie pod jeden celok, a až po vybudovaní základnej infraštruktúry bol tento rezort delegovaný na iné ministerstvá. Nezakotvenie legislatívy v inštitúcii považujeme za problematické najmä v dlhodobom riešení elektronickej správy. Neustále presúvanie agendy môže celý proces spomaliť. V stratégiách jednotlivých krajín nachádzame rozdiely aj pri vymedzení financií a priestoru pri jednotlivých témach elektronizácie. Sledujeme to napríklad v oblasti bezpečnosti. Zatiaľ čo na Slovensku je bezpečnosť samostatným cieľom, v Českej stratégii nie je bezpečnosť jednoznačne definovaná. Táto veličina sa vyskytuje samostatne pri jednotlivých stratégiách.

Na Slovensku je súčasný stav prístupu k elektronickým údajom a službám v niektorých oblastiach značne fragmentovaný. Jednotlivé správy ako napríklad kataster, prevádzkuje svoje informačné systémy samostatne, čo môže prinášať rôzne obmedzenia pre širokú verejnosť a teda aj pre starších ľudí. V súčasnosti sú údaje a služby poskytované z katastra nehnuteľností osobne, telefonicky, písomne poštou a e-mailom. Väčšinu vstupných a výstupných služieb poskytuje osobná kontaktná osoba žiadateľa, prostredníctvom návštevy občana na príslušnej správe. Iba niektoré z týchto služieb sú poskytované elektronicke prostredníctvom katastrálneho portálu. Katastrálny portál je aktualizovaný v týždenných intervaloch z údajov zasielaných zodpovednými správami katastra. V momentálnej situácii má elektronicke poskytovanie informácií iba informačný charakter, avšak po plnej implementácii elektronickej podoby nastanú značné problémy, najmä pri staršej populácii obyvateľstva, ktorí nemajú adekvátne znalosti na ovládanie modernej techniky. V tomto smere Slovensko zvyšuje úroveň jednotlivých oblastí verejnej správy pre obyvateľov, ako aj prístup k údajom z pohľadu efektívnosti pre občanov, vrátane starších ľudí, zamestnancov rezortu a taktiež neustále udržiava jeho aktuálnosť a bezpečnosť. Po úspešnom nasadení projektov elektronizácie sa pre starších ľudí zjednoduší prístup k údajom vzhľadom na to, že okrem údajov získaných priamo prostredníctvom internetu bude možné údaje získať aj prostredníctvom integrovaného obslužného miesta a kontaktného administratívneho miesta občanov. Z uvedeného vyplýva, že v budúcnosti starší ľudia, ale ani ostatní občania, nebudú musieť stáť v dlhých radoch na príslušných správach, čím dôjde k úspore finančných nákladov spojených s cestovaním a k odstráneniu časových strát spojených s vybavovaním týchto záležitostí.

Taktiež v Českej republike je súčasným demografickým trendom starnutie populácie. Je to spôsobené jednak nízkou pôrodnosťou, ako aj predlžujúcou sa dĺžkou života. Podľa demografických prognóz by sa priemerná dĺžka života mohla do roku 2050 predĺžiť o päť rokov, čím by sa zvýšil podiel ľudí nad 80 rokov. Tento faktor so sebou prináša následne zhoršenie zdravotného stavu a potrebu zabezpečiť určitý druh sociálnych, zdravotných alebo iných služieb, ktoré môžeme súhrnne označovať ako asistovaný život pre starších ľudí. Starnutie populácie nemožno vnímať ako negatívny jav, pokiaľ ide o spoločnosť, ktorá sa dokáže prispôbiť tejto novej situácii. Ukazuje sa, že IKT a asistovaný život starších ľudí môžu napríklad

výrazne obmedziť negatívne dôsledky starnutia populácie umožnením seniorom žiť dlhšie v ich prirodzenom domácom prostredí. Rozvoj IKT a asistenčných služieb (ďalej AS), môže zároveň podporiť potenciál samotných seniorov a prispieť k ďalšiemu rozvoju spoločnosti. Obsah pojmu „AS“ pre seniorov má dynamický charakter a s rozvojom informatizácie spoločnosti sa mení. Oba sa vyskytujú v oblasti AS na rastúcom význame týchto služieb, predovšetkým v dôsledku postupného nárastu demografických zmien, ako aj rozvoj ďalších súvisiacich oblastí, ktoré nemusia byť úplne oddelené pre seniorov. Definície v technológiách a službách pre starších ľudí sú rozhodujúce pre porozumenie do akej miery sú ovplyvnené IKT a AS. Pojem IKT môže zahŕňať všetky technológie používané na komunikáciu a prácu s informáciami. Jedná sa o akýkoľvek produkt, ktorý umožňuje elektronické vyhľadávanie, spracovanie, prenos alebo príjem informácií v digitálnej forme. IKT a AS pre seniorov neprospievajú iba jednotlivcom prostredníctvom zlepšovania kvality života v starobe, ale výhody rozvoja týchto služieb sú zrejme overiteľné aj v oblasti priemyslu a tým aj v celej spoločnosti. IKT môžu ľuďom pomôcť zlepšiť kvalitu života, zostať zdravší a žiť dlhšie nezávisle a na zmiernenie obvyklých negatívnych účinkov starnutia. IKT taktiež pomáhajú obyvateľom, ktorí zostanú aktívni v práci alebo v komunite. Napomáhajú udržať rodiny a tým aj chronicky chorých doma. IKT môžu taktiež zlepšiť zdravotné a sociálne služby napríklad pracovné podmienky pre ľudí, ktorí pracujú v sektore starostlivosti, aby mohli v budúcnosti jednoduchšie vykonávať svoju prácu. Taktiež zvyšujú záujem schopných uchádzačov o takúto prácu. Riešenia IKT sú zamerané na každodenný a nezávislý život vo forme sociálnej komunikácie, telemedicíny, vyššej efektívnosti starostlivosti, bezpečnosti, pripomienka pri problémoch s pamäťou a celkovo pri zlepšení spoločenského života. Budúci rozvoj v tejto oblasti je kľúčom k lepšej budúcnosti.

ZÁVER

Elektronizáciu verejnej správy stavíme do perspektívy oboch skúmaných krajín na internej úrovni, za ktorej sprostredkovanie je zodpovedný štát. V praxi sa tento jav vyskytuje v celom koncepte elektronickej verejnej správy. Ciele projektu a jeho implementáciu vždy implementuje zodpovedné ministerstvo pomocou strategického dokumentu. Tento jav pozorujeme aj v Českej republike. Občan je do projektu zapojený až vo finálnej fáze projektu. Z tohto dôvodu obidve krajiny spadajú do kategórie štátnej frakcie, kde je hlavným aktérom práve štát. V oboch krajinách vidíme zavedenie prvých dvoch jednosmerných etáp - informácií a interakcie. Portály verejnej správy slúžia obom krajinám na informovanie občanov o verejnej správe. V celkovom hodnotení je však elektronickej verejnej správy Českej republiky podľa DESI indexu o niečo rozvinutejšia a efektívnejšia ako v Slovenskej republike. Hlavnú inšpiráciu by malo Slovensko čerpať z oblasti integrácie digitálnych technológií, kde sa Česko dlhodobo drží nad priemerom EÚ. V tejto oblasti Česko prosperuje najmä vďaka kvalitnému a vysoko dostupnému

elektronickému obchodu. Demografické dopady v jednotlivých krajinách taktiež vplyvajú na kapacitné možnosti IT oddelení verejnej správy, ktorých úlohou je podporovať poskytovanie služieb. Štruktúra a počet pracovníkov IT oddelení neodpovedá požiadavkám, ktoré vyvolalo nasedenie nových technológií a môže ohrozovať aj rozvoj zámerov pre nové obdobie. Odborní zamestnanci IT verejnej správy sú výrazne finančne podhodnotení oproti IT zamestnancom v komerčnom sektore. Nedostatočná kvalifikácia spôsobuje znalostnú asymetriu medzi dodávateľmi a investormi pri realizácii projektov najmä v otázkach stratégií, architektúry, biznis procesov a podobne. Taktiež staršia generácia zamestnancov, ktorí pracujú v oblasti verejnej správy, majú značné problémy s prekvalifikovaním na aktuálne systémy.

POUŽITÁ LITERATÚRA

DESI. 2020. *Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2020 Slovensko* [online]. 2020 [cit. 1.10.2021] Dostupné na internete: <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-slovakia>>.

DESI. 2020. *Index digitálnej ekonomiky a spoločnosti (DESI) 2020 Česko* [online]. 2020 [cit. 1.10.2021] Dostupné na internete: <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-czech-republic>>.

EÚ. 2021. *IROP 2021-2027* [online]. 2021 [cit. 28.9.2021] Dostupné na internete: <<https://irop.mmr.cz/cs/irop-2021-2027>>.

IROP. 2021 *Integrovaný regionálny operačný program*[online]. 2021 [cit. 28.9.2021] Dostupné na internete: <https://irop.mmr.cz/getmedia/488ad7d1-5fc5-4b2c-b6cc-29e3753a765b/PD-IROP-2021-2027_20210820.pdf.aspx?ext=.pdf>.

MIRI. 2014. *Strategický dokument pre oblasť rastu digitálnych služieb a oblasť infraštruktúry prístupovej siete novej generácie 2014-2020* [online]. 2014 [cit. 25.9.2021] Dostupné na internete: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/04/Strategicky_dokument_2014_2020_SK.pdf>.

MIRI. 2019. *Akčný plán digitálnej transformácie Slovenska na roky 2019-2022* [online]. 2019 [cit. 30.9.2021] Dostupné na internete: <https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/07/Akcnny-plan-DTS_2019-2022.pdf>.

MIRI. 2021 *Programy EŠIF* [online]. 2021 [cit. 30.9.2021] Dostupné na internete: <<https://www.mirri.gov.sk/projekty/projekty-esif/operacny-program-integrovana-infrastruktura/prioritna-os-7-informacna-spolocnost/strategicke-dokumenty/index.html>>.

MIRI. 2021. *Informatizácia* [online]. 2021 [cit. 29.9.2021] Dostupné na internete: <<https://www.mirri.gov.sk/sekcie/informatizacia/digitalna-transformacia/strategia-digitalnej-transformacie-slovenska-2030/index.html>>.

MIRI. 2021. *Stratégia digitálnej transformácie Slovensko 2030* [online]. 2021 [cit. 29.9.2021] Dostupné na internete: <<https://www.mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2019/06/Strategia-digitalnej-transformacie-Slovenska-2030.pdf>>.

MVČR. 2015 *Role MV v oblasti eGovernmentu v programovom období 2014-2020* [online]. 2021 [cit. 1.10.2021] Dostupné na internete: <<https://www.egovernment.cz/soubor/role-mv-v-egovernmentu-v-programovem-obdobi-2014-20-zmatlik/>>.

MVČR. 2021. *Strategický rámec rozvoje* [online]. 2021 [cit. 1.10.2021] Dostupné na internete: <<https://www.mvcr.cz/clanek/strategicky-ramec-rozvoje.aspx>>.

NAP. 2021. *Architektonická vize eGovernmentu ČR* [online]. 2021 [cit. 24.9.2021] Dostupné na internete: <https://archi.gov.cz/nap_dokument:architektonicka_vize_e_governmentu_cr>.

NAP. 2021. *Metody řízení ICT veřejné správy ČR* [online]. 2021 [cit. 24.9.2021] Dostupné na internete: <https://archi.gov.cz/metody_dokument>.

NAP. 2021. *Národní architektonický plán* [online]. 2021 [cit. 25.9.2021] Dostupné na internete: <https://archi.gov.cz/nap_dokument>.

NAP. 2021. *Postup a plán realizace změn(Roadmap)* [online]. 2021 [cit. 24.9.2021] Dostupné na internete: <https://archi.gov.cz/metody_dokument:postup_a_plan_realizace_zmen>.

NAP. 2021. *Současný a cílový stav řízení ICT VS ČR* [online]. 2021 [cit. 28.9.2021] Dostupné na internete: <https://archi.gov.cz/metody_dokument:soucasny_a_cilovy_stav_rizeni_ict>.

NKU. 2019. *Závěrečná správa* [online]. 2019 [cit. 27.9.2021] Dostupné na internete: <<https://www.nku.gov.sk/documents/10157/9cdf145b-56e1-40b9-97db-dcf4d87f3e04>>.

SVK DIGITAL. 2021. *Zlepšovanie digitálnych zručností seniorov a znevýhodnených skupín vo verejnej správe* [online]. 2021 [cit. 26.9.2021] Dostupné na internete: <<https://redflags.slovensko.digital/projekty/7705>>.

Kontaktná adresa

Mgr. Ján Ganobčík
Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava
Slovenská republika
Email: ganobcik1@ucm.sk

ÚČASŤ VEREJNOSTI NA PARTICIPATÍVNYCH ROZPOČTOCH V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU

PUBLIC PARTICIPATION IN PARTICIPATORY BUDGETING IN CASES OF SLOVAKIA AND CZECHIA

Jozef GAŠPARÍK

Katedra politológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt

Výskum sa zameriava na analýzu dát, ktoré zbierajú samotné samosprávy o obyvateľoch, ktorí sa zúčastňujú hlasovania na participatívnych rozpočtoch. Metódou výskumu je analýza dát, ktoré samosprávy zbierajú v kontexte participatívneho rozpočtu. Za výskumnú vzorku boli vybraté dve samosprávy, z ktorých jednou je magistrát mesta Brna a druhou je mestská časť Bratislava – Nové Mesto. Z dát vyplýva, že kým mesto Brno prostredníctvom uzavretých otázok získava dáta s relatívne širokej vzorky, mestská časť Bratislava-Nové Mesto využíva kombináciu otvorených a uzavretých otázok na malej vzorke. Mesto Brno zároveň dáta zbiera dlhodobo počas celého obdobia fungovania participatívneho rozpočtu, zatiaľ čo v prípade mestskej časti Bratislavy išlo o ad hoc zber dát, ktorý obsahoval aj otázky zamerané na iné oblasti než samotný participatívny rozpočet. V závere je teda možné konštatovať, že mesto Brno zbiera dáta o svojich participantoch vo väčšom časovom rozsahu a zamerané na jednu tému.

Kľúčové slová: participatívny rozpočet, Brno, dáta, prieskum.

Abstract

This research focuses on the analysis of data collected by local governments themselves on the population which participate in participatory budgeting. The research method is the analysis of data that local governments collect in the context of participatory budgeting. Two municipalities were selected for the research sample, one of which is the city of Brno and the other is the city district of Bratislava - Nové Mesto. The data show that while the city of Brno obtains data with a relatively commonly available sample through closed questions, the city district of Bratislava-Nové Mesto uses the possibility of open and closed questions on a small pattern. At the same time, the city of Brno has been collecting data for a long time during the entire period of operation of the participatory budget, while in the case of the city part of Bratislava it was an ad hoc data collection, which also included issues focused on other areas than the participatory budget itself. In conclusion, it can be stated that the city of Brno collects data on its participants in a larger time horizon focused on one topic.

Keywords: participatory budgeting, City of Brno, data, research.

PARTICIPATÍVNE ROZPOČTOVANIE

Participatívne rozpočtovanie je už tri dekády súčasťou rozhodovania o verejných finančiach. Od jeho počiatkov v latinsko-americkom Porto Alegres sa stal súčasťou aj európskej politiky prevažne na lokálnej úrovni. Výnimkou nie je ani Stredná a Východná Európa, vrátane Slovenska a Česka, kde sa tento nástroj používa približne od roku 2011 na Slovensku a 2014 v Česku. V súčasnosti ho využíva viac ako 60 samospráv na Slovensku a viac ako 140 v Česku. (Hrabínová a kol. 2020, Černý 2018) Okrem obcí, miest a mestských častí sa stal súčasťou aj regionálnej politiky niektorých samosprávnych krajov. V súčasnosti môžeme tiež pozorovať príklad implementácii tohto nástroja aj v rámci organizácií v zriaďovateľskej pôsobnosti niektorých samospráv. Sem patria napríklad stredné a základné školy, ktoré boli implementované v rámci miest a krajov. Participatívne rozpočtovanie sa v niektorých prípadoch stalo zásadnou súčasťou politiky samosprávy. Mesto Brno, ktoré na účely participatívneho rozpočtu alokovalo najvyššiu čiastku v Česku a na Slovensku sa v minulosti rozhodlo ukotviť tento proces aj v rámci štatútu mesta. Participatívne rozpočtovanie bolo predmetom viacerých odborných výskumov a štúdií. Napríklad oblasťou Latinskej Ameriky, ktorá sledovala počiatočnú fázu aplikovania tohto nástroja v Porto Alegre (Goldfrank, 2007) implementáciou participatívnych rozpočtov na Svete zohľadňujúcich ich odlišnosti a podobnosti (Sintomer, Herzberg, Röcke 2013) či na lokálnej úrovni primárne v stredo-európskom kontexte (Krenjova, Raudla 2013). Z dôvodu relatívne výrazného šírenia tohto nástroja na svete, v Európe aj na Slovensku a Česku je dôležité rozširovať výskumné poznanie.

Limitom participatívnych procesov v rámci samospráv môže byť aj zhoršená schopnosť reagovať na aktuálne trendy. Napríklad Mesto Banská Bystrica patrí medzi prvé samosprávy v spomínaných dvoch krajinách, ktoré zaviedlo na svojom území tento proces. Problémom však je, že od svojho vzniku inovuje len minimálne. Nevyužíva napríklad sociálne siete, nemá samostatný web a umožňuje hlasovanie výlučne prostredníctvom papierových lístkov, čo môže sťažovať prístup verejnosti nielen v pandemickom období. Naopak mesto Brno využíva nielen komunikáciu prostredníctvom osobitného webu a na sociálnych sieťach, ale v otázke hlasovania spolupracuje na elektronickom online hlasovaní aj so štátnym registrom osôb, vďaka čomu vie automatizovane overovať každého hlasujúceho občana. Zaujímavosťou v prípade Brna je aj jeho snaha o získavanie dát, ktoré pomáhajú ďalšiemu inovovaniu procesu. Vzhľadom na získané informácie môže samospráva lepšie cieľiť komunikáciu na občianske skupiny. Práve k tomu smeruje aj tento výskum. Jeho cieľom je bližšie popísať dáta, ktoré získavajú samosprávy s cieľom inovovania celého procesu. Okrem Brna ako zástupcu Českej republiky je možné vychádzať aj z mestskej časti Bratislava – Nové Mesto, ako zástupcu Slovenska, ktoré v roku 2018 získavalo dáta o participujúcich na webovej stránke rozpočtu. Oba tieto príklady však patria medzi tie samosprávy, ktoré po začatí implementácie prvých participatívnych rozpočtov kontinuálne pokračujú až do súčasnosti. Aj preto majú oba prípady priestor pre implementáciu a zohľadnenie aktuálnych trendov pri

aplikovaní a využívaní participatívneho rozpočtovania. Výskum teda zohľadňuje aj istý predpoklad, že samospráva, ktorá získava spätnú väzbu a dáta od zúčastnených občanov má zámer s týmito dátami pracovať v záujme zlepšenia celkového procesu.

METÓDY

Výskum sa zameriava na porovnanie dvoch samospráv, ktoré získavali dáta o participujúcich občanoch s cieľom zlepšenie procesov participatívneho rozpočtu. Pod participujúcimi občanmi sa v tomto kontexte myslí verejnosť, ktorá hlasovala o projektoch, ktoré boli v sledovanom roku predložené na hlasovanie. Prvým príkladom je magistrát mesta Brna, ktorý v roku 2020 zbieral dáta o 16 940 ľuďoch, ktorí hlasovali v rámci participatívneho rozpočtu. Druhý príklad je mestská časť Bratislava – Nové Mesto, ktorá v roká v roku 2018 získavala dáta o participujúcich na webovej stránke participatívneho rozpočtu. Táto mestská časť zbierala dáta iba v jednom období preto budú porovnávané posledné dostupné dáta z oboch samospráv. Celkovo získala informácie od 135 respondentov.

Tento deskriptívny výskum pozostáva z popisu dvoch prípadov a ich následnej komparácii. Z pohľadu výskumu nie sú nevyhnutne dôležité explicitné výsledky dát, ktoré samosprávy získali. Dáta mesta Brna boli pre tento výskum získané počas mesiacov Júl a August 2021. Dáta meskej časti Bratislava-Nové Mesto boli pre výskum získané v Októbri 2021.

VÝSKUM

Magistrát mesta Brna zbieral dáta prostredníctvom formulára na webovej stránke participatívneho rozpočtu. Každý hlasujúci mohol po odovzdaní svojho hlasu dobrovoľne zodpovedať niekoľko uzavretých otázok. Systém odpovedania na otázky bol jednoducho dostupný, keďže užívateľ webu nemusel prechádzať na novú platformu, ale odpovede poskytol v rámci rovnakého formulára ako hlasoval za projekty. Na základe toho sa samospráve podarilo získať údaje od 16 940 ľuďoch z viac ako 19 tisíc hlasujúcich. Táto vzorka je relatívne široká a dokáže pomerne presne mapovať dáta zapojených obyvateľov. Medzi participujúcich sa z pohľadu dotazníka rátajú výlučne tí obyvatelia mesta, ktorí hlasovali v participatívnom rozpočte, nie tí, ktorí projekty predkladali. Otázky boli najmä socio-ekonomického charakteru. Smerovali na pohlavie, vek, vzdelanie a príslušnosť hlasujúcich k mestskej časti. Mesto zistilo, že väčšinu respondentov tvorili ženy. Najväčšie vekové zastúpenie mali ľudia v rozmedzí 31- 45 rokov. Viac ako 60% respondentov malo vysokú školu a viac ako 71% bolo zamestnaných. Najnižšie zastúpenie mali obyvatelia mestskej časti Kniníčky a Ořešín, naopak najvyššie Brno- Střed. Tieto dáta majú potenciál byť využité na lepšie zacielenie reklamy na sociálnych sieťach prípadne na lepšiu komunikáciu smerom k mestským častiam, ktoré majú menšie zastúpenie hlasujúcich. Pre pochopenie je potrebné doplniť, že mestské časti mesta

Brno sú do participatívneho rozpočtovania zahrnuté najmä v období po realizácii projektov. Mesto sa totiž snaží o to, aby následná správa víťazných projektov bola vždy presunutá na mestskú časť, pokiaľ ide o projekt materiálneho charakteru.

Mestská časť Bratislava – Nové Mesto využívala na zber dát webovú stránku participatívneho rozpočtu. Nízky počet respondentov bol spôsobený tým, že obyvatelia nemali možnosť zúčastniť sa prieskumu priamo pri hlasovaní ale museli na webovej stránke proaktívne vyplniť dotazník, ktorý bol oosobitnou časťou stránky. Počet respondentov bol preto pomerne nízky. Otázky, ktoré boli v tomto dotazníku smerovali kombinovane na participatívny rozpočet a na iné oblasti. Do iných oblastí môžeme napríklad zaradiť otázky smerujúce k tomu či obyvatelia poznajú pojem participácia, čo konkrétne by chceli urobiť pre mestskú časť, či majú dostatok voľných priestorov na trávenie voľného času a podobne. Vzhľadom na nízku vzorku je len ťažko možné výsledky prieskumu zovšeobecniť na väčšiu časť populácie. Napriek tomu však niektoré odpovede mohli prispieť k inšpirácii pre vedenie samosprávy. Otázky smerujúce k participatívne rozpočtu smerovali najmä na oblasť toho, akým spôsobom by chceli občania dostávať informácie o zapojení sa, a či by ich chceli dostávať napríklad e-mailom vo forme newslettera. Otázky však ani v jednom prípade nezískavali spätnú väzbu na samotný proces. Ani v jednom prípade tak neboli získané odpovede, ktoré by dospeli k prehodnoteniu niektorých fáz participatívneho rozpočtovania či samotných pravidiel. Dotazník mestskej časti Bratislava – Nové Mesto kladno výrazne viac otázok než magistrát mesta Brno.

ZÁVER

Obe skúmané samosprávy pristúpili k analýze participatívneho rozpočtovania iným štýlom. Kým mestská časť Bratislava – Nové Mesto využilo menej prístupný dotazník, ktorý disponoval aj otvorenými otázkami, Brno využilo dostupnejší dotazník s uzavretými otázkami. Problémom Nového Mesta je okrem nízkej vzorky, z ktorej je náročné vyvodzovať akékoľvek závery aj náročné vyhodnocovanie odpovedí, nakoľko ide o viaceré otvorené otázky. Miestami je náročné pochopiť, aký zmysel má pre skvalitnenie celého procesu participatívneho rozpočtovania alebo fungovania samosprávy otázky či verejnosť pozná pojem participácia. Mestská časť tento prieskum v zásade umiestnila na stránke participatívneho rozpočtu, ale jeho zmysel sa na participatívny rozpočet viaže len okrajovo. Aj preto samospráva zahrnula otázku, či sa občan hlasovania zúčastnil, keďže umožňovala odpovedania aj tým obyvateľom, ktorí sa procesu nezúčastnili.

Brno naopak naviazalo dotazník na stránke participatívneho rozpočtu výlučne na obyvateľov, ktorí hlasovali. Získavali tak dáta priamo naviazané na participatívny rozpočet. Limitom samosprávy je relatívne nízky počet otázok, ktoré len mapujú socio-ekonomický charakter obyvateľstva ale žiadnym smerom neposkytujú priestor pre verejnosť k poskytnutiu konkrétnejšej spätnej väzby. Išlo primárne o mapujúci dotazník sledujúci primárne kategorizáciu hlasujúcich.

Napriek tom uvšak po technickej stránke zvládlo mesto Brno výrazne lepšie prístupnosť dotazníka, vďaka čomu získalo vysoký počet respondentov. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že zasadenie dotazníka priamo za odovzdávanie hlasov je pre získavanie dát prístupnejšie z pohľadu času a technickej jednoduchosti. Zistenia sa okrem cielenia reklamy na sociálnych sieťach dajú využiť aj pri spolupráci a komunikácii celého procesu v rámci mestských častí.

V prípade oboch samospráv je otázne, do akej miery spolupracovali pri konštruovaní dotazníka s odborníkmi na sociologické prieskumy. Otázky mestskej časti sú pomerne dosť široké a miestami je náročné pochopiť, čo konkrétne mohla na základe nich vyvodiť. Mesto Brno malo podobný prípad v otázke veku, kedy nastavilo pomerne široké vekové skupiny.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok bol vytvorený v rámci projektu APVV-19-0108: Innovations in Local Government Budgeting in Slovakia. Poďakovanie za dáta patrí magistrátu mesta Brna a mestskej časti Bratislava – Nové Mesto.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BRATISLAVA-NOVÉ MESTO.2021. *Participatívny rozpočet* [online]. [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete: <https://pr.banm.sk/liferay/web/nove-mesto/>.

ČERNÝ, V. 2018. *Prague participatory budget. Case study report and analysis*. [online], citované 16.6.2021, dostupné online: <http://pbv4.civitas.edu.pl/wp-content/uploads/2018/10/REPORT_PRAGUE-PB.pdf>.

DÁME NA VÁS.2021. *Participatívni rozpočet* [online]. [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete: <https://damenavas.brno.cz/>.

HRABINOVÁ, A., A KOL. 2020. *Zoznam samospráv PR 2020*. Splnomocnenec Vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, 2s. [online], [cit. 26-10-2021]. Dostupné na internete:

<http://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/participacia/2020/otvorene_temy/Zoznam%20%20samosprav%20PR_2020.pdf>.

GOLDFRANK, B. 2007. *Lessons from Latin American Experience in Participatory Budgeting*. *Participatory Budgeting*, č. 143, s. 91 – 126.

KRENJOVA, J., RAUDLA, R. 2013. *Participatory Budgeting at the Local Level: Challenges and Opportunities for New Democracies*. *Halduskultuur – Administrative Culture*, roč. 14, č. 1, s. 18 – 46.

Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov VI.
SEKCIA 3: Reakcie verejného plánovania a rozpočtovania
na demografickú krízu v súčasnosti
(Sekcia je výstupom projektu APVV-19-0108)

SINTOMER, Y., HERZBERG, C., RÖCKE, A. 2013. *Participatory Budgeting in Europe. Democracy and Public Service in the 21th Century.* Farnham: Ashgate.

Kontaktná adresa

Mgr. Jozef Gašparík
Katedra politológie, Filozofickej fakulty
Univerzita Komenského
Gondova ulica 2, 811 02 Bratislava 1 Slovensko
email: gasparikjozef1@gmail.com

PARTICIPÁCIA OBYVATEĽOV NA FUNGOVANÍ SAMOSPRÁVY

PARTICIPATION OF THE POPULATION IN THE FUNCTIONING OF SELF-GOVERNMENT

Stanislav MICHAL

Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

V príspevku sa budeme zaoberať formami, akými obyvateľstvo participuje na fungovaní miestnej samosprávy. Ide o inštrumenty ako sú klasické podnety, žiadosti podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií), ako aj sťažnosti v režime zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach. Tieto inštrumenty slúžia na priamu interakciu obyvateľov miestnej samosprávy s orgánmi miestnej samosprávy. Na základe ich uplatňovania sa môže zlepšiť výkon kompetencií samosprávy v praxi a do istej miery využívaním týchto inštitútov dostáva miestna samospráva spätnú väzbu na svoju činnosť. Žiadosti o sprístupnenie informácií dávajú možnosť určitej kontroly činnosti orgánov miestnej samosprávy, taktiež umožňujú získavať údaje o hospodárení s verejnými financiami, získavať informácie o vybavovaní agendy, alebo získavať iné informácie, ktorými dané orgány disponujú. Cieľom je zjednodušenie a sprehľadnenie výkonu verejnej správy tak, ako je to uvedené v dôvodovej správe k zákonu. Sťažnosti dávajú zasa priestor napraviť vzniknuté pochybenia, ktoré môžu vzniknúť pri výkone kompetencii. Zároveň je podstatné ako k iniciatíve obyvateľstva pristupuje miestna samospráva. V príspevku budeme analyzovať právnu úpravu a taktiež opíšeme priebeh vybavovania podania.

Kľúčové slová: sťažnosť, samospráva, kompetencie, participácia.

Abstract

In the article we will deal with the forms in which the public participates in the functioning of local self government bodies. These are instruments such as suggestions, applications under Act no. 211/2000 Coll. on Free Access to Information as amended (Freedom of Information Act), as well as complaints under Act no. 9/2010 Coll. on complaints. These instruments are used to implement direct interaction between local residents and local self government bodies. Based on their application, the performance of local self government competencies can be improved in practice, and to some extent the application of these institutes provides local self government with the feedback on its activities. Requests to access the information give some control over the activities of local authorities, they also make it possible to obtain data on the management of public finances, to obtain information on the handling of the agenda, or to obtain other information that relevant authorities possess. The aim is to simplify and clarify

the performance of public administration, as stated in the explanatory memorandum to the law. Complaints, on the other hand, are a tool to find the scope to mitigate and fix errors in decisions that may arise in the performance of competence. At the same time, it is essential to see how the local self government approaches the various initiative of the population. In the article we will analyze the legal regulation and also describe the course of processing the submission.

Keywords: complaint, self-government, competences, participation.

ÚVOD

Súčasná podoba pozitívnoprávnej úpravy dáva právne nástroje obyvateľom každej samosprávy, aby sa na jej chode podieľali. Medzi najčastejšie formy participácie obyvateľov na výkone samosprávy patria podnety. Podnet je prvým krokom zo strany obyvateľov s cieľom začať interakciu so samosprávou. Tento príspevok má za cieľ bližšiu analýzu vybraných inštitútov, ktoré môžu obyvatelia využívať pre interakciu so samosprávou. Okrem nami vybraných inštitútov existujú aj iné. Podnet je všeobecným pomenovaním pre oficiálnu komunikáciu medzi obyvateľom a samosprávou. Pre lepšie pochopenie definičného rámca podnetu môžeme podnet vymedziť ako podanie tak fyzickej osoby, tak aj právnickej osoby a má charakter dopytu, názoru, prípadne návrhu. Niektoré druhy podnetu majú zákonom stanovenú formu a označenie. Ide napríklad o sťažnosti podľa zákona č. 9/2010 Z. z. Zákon o sťažnostiach, info-žiadosť podľa zákona č. 211/2000 Z. z. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií), petície podľa zákona č. 85/1990 Zb. Zákon o petičnom práve, účasť obyvateľov na tvorbe všeobecne záväzného nariadenia v podobe pripomienok, zásahu do pokojného stavu podľa zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, miestne referendum podľa zákona č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení, podnet na vydanie upozornenia prokurátora podľa zákona č. 153/2001 Z. z. Zákon o prokuratúre. Interakcia pri spolupráci začína momentom doručenia podnetu konkrétnej organizačnej zložke samosprávy. Pre podávateľa podnetu pritom nie je dôležitá znalosť vnútornej organizačnej štruktúry samosprávy. V praxi postačuje, ak je podnet doručený na všeobecnú korešpondenčnú adresu sídla miestnej samosprávy alebo hociktorej vnútornej organizačnej zložke v podobe odborov či oddelení. Napríklad mesto Trnava má na svojej stránke zverejnenú celú organizačnú štruktúru. V rámci stránky je možné dohľadať aj jednotlivé kompetencie a zamestnancov pre konkrétne organizačné zložky, čím sa do značnej miery uľahčuje adresovanie podnetov, nakoľko obyvateľ si vie ľahšie dohľadať, ktorému odboru, oddeleniu, prípadne ktorému zamestnancovi by sa mal podnet adresovať.

Význam podnetov pre samosprávu je v tom, že poskytuje spätnú väzbu, a rovnako tak slúži aj ako všadeprítomný kontrolór. Nakoľko zastupiteľstvo je zložené pomerne, podľa jednotlivých obvodov, je počet poslancov za jednotlivé

časti početne limitovaný a tak isto je limitovaný aj počet zamestnancov obecného/mestského úradu a v pomere k počtu obyvateľov ide o početne menšie zastúpenie. Vzhľadom na limitovaný počet predstaviteľov a zamestnancov samosprávy je zložitejšie monitorovať a priebežne riešiť všetky problémy, ktoré priebežne vznikajú. Napríklad mesto Trnava má v súčasnosti 6 volebných obvodov, v ktorých bolo zvolených spolu 31 poslancov (Trnava.sk Poslanci mestského zastupiteľstva Mesta Trnava, 2020). V pomere k počtu obyvateľov mesta, ktorých je k roku 2018 podľa oficiálnych stránok mesta 63 924 je počet poslancov výrazne menší a tým pádom aj ich možnosť monitorovať všetky problémy vzniknuté na danom území je obmedzenejšia. A práve v tomto môže byť aktivita obyvateľstva veľmi dôležitým faktorom pri výkone kompetencií samosprávy, nakoľko využívanie právnych nástrojov môže zo strany obyvateľov pomôcť samospráve pri jej činnosti. Ak sa bude samospráva stavať negatívne k podnetom alebo ich bude ignorovať, nebudú mať obyvatelia motiváciu vytvárať podnety, ktoré pri správnom uchopení môžu mať pridanú hodnotu pre samosprávu. Zároveň sa pri danej interakcii predpokladá istá miera kvality a vecnosti podnetov. V podstate sa dá povedať, že čím presnejší a vecnejší podnet dostane samospráva, tým lepšie vie uchopiť problematiku v ňom obsiahnutú a tým rýchlejšie vie konať. Náležitosti podnetov, ktoré sú uvedené v zákonnej úprave vždy priamo zákon definuje po obsahovej stránke. S nedodržaním zákonných požiadaviek zákon spája určité následky. Týmto mechanizmom sa zabraňuje hlavne zahlteniu adresáta nezmyselnými alebo zbytočnými, šikanóznymi podnetmi. Zároveň to predpokladá, že pisateľ podnetu by sa mal oboznámiť so zákonnými kritériami na príslušný podnet skôr ako ho pošle adresátovi.

1 ŽIADOSŤ O SPRÍSTUPNENIE INFORMÁCIÍ

Ďalším veľmi podstatným nástrojom, ktorým podľa zákona disponujú obyvatelia je žiadosť o informácie resp. infožiadosť. Tento inštitút vychádza zo zákona č. 211/2000 Z. z. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií). Prístup k informáciám však nie je výlučne garantovaný iba týmto zákonom. Právo na informácie ako jedno z veľmi dôležitých práv sa v súčasnosti nachádza naprieč celou hierarchiou právnych predpisov rôznej právnej sily. Právo na informáciu je zakotvené aj v Charte základných práv Európskej únie, ktorá bola prvýkrát vyhlásená 7. decembra roku 2000, a to konkrétne v čl. 11.¹¹ Tento článok zodpovedá zneniu článku 10 EDLP-*Európsky dohovor o ľudských právach*¹². Ďalej to je smernica Európskeho parlamentu

---

¹¹ 1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice.

¹² 1. Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.

2. Výkon týchto slobôd, pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej

a Rady 2003/4/ES z 28. januára 2003 o prístupe verejnosti k informáciám o životnom prostredí a ktorou sa zrušuje smernica Rady 90/313 EHS, Smernica 2003/98/ES Európskeho parlamentu a Rady zo 17. novembra 2003 o opakovanom použití informácií verejného sektora a iné.

„Právo na informácie je **nástrojom presadzovania princípu transparentnosti**, ktorý je v právnom a demokratickom štáte jedným zo všeobecných princípov ovládajúcich činnosť orgánov verejnej moci, vrátane orgánov verejnej správy. Ďalšou funkciou práva osôb na informácie je, že slúži ako univerzálny **prostriedok presadzovania zákonnosti** v činnosti nositeľov verejnej moci. Z tohto dôvodu má osobitné postavenie v systéme právnych záruk“ (Dobrovodský, Košičiarová, 2015). V Ústave Slovenskej republiky je toto právo zachytené v čl. 26.¹³ Možnosť žiadať informácie od povinných osôb však zákon dôsledne upravuje tak, aby neprišlo k šikanóznemu výkonu práva. Podľa dôvodovej správy: „Navrhovaný zákon zabezpečí právo verejnosti na informácie, ktoré majú k dispozícii štátne orgány, orgány územnej samosprávy ako i ďalšie subjekty. Návrh zaväzuje povinné osoby predovšetkým zverejňovať základné a štandardné informácie o svojej činnosti automaticky tak, aby boli všeobecne prístupné, zjednodušil a sprehľadnil sa najmä výkon verejnej správy. Budú na to využívané tak tradičné prostriedky zverejňovania informácií, ako aj moderné prostriedky šírenia informácií v elektronických médiách. Ostatné informácie, ktoré majú k dispozícii, sprístupnia povinné osoby na požiadanie žiadateľa, t. j. každej fyzickej alebo právnickej osoby“ (Dôvodová správa k zákonu č. 211/2000 Z. z. zákon o slobode informácií). Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že z dôvodu zakotvenia práva na informácie a jeho dôslednej úpravy ako na vnútroštátnej úrovni, tak aj na medzinárodnej, je snaha zo strany zákonodarcu dosiahnuť väčšiu spoluprácu a interesovanosť obyvateľov. Z pohľadu podmienok uplatnenia infožiadosti je potrebné uviesť, že zákon o slobode informácií upravuje ako hmotnoprávne, tak aj procesnoprávne podmienky. Určuje, kto je povinnou osobou v § 2 ods. 1 – 4. Konkrétne ods. 4 má podľa zákonodarcu vyjadrovať: „Posledná skupina povinných osôb je vymedzená ich špecifickou úlohou pri starostlivosti o životné prostredie a spotrebovávaním verejných prostriedkov. To že sa informačná povinnosť vzťahuje aj na podnikateľské subjekty, ktorých vzťah so štátnymi orgánmi alebo obcou je definovaný iba na základe obligačného vzťahuje dané vykonávaním Čl. 45 Ústavy Slovenskej republiky garantujúcej včasné a úplné

---

spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

¹³ (1) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.

(2) Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Vydávanie tlače nepodlieha povolovaciemu konaniu. Podnikanie v odbore rozhlasu a televízie sa môže viazať na povolenie štátu. Podmienky ustanoví zákon.

(3) Cenzúra sa zakazuje.

(4) Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.

informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch takéhoto stavu“ (Dôvodová správa k zákonu č. 211/2000 Z. z. zákon o slobode informácií).

„Každý právny predpis potrebuje nevyhnutne určiť okruh subjektov, ktorým z neho vyplývajú konkrétne práva a povinnosti. V ustanovení § 2 zákona sa objavuje vymedzenie jedného druhu týchto subjektov – tzv. povinných osôb. Informačná povinnosť je obmedzená iba na oblasť verejnej správy, nakoľko oblasti podliehajúce záujmovej samospráve majú vlastné informačné mechanizmy a zákon o slobode informácií je zameraním na určený na oblasť tzv. verejných informácií. Preto sa viaže na osobitné verejné subjekty (napríklad na rozdiel od osobných údajov, kde právna úprava sa viaže na všetky subjekty – prevádzkovateľov)“ (Sotolár, Klinger, 2020, s.67). Z predmetného teda vyplýva, že v našom prípade budú povinnými osobami všetky verejnoprávne subjekty, a teda aj obce, mestá (ďalej len „obec“) a nimi zriadené právnické osoby alebo osoby, v ktorých majú majetkový podiel, avšak miera povinnosti zverejňovania sa bude mierne odlišovať v každom prípade. „Obce a vyššie územné celky sú verejnoprávnymi korporáciami (spoločenstvami) združujúcimi fyzické osoby, ktoré majú na ich území trvalý pobyt, a tiež sú právnickými osobami, ktoré za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodária s vlastným majetkom a so svojimi finančnými prostriedkami“ (Košičiarová, 2017, s.133). Zákon o slobode informácií upravuje 2 základné režimy, a to je povinné zverejňovanie informácií (alebo zverejňovanie tzv. „ex off“) a zverejňovanie informácií na základe žiadosti. Povinné zverejňovanie zakotvené v § 5 v odseku 1 konkretizuje rozsah tejto povinnosti pre povinné osoby a v nasledujúcich odsekoch definuje vybrané povinné osoby. Dôvodová správa k § 5 zákona rozdeľuje takto zverejnené informácie do troch skupín. a) základné b) stavovské, c) diferencované. Tieto informácie sa majú podľa dôvodovej správy zverejňovať na miestach, ktoré sú verejne prístupné, napríklad vývesky, brožúrky a iné..., spôsob umožňujúci diaľkový prístup k informáciám predovšetkým prostredníctvom siete internet. V režime miest a obcí sa zverejňovanie podľa § 5 realizuje na fyzických úradných tabuliach¹⁴, elektronických úradných tabuliach¹⁵ alebo za predpokladu, že ho má zriadené na webovom sídle. Dôležité pre obyvateľa je rozobrať aj to, čo je možné žiadať v režime tohto zákona a čo nie. Podľa § 3 ods. 1 môže každý žiadať tie informácie, ktoré majú povinné osoby k dispozícii, samozrejme s výnimkou tých, ktoré zákon taxatívne zakazuje prístupniť. Zákon bližšie nedefinuje termín informácia. „Nevôľa zákonodarcu vymedziť v zákone pojem informácia z dôvodu, aby sa všeobecná zákonná definícia nestala nástrojom reštriktívneho výkladu práva na informácie v praxi, pretrváva“ (Dobrovodský, Košičiarová, 2015, s. 133). Bližšie vymedzenie termínu informácie poskytuje

¹⁴ Napríklad: §6 ods. 3 zákona č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení: „Návrh nariadenia, o ktorom má rokovať obecné zastupiteľstvo, zverejní obec jeho vyvesením na **úradnej tabuli** v obci najmenej 15 dní pred rokovaním obecného zastupiteľstva o návrhu nariadenia. Návrh nariadenia sa zverejní aj na webovom sídle obce v tej istej lehote.“

¹⁵ Napríklad § 34 ods. 1 zákona č. 305/2013 Z. z. Zákon o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente): „Elektronická úradná tabuľa je elektronické úložisko, na ktoré sú zasielané a na ktorom sú zverejňované elektronické dokumenty, ak tak ustanovuje zákon.“

rozhodovacia činnosť súdov.¹⁶ Režim, ktorým na základe žiadosti je až sprístupnená informácia, predpokladá ako prvotnú aktívnu účasť, teda infožiadosť v tomto prípade obyvateľov obce. Tento režim je v zákone upravený v § 14 a nasl. Tento proces začína obyvateľ momentom, kedy doručí svoju žiadosť o informácie na príslušnú obec. „Zákonnou zásadou je to, že každé podanie (t. j. aj žiadosť o sprístupnenie informácie) sa musí posudzovať podľa obsahu a nie podľa formy, príp. označenia“ (Sotolář, Klinger 2020). To znamená, že môže nastať niekoľko situácií, kedy napríklad je podanie označené ako info žiadosť, avšak z textu vyplýva niečo iné alebo naopak, prípadne podanie je označené ako info žiadosť, no jeho obsah je nejasný alebo nezrozumiteľný. Obligatórne náležitosti takejto žiadosti podľa zákona (konk. § 14 ods. 2) sú:

1. ktorej povinnej osobe je určená,
2. meno, priezvisko, názov alebo obchodné meno žiadateľa,
3. jeho adresa pobytu alebo sídlo,
4. ktorých informácií sa žiadosť týka a aký spôsob sprístupnenia informácií žiadateľ navrhuje.

Ak sú všetky vyššie uvedené náležitosti splnené, v právnej teórii takéto podanie nazývame aj ako kvalifikované podanie. Treba však upozorniť, že povinná osoba podľa § 3 ods. 3 nesmie podmieňovať sprístupnenie informácie uvedením dôvodu od žiadateľa. Sprístupňovanie informácií teda nesmie byť podmienené skúmaním právneho dôvodu. V prípade, ak obyvateľ vo svojej žiadosti neuvedie niektoré z vyžadovaných náležitostí uvedených v § 14 ods. 2, musí povinná osoba bezodkladne vyzvať žiadateľa, aby v určenej lehote, ktorá nesmie byť kratšia ako sedem dní, neúplnú žiadosť doplnil. Táto lehota má charakter prekluzívnej, teda jej uplynutím zaniká právo na sprístupnenie žiadosti, a teda v prípade, ak má žiadateľ záujem o danú informáciu, musí podať novú žiadosť. Súčasťou tejto výzvy je aj poučenie, ako treba doplnenie urobiť. Je preto v záujme žiadateľa, aby splnil všetky obligatórne podmienky, a tým pádom sa nebude prolongovať doba na sprístupnenie informácií. Ak napriek výzve zo strany povinnej osoby (v ktorej upozorňuje na nedostatky podania a lehotu na doplnenie) žiadateľ žiadosť nedoplní a informáciu nemožno pre tento nedostatok sprístupniť, povinná osoba žiadosť odloží. Odloženie

---

¹⁶ Napríklad: Rozsudok Nejvyššího správního soudu sp. zn. 5 A 119/2001 zo dňa 10.10.2003: „Pri výklade pojmu „informace“ ve smyslu zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, jenž je realizací čl. 17 odst. 5 Listiny základních práv a svobod, je nutné zvolit takový postup, který ve svých důsledcích fakticky nezuzuje rozsah ústavně zaručených práv, jinak by se orgán aplikující právo dostal do rozporu jednak s obecnou zásadou výkladu ve prospěch základních práv a svobod a jednak s příkazem šetření smyslu práv a nezneužívání možných omezení (čl. 4 odst. 4 Listiny). Úhradu podle § 17 odst. 1 zák. č. 106/1999 Sb. lze tedy vyžadovat pouze za náklady spojené s vyhledáním informací přímo požadovaných žadatelem, nikoli za náklady vzniklé toliko zjišťováním, zda požadovaná informace bude vůbec poskytnuta,“ alebo Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Sžo 190/2008 zo dňa 27.05.20119: „Podľa obsahu slova je informáciou správa, údaj alebo poučenie, ktorá fyzická osoba alebo právnická osoba odovzdáva inej fyzickej alebo právnickej osobe dovtedy jej nebola známa. Informácia je základom vzájomného vymieňania údajov, ktoré má za cieľ získanie nového poznania. Informáciou je aj štatistické spracovanie údajov.“

v takomto kontexte znamená ukončenie procesu rovnako ako vydanie rozhodnutia o sprístupnení informácie.

Podľa § 14 ods. 1 môže byť žiadosť o informácie podaná písomne, ústne, faxom, elektronickou poštou alebo iným technicky vykonateľným spôsobom. Písomne podaná žiadosť je najčastejšou formou pri infožiadosti. V takom prípade je podaná žiadosť papierovou cestou alebo obdobným spôsobom. Ústne podaná infožiadosť predpokladá, že žiadateľ komunikuje s povinnou osobou alebo zamestnancom povinnej osoby. Za predpokladu, že na základe ústnej žiadosti sú poskytnuté informácie v celom rozsahu, povinná osoba vyhotoví záznam podľa § 20 zákona. Ústne môže byť podaná žiadosť aj prostredníctvom telefonického rozhovoru. Aj pri telefonickej žiadosti musí byť splnená podmienka podľa § 14 ods. 2, a to spôsobom, ktorý je preukázateľný a preto musí žiadateľ na základe upozornenia povinnej osoby svoju telefonickú žiadosť doplniť písomne alebo osobne ústne do zápisnice. Tento postup sa uplatňuje z dôvodu anonymnej žiadosti, ktorú povinná osoba zamietne. Elektronickým spôsobom podaná infožiadosť je podaná prostredníctvom emailu alebo v súčasnosti aj napríklad vyplnením vzorového formulára na stránke danej povinnej osoby. Žiadosť je doručená dňom keď bola povinnej osobe oznámená, čo znamená, že sa mohla prvýkrát oboznámiť s jej obsahom. Samozrejme je v tomto veľký rozdiel pri doručovaní poštou a napríklad doručení prostredníctvom emailovej komunikácie. V praxi sa môže stať, že podávateľ v žiadosti nesprávne identifikuje povinnú osobu. Na takúto situáciu myslí § 15. V takom prípade musí nepríslušná povinná osoba postúpiť podanie príslušnej povinnej osobe a upovedomiť o tom podávateľa žiadosti. Ak podávateľ podal infožiadosť správnej povinnej osobe a navrhol jej konkrétny spôsob sprístupnenia informácie, môžu podľa § 16 ods. 1 nastať dve situácie, a to, že povinná osoba vyhovie a sprístupní informáciu daným spôsobom¹⁷ alebo ak nie je možné vyhovieť žiadateľovi, dohodne povinná osoba iný spôsob sprístupnenia. Táto dohoda by mala byť zo strany povinnej osoby zdôvodnená prekážkami týkajúcimi sa spôsobu, ktorý si zvolil žiadateľ a mala by ideálne obsahovať výber tých spôsobov, ktoré sú pôvodnému návrhu najbližšie a zároveň zo strany povinnej osoby realizovateľné. Špecifickým prípadom je nahliadanie do spisov, ktoré je upravené v § 16 ods. 9 a ods. 10.

Tu je treba upozorniť na skutočnosť, že aj aplikácia práva na informácie má svoje hranice. Tak isto ako aj iné práva aj právo na informácie má svoje limity a nesmie sa zneužívať. Platí tu princíp zákazu zneužitia práva. „Princíp zákazu zneužitia práva možno vyvodiť z čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého je Slovenská republika demokratický a právny štát. Súdny uznávajú existenciu a možnosť aplikácie princípu zákazu zneužitia práva aj v prípade, ak nie je explicitne zakotvený v právnom poriadku.“ (Princíp zákazu zneužitia práva a jeho uplatnenie pri aplikácii zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a zákona o slobodnom prístupe k informáciám) (online, Košičiarová, Wilfling, 2020, s. 99).

¹⁷ Napríklad podľa § 16 ods. 1: „Informácie sa sprístupňujú najmä ústne, nahliadnutím do spisu vrátane možnosti vyhotoviť si odpis alebo výpis, odkopírovaním informácií na technický nosič dát, sprístupnením kópií predloh s požadovanými informáciami, telefonicky, faxom, poštou, elektronickou poštou.“

Okrem toho tento princíp strážia aj súdy v svojej rozhodovacej činnosti.¹⁸ Stáva sa, že ide napríklad o nespokojného občana, ktorému nebolo vyhovené v konaní pred orgánom, bývalý zamestnanec, alebo len človek, ktorý svoju frustráciu transformuje do žiadosti o informácie. Ide o veľmi neprijemnú situáciu, kedy samospráva v rámci svojich kompetencií a zákonných splnomocnení sa musí brániť pred „šikanóznymi“ žiadosťami o informácie.

Význam tohto inštitútu vystihuje aj prieskum Transparency International Slovensko, podľa ktorého: „Podľa čerstvých výsledkov prieskumu Transparency zmluvy na internete ľudí zaujímajú. Za posledný rok si zmluvy, faktúry alebo objednávky pozrelo každý jedenásty dospelý občan, čo je približne 400 tisíc ľudí. Až sto tisíc občanov (dve percentá dospelaj populácie) si pozrelo 5 viac zmlúv či faktúr. Prieskum takisto ukazuje, že infozákon, ktorý umožňuje získavanie informácie na žiadosť, za 11 rokov jeho existencie využilo o polovicu menej ľudí, len 4%. Viac ako päťkrát tak spravilo len 11% z tých, čo ho niekedy použili“ (TREND.sk, Štyristot tisíc ľudí si za rok na internete pozrelo zmluvy a faktúry 2012).

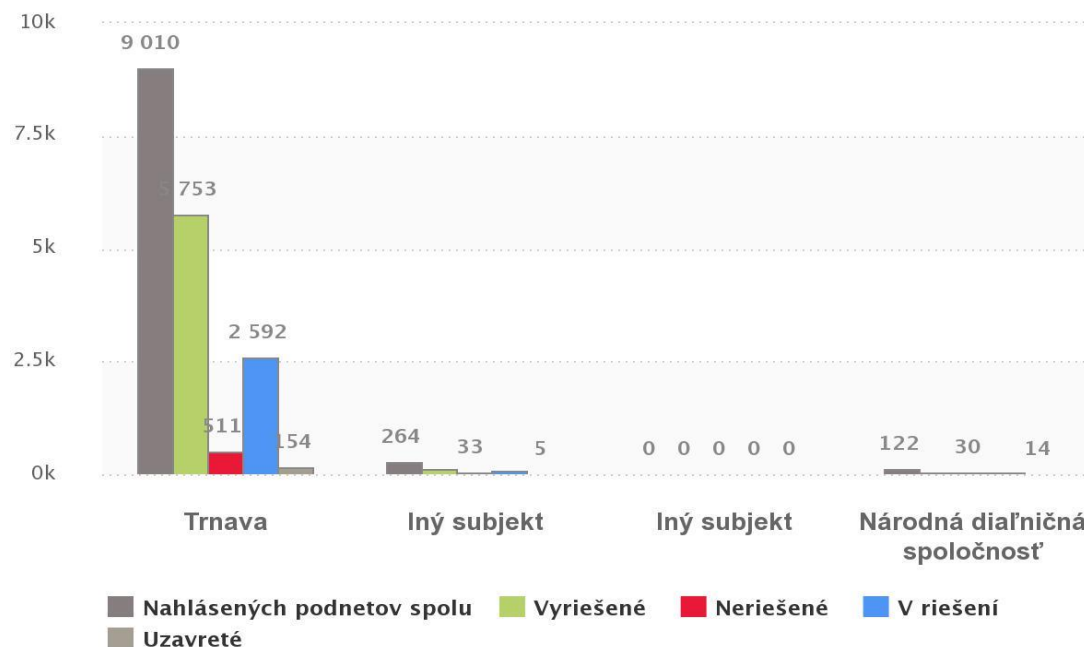
2 INÉ FORMY PARTICIPÁCIE

Okrem vyššie uvedených foriem participácie, ktoré sa viažu primárne na existujúcu, platnú právnu úpravu existujú aj iné formy. Príkladom inovácie interakcie je projekt „odkaz pre starostu“.¹⁹ Podstatou tohto projektu je, že práve občania nahlasujú svoje postrehy na predmetnú stránku. Každý občan môže nahlásiť svoj podnet, ktorý následne nato poverení administrátori kontrolujú a následne zverejňujú podnety od občanov. Podľa informácií na stránke, od roku 2010, kedy prišlo k spusteniu tohto projektu, bolo vyriešených vďaka tejto stránke 55900 podnetov. Na stránke odkazu pre starostu sa vedú aj štatistiky. Pre lepšiu orientáciu sme vybrali štatistiky z mesta Trnava, ktoré eviduje stránka odkaz pre starostu pre dané mesto od roku 2011. Treba dodať, že tieto dáta nie sú úplne presné a ako upresňuje prevádzkovateľ stránky, môžu byť ovplyvnené výpadkami a technickými problémami.

¹⁸ Napríklad: Súdny dvor Európskej únie v rozsudku vo veci C-255/02 Halifax, Nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. II. ÚS 87/04 zo 6. apríla 2005, Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 1 Afs 4/2004-100 z 30. marca 2005, rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 5 Sžf 66/2011 zo dňa 15. 12. 2011, rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 6 S 69/2015 zo dňa 24. 03. 2016. NS SR č. 3 Sži/4/2014 zo dňa 12. marca 2014

¹⁹ Projekt je dostupný na stránke: <https://www.odkazprestarostu.sk>

Počet nahlásených podnetov a počet podnetov podľa stavu riešenia

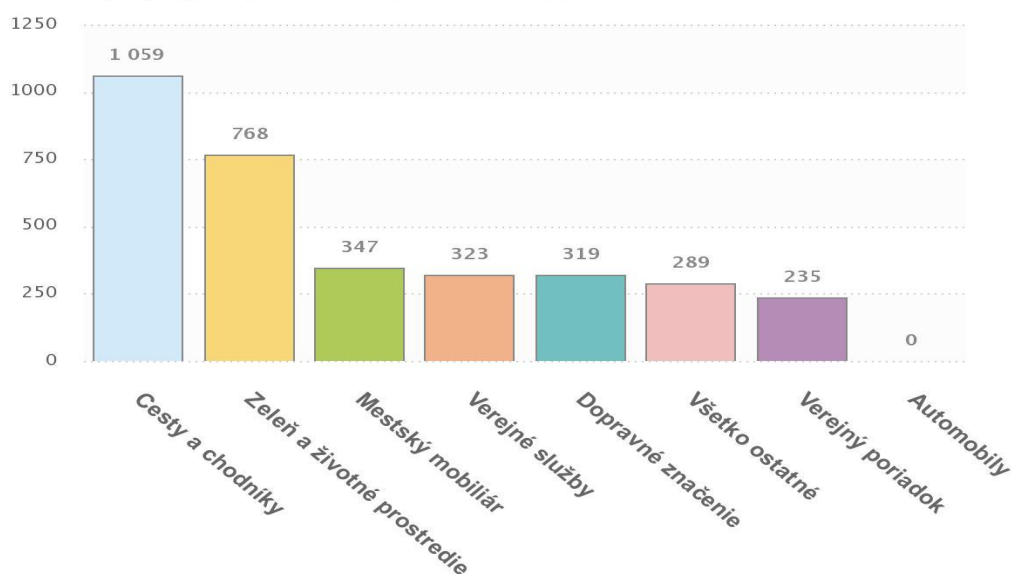

Graf 1: Počet nahlásených podnetov a počet podnetov podľa stavu riešenia

Zdroj: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, Celkové štatistiky mesta Trnava od roku 2011, 2020

Graf 2: Počet Prijatých podnetov podľa kategórie

Počet prijatých podnetov podľa kategórie

Zdroj: Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, Celkové štatistiky mesta Trnava od roku 2011, 2020

Medzi pozitívne stránky by sme zaradili napríklad skutočnosť, že daný podnet vďaka elektronickému podaniu dokáže byť takmer okamžite dostupný samospráve. Taktiež je benefitom, že súčasťou formulára pre podanie podnetu je možnosť vybrať obec, ulicu, pripojiť obrazový záznam daného problému. Taktiež sa pri vyplňovaní podnetu autor môže rozhodnúť, pod ktorú kategóriu a podkategóriu svoj podnet priradí a doplniť svoj vlastný text súvisiaci s podnetom. Efektivitu niektorých samospráv ocenil aj Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť. Napríklad Mesto Trnava získalo ocenenie v rámci miest s počtom obyvateľov nad 20 000, a to v kategórii Komunikácie a druhej Riešenie podnetov (Trnava.sk Zaslúžený úspech Trnavy – získali sme dve prvé miesta vo vyhodnotení Odkazu pre starostu, 2018). Čiže z hľadiska časového je to veľmi rýchly spôsob vybavenia. Zároveň sú všetky náležitosti preddefinované v rámci formulára, čo zľahčuje jeho podanie. Na rozdiel od zákonných inštitútov, teda inštitútov, ktoré výslovne definuje zákon, je podanie v režime odkazu pre starostu ľahšie, nakoľko podávateľ nemusí dohľadávať v zákone všetky obsahové náležitosti. Pri režime odkazu pre starostu sú všetky preddefinované a ich vyplnenie je jednoduché a intuitívne. To veľmi šetrí čas, nakoľko, ak občan pošle samospráve podanie podľa niektorého zákona a opomenie jeho obligatórne náležitosti, môže nastať kolotoč prerušenia konania, výzvy na doplnenie alebo v niektorých prípadoch aj jeho odmietnutie v závislosti od druhu zákonnej úpravy. Pri podávaní podnetu v režime odkazu pre starostu, nie je povinné vyplniť podkategóriu iba kategóriu. Samozrejme čím presnejšie budú obidve možnosti vyplnené, tým sa uľahčí následné priradenie a riešenie problému. Tak isto je tam priestor pre vlastný text, ktorý môže sanovať do istej miery aj zlé vyplnenie kategórie alebo podkategórie. Hlavnými kategóriami sú:

- Cesty, chodníky a iné verejné komunikácie (cesty, cyklotrasy, schody, oplatenie)
- Zeleň a životné prostredie (stromy, neporiadok, znečisťovanie)
- Dopravné značenie (značky, semaforey, stĺpiky)
- Mestský mobiliár (koše, ihriská, lavičky, zastávky MHD)
- Automobily (parkovanie a „vraky“)
- Verejné služby (osvetlenie, kanalizácia, MHD, web, rozvodné siete)
- Verejný poriadok (stavby, reklama, vandalizmus)

Taktiež za benefit považujeme to, že podnety v prvej fáze triedia poverení administrátori stránky. To uľahčuje samospráve do tej miery, že podnet sa k samospráve dostane až v čase, keď obsahuje všetko potrebné na jeho riešenie. Tento proces samosprávu značne odľahčuje. Za posledné pozitívum tejto stránky považujeme skutočnosť, že podnety sú síce smerované samosprávam, avšak na ich riešení sa môžu v niektorých prípadoch podieľať aj ľudia mimo samosprávy. Tejto skutočnosti nasvedčuje aj pridelenie statusu „uzavretý“ na podnety pričom tento status sa pridelenie napríklad aj v prípade, že: „Podnet bol vyriešený, avšak bez zásahu samosprávy. Vyriešil ho čas (napr. zmena počasia), prípadne nie je známe, kto podnet vyriešil (pozn.: v prípade, že je podnet vyriešený dobrovoľnícky a zároveň vyplnený formulár "Chcem pomôcť", podnet sa označuje ako vyriešený)“ (Inštitútu pre dobre

spravovanú spoločnosť, Pomoc, 2020). Tým sa zväčšuje pravdepodobnosť rýchlejšieho a efektívnejšieho riešenia podnetu. V praxi sa môže stať, že podnet môže smerovať k riešeniu vecí, ktoré síce spadajú pod kompetencie samosprávy, avšak ich riešenie môže vykonať aj obyvateľ samosprávy, a to rýchlejšie ako samospráva.

Za hlavné nevýhody považujeme to, že nie je časová lehota na vybavenie podnetu po jeho akceptovaní zo strany samosprávy. V zákonných inštitútoch je vždy lehota na vybavenie. Takéto ustanovenia sú tam uvedené z dôvodu zásad nášho právneho systému. Toto vnímame ako jeden z najhlavnejších nedostatkov. „Po odoslaní podnetu príslušnej samospráve administrátori portálu očakávajú odpoveď zodpovedného pracovníka samosprávy. Táto odpoveď v ideálnom prípade obsahuje dátum riešenia podnetu a postup, ktorý bude k vyriešeniu viesť. Informácie o tom, aký útvar bude podnet riešiť a kedy sa očakáva vyriešenie, samosprávy vyplňajú aj v samostatných nepovinných textových poliach vo formulári na odpovedanie. Pokiaľ samospráva textové polia vyplní, pri odpovediach môžete tieto informácie vidieť v samostatných riadkoch s predvyplnenými otázkami Kto? a Kedy? Odpoveď môže taktiež obsahovať informáciu o tom, že odoslaný podnet nepatrí do kompetencie samosprávy, pričom samospráva má možnosť zmeniť zodpovednosť za jeho riešenie na iný subjekt – informácia o tom, aký subjekt samospráva označila za zodpovedný, sa zverejňuje pri podnete automaticky ako odpoveď samosprávy. Ak samospráva nezašle odpoveď do štrnástich dní od prijatia podnetu, podnet je automaticky označený ako Neriešený“ (Inštitútu pre dobre spravovanú spoločnosť, 2020). Z vyššie uvedeného vyplýva len jediná lehota, a to lehota na akceptovanie podnetu zo strany samosprávy, ktorá má charakter akoby prekluzívnej lehoty, lebo ak do 14 dní samospráva nebude reagovať na zaslaný podnet, stránka ho vyhodnotí ako neriešený. Avšak ani status neriešený nemusí znamenať koniec, nakoľko stránka uvádza, že samospráve umožní na podnet reagovať aj po lehote 14 dní. Niektoré podnety môžu byť viazané na konanie v určitom “primeranom” čase. Pri každom podnete je preto optimálne, ak občan zváži z časového hľadiska, ktorý nástroj riešenia použije. Okrem statusu neriešený stránka obsahuje aj status „uzavretý“. Tento status sa podľa informácií zo stránky prideluje v nasledovných prípadoch:

1. Podnet bol vyriešený, avšak bez zásahu samosprávy. Vyriešil ho čas (napr. zmena počasia), prípadne nie je známe, kto podnet vyriešil (pozn.: v prípade, že je podnet vyriešený dobrovoľnícky a zároveň vyplnený formulár "Chcem pomôcť", podnet sa označuje ako vyriešený).
2. Samospráva nesúhlasí s riešením navrhovaným zadávateľom podnetu a k tomuto rozhodnutiu uviedla zrozumiteľné argumenty.
3. Samospráva vyčerpala možnosti riešenia podnetu a z jej strany nie je možný žiadny ďalší krok k vyriešeniu podnetu.

Taktiež nie je na stránke jasne uvedené, aký postup nastane, ak niektoré pole alebo možnosť v rámci formulára nie je podávateľom vyplnené. V niektorých prípadoch stačí fotka a nie je treba text, niekedy naopak, a niekedy je z hľadiska istoty najlepšie vyplniť všetko, avšak postup stránky v takomto prípade nie je bližšie uvedený. Na stránke sa uvádza k danej veci nasledovné: „Po odoslaní prejde Váš

podnet krátkou kontrolou jedným z našich administrátorov tak, aby podnety odosielané zodpovedným subjektom obsahovali všetky náležitosti potrebné pre ich identifikáciu a riešenie.“ Tak isto je značnou nevýhodou to, že podnet nemusí byť vyriešený a podávateľovi podnetu systém neponúka opravné prostriedky. Jediná možnosť je skúsiť podať podnet znova s novým zdôvodnením. Tu ide o veľmi dôležitú situáciu, nakoľko niektoré podania majú svoj význam z hľadiska na ne nasledujúcich zákonných možností riešenia. Príkladom je sťažnosť podľa zákona č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach, ktorá tvorí základ pre podanie žaloby proti nečinnosti podľa zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok. Podľa § 246 ods. 2 „K žalobe fyzickej osoby, právnickej osoby a zainteresovanej verejnosti musí byť pripojené oznámenie o výsledku prešetrovania sťažnosti podľa osobitného predpisu alebo vybavenie podnetu prokurátorom.“ Preto, ak napríklad zvolí odkaz pre starostu a následne by chcel podať žalobu proti nečinnosti, bude jeho žaloba zamietnutá z dôvodu absencie obligatórnej náležitosti.

Z vyššie uvedených argumentov je teda zrejmé, že odkaz pre starostu je obohatením diapazónu riešení, ktoré si môže podávateľ zvoliť v prípade, ak sa rozhodol iniciatívne zapojiť do interakcie so samosprávou. Z hľadiska dostupnosti a určitej simplifikantnosti vyplňania formulára dáva priestor pre väčšinu občanov. V súčasnosti tento projekt umožňuje podávať podnety do 8 krajských miest a značného počtu miest a obcí, avšak nie do všetkých. Do budúca by bolo vítaným riešením, ak by odkaz pre starostu fungoval vo všetkých mestách a obciach na území Slovenskej republiky, čo by mohlo prispieť k lepšiemu spoločnému fungovaniu samospráv a obyvateľov pri riešení každodenných problémov na území daných predstaviteľov územnej samosprávy.

ZÁVER

V súčasnosti majú obyvatelia samospráv de iure aj de facto pomerne široké spektrum inštrumentov, ktoré môžu používať pre interakciu so samosprávou v kontexte výkonu kompetencií samosprávy. Okrem zákonných inštrumentov, ponúka súčasná situácia aj nástroje, ktoré nemajú zákonné zakotvenie. Obidve kategórie majú svoje výhody aj svoje nedostatky, avšak najdôležitejší je spôsob, akým kľúčom si podávatelia vyberajú tie ktoré spôsoby. Okrem iniciatívy obyvateľov je dôležitá aj spätná väzba samosprávy. Tá sama rozhodne, či podnety prijme ako pomoc zo strany obyvateľov alebo bude podnety vnímať ako príťaž. Avšak môžeme konštatovať, že rôznorodosť podnetov pokrýva všetky oblasti bežného života obyvateľov. Podľa nášho názoru nie je potrebné pro futuro vytvárať nové inštrumenty, ale je podstatné, aby sa zlepšovali už existujúce. Za podstatné považujeme, aby sa maximalizovala ochrana pred zneužívaním práva pri daných právnych nástrojoch a zároveň, aby sa minimalizovala šanca, že podnety budú ignorované alebo účelovo odmietané samosprávou. Okrem tých, ktoré boli uvedené v tomto článku je napríklad možnosť riešiť niektoré situácie resp. problémy týkajúce

sa samosprávy aj prostredníctvom možností uvedených v zákone č. 153/2001 Z. z. Zákon o prokuratúre.

POUŽITÁ LITERATÚRA

DOBROVODSKÝ. R., KOŠIČIAROVÁ S. 2015. *Právo na informácie*. Spolok Slovákov v Poľsku. 2015, 120 s. ISBN 978-83-7490-915-0.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Rím, 4.XI.1950.

Dôvodová správa k zákonu č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) [online]. [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete: <https://www.epi.sk/dovodova-sprava/Dovodova-sprava-k-zakonu-c-211-2000-Z-z.htm>.

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2020. *Pomoc*, [online], [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete: <https://www.odkazprestarostu.sk/pomoc>.

Inštitút pre dobre spravovanú spoločnosť, 2020. *Celkové štatistiky mesta Trnava od roku 2011*[online], [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete: <https://www.odkazprestarostu.sk/trnava/statistiky>.

KOŠIČIAROVÁ. S., WILFLING P. a kol. 2020. *Analýza vybraných aspektov fungovania a výkonu štátnej správy starostlivosti o životné prostredie, Druhá časť: Princíp zákazu zneužitia práva a jeho uplatnenie pri aplikácii zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a zákona o slobodnom prístupe k informáciám*. Bratislava: VIA UIRIS. 2020. 155 s. ISBN 978-80-89805-07-5.

KOŠIČIAROVÁ, S. 2017. *Správne právo hmotné. Všeobecná časť 2*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2017, 400 s. ISBN 978-80-7380-684-2.

Rozsudok Nejvyššího správního soudu sp. zn. 5 A 119/2001 zo dňa 10.10.2003.

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2Sžo 190/2008 zo dňa 27.05.20119.

SOTOLÁŘ J., KLINGER S. 2020. *Zákon o slobodnom prístupe k informáciám (veľký komentár)*. Košice: SOTAC s. r. o.. 2020, 414 s. ISBN 978-80-89446-85-8.

TREND. 2012. *Štyristotisíc ľudí si za rok na internete pozrelo zmluvy a faktúry* [online]. [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete:

<https://www.trend.sk/blogy/styristotistic-ludi-rok-internete-pozrelo-zmluvy-faktury>.

Trnava.sk, 2018. *Zaslúžený úspech Trnavy – získali sme dve prvé miesta vo vyhodnení Odkazu pre starostu*. [online]. [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete: <https://www.trnava.sk/sk/aktualita/zasluzeny-uspech-trnavy-ziskali-sme-dve-prve-miesta-vo-vyhodneni-odkazu-pre-starostu>.

Trnava.sk, 2020. *Poslanci mestského zastupiteľstva Mesta Trnava* [online]. [cit. 22/10/2021]. Dostupné na internete: <https://www.trnava.sk/sk/clanok/poslanci-mestskeho-zastupitelstva>.

Zákon č. 211/2000 Z. z. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií).

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní.

Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

Zákon č. 9/2010 Z. z. o sťažnostiach.

Zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

Zákon č. 369/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení.

Zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre.

Zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zmluva o Európskej únii (Konsolidované znanie) Charta základných práv Európskej únie (2016/C 202/02).

Kontaktná adresa

JUDr. Stanislav Michal
Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied
Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, 917 01 Trnava
Slovenská republika
email: stanislavmichal22@gmail.com

STRATEGICKÉ PLÁNOVANIE NA ÚROVNI MIESTNEJ SAMOSPRÁVY

STRATEGIC PLANNING AT THE LEVEL OF LOCAL GOVERNMENT

Matúš NOVÁK

Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá strategickým plánovaním na úrovni miestnej samosprávy v rámci Slovenskej republiky. Strategické plánovanie v súčasnosti patrí medzi základné činnosti každej samosprávy, ktorého výstupom je dokument nazývaný strategický plán. Práve strategický plán vystupuje ako kľúčový dokument pri riadení rozvoja samosprávy. Cieľom príspevku je na jednej strane zo spracovania sekundárnych zdrojov poskytnúť čitateľovi základné informácie z oblasti strategického plánovania a na druhej strane analyzovať Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Stará Ľubovňa. V rámci príspevku bolo použitých viacero metód vedeckého výskumu, napr. indukcia, dedukcia, syntéza, analýza či porovnávanie. Po analýze Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Stará Ľubovňa na aktuálne obdobie s už aktualizovaným názvom „Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa na obdobie 2015 – 2022, možno konštatovať, že tento strategický dokument vznikol štandardným procesom a možno ho hodnotiť pozitívne a to hlavne z dôvodu, že predstavuje prínos pre plánovanie ďalšieho rozvoja a prostredníctvom neho sa mestu darí naplňať vytýčené ciele, či zlepšovať podmienky života jeho obyvateľov.

Kľúčové slova: strategické plánovanie, miestna samospráva, program hospodárskeho a sociálneho rozvoja.

Abstract

The paper deals with strategic planning at the level of local government in the Slovak Republic. Strategic planning is currently one of the basic activities of every municipality, the output of which is a document called a strategic plan. It is the strategic plan that acts as a key document in managing the development of self-government. The aim of the paper is, on the one hand, to provide the reader with basic information in the field of strategic planning and, on the other hand, to analyze the Economic and Social Development Plan of the town of Stará Ľubovňa. Several methods of scientific research were used in the paper, e.g. induction, deduction, synthesis, analysis or comparison. After analyzing the Plan of economic and social development of the town of Stará Ľubovňa for the current period with the already updated title "Development program of the town of Stará Ľubovňa for the period 2015 – 2022, it can be stated that this strategic document was created by a standard process and can be evaluated positively, mainly because that it represents a contribution to the planning of further

development and through it the city succeeds in fulfilling the set goals or improving the living conditions of its inhabitants.

Keywords: strategic planning, local government, economic and social development program.

ÚVOD

Strategické plánovanie možno zaradiť medzi kľúčovú činnosť, ktorá je súčasťou strategického manažmentu. V súvislosti s dlhodobým strategickým plánovaním mesta predstavuje kľúčový dokument strategický plán, ktorého hlavným cieľom je poskytnúť všetkým aktérom v danej samospráve základnú predstavu o jej socio-ekonomickom smerovaní.

Vo všeobecnosti korene pojmu stratégia siahajú až do dávneho obdobia antického Grécka. Naopak samotné strategické plánovanie možno pokladať za pomerne novú disciplínu, ktorá sa začala naplno rozvíjať v 50. rokoch minulého storočia, konkrétne na Harvard Business School. V tých časoch sa metóda strategického plánovania prispôsobila potrebám súkromných spoločností a jej využitie bolo predovšetkým v oblasti marketingu a manažmentu. Neskôr (70. a 80. roky 20. storočia) sa strategické plánovanie začalo aplikovať aj v rámci verejného sektora, resp. verejnej správy, ako istá forma inovatívneho a hlavne účinného riadenia. V tomto období sa začalo hovoriť o strategickom plánovaní miest a regiónov (Coplák, 2014).

V rámci Európy sa strategické plánovanie začalo uplatňovať na regionálnej úrovni a pričiniť sa o to Európske hospodárske spoločenstvo, neskôr aj Európska únia. V súčasnosti sa uplatňuje na národnej, krajskej i lokálnej úrovni a dokumenty súvisiace so strategickým plánovaním sú nevyhnutné pri dotáciách zo štrukturálnych fondov Európskej únie (Bakoš, Šelešovský, Špaček, 2008).

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKA POJMU STRATEGICKÉ PLÁNOVANIE

Strategické plánovanie možno istým spôsobom chápať ako tvorivý proces, ktorého základom je určiť kritické oblasti, nájsť zhodu v zámeroch, stratégiách či cieľoch, ktoré napomôžu k vyriešeniu situácií v daných oblastiach. Strategické plánovanie tiež možno pokladať za účinný nástroj pri zamedzení negatívneho vývoju územia a zjednotenia všetkých aktérov (Antošová, 2007).

Autorka Janoušková (2008) definovala strategické plánovanie ako proces, pri ktorom vzniká predstava budúceho vývoja samosprávneho celku, teda predstava o tom, na ktoré oblasti sa zamerať a aké kroky zvoliť, aby mohol byť predpokladaný zámer uskutočnený.

Bryson (2011) tvrdí, že strategické plánovanie je snaha o vytvorenie podstatných rozhodnutí a činností, ktoré formujú a riadia to, čím subjekt (organizácia) je, čo robí a prečo to robí. Zároveň apelujú na to, že strategické

plánovanie je základom, resp. jedným zo základných pilierov strategického riadenia. Ďalej tvrdia, že stratégie môžu byť zostavované na úrovni organizácie ako celku alebo pre jednotlivé úrovne vo vnútri organizácie samostatne. Je nesmierne dôležité, aby stratégie ktoré sú vytvorené na nižších úrovniach boli v súlade so stratégiami na vyšších úrovniach a to hlavne z dôvodu, aby sa zaistilo efektívne fungovanie.

Ježek, Slach a Šilhánková (2015) tvrdia, že je pomerne veľká medzera medzi teóriou a praxou strategického plánovania. Prax strategického plánovania sa skôr venuje metodickým otázkam než otázkam koncepčným alebo teoretickým. Pomerne často sa stáva, že príklady dobrých zahraničných prístupov sú ignorované rovnako, ako najnovšie trendy v oblasti strategického plánovania.

Labouňková, Půček a Rohrerová (2009) členia strategické plánovanie podľa úrovne implementácie na:

1. Medzinárodná úroveň – Pri medzinárodnej úrovni majú rozhodujúce slovo organizácie, ako napr. Organizácia spojených národov alebo Európska únia, ktoré spracovávajú strategické plány.
2. Centrálna úroveň štátu – Úlohou je predovšetkým určovať smer ďalšieho rozvoja štátu. Jedná sa napr. o stratégie regionálneho rozvoja, politiky územného rozvoja alebo stratégie hospodárskeho rastu. Za vypracovanie týchto strategických dokumentov preberajú zodpovednosť politické elity na úrovni vlády.
3. Krajská úroveň – Zameriava sa predovšetkým na sociálno-ekonomickú sféru, rozvoj podnikania, občiansku vybavenosť, sociálnu politiku, vzdelanie a v nie poslednom rade na životné prostredie. Ide o dokumenty ako napr. program rozvoja kraja alebo zásady územného rozvoja kraja.
4. Úroveň mikroregiónu a obce – Pre túto úroveň sú charakteristické vzťahy a väzby medzi viacerými aktérmi (napr. orgány verejnej správy, občanmi či súkromnými inštitúciami). Výsledkom vzájomnej interakcie medzi vyššie uvedenými aktérmi môže byť napr. program rozvoja obce a mesta, územný plán obce a mesta či program rozvoja mikroregiónu.

Ďalej títo autori poukazujú na fakt, že je nesmierne dôležité aby bola nadväznosť a určitá zhoda medzi jednotlivými strategickými plánmi na rôznych úrovniach (Labouňková, Půček, Rohrerová, 2009).

Šilhánková (2007) rozlišuje prístupy tvorby strategických plánov na:

1. Ekonomický prístup – prevažoval predovšetkým začiatkom 90. rokov minulého storočia. Hlavným cieľom bol ekonomický rozvoj, zlepšenie podnikateľského prostredia a konkurencieschopnosť. Podľa Šilhánkovej (2007) predstavuje tento prístup len minimum možnosti zapojenia verejnosti vyjadriť svoj názor, námety občanov sa v tomto prístupe do plánov nedostanú.
2. Socio-geografický prístup – Zameraný na rozvoj sociálno-ekonomickej situácie. Vychádza z identifikácie silných a slabých stránok, hrozieb a príležitostí. Predpokladá vzájomnú spoluprácu subjektov verejnej správy, občanov, podnikateľských subjektov, a ich vôľu spoločne dosiahnuť zlepšenie,

ktoré bude v konečnom dôsledku výhodné pre všetky zúčastnené strany.

3. Environmentálny prístup – Kladie dôraz na optimálne využívanie zjavných a skrytých zdrojov. Pri tomto prístupe je nevyhnutná spolupráca s obyvateľmi, práve oni najlepšie poznajú možnosti územia.

Autorka Šilhánková (2007) dodáva, že je vyššie uvedené prístupy k tvorbe strategických plánov sa rozlišujú v cieľoch, postupoch a výsledkoch.

Aby strategické plánovanie viedlo k úspešnému výsledku, teda strategickému plánu, je potrebné si uvedomiť jeho špecifické rysy a princípy, ktoré definovala autorka Dobrucká a kol. (2007).

1. Komplexný prístup a ucelené pochopenie kontextu,
2. Dosiahnutie konsenzu verejnosti a expertov,
3. Dosiahnutie konsenzu medzi expertmi,
4. Koncentrovať záujem na kritické oblasti,
5. Vízia rozvoja koncipovať dlhodobo,
6. Možnosť realizácie cieľov strategického plánovania,
7. Cyklickosť a flexibilita.

1.1 Strategický plán

Vo všeobecnosti ho možno podľa autorky Mikušákovéj (2020) definovať ako hlavný nástroj na riadenie rozvoja mesta. Kvalita strategického plánu a jeho využitie do budúcnosti spočíva v správnom zvolení metodiky, rozpoznaním najväčších problémov a možností realizácie. Je nevyhnutné neustále monitorovať situáciu, následne analyzovať vzniknuté zmeny v prostredí a strategický plán podľa týchto zmien aktualizovať, aby predstavoval „oporu“ pri rozhodovaní o ďalšom rozvoji mesta (Ježek, 2017).

Výsledkom činnosti strategického plánovania je dokument, ktorý je nazývaný strategický plán. Podľa Zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov možno tento dokument chápať ako strednodobý rozvojový dokument spracovaný v nadväznosti na národnú stratégiu, ciele a jeho priority. Rovnaký zákon ďalej vymedzuje samotné časti (analyticko-strategická a programová časť) vrátane ich minimálnych požiadaviek. Dôležitosť tohto dokumentu potvrdzuje fakt, že v prípade jeho neschválenia, nemôže obec predkladať žiadosti o príspevok zo štátneho rozpočtu.

Analyticko-strategická časť podľa vyššie uvedeného zákona musí obsahovať:

- a) „súhrnnú geografickú, kultúrno-historickú a sociálno-ekonomickú charakteristiku obce a charakteristiku stavu vybavenosti a obsluhy územia obce,
- b) hodnotenie a analýzu hospodárskej situácie, sociálnej situácie, environmentálnej situácie a situácie v oblasti kultúry a vybavenosti a obsluhy územia obce,
- c) analýzu väzieb strategických dokumentov v oblasti regionálneho rozvoja s územím obce,

- d) určenie rozvojového potenciálu a limitov rozvoja územia obce, definovanie podmienok udržateľného rozvoja obce,
- e) stratégiu rozvoja obce, pri zohľadnení jej vnútorných špecifik, ktorá určí hlavné smery, priority a ciele rozvoja obce,
- f) analýzu finančných potrieb a možností financovania programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce.“ (Zákon č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja...).

Programová časť podľa vyššie uvedeného zákona musí obsahovať:

- a) „zoznam opatrení a aktivít pre zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce,
- b) inštitucionálne zabezpečenie a organizačné zabezpečenie realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce, finančné zabezpečenie jednotlivých opatrení a aktivít, inštitucionálnej a organizačnej stránky realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce,
- d) systém monitorovania a hodnotenia plnenia programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce s ustanovením merateľných ukazovateľov,
- e) časový harmonogram realizácie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce.“ (Zákon č. 539/2008 o podpore regionálneho rozvoja...).

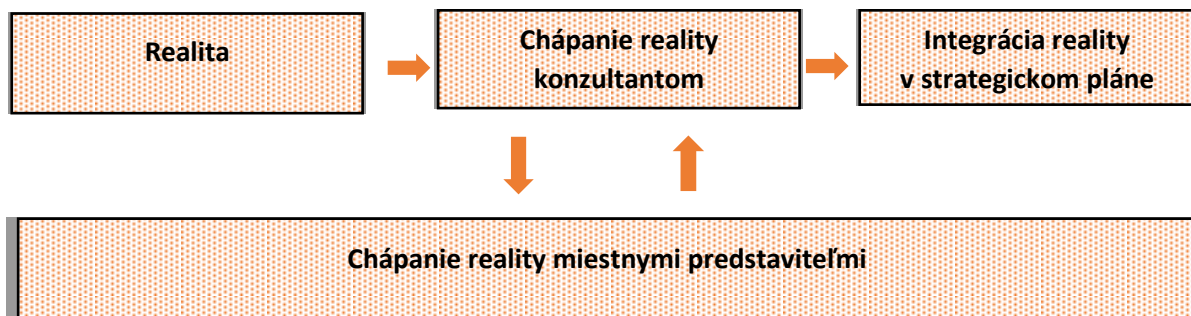
Nejestvuje žiadna právna norma, ktorá by strategický plán upravovala. Aj z tohto dôvodu jestvuje viacero podôb vzniknutých strategických dokumentov. Čo však môžeme popísať ako spoločné, je spôsob spracovania. Podľa miery zapojenia miestnych predstaviteľov a expertov popisuje metódu expertnú a komunitnú. Autori Perlín a Bičík (2006) tvrdia, že tieto dve metódy sa v úplne čistej forme v praxi nevyskytujú a každá z nich má svoje výhody a nevýhody. Podľa nich sa najčastejšie stretávame s ich kombináciou.

Expertná metóda spracovania strategického plánu

Veľkú pozornosť je potrebné venovať výberu externých spracovateľov, expertov či moderátorov. Práve títo pracovníci by mali mať dostatok skúsenosti a odborných znalostí v oblasti danej problematiky a znalosti územia, pre ktorý sa strategický plán zostavuje. Medzi ich hlavné úlohy možno napr. zaradiť pripomienkovanie a usmerňovanie pracovných skupín, pomoc pri spracovaní dokumentov, spracovanie podnetov a v nie poslednom rade aj podávanie návrhov na zlepšenie (Perlín, 2002).

Autorka Šilhánková (2007) tvrdí, že pre expertnú metódu spracovania strategického plánu je typická vysoká miera zapojenia externého odborného spracovateľa a naopak, nízka miera participácie miestnych aktérov.

Schéma 1: Expertná metóda spracovania

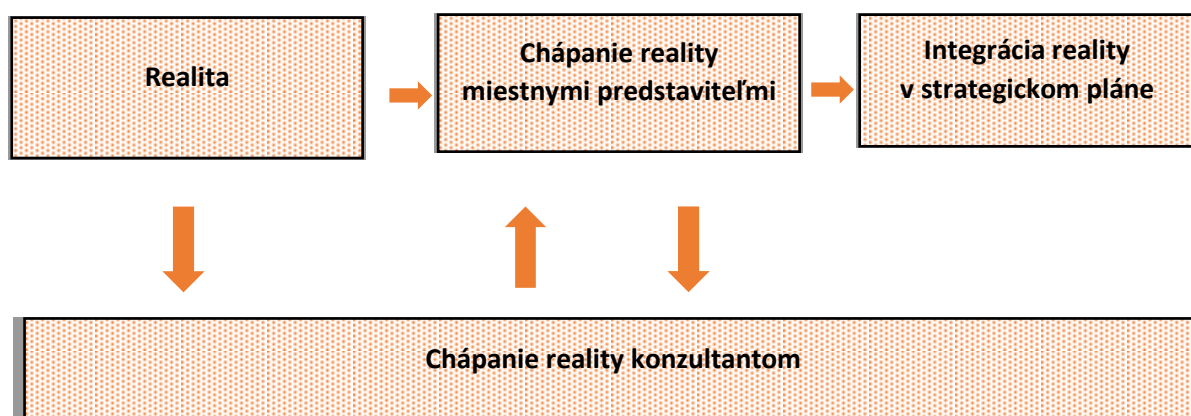
Zdroj: Berman Group, 2009 – vlastné spracovanie

Podľa autorov Perlína a Bičíka (2006) možno expertnú metódu spracovania strategického plánu využiť v tých oblastiach, v ktorých je nízky potenciál miestnych znalcov, či expertov. Ďalej tvrdí, že jej využitie je možné vo veľkých a zložitých územiach, v ktorých hrozí nebezpečenstvo zložitej horizontálnej komunikácie medzi jednotlivými miestnymi osobnosťami a expertmi.

Komunitná metóda spracovania strategického plánu

Táto metóda je vhodná na začiatku, kedy je verejnosti predstavený zámer spracovania strategického plánu. Komunitná metóda je založená na opakovaných diskusiách miestnych predstaviteľov, miestnych expertov a konzultanta (vonkajšieho experta). Miestny expert nie je členom komunity a tak je schopný väčšej objektivity pri posudzovaní miestnych problémov (Perlín, 2002).

Schéma 2: Komunitná metóda spracovania

Zdroj: Berman Group, 2009 – vlastné spracovanie

2 PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA MESTA STARÁ LUBOVŇA

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Stará Ľubovňa (ďalej len „PHaSR“) je strednodobým programovým dokumentom. Jeho vypracovanie a schválenie je v súlade so záujmami mesta, ktoré svoj rozvoj plánuje z pohľadu skutočných potrieb obyvateľov mesta a na realizáciu rozvoja využíva okrem interných zdrojov financovania aj externé zdroje – fondy Európskej únie a iné fondy, vrátane štátneho rozpočtu. PHaSR mesta Stará Ľubovňa je vypracovaný v súlade so zákonom 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov a bude využívaný pri príprave krátkodobých rozvojových plánov (akčných plánov) mesta a pri spracovávaní žiadosti o dotácie finančných príspevkov na realizáciu aktivít, ktoré sú v programe uvedené (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

2.1 Proces a história tvorby PHaSR v meste Stará Ľubovňa

Vstup Slovenska do Európskej únie priniesol so sebou aj možnosť čerpania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov. Jednou z podmienok na získanie týchto financií je súlad projektu alebo projektovej aktivity s PHaSR mesta. PHaSR mesta Stará Ľubovňa je vypracovaný obyvateľmi mesta („zdola“), poskytuje teda základný rámec potrieb a požiadaviek obyvateľov v súlade s tým, ako si práve obyvatelia predstavujú „svoje mesto“.

Zástupcovia mesta Stará Ľubovňa už v roku 2001 iniciovali zostavenie a ratifikáciu tohto dokumentu v programe „Trvalo udržateľné mestá na Slovensku“. Prvý pracovný tím tak v rokoch 2001 – 2002 vypracoval základné analýzy v jednotlivých oblastiach, zároveň špecifikoval potreby a predstavy v oblasti rozvoja mesta Stará Ľubovňa. V roku 2003 Mesto Stará Ľubovňa zareagovalo na výzvu Nadácie otvorenej spoločnosti a v rámci programu „Verejná správa“ požiadalo o grant na vypracovanie mestskej stratégie rozvoja. Táto žiadosť bola úspešná a na základe metodiky spracovania strategického dokumentu mesto vybralo ako koordinátora projektu organizáciu „ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný život“, ktorá sa opiera o princípy otvorenej spoločnosti a pri práci spolupracuje so všetkými skupinami občanov. Jedným z cieľov projektu bolo vytvoriť čo najreálnejší obraz súčasného stavu, ale aj vízie sledovaného územia mesta Stará Ľubovňa. Následne boli vypracované SWOT analýzy, kde sa použil objektívny pohľad na dianie v meste a okrem slabých stránok a ohrození boli identifikované aj silné stránky a príležitosti. Koncom októbra 2003 pracovný tím spracoval trinásť rozvojových oblastí (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Tabuľka 1: Rozvojové oblasti PHaSR mesta Stará Ľubovňa pri jeho založení (2003)

1.	Sociálna infraštruktúra
2.	Školstvo
3.	Kultúra
4.	Šport
5.	Cestovný ruch
6.	Technická infraštruktúra
7.	Hospodárska činnosť
8.	Mládež
9.	Služby
10.	Informatika a komunikácia
11.	Životné prostredie
12.	ROM agenda
13.	Tradície a osobnosti

Zdroj: PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021

Po identifikácii problémov a zadaní cieľov dňa 20. novembra 2003 bol návrh prvej stratégie predložený mestskému zastupiteľstvu v pracovnej verzii, aby sa k nemu zástupcovia mesta postavili z pozície odborníkov a odborných komisií. Vznesené relevantné pripomienky boli zapracované do pripraveného materiálu a ten bol predložený mestskému zastupiteľstvu na schválenie. Dňa 16. decembra 2003 bol prvý PHaSR mesta prijatý mestským zastupiteľstvom a ponúknutý občanom ako alternatíva zlepšenia života v meste Stará Ľubovňa.

Jednotlivé úlohy programového dokumentu sa začali plniť v roku 2004. V jeseni roku 2007 bol vypracovaný a mestským zastupiteľstvom schválený „Akčný plán projektových a investičných aktivít mesta Stará Ľubovňa na roky 2007 – 2013“, ktorý rozpracoval niektoré úlohy z platného PHaSR a priniesol návrhy nových úloh, ktorých realizáciu si vyžiadali nové potreby mesta a jeho občanov. Akčný plán bol doplnením už existujúceho PHaSR a jeho kompletne vyhodnotenie bolo vykonané koncom roka 2010, kedy bola platnosť prvého PHaSR predĺžená do konca roka 2011 (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

PHaSR mesta Stará Ľubovňa na obdobie 2013 – 2020 bol schválený uznesením Mestského zastupiteľstva č. 412 dňa 15. novembra 2012 (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

2.1.1 Analytická časť PHaSR mesta Stará Ľubovňa

Analýza väzieb strategických dokumentov v oblasti regionálneho rozvoja na území mesta Stará Ľubovňa

Analýza predstavuje súhrn základných informácií o meste, ktoré sú

podkladom pre prípravu strategického plánu. Je to prehľad širokej škály aspektov života v meste a následne výber tých najdôležitejších – súhrnná geografická, kultúrno-historická a sociálno-ekonomická charakteristika mesta – analýza východiskovej situácie. Analýza sa člení do viacerých kapitol a kombinuje objektívne informácie získané zo štatistických zdrojov a z publikácií, s informáciami získanými od jednotlivých subjektov, ktoré v meste žijú a pôsobia. Analytický profil mesta je rozdelený do kapitol s týmto tematickým zameraním:

- história,
- dostupnosť územia mesta,
- analýza väzieb strategických dokumentov v oblasti regionálneho rozvoja (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Analýza súčasného stavu v jednotlivých oblastiach života a rozvoja mesta boli vykonané pri spracovaní nasledovných strategických a programových dokumentov v jednotlivých oblastiach:

- Konceptia rozvoja mesta Stará Ľubovňa v oblasti tepelnej energetiky – spracovaná v júni 2006,
- Konceptia práce s deťmi a mládežou v meste Stará Ľubovňa na roky 2008 – 2013 – spracovaná v roku 2008,
- Konceptia rozvoja mestskej časti Podsadek v Starej Ľubovni do roku 2015 (s výhľadom do roku 2020) – spracovaná v marci 2009,
- Komunitný plán sociálnych služieb mesta Stará Ľubovňa na roky 2010 – 2013 – spracovaný v roku 2010,
- Lokálna stratégia komplexného prístupu pre mesto Stará Ľubovňa (pre marginalizované rómske komunity) – spracovaný v roku 2010 (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Vyššie uvedené dokumenty mesta Stará Ľubovňa obsahujú aj akčné plány na zabezpečenie navrhovaných opatrení. Mesto vykonáva svoje opatrenia aj prostredníctvom Všeobecne záväzných nariadení (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Určenie rozvojového potenciálu a limitov rozvoja územia mesta, definovanie podmienok udržateľného rozvoja mesta (SWOT analýza)

Udržateľná kvalita života, harmonický život všetkých obyvateľov mesta a rozvoj miestnej ekonomiky žiada zosúladenie stratégií socio-ekonomického rozvoja so všetkými formami kapitálov mesta – prírodného, ľudského, spoločenského, fyzického a finančného.

Na základe vyjadrení a pripomienok obyvateľov v rámci vykonanej SWOT analýzy súčasného stavu bolo zistené, že obyvatelia mesta ako priority vnímajú:

- vytváranie nových pracovných príležitostí, najmä pre mladých ľudí,
- vytvorenie podmienok sociálnej starostlivosti pre starých a chorých ľudí,
- rozvoj školstva, zlepšenie kvality vzdelania a starostlivosť o mládež,
- riešenie rómskych otázok,
- opravu ciest a komunikácií v meste,

- vytvorenie nových služieb,
- zlepšenie kvality životného prostredia,
- záchrana a oprava bytového fondu,
- vytvorenie zariadení pre oddych a voľný čas,
- záchrana a opravu kultúrnych pamiatok,
- rozvíjanie ľudských zdrojov (PHSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Posilnenie sociálneho a ekonomického rozvoja mesta a zlepšenia života v ňom je potrebné riešiť komplexne, teda z hľadiska ekonomického, sociálneho, inštitucionálneho a v neposlednom rade i z hľadiska ochrany a tvorby životného prostredia. Túto požiadavku naplňajú prístupy a nástroje teórie „udržateľného živobytia“, ktorá je aplikovaná v rôznych častiach sveta organizáciami ako napr. UNDP (Rozvojový program OSN), DFID (Britské oddelenie pre medzinárodný rozvoj), CARE a ďalšie:

- „Živobytie pozostáva zo schopností, zdrojov a aktivít nevyhnutných pre život.“
- „Živobytie je trvalo udržateľné, ak sa dokáže zotaviť zo stresov, šokov a uchová si alebo vylepší si svoje schopnosti a zdroje teraz i v budúcnosti bez porušovania prírodných zdrojov.“ (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Prístup „udržateľného živobytia“ bol aplikovaný aj pri analýzach vykonaných za mesto Stará Ľubovňa. Dokument PHaSR mesta Stará Ľubovňa 2003 – 2008 bol vytvorený z pohľadu potreby trvalo udržateľného živobytia a rovnako potrieb všetkých obyvateľov mesta. Súčasťou tohto programu je aj vykonaná SWOT analýza (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

2.1.2 Strategická časť PHaSR mesta Stará Ľubovňa

Stratégia rozvoja mesta, ktorá určuje hlavné smery, priority a ciele rozvoja mesta, odhad budúceho vývoja mesta pri zohľadnení jeho vnútorných špecifik, využívanie vnútorného potenciálu územia, jeho limitov a rozvoja. Princípy udržateľného rozvoja mesta, teda princípy miestnej politiky s cieľom dosiahnutia vyváženého udržateľného rozvoja mesta.

- **otvorenosť** – voľné a časovo neobmedzené možnosti prístúpenia obyvateľa mesta k práci v skupine alebo k spolupráci so skupinou, aktívnu v oblasti rozvoja mesta.
- **nezávislosť** – rešpektovanie rôznorodosti názorov a myšlienok všetkých obyvateľov mesta.
- **aktivita** – záujem vplývať osobným konaním jednotlivca na smerovanie a rozvoj života v meste.
- **pozitívnosť** – dosahovanie všeobecnej občianskej spokojnosti a radosti z prežívania života v meste.
- **kvalitné životné prostredie** – zdroj najväčšieho bohatstva mesta Stará Ľubovňa (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

2.1.3 Realizačná časť PHaSR mesta Stará Ľubovňa

Inštitucionálne zabezpečenie a organizačné zabezpečenie realizácie PHaSR mesta Stará Ľubovňa

Primátor mesta má samostatné a nezávislé postavenie, ktoré vyplýva z príslušného zákona. V meste Stará Ľubovňa primátor mesta svojou osobou a osobnostným nasadením vedie pracovný tím mestského úradu a prispieva k úspešnému naplneniu PHaSR. Realizáciu PHaSR v Starej Ľubovni v rámci svojich kompetencií a pracovných povinností zabezpečujú aj jednotliví zamestnanci mestského úradu (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Pri realizácii PHaSR mesta Stará Ľubovňa zohrávajú svoju úlohu aj partnerstva. Spolupráca sa môže sústrediť na široký rozsah činnosti v kompetenciách mesta od tzv. „ľahkých aktivít“ (spoločné podujatia zamerané na výmennú skúsenosti), až po tzv. „ťažšie aktivity“ (spoločné stratégie trvalo udržateľného rozvoja v oblasti školstva, zdravotníctva, dopravy, životného prostredia a pod.) (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Finančné zabezpečenie jednotlivých opatrení, aktivít, inštitucionálnej a organizačnej stránky realizácie PHaSR

Mesto Stará Ľubovňa na zabezpečenie svojich plánovaných aktivít a teda aj na realizáciu PHaSR zabezpečuje vždy programový rozpočet na nasledujúci rok, ktorý sa schvaľuje koncom bežného roka. Jeho návrh spracováva za účasti všetkých vedúcich jednotlivých oddelení mestského úradu hlavný ekonóm mesta a je schvaľovaný mestským zastupiteľstvom (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Plnenie rozpočtu sa prejednáva v mestskom zastupiteľstve s obsahom nasledujúcich dokumentov:

- záverečný účet a výročná správa za predchádzajúci rok,
- uzávierkové účty,
- poznámky k účtovnej uzávierke,
- stanovisko hlavného kontrolóra k záverečnému účtu a výročnej správe,
- správa nezávislého audítora (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Systém monitorovania a hodnotenia plnenia PHaSR s ustanovením merateľných ukazovateľov

Monitorovanie a hodnotenie plnenia schválených úloh a opatrení sa vykonáva vo forme predkladania dokumentu s názvom „Rozbor projektových aktivít“ mestskému zastupiteľstvu. Spomínaný dokument je priebežne aktualizovaný. Merateľnými ukazovateľmi je splnenie jednotlivých špecifických cieľov, schválených pre jednotlivé oblasti. Hodnotenie sa vykonáva vo vzťahu „plánované špecifické ciele / splnené špecifické ciele“ (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

Realizačná časť PHaSR mesta Stará Ľubovňa pozostáva ďalej z vecného a časového harmonogramu realizácie a postupov tvorby akčných plánov, či

z postupov jeho aktualizovania, zmien a schvaľovania. Treba však zdôrazniť, že PHaSR je tzv. „živý“ dokument, ktorý bude neustále podrobovaný vyhodnocovaniu, pripomienkovaniu a dopĺňovaniu (PHaSR mesta Stará Ľubovňa, 2021).

2.2 Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa na obdobie 2015 – 2022

Uznesením číslo 629 zo dňa 10. decembra 2020 bolo schválené predĺženie jeho platnosti do 31. decembra 2022 vrátane zmeny jeho názvu, „Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa na obdobie 2015 – 2022“ (ďalej len „PRM“) (Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa..., 2021).

V nižšie uvedenej tabuľke sú znázornené rozvojové oblasti, na ktoré sa mesto Stará Ľubovňa zameralo v rámci aktuálneho PRM.

Tabuľka 2: Rozvojové oblasti PRM mesta Stará Ľubovňa 2015 – 2022

1.	Technická infraštruktúra – dopravné komunikácie, inžinierske siete
2.	Infraštruktúra bývania – revitalizácia sídlisk
3.	Infraštruktúra pre investorov – hospodársky rozvoj mesta
4.	Sociálna oblasť a prevencia kriminality
5.	ROM agenda
6.	Šport
7.	Školstvo a všestranný rozvoj mládeže
8.	Cestovný ruch a medzinárodná spolupráca
9.	Životné prostredie
10.	Informatizácia spoločnosti
11.	Kultúra, tradície a významné osobnosti

Zdroj: Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa..., 2021

ZÁVER

Cieľom predloženého príspevku bolo priniesť čitateľovi ucelený pohľad na koncepciu strategického plánovania na úrovni miestnej samosprávy. V rámci príspevku autor poukázal na teoretické vymedzenie pojmov strategické plánovanie, strategický plán či metódy jeho spracovania. Dôležitú časť príspevku tvorí analýza kľúčového dokumentu strategického plánovania „PHaSR mesta Stará Ľubovňa“.

Po analýze PHaSR možno konštatovať, že tento strategický dokument vznikol v meste Stará Ľubovňa štandardným procesom. Hodnotiť ho možno ako dobrý a to hlavne z dôvodu, že je prínosom pre plánovanie ďalšieho rozvoja a prostredníctvom jeho sa mestu darí naplňovať vytýčené ciele a zlepšovať podmienky života obyvateľov v meste. Negatívne možno podľa môjho názoru hodnotiť dve oblasti. Prvú oblasť predstavuje oblasť zamestnanosti a „prilákania“ investorov. Aj keď sa v meste vybuďovala priemyselná zóna, noví investori neprichádzajú a za posledných

približne desať rokov došlo k najväčšiemu poklesu počtu pracovných miest. Túto oblasť sa mestu nedarí dostatočne naplniť a podľa všetkého sa situácia nezlepší ani v blízkej budúcnosti. V konečnom dôsledku je problematika zamestnanosti, resp. nezamestnanosti aktuálnou výzvou pre viaceré samosprávy v rámci Slovenskej republiky. Druhou slabšou oblasťou, ktorá zároveň úzko súvisí s otázkou zamestnanosti a „prilákania“ investorov do mesta je oblasť komunikácií. Dlhodobým zámerom mesta Stará Ľubovňa je odklonenie, resp. obmedzenie autodopravy v centre mesta. Je však zrejmé, že túto „aktivitu“ nedokáže mesto Stará Ľubovňa zrealizovať samo, avšak čoraz väčšie oddialovanie tejto problematiky môže výrazným spôsobom obmedziť dlhodobejší rozvoj mesta.

Problémom mesta Stará Ľubovňa v oblasti strategického plánovania je aj pomerne malá účasť verejnosti. Obyvatelia mesta nemajú dostatočné vedomosti o existencii strategického plánu. Nestačí informovať obyvateľov prostredníctvom internetu, mesto musí využívať tiež miestnu tlač, ktorá sa dostane aj do rodín, ktoré nedisponujú pripojením na internet. Tu však nastáva otázka, do akej miery je snaha obyvateľov mesta participovať na veciach verejných.

Na záver možno konštatovať, že strategický plán predstavuje kľúčový dokument pri riadení rozvoja mesta. Jeho kvalita či využitie v budúcnosti spočíva predovšetkým v správnom zvolení metodiky, rozpoznaním najväčších problémov a možností ich samotnej realizácie. Nesmierne dôležitými činnosťami pri strategickom plánovaní je monitorovať aktuálnu situáciu, analyzovať zmeny vzniknuté v prostredí a na základe týchto skutočností strategický plán aktualizovať. Pamätať je potrebné na fakt, že iba aktualizovaný strategický plán môže pre samosprávu predstavovať oporu pri rozhodovaní o ďalšom rozvoji celej socio-ekonomickej sféry v danom regióne.

POĎAKOVANIE

Tento príspevok bol vytvorený v rámci projektu FPPV-06-2021: „Uplatňovanie moderných metód riadenia a plánovania v praxi miestnej samosprávy na Slovensku“.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ANTOŠOVÁ, M. 2007. *Strategický manažment*. Košice : Technická Univerzita v Košiciach. 2007.

BAKOŠ, E. – ŠELEŠOVSKÝ, J. – ŠPAČEK, D. 2008. *Vybrané prístupy, metody a nástroje managementu regionální a miestní správy a jejich kontext*. Brno : Masarykova univerzita, 2008. 218 s. ISBN 978-80-210-4698-6.

BERMAN GROUP. 2009. *Úvod do strategického plánování rozvoje území*. In: Bergman group. [online]. 2009. [par. 2021-11-03]. Dostupné na internete: <<http://www.juap->

zk.cz/ViewFile.aspx?docid=120509>.

BRYSON, J. M. 2011. *Strategic planning for public and nonprofit organizations: a guide to strengthening and sustaining organizational achievement*. 4th ed. San Francisco : JosseyBass, 2011. s.63-64. ISBN 978-0-470-39251-5.

COPLÁK, J. 2014. *Strategické plánovanie – väzby s územným plánovaním*. [online]. 2014. [par. 2021-10-12]. Dostupné na internete: <https://alfa.stuba.sk/wp-content/uploads/2020/05/Coplak_ALFA03_2014.pdf>. s. 56-62.

DOBRUCKÁ, L. a kol. 2007. *Tvorba strategického rozvojového plánu obce*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 2007. 151 s. ISBN 978-80-89197-66-8.

JEŽEK, J. – SLACH O. – ŠILHÁNKOVÁ V. 2015. *Strategické plánování obcí, měst a regionů : vybrané problémy, výzvy a možnosti řešení*. Praha : WoltersKluwer, 2015. 214 s. ISBN 978-80-7552-263-4.

JEŽEK, J. 2017. *Strategické plánování obcí a měst v České republice – Quo vadis?* In: *Urbanizmus a územní rozvoj*. 10 roč. 5 vyd. [online]. 2017. [par. 2021-10-15]. Dostupné na internete: <<http://www.uur.cz/images/5-publikacni-cinnost-a-knihovna/casopis/2017/2017-05/05-strategicke.pdf>>.

LABOUNKOVÁ, V. – PŮČEK, M. – ROHREROVÁ, L. 2009. *Metodická příručka pro zpracování strategických rozvojových dokumentů mikroregionů*. Brno : Ústav územního rozvoje, 2009. 47 s. ISBN 978-80-87318-02-7.

MESTO STARÁ LUBOVŇA. 2021. *Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Stará Ľubovňa*. [online]. 2021. [par. 2021-11-06]. Dostupné na internete: <<https://www.staralubovna.sk/resources/File/uvod-obsah-oblasti.pdf>>.

MESTO STARÁ LUBOVŇA. 2021. *Program rozvoja mesta Stará Ľubovňa na obdobie 2015 – 2022*. [online]. 2021. [par. 2021-11-06]. Dostupné na internete: <<https://www.staralubovna.sk/item/program-rozvoja-mesta-2015-2022-uznesenie-msz/>>.

MIKUŠÁKOVÁ, J. 2020. *Strategické plánovanie*. Občianske združenie vidiecky parlament na Slovensku : Operačný program efektívna verejná správa. 2020. 11 s.

PERLÍN, R. 2002. *Strategický plán mikroregionu*. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2002. 107 s. ISBN 80-903 09305.

PERLÍN, R., BIČÍK, I. 2006. *Strategický plán mikroregionu: metodická příručka pro zájemce o strategické plánování ve venkovských mikroregionech a obcích*. Praha : Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. 2006.

ŠILHÁNKOVÁ, V. 2007. *Teoretické prístupy k regionálnemu rozvoji*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2007. 59 s. ISBN 978-80-7395-019-4.

Zákon č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov.

Kontaktná adresa

Mgr. Matúš Novák
Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave
Bučianska 4/A, Trnava, 917 01
Slovenská republika
email: maatus.novak@gmail.com

VPLYV DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA ŠPORT

THE IMPACT OF THE DEMOGRAPHIC CRISIS FOR SPORTS

Peter ŠAMALÍK

Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda
v Trnave

Abstrakt

Demografická kríza má výrazný a neudržateľný dopad na všetky segmenty verejného života vrátane športu. V súčasnosti existuje značný nedostatok mladých športových talentov, ktorý je podľa viacerých odborníkov zaručene spôsobený nízkou pôrodnosťou detí. Politické elity, športové kluby a občianske združenia podporujúce športovú mládež a jej rozvoj sa len s ťažkosťami vyrovnávajú s touto nežiaducou situáciou. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na súčasné problémy v oblasti demografických zmien na príklade vybraného mládežníckeho športového družstva a pomocou sledovania vývoja počtu mladých športovcov sa budeme snažiť zachytiť jednotlivé ročné zmeny. Pri metodike príspevku a použitých metódach sme najskôr začali s rešeršovaním domácej, českej a anglickej literatúry. Následne sme pracovali s deskripciou, dedukciou, indukciou, analyzovaním a komparáciou jednotlivých dát a poznatkov naprieč celým príspevkom. Prvá kapitola obsahuje teoretické východiská o demografii, demografickej štruktúre, starnutiu populácie, nízkej pôrodnosti a iných poznatkoch spojených s týmito témami. V druhej kapitole je analyzovaný súčasný stav v oblasti vývoja a počtov mladých talentov študujúcich na základných školách v športových triedach. Zároveň sa zameriava na mladých hokejistov, pričom sa snaží poukázať na demografické výkyvy aj v tomto smere. Záver obsahuje zhrnutie výsledkov práce a navrhnutie možných odporúčaní za účelom odstránenia zistených problémov.

Kľúčové slová: demografická štruktúra, šport, mládež.

Abstract

The demographical crisis has a significant and unsustainable impact to all segments of public life, including sport. There is currently a massive shortage of young sports talent, which according to several experts is guaranteed due to the low birth rate. Public authorities, sports clubs and civic or sports associations supporting sports youth and its development with difficulties try to sort out the undesirable situation. The main purpose of the paper is to point out the current problems in the field of demographic changes by example of a selected youth sports team and by monitoring the development of the number of young athletes we will try to capture individual annual changes. In the terms of methodology of the paper and the methods used we firstly started searching for domestic, Czech, and English literature. Subsequently, we worked with methods as the description, deduction, induction, analysis and comparison of individual data and knowledge across the whole paper. The first chapter contains theoretical background on demography, demographic structure, population aging, low birth rates and other related topics. The second chapter analyses the current state of development and the

number of young talents studying at primary schools at sport classes. At the same time, it focuses on young hockey players, while we will try to point out demographic fluctuations in this case as well. The conclusion contains a summary of results of the paper and suggestions for possible recommendations in order to eliminate the identified problems.

Keywords: Demographic structure, sport, youth.

ÚVOD

Demografická, pôrodná, alebo populačná kríza sú témy, ktorých sa v súčasnosti začínajú obávať viaceré svetové krajiny. Priemerný vek občanov sa pomaly zvyšuje a pôrodnosť stagnuje. Nízky podiel ľudí v produktívnom veku môže predstavovať fatálne následky pre všetky segmenty verejného života. Výnimkou nie je ani športové odvetvie, ktoré je prakticky založené na výchove, príprave a práci s mladými talentami. Následne atléti reprezentujú svoje krajiny a v globálnom meradle sa porovnáva vyspelosť jednotlivých krajín v individuálnych športoch a disciplínach. Predkladaný príspevok sa zameriava konkrétne na ľadový hokej. V súčasnosti sa práve v tomto športe často kritizuje nízky podiel hráčov v európskych a zámorských ligách. Následky nízkeho podielu mládeže v spoločnosti môže byť tiež jedným z nich. Športová infraštruktúra zároveň vytvára zaujímavé príležitosti aj pre staršie generácie, aby sa udržovali v dobrej kondícii a rozvíjali svoje fyzické zdravie aj v pokročilom veku. Zdravý životný štýl môže výrazne napomôcť všetkým obyvateľom bez rozdielu veku.

Z týchto dôvodov sa v prekladanom príspevku budeme venovať dopadu demograficky negatívneho trendu na šport a vyskúšať spozorovať určité vplyvy aj na túto oblasť verejného života. V prvej kapitole sa budeme zaoberať vysvetlením najdôležitejších pojmov spojených s demografickými zmenami. Rovnako poukážeme na aktuálny stav v podmienkach Slovenskej republiky a prepojíme ich tak s teoretickými poznatkami. Spomenieme aj najnegatívnejšie dopady demografickej krízy pre spoločnosť. V druhej kapitole sa zameriame na porovnanie vývoja počtu študentov v športových triedach na základných školách a následne sa tiež budeme snažiť demonštrovať dopady demografickej krízy pri poukázaní na znižujúci sa počet mladých hokejistov vo vybranom družstve.

ZDROJE A POUŽITÉ METÓDY

V tejto kapitole sa budeme zaoberať vytýčením si hlavného a sekundárnych cieľov predkladaného príspevku. Rovnako poukážeme na jednotlivé spôsoby zberu dát použitých v práci a metódy, ktoré sme behom písania použili.

Hlavným cieľom je poukázať na súčasné problémy v oblasti demografických zmien na príklade vybraného mládežníckeho športového družstva a pomocou

sledovania vývoja počtu mladých športovcov sa budeme snažiť zachytiť jednotlivé zmeny.

Medzi čiastkové ciele môžeme radiť:

- bližšie charakterizovať pojmy ako demografická kríza, pôrodná kríza, starnutie populácie a iné termíny spojené so skúmanou problematikou,
- zobrazit zmeny v demografickej štruktúre Slovenska,
- priblížiť najkritickejšie dopady demografických výkyvov,
- poukázať na problematickosť športu a demografickej krízy,
- analyzovať vplyv demografických zmien na športovú mládeže v prípade konkrétneho športového družstva.

V prípade zberu dát sme pracovali s viacerými slovenskými a českými publikáciami, či už knižného, alebo elektronického formátu. Rovnako sme pri problematike v rámci prvej kapitoly narábali aj s britskou literatúrou. Vo vymedzení a náhlade do pôsobnosti orgánov verejnej správy vo oblasti športu sme čerpali informácie z platnej legislatívnej úpravy. Pri analytickej činnosti v druhej kapitole sme pracovali s informačnými systémami mesta Skalica a Slovenského zväzu ľadového hokeja, pomocou ktorých sme dokázali získať potrebné údaje na dosiahnutie vyššie uvedeného hlavného cieľa.

Pri pracovaní s dátami a písaním príspevku sme využili viaceré metódy. Pomocou deskripcie sme opísali jednotlivé javy z oblasti skúmanej problematiky, ktoré sme si potrebovali objasniť pre lepšie pochopenie témy v rámci oboch kapitol. Zároveň sme pracovali s väčším množstvom autorov, aby sme mohli porovnávať ich vlastné pohľady na jednotlivé fakty a lepšie rozložili širšiu pluralitu názorov pomocou analýzy. Následne sme využili metódu syntézy a obširne množstvo dát sme zjednotili do celistvého textu. Takisto sme analyzovali jednotlivé zmeny vo vývoji demografickej štruktúry Slovenska a mesta Skalica.

1 CHARAKTERISTICKÉ ČRTY DEMOGRAFICKEJ KRÍZY

Na demografickú krízu môžeme nazerať ako na situáciu, kedy sa celkový súčet obyvateľov jedného geografického celku znižuje, prípadne sa ich počet nezvyšuje a populačná krivka stagnuje (United Nations, 2017; Klufová – Poláková, 2010). V súčasnej dobe zatiaľ takémuto nežiadaneému stavu nečelíme, nakoľko množstvo slovenskej populácie ešte stále rastie. Danú skutočnosť, však pripisujeme pozitívnemu vplyvu medicíny, prostredníctvom ktorej sa ľudia dožívajú stále vyššie veku. Avšak prognózy analytikov a odborníkov predpovedajú, že by takýto moment mal nastať v blízkej budúcnosti, niekedy zhruba medzi 2025 až 2035 (Šprocha – Ďurček, 2019).

Pre vznik skutočnej demografickej krízy predchádzajú dve kľúčové na seba naväzujúce situácie. Druhým dôležitým predpokladom pre vznik demografickej krízy sú v anglosaskej literatúre označované pojmy „baby crash“, alebo „low birth rate“, v slovenčine takzvaná nízka pôrodnosť. Tá sa vo všeobecnosti preukazuje dlhodobým znižovaním celkového podielu novonarodených detí na území určitého

celku. V dnešnej dobe už s týmto problémom súperí množstvo európskych krajín (Alho Juha, 2012).

Druhým je starnutie populácie. Tento proces predstavuje stav v spoločnosti, ku ktorému prichádza za predpokladu, kedy síce celkový počet ľudí neklesá, avšak priemerný vek celej populácie stúpa (United Nations, 2017). Vo všeobecnosti je tento fakt zapríčinený komplexným zlepšením najmä v oblasti zdravotníctva, ale aj vedy a techniky. Vďaka novým liečebným metódam a vybaveniu sa obyvatelia dožívajú stále vyššieho veku. Starnutie populácie je demografickým problémom nielen Slovenska, ale opäť aj Európy a viacerých svetových krajín vo všeobecnosti (Šprocha – Ďurček, 2019).

Podľa autora Koříneka (2014) sú starnutie populácie aj pôrodná kríza medzi sebou navzájom previazané a ich existenciu a rozvoj spôsobujú viaceré podobné znaky. Môžeme tam radiť napríklad úmrtnosť, odkladanie rodičovstva a narodenia detí do neskoršieho veku u párov a manželov, zníženie priemerného počtu detí v jednej rodine, zvýšenie rozvodovosti manželstiev v spoločnosti, uprednostňovanie kariéry pred založením si rodiny a iné.

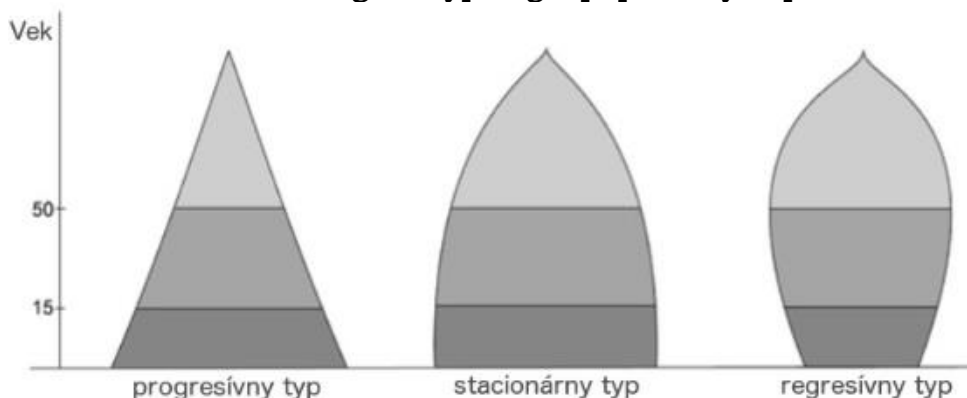
Tabuľka 1: Vývoj priemerného veku slovenskej populácie

Rok	1993	1996	1999	2002	2005	2008	2011	2014	2017	2020
Priemerný vek obyvateľa	34,22	34,82	35,68	36,50	37,41	38,25	39,05	39,87	40,59	41,26

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa www.statdat.statistics.sk

Na tabuľke 1 môžeme vidieť ako sa vyvíjal v ére samostatnosti Slovenskej republiky priemerný vek populácie. Pri sledovaní trojročných intervalov sa zvyšoval najmenej o 0,60 roka, čo bolo ešte medzi 1993 až 1996. Naopak najvyšší nárast sme zaznamenali v období medzi rokmi 2002 až 2005, kedy narástol priemerný vek jedného slovenského obyvateľa o 0,91 roka. Podľa autoriek Klufová a Poláková (2010) výrazný nárast, kde hranica atakuje jeden celý rok a viac sa označuje ako prudký nárast v procese starnutia populácie. Vo všeobecnosti môže byť takáto nežiadaná skutočnosť spôsobená viacerými faktormi. V prípade slovenskej praxe išlo najmä o silný odliv ľudí v produktívnom veku do zahraničia, či už za účelom vzdelávania sa, alebo pracovných príležitostí. Rovnako išlo o určitý začiatok pôrodnej krízy, ktorá sa vyformovala až do kritického stavu, ako aj môžeme vidieť na Obrázku 2 nižšie, z roku 2018. V takýchto podmienkach začiatku stagnácie demografie populácie je nutné, aby štát okamžite implementoval určité nástroje za účelom odstránenia, alebo minimálne pribrzdzenia spomínaných nežiaducich účinkov. Je nutné však v prípade Slovenska konštatovať, že vynaložené mechanizmy a politická vôľa nebola adekvátne (Šprocha – Ďurček, 2019). Čo je možné spozorovať aj na nami spracovávanej Tabuľke 1, kedy pri ďalších obdobiach pokračoval stanovený trend a priemerný vek stále narastal.

Obrázok 1: Sunbärgova typológia populačných procesov

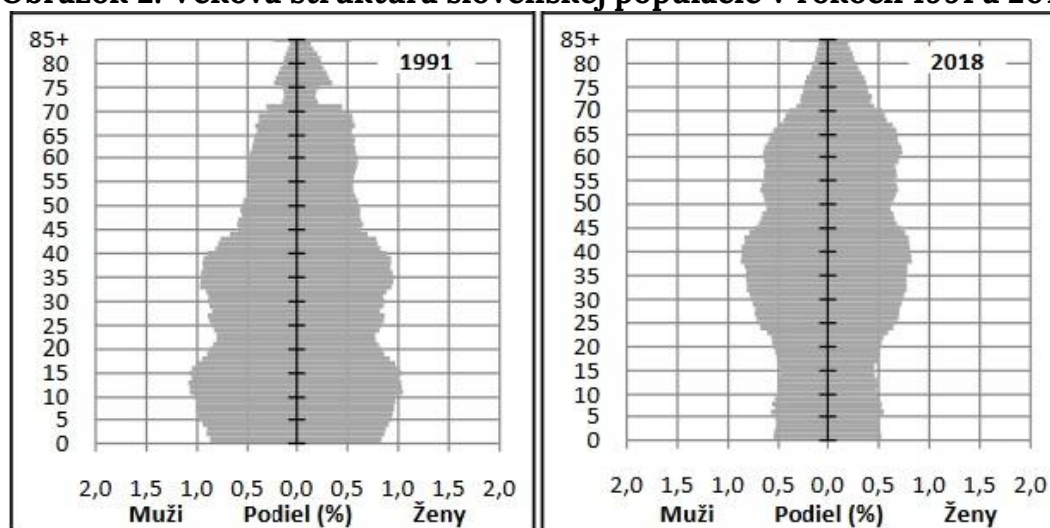

Zdroj: Klufová – Poláková, 2010, 47 s.

Na obrázku 1 môžeme vidieť typológiu populačných procesov od švédskeho demografa Sundbärga, pričom sa v jednotlivých typoch starnutia populácie uplatňuje model trojgeneračnej zložky. Prvú tvoria ľudia vo veku 0-14 rokov, druhú 15-49 rokov a poslednú zložku tvoria obyvatelia v postproduktívnom veku, konkrétne 50 a viac rokov. Každý prechod z jedného vzoru procesu na druhý sa nazýva starnutie populácie.

- Progresívny typ môžeme definovať ako stav, kedy v spoločnosti určitej geografickej jednotky prevláda počet obyvateľov v predproduktívnom veku, teda detí. V dnešnej dobe sa jedná už o model, ktorý sa vyskytuje v krajinách s nízkym maximálnym dožitým vekom u seniorov. Progresívnymi vekovými štruktúrami disponujú vo väčšej miere len štáty ako napríklad Somálsko, Etiópia, Nigéria a iné krajiny z afrického kontinentu. Prípadne tiež India a vo veľmi hybridnej forme Rusko.
- Stacionárny typ charakterizuje určitú rovnováhu medzi populačnou zložkou v pred a poproduktívnom veku. Pri sledovaní rôznych svetových vekových štruktúr sa ešte občas dokáže tento typ zobrazit', avšak sa stáva zriedkavým. Typickým príkladom stacionárnej vekovej štruktúry je dnešná Čína. V určitej nerovnomernej podobe aj USA.
- Regresívny typ zobrazuje nedostatočný počet detí, pričom značne prevyšuje podiel starších ľudí v rámci vekovej štruktúry, a to najmä už v poproduktívnom veku. V súčasnej dobe je už vo viacerých a najmä najrozvinutejších krajinách skutočne rozšírený. Patria sem európske krajiny ako napríklad Francúzsko, Belgicko, Španielsko alebo Nemecko (Klufová – Poláková, 2011).

Obrázok 2: Veková štruktúra slovenskej populácie v rokoch 1991 a 2018

Zdroj: Šprocha – Ďurček, 2019, s. 23.

Na Grafe 1 môžeme vidieť ako sa menila veková štruktúra Slovenska medzi rokmi 1991 až 2018. Z grafu je spozorovateľné, že celkové množstvo ľudí vo veku 0 až 20 sa radikálne znížilo. Naopak postupom času a prestarnutím produktívnej časti populácie sa výrazne zvýšil počet občanov v poproduktívnom veku. Môžeme teda konštatovať, že populácia behom 27-ročného obdobia prešla značným zostarnutím. Ak by sme na slovenskú vekovú štruktúru aplikovali vyššie uvedený model populačných procesov Sundbarga, tak by sme sa dostali z určitého typu medzi progresívnym a stacionárnym, respektíve relatívne progresívneho zloženia obyvateľstva do štádia regresívneho označenia. Tým pádom sa prakticky behom menej ako tridsiatich rokov kompletne zmenila slovenská veková štruktúra a z dostatočného a prospešného počtu mládeže, ktorá je tiež predmetom predkladaného príspevku sa stal akútny nedostatok.

Demografické výkyvy v spoločnosti ako starnutie populácie a nízka pôrodnosť môžu predstavovať dôležitý problém pre komplexný rozvoj štátu. Azda najčastejšie sa spomínajú určité sociálne a ekonomické faktory, ktoré demografické premeny dokážu spôsobiť. Z hľadiska takýchto socioekonomických atribútov starnutie obyvateľstva zapríčiňuje nerovnomerné preťažovanie pracujúcej skupiny ľudí. Z tohto pohľadu štátne hospodárstvo nedokáže kumulovať adekvátny počet produktov a služieb a znižuje sa hrubý domáci produkt. Zároveň prevaha v poproduktívnom veku vyžaduje enormné výdavky zo sociálnych fondov na dôchodky (Hvozdková a kol., 2008). Práve pri pohľade na dôchodkové systémy môže nastávať skutočne problematický bod, kedy sa často diskutuje o ich neudržateľnosti. Vysoký podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku a nízky počet pracovne produktívnej populácie môže viesť k nerovnomerným výdavkom pre štátny rozpočet a znižovaní celkových úspor občanov. Demografická kríza tak môže pôsobiť ako určitý spúšťač aj pre finančnú krízu dosahujúcu globálneho charakteru (Široký, 2021). Pri ďalšom nadväznosti pri ekonomických faktoroch môže nepriaznivé demografické prostredie tiež negatívne ovplyvňovať trh práce, kedy

stará pracovná sila nemusí byť dostatočne atraktívna pre zamestnávateľov a spôsobiť to určitý odliv investorov. Pri sociálnych otázkach sa dostáva k zvyšovaniu nákladov na zdravotnú starostlivosť občanov. Zvýšený podiel post produktívnej populácie potrebuje aj intenzívnejšiu a častejšiu zdravotnú opateru. Odstrániť následky starnutia obyvateľstva nie je jednoduché, ale existujú určité metódy, ako takýto stav regulovať. Jedným z nich môže byť migrácia. Pomocou migrovania populácie môžu štátne orgány určitým spôsobom eliminovať následky starnutia a napomáhať v rámci najkritickejších sektorov. Zvyčajne sa jedná o menej atraktívne povolania (Hvozdíková a kol., 2008).

2 DOPAD DEMOGRAFICKEJ KRÍZY NA ŠPORTOVÚ MLÁDEŽ

Demografická kríza vplýva na všetky oblasti verejného života. Ako je už aj vyššie uvedené, pri verejnej diskusii sa najčastejšie hovorí o dopadoch demografických zmien na sociálnu politiku, zdravotníctvo, alebo školstvo. Avšak značné problémy môže spôsobovať takisto aj v oblasti športu a rozvoja mládeže. Do kompetenčného rámca štátnych a samosprávnych orgánov podľa zákona č. 440/2015 Z. z. o športe spadajú viaceré subjekty:

- Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu ako najvýznamnejší aktér v oblasti športu na a podpory mládeže na centrálnej úrovni je zodpovedné za kreovanie adekvátnych podmienok na športovú prípravu pre športovcov reprezentujúcich Slovensko, mladé športové talenty, hendikepovaných športovcov a vo všeobecnosti všetkých svojich občanov.
- Vyššie územné celky, respektíve samosprávne kraje sa starajú o športovú infraštruktúru na stredných školách, u ktorých disponujú ako zriaďovatelia a poberajú zodpovednosť za náklady vzniknuté na výkon športovej činnosti u stredoškolskej mládeže. Rovnako sa snažia o kreovanie adekvátnych podmienok pre výkon športovej činnosti pre študentov stredných škôl, športovcov, hendikepovaných atlétov a celkovo všetkých občanov na svojom území. V tomto smere pre svojich obyvateľov tiež kraj napomáha pri organizovaní športových podujatí.
- Obce majú vo svojej kompetencii starostlivosť o športoviská určené pre žiakov základných škôl a preberajú zodpovednosť za náklady vzniknuté športovou činnosťou základnoškolskej mládeže. Rovnako obce a mestá vytvárajú vhodné podmienky pre výkon športu pre mládež, hendikepovaných atlétov a všetkých svojich občanov. Podobne ako samosprávne kraje sú obce zodpovedné za podporu v organizovaní športových podujatí na svojom území (Zákon č. 440/2015 o športe).

Z vyššie uvedeného textu môžeme konštatovať, že podpora športovej mládeže je rozšírená téma a zachádza svojou problematikou aj do oblasti školstva v určitom smere. Rovnako autor Majzlík (2012) upozorňuje na to, že práve základné školy vytvárajú dôležitý vplyv na svojich žiakov pri zaradení športových aktivít do ich života, osvojovaní si pohybovej činnosti a učeníu k zdravému životnému štýlu.

Riaditelia škôl a jednotliví pedagógovia by mali presadzovať hodnoty a význam športu pre svojich žiakov. Dbáť na to, aby sa študenti správne a aktívne zúčastňovali na výučbe telesnej výchovy a výraznou mierou sa tak podieľali na formovaní športovo založenej mládeže. Pozitívne tiež môžeme hodnotiť premeny v procesoch vzdelávania a športovania a vzniku myšlienky takzvaných športových tried. Tie výrazným spôsobom napomáhajú pri výchove a práci s mládežou. Zároveň efektívne umožňujú využívať časový harmonogram pre čas strávený medzi športoviskom a základnou, strednou školou, prípadne športovým gymnáziom.

Tabuľka 2: Vývoj počtu žiakov v športových triedach na ZŠ/podiel študentov venujúcim sa ľadovému hokeju

Akademický rok	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Počet študentov	11 443	11 172/ 2 041	10 351	9 975/ 1 949	10 739	10 700	10 808	10 706
	/		/	/	/	/	/	/
	2 034		1 955		1 971	1 963	1 986	1 954

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa dát Centra vedecko-technických informácií SR, 2021.

Na tabuľke 2 môžeme vidieť ako sa za obdobie posledných ôsmich rokov vyvíjal celkový počet žiakov v športových triedach na základných školách. Výrazný pokles prišiel v školskom roku 2015/2016, kedy celkový podiel študentov v športových triedach spadol na 9 975. V nasledujúcich štyroch rokoch sa číslo zastabilizovalo na úrovni približne 10 700 žiakov. V tomto čísle sú započítaní všetci žiaci základných škôl, ktorí sa venujú ľubovoľnému športu. V spracovávaných dátach od Centra pre vedecko-technické informácie bolo možné spozorovať, že Ministerstvo školstva nevytvára športové triedy len pre určité ťažiskové športy ako je ľadový hokej, futbal, basketbal, volejbal, tenis a iné, ale aj pre určité menej populárne športy ako je džudo, curling, horolezectvo, prípadne individuálne športy ako atletika, bedminton a iné. V tomto prípade môžeme pozitívne hodnotiť prístup rezortu školstva, ktoré sa snaží podporovať všetky športy rovnomerne a vytvára pre mladé talenty v jednotlivých športoch, čo najefektívnejšie možnosti vzdelávania sa a napredovanie pri fyzickom tréningu. Nakoľko je predkladaný príspevok orientovaný na odraz demografických vplyvov v oblasti ľadového hokeja, druhým číselný údaj označuje celkový počet žiakov základných škôl venujúcich sa práve tomuto typu športu. Mierny pád u hokeja nastal v akademickom roku 2014/15, kedy sa znížil ich počet z 2 041 na 1 955. Pre nasledujúce obdobie sa číslo už zastabilizovalo na úrovni približne 1 960 až 1 980 žiakov. Za zmienku tiež stojí, že podľa analýzy Centra vedecko-technických informácií je ľadový hokej po futbale druhým najviac zastúpeným športom medzi žiakmi základných škôl. Zároveň môžeme konštatovať, že pri náhľade na krátkodobé zmeny v počte žiakov orientujúcich sa na šport nejaké prudké zmeny nie sú badateľné.

2.1 Dopad demografickej krízy na športovú mládež (Prípadová štúdia mesta Skalica)

Pri skúmaní vývoja a dopadu demografickej krízy na športovú mládež budeme sledovať situáciu v hokejovom klube MHKM Skalica, n. o. Konkrétne na hráčoch v ročníkoch do 12, 15 a 18 rokov. Ide o okresné mesto, v ktorom je ľadový hokej z historického hľadiska dobre etablovaný, má určitú tradíciu, pravidelne disponuje mládežníckymi kategóriami a dbajú na výchovu svojej mládeže. Preto určité faktory obľúbenosti športu alebo nástrojov na lanárenie detí na hokej nebudú zohrávať kľúčovú úlohu a rozhodujúcim ukazovateľom bude práve demografická zložka. Z pohľadu počtu obyvateľov žije v meste Skalica k 01.10.2021 15 414 rezidentov.

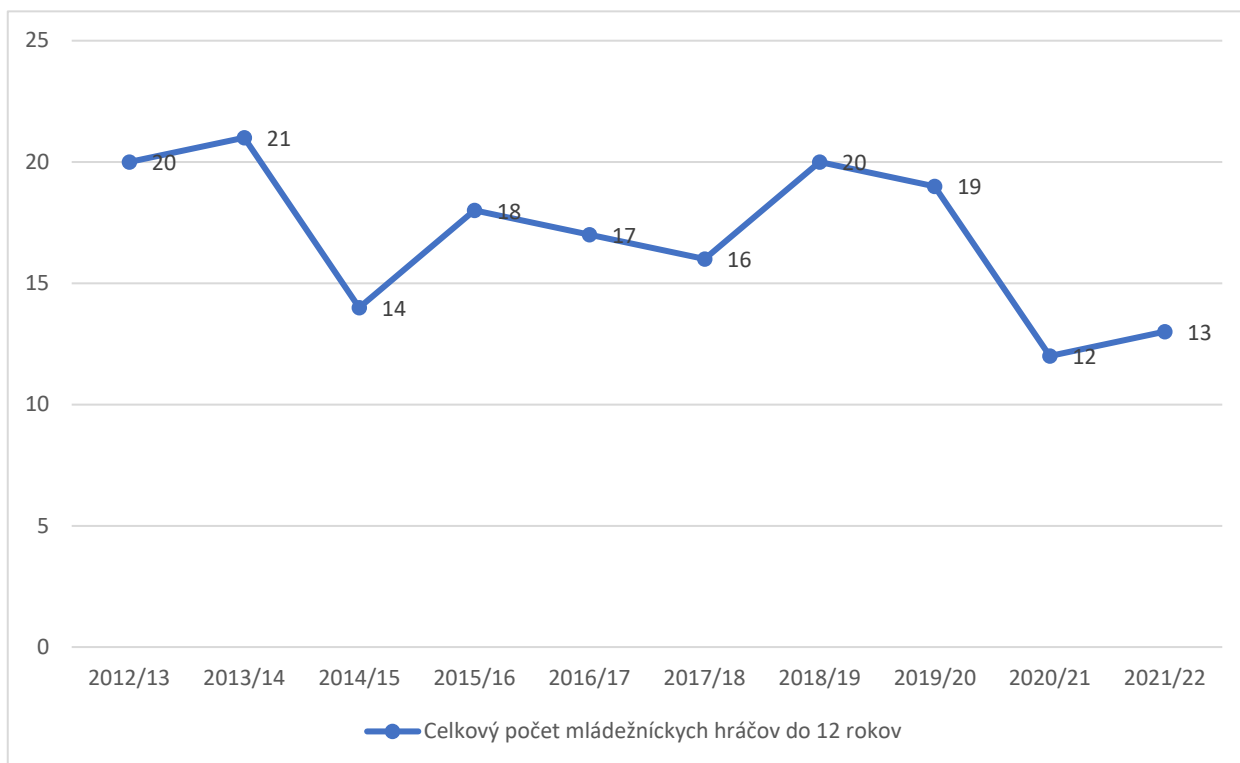
Tabuľka 3: Vývoj počtu obyvateľov v meste Skalica medzi rokmi 2010 - 2021

Rok	Počet obyvateľov	Prírastok	Úbytok
2021	15 414	269	250
2020	15 433	404	367
2019	15 470	353	376
2018	15 447	378	420
2017	15 405	343	394
2016	15 354	349	455
2015	15 248	324	372
2014	15 200	330	367
2013	15 163	276	364
2012	15 075	269	400
2011	14 944	305	346
2010	14 903	288	368

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Portálu informačného systému samosprávy mesta Skalica, 2021

Na tabuľke 3 môžeme vidieť ako sa vyvíjala a menila demografická štruktúra v meste Skalica. Medzi rokmi 2010 až 2019 sa každým rokom celkový počet občanov zvyšoval. Bohužiaľ informačný portál neposkytuje rozsiahlejšie údaje o tom, aký podiel z prírastku predstavujú narodené deti a koľko nových občanov do mesta migrovalo z iných regiónov. Môžeme však predpokladať, že určitá časť pozostáva aj z nových obyvateľov napríklad v produktívnom veku. Posledné dva roky skalická demografia klesala, čo môžeme s určitosťou pripisovať aj dôsledkom pandémie koronavírusu.

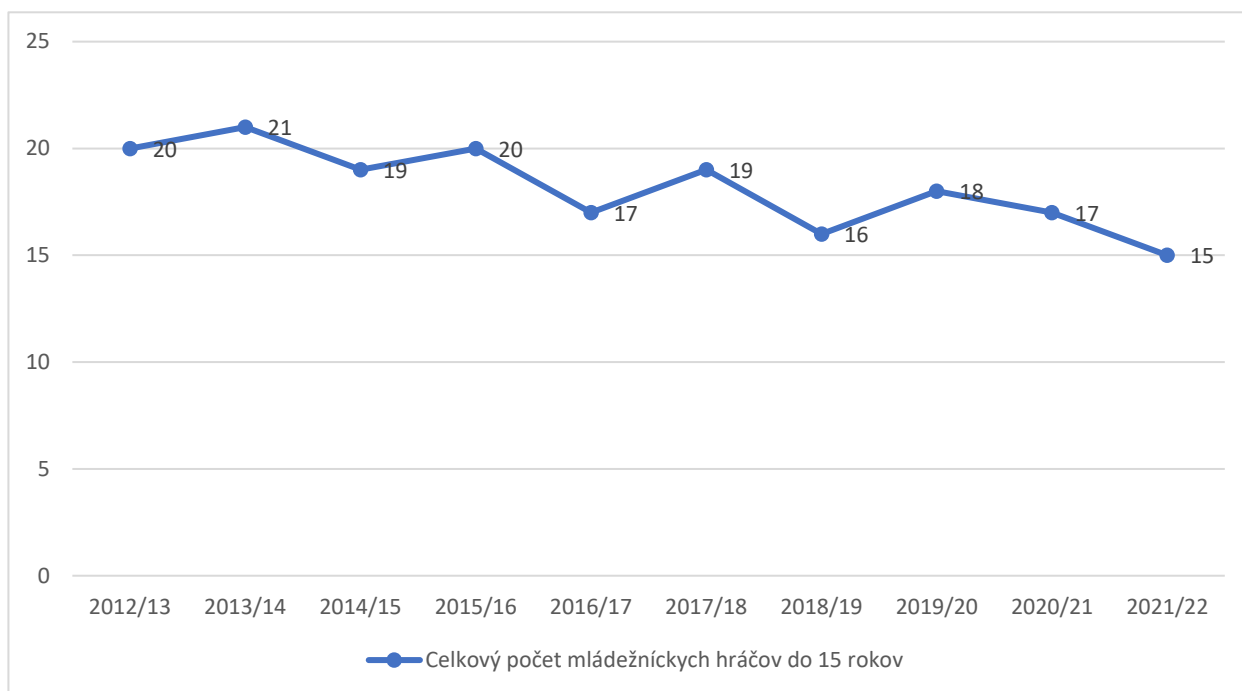
Graf 1: Vývoj počtu mládežníckych hokejistov v kategórii do 12 rokov

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovenský zväz ľadového hokeja, 2021a

Na grafe 1 je spozorovateľné ako sa menil celkový počet hokejistov do 12 rokov v nami skúmanom hokejovom klube. Najideálnejším podielom by bolo okolo 22-25 mládežníckych hráčov. Tým Skalica nedisponovala v predkladanom období ani raz. Určitá mierová hranica môže predstavovať počet 17-20 korčuliarov v prípade hokeja, avšak z dlhodobého a udržateľného hľadiska nemusí byť takáto kvantita vôbec postačujúca. Do úplného extrémneho prípadu krivka spadla v sezónach 2013/2014, respektíve v období 2020-2022 ešte nižšie. Množstvo 12-14 hráčov nie je absolútne postačujúce a je to na hranici existencie takejto kategórie. Ak by sa číslo dostalo pod 12, mohlo by to spôsobiť neotvorenia celého ročníka a nemožnosť hrať v súťažnej lige.

Graf 2: Vývoj počtu mládežníckych hokejistov v kategórii do 15 rokov

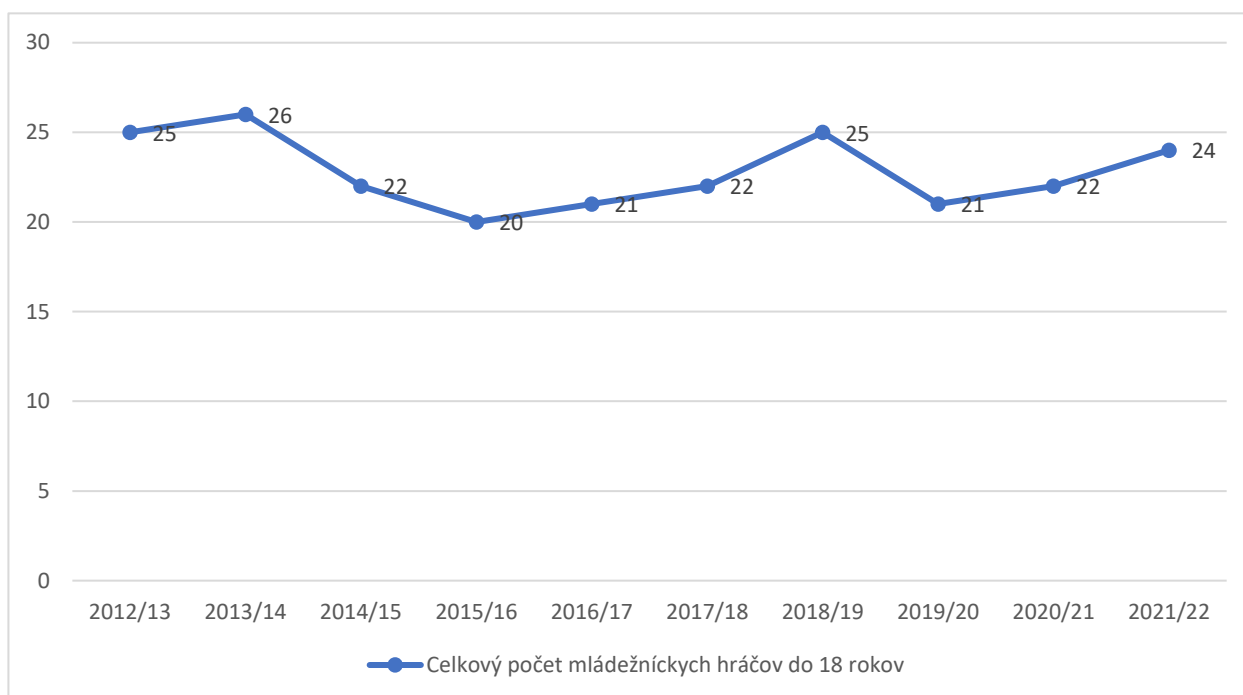

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovenský zväz ľadového hokeja, 2021b

Na Grafe 2 a kategórii do 15 rokov môžeme spozorovať porovnateľnú situáciu ako na grafe 1 a kategórii dvanásťročných. Krivka zobrazujúca celkový počet hokejistov pomaly klesá, avšak zostáva na značne prijateľnejšej úrovni ako na predchádzajúcej ilustrácii. Je potrebné však spomenúť, že vo vekovo vyspelejšej kategórii sa hrá náročnejší hokej a väčšie množstvo hráčov pre celú sezónu je potrebné. V takomto prípade musíme počet 15 opäť hodnotiť ako nepostačujúci. V neposlednom rade môžeme predpokladať, že už v druhom prípade sú určité známky demografických zmien a pôrodnej krízy aj v oblasti kvantity mládežníckych športovcov viditeľné.

Graf 3: Vývoj počtu mládežníckych hokejistov v kategórii do 18 rokov

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovenský zväz ľadového hokeja, 2021c

Pri pohľade na graf 3 a vývoj počtu mladých hokejistov v tejto kategórii príliš demografické zmeny vidieť nie sú. Aj keď po sezóne 2013/2014 prišiel menší úpadok, silnejšie ročníky z 2018/2019, respektíve 2021/2022 situáciu napravili a v tomto prípade môžeme hodnotiť konečné množstvo pozitívnejšie. Samozrejme výrazný podiel na tejto skutočnosti už má aj faktor zlúčenia troch vekových kategórií do jedného tímu. Takisto ovplyvňujúci atribút môže zohrávať už migrácia hráčov na celkový počet, kedy napríklad mohli prísť do určitého mesta za účelom štúdia z okolitých klubov a spojiť štúdijné účely so športovými. Každopádne sme sa poprvýkrát do tých ideálnych čísiel, aké je nutné splniť za účelom realizácie daného športu.

ZÁVER

Pri pohľade na rôzne štatistické ukazovatele v predkladanom príspevku musíme hodnotiť, že témy ako demografická kríza, starnutie populácie, alebo nízka miera pôrodnosti zasahujú a ohrozujú viaceré segmenty verejného života. Či už skúmame sociálnu politiku, školstvo, alebo aj spomínaný šport. Aj v oblasti športu sa objavili viaceré odchýlky, ktoré vzhľadom na stále prehlbujúce sa rozdiely v demografii a nepriaznivé prognózy expertov budú pravdepodobne pretrvávať.

Nakoľko aj podpora športu a rozvoj mládeže patrí do kompetencií jednotlivých vládnych úrovní, je dôležité aby, či už samosprávy, alebo štátne orgány

začali dopredu plánovať a počítať s určitými výdavkami aj do tejto oblasti. Pri pohľade na tabuľky a grafy v príspevku môžeme konštatovať, že demografická kríza vplyva s určitosťou aj na šport. Zároveň je nutné dodať, že nie všetky samosprávy a občianske subjekty združujúce mladých športovcov ich majú nedostatok, avšak trend začína byť postupom času stagnujúci.

V tomto smere sa bude v budúcnosti situácia odvíjať jednak na tom, ako jednotlivé subjekty v individuálnych športoch dokážu osloviť mládež a ich rodičov. Každé občianske združenie alebo nezisková organizácia v oblasti športu sa bude snažiť zabezpečiť, čo najlepšie podmienky a príležitosti pre svojich potenciálnych členov. Pri budovaní, rekonštruovaní infraštruktúry a zlepšovaní materiálneho vybavenia športovísk tak budú vytvárať nátlak na samosprávy, aby im doručili a zabezpečili kvalitné a moderné športoviská. S určitosťou takéto operácie nie sú finančne jednoduché a samosprávy tak budú musieť svoje zdroje efektívne využívať. Ďalší negatívny dopad môže predstavovať aj finančný faktor každého športu. Niektoré športy sú finančne náročné viac, niektoré menej. Subjekty združujúce športovcov a jednotlivé športové zväzy sa tak budú snažiť o to vytvoriť tie svoje podmienky, čo finančne najdostupnejšie pre každého. Podobne ako v prípade športovej infraštruktúry bude zárok orgánov verejnej správy s najväčšou pravdepodobnosťou nutný. Zaujímavou možnosťou v tomto smere môže byť aj poskytovanie určitých finančných poukazov. Miestne authority by sa takýmto spôsobom výrazne podieľali na podpore športu a rozvoji mládeže a zároveň značne sprístupňovali jednotlivé športy pre väčšie množstvo populácie. I keď v špecifických prípadoch ako je opäť spomínaný ľadový hokej, alebo iné finančne náročnejšie športy by to asi postačujúce nebolo. Avšak vo všeobecnosti by to športu aj mládeži prospelo a budovala by sa tak nová mladá generácia založená na telesnej kultúre, zdravom životnom štýle a vzťahu k pohybovým aktivitám. V neposlednom rade by pomohli aj vybraným súkromným subjektom, v ktorých by občania mohli svoje poukazy uplatniť a zakúpiť si potrebné športové vybavenie.

POUŽITÁ LITERATÚRA

ALHO JUHA, M. 2012. *Uncertain Demographics and Fiscal Sustainability*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 31 – 33, ISBN 978-11-07405-0-59.

CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. 2021. *Šport v číslach za rok 2020*. Bratislava: Centrum vedecko-technických informácií, 2021, s. 13 – 14, ISBN 978-80-8240-000-0.

HVOZDÍKOVÁ, V. a kol. 2008. *Riziká aktuálnych vývojových trendov vo svetovej ekonomike: Finančná, demografická, potravinová a environmentálna kríza*. Bratislava: Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, s. 68 – 69, ISBN 978-80-7144-170-0.

KLUFOVÁ, R., POLÁKOVÁ, Z. 2010. *Demografické metódy a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 25 – 56, ISBN 978-80-7357-546-5.

KOŘÍNEK, M. 2014. *Demografie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, 47 s., ISBN 978-80-7435-414-4.

MAJZLÍK, M. 2012. *Športovať sa začína na školách – je tak?* In. SLOVENSKÝ OLYMPIJSKÝ VÝBOR. 2012. *I. športové fórum na Slovensku*. www.olympics.sk [online]. [cit. 06.10.2021]. Dostupné na internete: <https://www.olympic.sk/sites/default/files/field_media_file/2012-11/zbornik-z-i_-sportoveho-fora-na-slovensku-57447_1.pdf>.

PORTÁL INFORMAČNÉHO SYSTÉMU SAMOSPRÁVY MESTA SKALICA. 2021. *Počty občanov v jednotlivých rokoch*. www.egov.skalica.sk [online]. [cit. 08.10.2021]. Dostupné na internete: <<https://egov.skalica.sk/Default.aspx?NavigationState=880:0:>>.

SLOVENSKÝ ZVÄZ ĽADOVÉHO HOKEJA. 2021a. *Liga mladších žiakov 6.* www.hockeyslovakia.sk [online]. [cit. 09.10.2021]. Dostupné na internete: <<https://www.hockeyslovakia.sk/sk/stats/teams/855/liga-mladsich-ziakov-6-rocnik>>.

SLOVENSKÝ ZVÄZ ĽADOVÉHO HOKEJA. 2021b. *Liga Kadetov*. www.hockeyslovakia.sk [online]. [cit. 09.10.2021]. Dostupné na internete: <<https://www.hockeyslovakia.sk/sk/stats/teams/850/liga-kadetov>>.

SLOVENSKÝ ZVÄZ ĽADOVÉHO HOKEJA. 2021c. *Kaufland extraliga dorastu*. www.hockeyslovakia.sk [online]. [cit. 09.10.2021]. Dostupné na internete: <<https://www.hockeyslovakia.sk/sk/stats/teams/847/kaufland-extraliga-dorastu>>.

ŠIROKÝ, M. 2021. *Demografická kríze: predzvest ekonomické kríze?*. www.dumfinanci.cz [online]. [cit. 06.10.2021]. Dostupné na internete: <<https://dumfinanci.cz/clanky/6337-demograficka-krize-predzvest-ekonomicke-krize/>>.

ŠPROCHA, B., ĎURČEK, P. 2019. *Starnutie populácie Slovenska v čase a priestore*. Bratislava: SAV, 2019, s. 11-13, ISBN 978-80-89524-39-6.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. 2021. *Indexy vekového zloženia – SR*. www.statdat.statistics.sk [online]. [cit. 05.10.2021]. Dostupné na internete: <http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i

**Sociálne vedy z perspektívy mladých vedeckých pracovníkov VI.
SEKCIA 3: Reakcie verejného plánovania a rozpočtovania
na demografickú krízu v súčasnosti
(Sekcia je výstupom projektu APVV-19-0108)**

F41FA7A868E74315A56CF26B722E3A07%22%29&ui.name=Indexy%20vekov%C3%A9ho%20zlo%C5%BEnia%20%20SR%2C%20oblasti%2C%20kraje%2C%20okresy%2C%20mesto%2C%20vidiek%20%5Bom7005rr%5D&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2Fcognosext%2Fcps4%2Fportlets%2Fcommon%2Fclose.html&run.outputLocale=sk#>.

UNITED NATIONS. 2017. *World Population Ageing – Highlights*. New York: United Nations, s. 46-49, ISBN 978-92-1-151551-0.

Zákon č. 440/2015 Z. z. o športe a zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktná adresa

Mgr. Peter Šamalík
Katedra verejnej správy, Fakulta sociálnych vied
Univerzita Sv. Cyrila a Metoda
Bučianska 4/A, 917 01, Trnava, Slovensko
e-mail: samalik1@ucm.sk

INCLUSIVE EDUCATION AND EDUCATIONAL – ADMINISTRATIVE PROBLEMS AND SOLUTIONS IN THE SPECIAL EDUCATION SCHOOLS AND REHABILITATION CENTERS IN THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS

Refia ARI, Fahriye ALTINAY AKSAL, Zehra ALTINAY GAZI, Gökmen DAĞLI

**Educational Sciences Institute, Atatürk Education Faculty, Near East University,
T.R.N.C.**

Abstract

Children are the most valuable assets of a country. Educating them and bringing them into society is one of the most fundamental tasks of a nation. The disadvantageous position that individuals with disability are exposed to shows the importance of the need for inclusive education for the quality of life. The aim of this research is to set light on the problems related to inclusive education faced in the special education schools and rehabilitation centers and put forward suggestions. As inclusive points out inclusion, social interaction, access and equality for education, the quality of inclusive education is examined. For this purpose, qualitative research was conducted for the research. Working group of the research consisted of school managers and teachers working at the special education and rehabilitation centers who were selected randomly. Finding of the research revealed that there are budgetary shortages in obtaining the materials for inclusive education, there is a need for increasing the competences of administrators and teachers toward the scope of inclusive education of the institution and the research and development opportunities of school administrators and teachers concerning self-improvement in inclusive education are significantly limited.

Keywords: *inclusive education, special education, education management, individual differences.*

INTRODUCTION

Children are the most valuable assets of a country. Educating them and bringing them into society is one of the most fundamental tasks of a nation. However, disadvantageous position that individuals with disability are exposed to, shows the importance of the need for inclusive education for the quality of life. As pointed out by (Chelnokova et al., 2019), inclusive education is a form of general education which implies access to education for all, including people with disabilities, at the heart of which lies the elimination of any discrimination against disabled individuals. According to (Mikhailenko et al., 2021), inclusive education is a means of transformation of general education to individuals with disabilities and this transformation concentrates on the developing the conditions for the

accessibility of education for all, including providing access to education for children with disabilities.

The aim of this research is to set light on the problems related to inclusive education faced in the special education schools and rehabilitation centers and put forward suggestions for solution to such problems.

The universe of this research is school managers and teachers working at the special education and rehabilitation centers who were selected randomly among the Special Education Schools and Rehabilitation Centers in the TRNC.

1 MATERIALS AND METHODS

1.1 The Need for the Study

Children are the most valuable assets of a country. It is essential that every child needs education to survive from the day they are born. Educating them and bringing them into society is one of the most fundamental tasks of a nation. Education is a mandatory process for surviving and it is a vital need for individuals to grow up as balanced and healthy individuals physically and spiritually to be useful members of the society (Aimua and Paul, 2021).

In the last decades, an individual with disabilities is approached as an effective subject of the society, where circumstances for his self-realization capacity and integration into society are prepared. The constitutive records that form the legal footing for education, suggest that children with developmental problems have the same rights as everyone else (Mikhailenko et al., 2021).

The Ministry of Labor and Social Security in the Turkish Republic of Northern Cyprus published a total population of 5,540 individuals with special needs, according to September 2017 figures. However, the educational services provided are extremely limited. The disadvantageous position that disabled individuals are exposed to indicates the importance of the need for inclusive education in the TRNC. The legal base of inclusive education in the TRNC is very inadequate. According to (Dagbasi, 2018), lack of standardized education in the TRNC causes inequality between the public and private institutions of preschool education. (Dagbasi, 2018) suggests that institutions should be regulated in accordance with international standards, considering the principle of equal opportunity in education. In this respect, the aim of this research is to set light on the problems related to inclusive education faced in the special education schools and rehabilitation centers and put forward suggestions for solution to such problems.

1.2 Limitation of the Study

The study is limited to school managers and teachers working at the special education and rehabilitation centers who were selected randomly among the

Special Education Schools and Rehabilitation Centers in the TRNC and who agreed to participate in the research within the date range of the research.

1.3 Working Group of the Study

The working group of the study consisted of 14 participants, including 6 participants from school administrators and 8 participants from teachers, who worked in randomly selected special education and rehabilitation centers from Special Education Schools and Rehabilitation Centers in Northern Cyprus. Snowball sampling method was selected from purposeful sampling methods when creating the workgroup.

1.4 Qualitative Data Collection and Analysis

Research data were collected between August and September 2021 using face-to-face interview technique. As a data collection tool, semi-structured interview forms and personal information form that were prepared by the researcher were used. Qualitative research approach usually use in-depth interview (face-to-face interview), direct observation and document analysis techniques to collect data (Legard, Keegan and Ward, 2003). Written permission was obtained from the TRNC Ministry of National Education before the data collection process was started. Before the application, the participants of the research are informed about the scientific nature of the study information was given about the confidentiality of the collected data. The data obtained from the answers to the research interview questions were analyzed by content analysis. In content analysis, data are analyzed in four stages (Simsek and Yildirim, 2011).

1.5 Research Dimensions

Dimension of the research was created within the four scopes as listed below. In this context, 14 participants were asked for their opinions. The answers to these questions were encoded and the themes were extracted together with the distributions for these themes.

First Dimension: The suitability of the institution's inclusive education objective with the vision:

Second Dimension: Providing material, equipment and equipment security needs concerning inclusive education and the solutions to the problems.

Third Dimension: Training for increasing the competences of school administrators and teachers within the scope of inclusive education of the institution.

Fourth Dimension: Current situation and solutions for improving institution's research and development opportunities for school administrators and teachers concerning inclusive education.

RESULTS AND DISCUSSION

In light of the findings obtained from the first dimension it is understood from the participatory opinions that the vast majority of inclusive education is in line with the vision of the institution's inclusive education purpose and that both school administrators and teachers have shown considerable sensitivity in this regard.

In light of the findings obtained from the second dimension, it is understood from the participatory opinions that the vast majority of the institution's material, equipment and security needs concerning inclusive education and the proposals have budgetary shortages and there are difficulties in finding significant sponsors of both school administrators and teachers in this regard.

In light of the findings obtained from the third dimension it is understood that education should be provided for increasing the competences of administrators and teachers toward the scope of inclusive education of the institution. In this context, it can be proposed that in-service trainings should be planned and implemented in order to eliminate the lack of inclusive training competence of the institution.

In light of the findings obtained from the fourth dimension it is understood from the participatory opinions that the majority of the research and development opportunities of school administrators and teachers concerning self-improvement in inclusive education are significantly for self-improvement.

CONCLUSION

Our research uncovered some theoretical and practical implications:

Theoretical implications:

The importance of the need for inclusive education stressed in this study will motivate scholars to incorporate the problems related to inclusive education faced in the special education schools and rehabilitation centres into their mission, objectives, and strategies. With this realization in mind, our paper address several voids in the inclusive education literature through special education schools and rehabilitation centres. Accordingly, our paper helps us unravel the black box between inclusive education and individuals with special needs.

Theoretical Implications

It is thought that the findings will shed light on guidance services, support and including inclusive education in their education programs for individuals with special needs.

Based on the findings of this research, the problems experienced by individuals with special needs in benefiting from inclusive education can be identified and related departments of the universities, in cooperation with ministries of Health and Education, can provided supportive training programs for fthem through improving inclusive education in special education schools and rehabilitation centres. Therefore, our findings can be helpful in carrying out the supportive

training programs with the aim of improving and disseminating family guidance.

In cooperation with the relevant units of the state and non-governmental organizations, awareness concerning the role and importance of inclusive education can be increased through activities such as informative printed material, TV programs, film shows, courses and seminars prepared by students and educators from different disciplines.

REFERENCES

AIMUA, E. P., & PAUL, J. (2021). Covid-19 and the Educational Sector: Challenges and the Need for Inclusive Education in Nigeria. *Asian Journal of Economics, Business and Accounting*, 15-23.

CHELNOKOVA, E. A., KAZNACHEEVA, S. N., EGOROV, E. E., SHOBONOVA, L. Y., & LEBEDEVA, T. E. (2019). Human resources support for inclusive education. *Education*, 1, 2.

DAGBASI, S., (2018). Examination on appropriateness to international standards of learning environments of preschools in the Turkish Republic of Northern Cyprus. *Master's Thesis (unpublished)*. Eastern Mediterranean University, Famagusta.

LEGARD, R., KEEGAN, J. and WARD, K. (2003) In-depth Interviews. In: Richie, J. and Lewis, J., Eds., *Qualitative Research Practice*, Sage, London, 139-168.

MIKHAILENKO, O., BASHIYEVA, Z., BALKIZOVA, F., & NAGOEV, B. (2021). The implementation of inclusive education in the Kabardino-Balkarian Republic under the conditions of digitalization. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 273, p. 12115). EDP Sciences.

YILDIRIM, A. & SIMSEK, H. (2011). *Qualitative research methods in social sciences*. Seckin Publishers, Ankara.

Correspondance adress

Ms. Refia ARI

Educational Sciences Institute, Atatürk Education Faculty,
Near East University Near East Boulevard, ZIP: 99138 Nicosia
TRNC Mersin 10 - Turkey
email: refiaari@hotmail.com

EUROPEAN UNION THROUGH THE STUDENTS' LENS: CASE SLOVAKIA

Ondřej HYNEK

Department of European Studies and Politics, Faculty of Social Sciences,
University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia

Abstract

It is more than fifteen years since the last major enlargement of the European Union. This enlargement aimed at the states of the former Eastern bloc, including Slovakia. Thus, about two generations have been living in the free world and have spent much of it in the European Union. However, what is the perception of the European Union among young students? Does the perception of the European Union differ between students according to different types of schools? Is the perception different between the capital and the periphery? The presented empirical research answers all the questions mentioned above, which were examined by the first generation of voters at secondary schools in Slovakia. The main research tool used was semi-structured questionnaires with subsequent identification of narratives. The results show no critical differences between the countries or regions, but the main conflict line is the schools' types.

Keywords: European Union, Slovakia, students, education.

INTRODUCTION

The year 2004 brought the much-coveted membership in the European Union for many Central and East European countries that were previously Warsaw Pact members under the control of the Soviet Union. Slovakia has joined the European Union on 1 May 2004. Although there is a broad existence of research dealing with the people's perceptions of the European Union, there is only a limited number of pieces focusing on young people, especially students (see Losito, Agrusti, Damiani and Schulz, 2018; European Parliament, 2014). Moreover, there is a lack of information about young people's perception, students in Slovakia.

Despite the existence and constantly undergoing polls about the perception of the European Union, the polls aim primarily at the participants above 18 years old. Therefore, this article aims to examine the generation's opinion between the 17 and 18 years old.

It is essential to focus on young people as the scientific revolution has brought a significant scale of opportunities that the young generation can utilize and often takes for granted. The velocity of information spreading and sharing is tremendous. Nonetheless, it constitutes several challenges and threats too. The young generation is growing up during the period of fake news. The bombardment of informaton can significantly influence dominantly the youngsters (see Abuhmaid,

2020; see Herrero-Diz, Conde-Jiménez and de Cozár, 2020). Also, the European Union is aware of this rapidly emerging jeopardy that likely often attack against the European Union (see European Commission, 2021; see Council of Europe, n.d.).

The main goal of inquiry is to find out the generation's opinion that has been living the entire life or its significant period under the EU patronage in Slovakia. With this in mind, we researched and subsequently compared two conflict lines:

- a) Capital X Periphery;
- b) Different types of secondary schools.

Both lines may show signs of similarities or differences, based on which we could compare the results in both countries.

For the research, we formulated four hypotheses, which we aimed to verify:

- (1) There is a conflict line of the periphery versus the capital cities;
- (2) The vocational schools' students are more negative than their counterparts at grammar schools;
- (3) The combination of schools located in the periphery has a more negative attitude towards the European Union;
- (4) Most of the students are happy and satisfied with life within a "common Europe".

The following chapter exposes the methodology, includes the utilized method for the sampling and the applied method for primary data collection. The methodology chapter is fragmented into sub-chapters according to each method, sampling method and primary data collection method.

Subsequently, the paper illustrates the result. The chapters dedicated to country results show the findings according to the types of schools and regions. The last chapter summarizes the findings with answers to verify the hypotheses and formulates the set of recommendations for policymakers and teachers regarding the educational content related to the European Union and the fake news. Besides that, the conclusion comprises the work's limitations.

1 METHODOLOGY

Methodology itself is divided into two components, as envisaged in the introduction. The first component exposes the sampling method. The second one depicts the particular method of approach for conducting the semi-structured questionnaires. The sub-chapters are therefore divided accordingly. The data collected and used for the research are data of a primary nature.

1.1 Sampling approach

The research used a combination of two types of sampling. The first approach is Quota Sampling. Quota sampling is practical when time is restricted, and a sampling frame is not available, as well as when the research budget is

limited. This sampling method is a non-probabilistic type of stratified sampling (see Yin, 2018). We divide the population into mutually exclusive sub-groups in quota sampling, as in stratified sampling. The consequent judgment is made to select the subjects or units from each segment. Therefore, a sample is formed on particular attributes (see Crawford, 1990; see Kenneth, 2018). Herein, the research aimed at the students in the third year of secondary schools between 17 and 18 years old. The participants were selected to represent the periphery (one of the two most impoverished regions) and in the capital city. The same approach was applied in both countries; thus, it ensures the validity and credibility of the comparison—the criteria for the selection match with the purpose and goals of the study.

Convenience sampling represents the second type of sampling method utilized in combination with another technique. Typically, convenience sampling tends to be a favoured sampling technique among students as it is inexpensive and an easy option compared to other sampling techniques (Given, 2008; Teddlie and Fen 2007; see Ackoff, 1953). Convenience sampling selects the participants because they are often readily and easily available; moreover, they are reachable for the research. Usually, convenience sampling tends to be a popular technique between students as it eliminates possibly emerging obstacles. This sampling method is inexpensive and an easy option compared to other sampling techniques (see Ackoff, 1953; see Lewis, Saunders, Thornhill, 2015; see Johnson and Christensen, 2014).

For the purpose of convenience sampling, we used our networks in order to collect data quickly, promptly, and also, it secures validity as we can rely on our counterparts. Specifically, we contacted our former university classmates who are currently teaching at vocational schools and grammar schools. These schools are from the region. For the capital city, we reached out to our former or current colleagues, who were/are responsible for education in the municipality of Bratislava, to help us distributing the questionnaires between the schools.

1.2 Method: Semi-structured questionnaires

We applied the questionnaire method, which is defined as a way of giving the written questions and obtaining written data. It is one of the most frequent methods for mass data collection. The main advantage is getting an answer from a large number of respondents in a relatively short time, which is a significant difference from the interview.

Semi-structured questionnaires are more flexible and looser than structured questionnaires. On the other hand, they are more organized and systematic than unstructured ones. It is vital that the researcher determines the nature of the questions, and these correspond with the objectives of the study and covers the fundamental themes.

Therefore, the picture below shows the questionnaire structure that was provided to the students to fill out. We considered the combination of open questions and closed questions as the most appropriate approach. Also, we utilized the approach of scaling.

First, this approach enables us to collect the key data regarding their beliefs, which we can easily code. Secondly, it enables us to understand their motivations and the logic behind their decision-making more profoundly. Lastly, the scaling questions serve as holistic enrichment. This nexus of combination provides us with the unique tool to receive data from all angles.

The questionnaire has been provided as a Google Questionnaire template. It represented the most suitable tool due to the COVID-19 pandemic, as the classes have been conducted remotely. Below, we depict the questionnaire form.

Picture 1: Questionnaire

Dear participants, as part of a 3rd degree university study cycle, we are conducting research aiming at examining the opinion of the generation that has lived its life, or most of it, under the heading of membership in the European Union. We will be happy to fill in the following questionnaire, which will take about five minutes.

What school do you attend?

Grammar

Vocational

In which region do you study?

Capital City

Other

How do you perceive the European Union?

Positive 1-2-3-4-5 Negative

Does the European Union bring you the benefits, or do you think that the EU will bring you the benefits?

Yes 1-2-3-4-5 No

What do you consider as advantage of the EU? (up to 3 topics)

What do you consider as disadvantage of the EU? (up to 3 topics)

Choose the statement you agree the most with:

Deep integration within the EU

I do not know

Keep the current situation

Give back the competencies to the nation-states

When does the Czech Republic join the EU?

2003

2004

2005

Where would you preferably live?

Within the EU

Outside the EU

Source: Own processing

1.3 Limits

The main limit is the sample number, which cannot be considered entirely representative. Nevertheless, it does not mean that the research is invalid.

Considering this fact, it might be taken as the pilot testing on which we can build further on. The questionnaire is limitative in the number of questions, which are not really profoundly designed as they served for swift research carried out in one year.

Moreover, we had to consider the COVID-19 situation that represented a specific burden in the collection. The questionnaire did not reflect disaggregated data according to gender. Therefore, the data are classified as not-disaggregated. Although it does not necessarily mean the limit, it should be considered to disaggregate the data collection according to the gender as it might provide interesting insight into the students' thinking, and we could further, and more in-detail distinguish the findings. However, the time did not enable us to conduct this classification.

As has been slightly outlined, the period was a limit. The research was funded by a university grant, which defined the research period of one year. Despite the limits, the research has its validity and credibility and must be considered as the pilot inquiry, which provides the fundamental basis for further research.

RESULTS AND DISCUSSION

The results are shown in two analytical levels. The first analytical level epitomizes the obtained results from questionnaires per region and per school. This will represent the statistical information solely and identified narratives from the questionnaires. The second analytical level will compare the extracted findings between the conflict lines; and, thus, types of schools and the capital x periphery.

The results from the questionnaire survey show the positive perception of the European Union. The majority of respondents perceive the European Union positively, concretely 77% have chosen the option positively or eventually rather positively. Through the neutral lens, see the up to 6% of them. The remaining 17% opted for the choice of negatively or rather negatively. More than 65% of students think that the EU brings or will bring benefits in their lives. Totally, 8% of respondents expressed that their position is neutral, and the rest of 27% chose the negative option

Similarly, as in the Czech case, the choice of European integration and its further direction occurred. Most students marked "I do not know"; 60% of respondents marked that variant. Notably, only 6% voted for closer integration among the states, and 15% would keep the status quo. The total percentage of students who would return competencies to the nation-states accumulated to 19%. In total, 75% of students correctly marked the year of the Slovak accession to the European Union.

The last point of the questionnaire indicates that although 17% expressed that they perceived the European Union negatively, or rather negatively, 90% of students voted for the option to live within one of the Member States.

Within the narrative part of the research, respondents were tasked to formulate two to three points for each question. The first question aimed to

express what they perceived as the benefits of the European Union and whether they considered something to be an advantage. Based on the answers, we can categorize the answers into four particular groups.

- Travel
- Euro currency
- Working abroad

The following narratives can be included in the first category.

We do not need a visa or passport to travel within European countries.

No borders control enables faster crossing the borders.

It is easier to enter another country.

The category “Euro currency” includes the following narratives:

Our economic situation improved thanks to the Euro

We do not have to transfer money from one currency to the another

We are more competitive in the European market

We do not have to convert the currency

The “working abroad” category contains narratives as:

We can easily find a job abroad without further restrictions

My parents are working abroad while going to a job every day

There is no problem working anywhere in the Union; my relatives are working in Austria

No administration bureaucracy regarding the working permit

Even for negative narratives, statements can be classified according to categories. The findings show identical outcomes as with the Czech counterparts; therefore, we can see that migration and the latest pandemic significantly influence opinions and perceptions. The first category is the failure of the SARS-Cov-2 pandemic. Migration represents the second negative narrative regarding the EU. According to the students, the EU failed to manage the refugee crisis.

Only the last category is different as the Slovak students think that the EU interferes too much with national affairs. We provide the selected narratives belonging to the categories above-mentioned below:

The European Union did not manage to mitigate the COVID19 pandemic

The EU has been failing to manage significant challenges as COVID or refugees

The EU was ineffectively combating the pandemic

The EU underestimated the migration crisis

The Union interferes in the national matters more than they should do

The European Union should not substitute the national governments

Another narrative was related to international affairs and geopolitics as the students find the EU as a weak international and geopolitical player.

Comparison of the conflict lines

Also, in Slovakia, we can observe only minor differences between the first conflict line; capital X periphery. Therefore, the grammar and vocational schools in the periphery are showing highly similar outcomes as the capital city.

Nevertheless, vocational schools students perceive the EU more negatively than grammar schools students. Thus, it proves that the types of schools represent the main conflicting line as in the Czech Republic, regardless of their geographical location. The students expressed their negative attitudes primarily through the open questions and scaling questions. Notwithstanding, other questionnaire questions show more significant negativity at vocational schools. The perception of the European Union by vocational school students is without minor deviations around 50 to 50, while in grammar schools, positive perceptions prevail with more than 90%.

Also in Slovakia, the grammar schools showed better knowledge about the EU—about 13%. Incorrect knowledge of the EU's competencies can be repeatedly poor wording or insufficient expression. Regarding negative narratives, the students from both types of schools mentioned the same topics.

CONCLUSION

The research did not confirm the conflict line of the periphery versus the capital in the perception of the European Union. The main conflicting lines turned out to be the types of grammar schools, in this research, vocational schools and grammar schools. Based on the research results, it can be argued that the region does not play a primary role, but the type of education does. The vocational school students rated the European Union worse than the grammar school students, which was true for both geographical units studied. An important finding is that there is a possibility, based on narratives, that students in both types of schools do not sufficiently understand the competencies of the European Union, its functioning, and the role of nation-states. Students often made mainstream false claims, for example, that the European Union had failed to cope with the Sars-COV-2 pandemic. However, the competencies of health care are shared between the nation-states and the European Union (European Commission, n.d.).

The research did not confirm the third hypothesis as the schools in the periphery combined did not show different attitudes than the schools combined in the capital city. Therefore, we cannot assert that the periphery has a more negative attitude towards the European Union.

Based on the all data collected, we claim that the fourth hypothesis was confirmed. Although the data collected shows positive and negative perceptions, the main determinant was the last questions within the questionnaire when most of the students opted for “Within the EU”.

The table below illustrates the final conclusions regarding all four hypotheses:

Table 1: Final conclusions

Hypotheses	Conclusion
There is a conflict line of the periphery versus the capital cities	Not confirmed
The vocational schools' students are more negative than their counterparts at grammar schools	Confirmed
The combination of schools located in the periphery has a more negative attitude towards the European Union	Not Confirmed
Most of the students are happy and satisfied with life within a "common Europe."	Confirmed

Source: Own processing

One of the limits was the questionnaire itself when it was impossible to find out in-depth the pupils' knowledge of the European Union. At the same time, the research avoided the purely closed questions that are common to similar research. The Sars-COV-2 pandemic was also a limit. Due to distance learning, it was problematic to distribute questionnaires and have feedback. In addition, the question remains, what negative aspects of the European Union would students have mentioned if it were not for Sars-COV-2.

However, research also has its positives. It acted as a pilot input for further research, which will be more specifically focused, supplemented by the method of observation and discussion groups, so that the mentioned narratives are understood in more depth. Lastly, the results can serve as an idea for teachers to discuss during class so that knowledge about the European Union is developed and pupils can critically evaluate the European Union without the influence of fake news and misinformation.

ACKNOWLEDGMENTS

This article was created with the support of funding from the FPPV project of the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, Slovakia.

REFERENCES

ACKOFF, R. L. 1953. *The Design of Social Research*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 0226002551.

ABUHMAID, H. 2020. *Growing up in the age of fake news*. [online]. [cit. 08-09-2021]. Available at: <<https://en.unesco.org/courier/2021-2/growing-age-fake-news>>.

CHRISTENSEN, B., JOHNSON, L. 2012. *Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches* (4th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications. ISBN 9781544337838.

COUNCIL OF EUROPE (n.d.). *Dealing with propaganda, misinformation and fake news*. [online]. [cit. 05-09-2021]. Available at: <<https://www.coe.int/en/web/campaign-free-to-speak-safe-to-learn/dealing-with-propaganda-misinformation-and-fake-news>>.

CRAWFORD, I. M. 1997. *Marketing Research and Information Systems*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

EUROPEAN COMMISSION. 2021. *Tackling online disinformation*. [online]. [cit. 01-09-2021]. Available at: <<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/online-disinformation>>.

EUROPEAN COMMISSION (n.d.). *Areas of EU action*. [online]. [cit. 01-10-2021]. Available at: <https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_en>.

HERRERO-DIZ, P., CONDE-JIMÉNEZ, J., REYES DE CÓZAR, S. 2020. Teens' Motivations to Spread Fake News on WhatsApp. In *Social Media + Society*, vol. 6, no.3, p. 1-14.

KENNETH, F. W. 2019. *In Defense Of Public Opinion Polling*. London: Routledge. ISBN 9780429499906.

Correspondance address

Ondřej Hynek, M.A.

Department of Political Science, Faculty of Social Sciences

University of Ss. Cyril and Methodius

Bučianska 4

Trnava 917 01

Slovakia

ondrejhynek@yahoo.de

DEMOGRAPHIC CHALLENGES: DIVERSITY OF SUPPORT AVAILABLE FOR ASYLUMSEEKERS IN GERMANY

Lucrece Mireille SEGNING

Department of European Studies and policies, Faculty of Social Sciences,
University of Saints Cyril and Methodius in Trnava

Abstract

The Federal Republic of Germany for most of its history had known a peculiar demographic crisis. The German Federal Statistical Office (DESTATIS) reveals that since 1973 the death rate in Germany is higher than the birth rate; meaning that more people die each year than those who are born, and as a result, the population shrinks. This has been the case between 2003 and 2010 when the country experienced a sharp declination of its population. However, 2015 marked a significant milestone in Germany's history; with dramatic increase in mass displacement of persons reaching a record level (the biggest migration emergency on the continent since the Second World War). Germany alone accommodated more than one million refugees with its open-door policy; opportunity that probably helped remedying its decreasing population. Faced by this influx of immigrants, drastic measures wereto be taken to integrate the refugees under the 1951 Geneva refugee convention and in respect of the German citizenship law in 1999 which allowed Germany to start coming to terms with the challenges and opportunities by crafting more proactive social policy strategies thus leading to a diversity of support available for asylum seekers in Germany.

Keywords: Birth rate, Death rate, Immigration, Asylum seekers, Integration.

INTRODUCTION

The Federal Republic of Germany has been facing a drastic demographic crisis due to the decrease and aging of its population. These two factors pose substantial challenges for Germany. DESTATIS, the German Federal Statistical Office projects that Germany's population will fall from the current 82 million to around 65 million by mid-century. Moreover, the country's population will age significantly, a process that will change the structure of its labour force. It is also important to point out that Germany is one the European country with lowest fertility rates with 1.4 children per woman (an average of 2.1 children per woman is required to maintain stable levels of population) and one of the highest life expectancies in the continent with an average of 80 years. In 2010 Germany had approximately 50 million people aged between 20 and 65 years old; and according to official statistics, the population in this agegroup will fall below 36 million by 2060, and more than 50 percent of Germany's population will be older than 51. The country will have to find a way to maintain high rates of labour productivity

on one hand and the German government will have to improve severe changes to social security and pension systems on the other hand (Bosoni, 2013).

In late summer 2015 with the refugee open-door-policy, and the admission of large numbers of refugees within a very short period, divided society into pro-refugee' supporters and those who see the newcomers as threats to resources and certain standards such as education, security, professional training programmes, and scarce employment opportunities. On the other hand, as the German Minister of Labour and Social affairs (Andrea Nahles) has stated, the German Chancellor sees the new immigrants are a remedy to the German crisis of an ageing population, in particular sustaining her generous pension system. Therefore, they should be assured opportunities to become self-reliant as quickly as possible and be supported in developing sustainable livelihoods, social and individual integrity (Bilanzpapier, 2016, pp.6-11). However, upon arrival newcomers face multiple obstacles in successfully integrating into the new society such as accommodation, language barriers, difficulties in getting recognition for qualifications and skills acquired in their country of origin, legal status, limited social and professional networks, unfamiliarity with local business or labour market norms, and discrimination by employers (Hooper, 2017, P.7).

This paper has gathered the knowledge necessary for a proper understanding of the topic by looking at German laws and the policy challenges faced in managing the variety of support available for asylum seekers in Germany. It is also particularly important to understand how countries like Germany, with large number of diverse immigrant groups is trying to mitigate economic and socio-political imbalances by tackling the challenge of integrating them into the society.

2 METHODOLOGY

This paper is based on a personal interview, analysis of literature and archival data and on the inductive method. in order to give an answer to the question. Empiricists such as F. Bacon, J. Locke, and D. Hume stipulate that we know reality from our senses. But how do we proceed? Induction consists in inducing general statements (truths) from rigorous and systematic experiences. The reality should be observed to verify the hypothesis. This approach allows the production of theories "anchored" in the reality and not in the imagination (N'DA, 2015, p.18).

3 RESULTS AND DISCUSSION

3.1 Evolution of Germany's population before the refugee crisis in 2015

Demographics in Germany have changed in recent decades. At the beginning of the twentieth century, Germany had a total birth rate of approximately 4.2 children per woman, with a replacement birth rate of 2.9 children and a life expectancy less than 45 years. The number of births excelled the number of deaths

by an average of 10.4 per 1,000 residents; the natural balance in 1900 was +760,000. By the mid 1950s the birth rate had reduced to new replacement birth rate of 2.1 children per woman. This period followed by "baby boom" until the end of the 1960s with maximum levels of more than 2.5 children per woman. In 1970, another demographic shift started in Germany introducing a durable trend to a total birth rate of 1.4 children. This level has been stable since 1991, meaning 1971 was the last year in which the number of births surpassed the number of deaths. Since that time, the country has been facing a negative natural balance (Swiaczny, 2014). The change in German demographic structure is also noticeable because of the prevalence of older age groups.

In contrast to other European countries, Germany is facing demographic pressures, which are forecast to be more dramatic in the next 20 years. With a predicted increase of ageing population (those above 70 years of age) of about 18 million by 2060 and a corresponding decline of her working age group (20-60 years) from 50 to 40 million, she faces a risk of a dramatic decline in potential growth rate due to an expected total population drop from 82 million to 73 million in same period if immigration is not well managed (Meier-Braun /Weber, 2013; 16). The following table recapitulates the population development in Germany from 1950 to 2014.

Figure 1: Natural population development in Germany from 1950 to 2014 (own table)

Year	Births	Deaths	Difference
1950	1.116.701	748.329	368.372
1960	1.261.614	876.721	384.893
1964	1.357.304	870.319	486.985
1970	1.047.737	975.664	72.073
1980	865.789	952.371	-86.582
1990	905.675	921.445	-15.770
2000	766.999	838.797	-71.798
2010	677.947	858.768	-180.821
2014	714.927	868.356	-153.429

Source: DESTATIS, German Federal Statistical Office

3.2 Mitigation of the demographic crisis

As a potential remedy to the aging and shrinking of Germany's population, the following propositions could be considered:

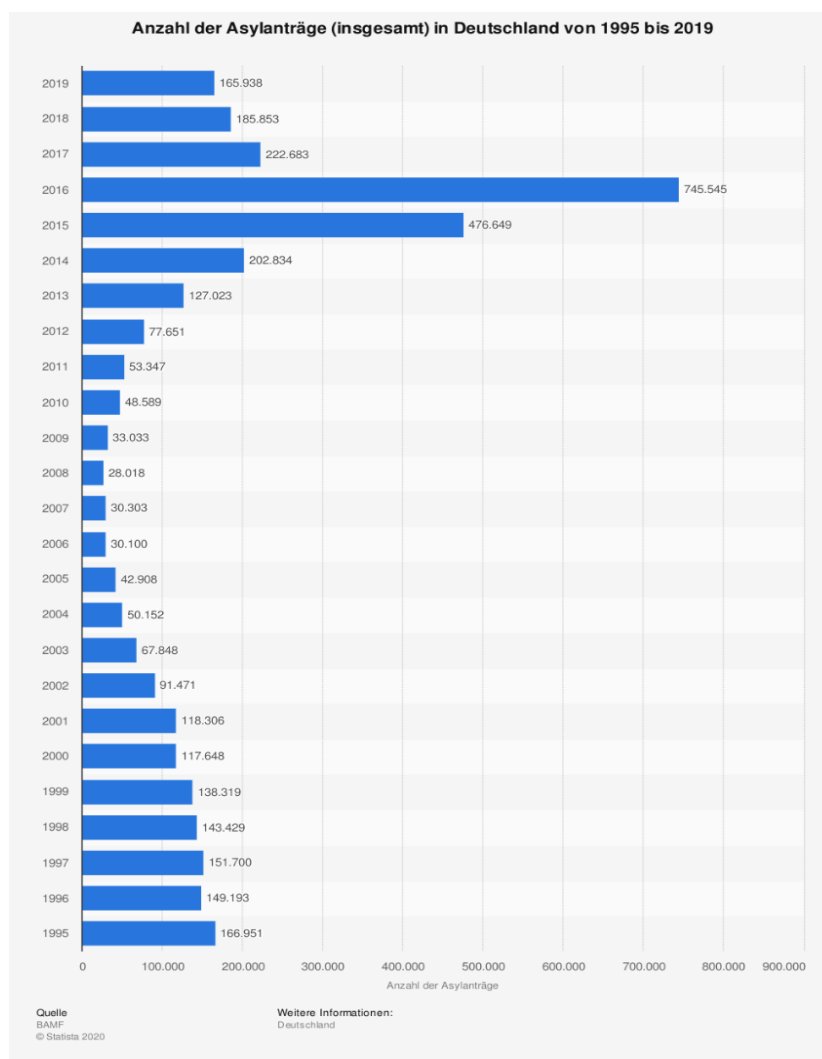
- Attracting immigrants could help mitigate the challenges of population decline.
- The extension of late working life. For example, the retirement age could be extended from 67 to 70 years old; but this would also lead to an increase of health care.
- Increase of birth rate. With economic incentives, affordable day-care facilities near their employment and, fully paid maternity / paternity leave etc...., some families could be motivated to give more birth to more children.

However, the first suggestion remains the most realistic option in the sense that it can include the two others and could also be valid in a long term.

3.3 The Refugee open-door policy

In late summer 2015, the German Chancellor Angela Merkel took the initiative to open the German borders to allow Syrian refugees who had already registered elsewhere in the European Union to enter Germany and register there, temporarily ignoring an EU law that requires asylum seekers to be returned to the first safe country they entered (Dublin procedure). With the popular statement of the German chancellor “*Wir haben so vieles geschafft, wir schaffen das*”, this could be translated as “we have managed so much; we can manage it” Germany shows the liberal position she holds in the context of the present European refugee crisis, which reached critical and overwhelming new levels in 2015, dominating headlines and sparking national and international political debates (Spindler, 2015).

Figure 2: Total number of asylum applications in Germany from 1995 to 2019

Source: Federal Office for Migration and Refugees © Statistics (2020)

Although numerous studies have indicated that immigrants in Germany were (not only) faced with xenophobic and anti-immigrant sentiments but were also economically disadvantaged throughout their working lives, due lack of investment in human capital (Faist, 1993), it is important to find out if this has been the case in recent years with the refugee crisis of 2015. The next part of this paper is devoted to the diversity of support available for asylum seekers in Germany.

3.4 Integration support for Asylum seekers

3.4.1 Health support, accommodation, etc.

Health insurance is one of the biggest advantages to which all legal asylum seekers in Germany are entitled. The government created conditions in the health system to allow the German states to adopting a so-called health card for asylum

seekers on a voluntary basis. Health insurance for asylum seekers covers basic dental care, medical care for pregnant women and those who gave birth recently and, medical treatment for a variety of acute illnesses. The cost of treatment is funded through the Office for Social Security and Integration, and membership in a health insurance company is not foreseen, at least not so long as the refugee is without work. Asylum seekers who have not been in the country for at least 15 months are not eligible for health insurance but are only entitled to emergency healthcare. (Riemer, 2015; Tagesschau, 2015).

Under German law, asylum seekers are eligible for support such as accommodation, food (three meals a day), clothing, consumer goods, personal hygiene, and heating for the household; benefits to vulnerable individuals including victims of political violence and unaccompanied minors; and pocket money for them and for their family members. During the asylum process, the federal state in Berlin pays for their accommodation and food. and at the outset they live in an initial reception centre or an emergency shelter. Twice a year, they receive a fixed amount of money for clothes. In most accommodation, they have access to free clothing that was donated by the people. Once they have moved to shared accommodation or an apartment and are preparing their own meals, they and their family members receive higher cash benefits. They are also allowed to do charitable work at their accommodation or for an association even before a decision has been made on their asylum application. These jobs are available through the management of the accommodation, and the State Office for Refugee Affairs will pay €1.05 an hour for them. They are permitted to earn up to € 84.00 a month this way, in addition to the benefits they receive (UNHCR, 2021).

3.4.2 The so -called Integration Act

In 2016 the German government announced new measures to support and further the integration of asylum seekers in the country. This planned Integration Act was supposed to be the first federal law on integration aiming to integrate as many people as possible into the labour market and into society. A law obliging employers to give preference to German or EU job applicants over asylum seekers should be suspended for three years (Bundesregierung, 2016c / Osterman 2016).

Several educational programmes as well as several thousand one-euro jobs were planned to slowly introduce asylum seekers into the German labour market. Asylum seekers with high chances of remaining in Germany should receive extra educational assistance with integration courses accessible for them, with an increase in number of hours for orientation courses (practical, cultural, and historical information on Germany) from 60 to 100 hours. They should be able to start their education or training earlier, possibly already three months after their arrival. Moreover, the government provided security of residence for those in training (ibid) and introduced a new programme: the “Integration Measures for Refugees” (Flüchtlingsintegrationsmaßnahmen, FIM). This program aims to create around 100 000 low- threshold “work opportunities” for asylum seekers.

3.4.3 New Asylum Procedures

In order to speed up the application process because of the high number of asylum applications, the German government decided in summer of 2015 to drive forward measurements by strengthening the workforce of the BAMF (Federal Office for Migration and Refugee) with 4,000 additional new members of staff. The intention here was to shorten and accelerate the procedure for asylum seekers from Syria, Iraq and, Afghanistan whose applications would most probably be accepted; and also to quickly reject asylum seekers from so-called safe countries of origin, i.e. Albania, Bosnia-Herzegovina, Kosovo, Macedonia, Montenegro and Serbia, and such as Ghana and Senegal (Bundesregierung, 2015b, 2015c). Obtaining a permanent residence permit is now conditional on integration outcomes. Permanent residence is granted after five years and only if refugees are “well integrated” (previously it was three years without conditions regarding integration outcomes). This means that the candidate must reach A2 level in German language courses and ensure their means of subsistence. With C1 level of German, there is an opportunity to receive a permanent residency after only three years (OECD, 2017, PP.28-30). In regard to the already restricted right to family reunification, the government decided to suspend this right for the next two years for those under subsidiary protection (Tagesschau, 2016a) and incentives to support and increase voluntary returns of asylum seekers, e.g. monetary payments, have been enhanced (Faiola, 2016).

3.4.4 Financial and socio-political support

The financing for asylum seekers was increased by one billion euros for 2015 and for the year 2016 six billion euros were supposed to be provided in order to increase the budgets for job centres and educational programmes. These measurements were also facilitate the asylum seekers' entry into the German labour market and consequently to further their independence from the German welfare system. The government also decided to cancel benefits in cases where asylum seekers refused to cooperate or to take part in integration programmes (Deutscher Bundestag, 2015d / FAZ, 2015 / Bundesregierung, 2016e). Additionally, the government has provided additional funds in different sectors which might be affected by the crisis, e.g., housing and health care, in order to accommodate and counterbalance the high number of asylum seekers arriving in the country (Deutscher Bundestag, 2016d).

In March 2016, the government decided on further changes to its asylum law with the aim of establishing several reception centres which would be built across the country, with at least two of them being in Bavaria. Federal funding for the reception of asylum seekers has also increased. Since January 2016, the federal government pays EUR 670 per asylum seeker and month to the states (OECD, 2017, pp.28-30). The BMWi (Federal Ministry for Economic Affairs and Energy) launched a pilot project in July 2017 supporting asylum seekers interested in

starting up their own business to implement their ideas and shaping their self-employment. Under the motto "Start-Up Your Future", volunteers, for example entrepreneurs, act as founders in the pilot region of Berlin-Brandenburg: they pass on their knowledge, open their networks and are available as personal contacts. Asylum seekers can also attend training courses and seminars to expand their economic and intercultural know-how (ibid).

CONCLUSION

Until now, the German government has voluntarily financed the integration of asylum seekers, but there is still much gap between practice and theory. Similarly, the issue of sustainable funding for both refugees and internally displaced persons has not been addressed. (Group asylum). An important decision concerns the allocation of responsibility for asylum seekers, that is, whether there should be a separate civilian bureaucracy that takes care of them.

Looking at labour market integration, an analysis of different reports on the support given to asylum seekers in Germany reveals that the labour market integration of young asylum seekers is principally directed towards technical and vocational training, which ignores entrepreneurship and start-up businesses. Also, the interests of young people are not much in focus, and there should be more choices in fields of training, to promote a long-term interest in staying in their jobs. Although conscious strategies to create more chances for immigrant youths are being engaged in, while expanding room for some age groups, restrictive rules are being made for others. The "Schulpflichtgesetz" (Compulsory Education Law) is just one of them. Likewise, work regulations, particularly for asylum seekers still with asylum status who cannot get formal jobs, should be reconsidered. The priority principle might push immigrants to engage in informal labour. Delays in obtaining refugee status allows them to depend on the financial support from the German state (Hartz VI) and, those who do not receive much attention are prone to Xenophobia or worst to racism.

Although attracting immigrants could help mitigating the effects of population aging and shrinking, providing an opportunity to counteract the declining labour force if integrated appropriately, it is also very important to take account of demographic changes (climate change, wars, natural disasters...) to assure a stable growth path. Moreover, the arriving of foreigners is unlikely to reverse Germany's population decrease. Even if Germany managed to attract as many workers as possible every year, its population would still decline during the next half century. The massive influx of immigrants also bears the risk of generating social disorder in the domestic population. Therefore, I would like to recommend future research on the topic below:

Immigration as remedy to the aging and shrinking Germany's population

ACKNOWLEDGEMENTS

This paper was created within the project Social Sciences from the perspective of the young researchers VI. organised by the UCM in Trnava on the 28th of October 2021.

My special thank you to my supervisor Dr. Karen Henderson for providing guidance, feedback and a sounding board when required. I also thank Mr. Lehmann working at the Jobcentre of Düsseldorf and the asylum seeker Mr. Sanjela for taking their time to answer my questions.

REFERENCES

BILANZPAPIER 2016. Flüchtlinge in Arbeit und Ausbildung 1-88, PDF.

BOSONI ADRIANO 2013. Germany's Demographic Challenge (worldview powered byStratfor)

BUNDESREGIERUNG 2015b. Effektive Verfahren, frühe Integration. Die Bundesregierung, Oktober 2015. Retrieved on 14.08.2016 from: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2015/10/2015-10-15-asyl-fluechtlingspolitik.html>.

BUNDESREGIERUNG 2015c. Rede von Bundeskanzlerin Merkel zum Einzelplan 04. Die Bundesregierung, November 2015. Retrieved on 13.08.2016 from: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Rede/2015/11/2015-11-26-rede-merkelhaushalt.html>.

BUNDESREGIERUNG 2016e. Was unternimmt Deutschland? Die Bundesregierung – Flüchtlings- und Asylpolitik. Retrieved on 14.08.2016 from: https://www.bundesregierung.de/Webs/Breg/DE/Themen/Fluechtlings-Asylpolitik/1-Inland/_node.html.

DEUTSCHER BUNDESTAG 2015d. Plenarprotokoll 18/139 - Stenografischer Bericht 139. Sitzung. Retrieved on 20.07.2016 from: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/18/18139.pdf>.

DEUTSCHER BUNDESTAG 2016d. Plenarprotokoll 18/161 - Stenografischer Bericht 161. Sitzung. Retrieved on 20.07.2016 from: <http://dip21.bundestag.de/dip21/btp/18/18161.pdf>.

FAIOLA, A. 2016. Germany learns how to send back migrants: Pay them. The Washington Post - Europe, March 2016. Retrieved on 12.08.2016 from: <https://www.washingtonpost.com/world/europe/germany-learns-how-to->

send-back-migrants-- pay-them/2016/03/19/0685dc96-e552-11e5-a9ce-681055c7a05f_story.html.

FAIST THOMAS 1993. Ein- und Ausgliederung von Immigranten: Türken in Deutschland und mexikanische Amerikaner in den USA in den achtziger Jahren; Soziale Welt 44(2): 275-299., pp. 275-299) 1993.

FAZ 2015. Sechs Milliarden Euro mehr für Flüchtlinge. Frankfurter Allgemeine Zeitung - Politik, September 2015. Retrieved on 14.08.2016 from: <http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/koalitions Gipfel-sechs-milliarden-euro-mehr-fuer-fluechtlinge-13788961.html>.

HOOPER KATE, DESIDERIO M. 2017. Improving the labour Market integration of migrants and refugees.

N'DA Paul 2015. Recherche et méthodologie en sciences sociales et humaines. Réussir sathèse, son mémoire de master ou professionnel, et son article.

OECD 2017. Better policies for better lives, Finding their way: Labour market integration of refugees in Germany.

OLTERMAN, P. 2016. Germany unveils integration law for refugees. The Guardian - Germany, April 2016. Retrieved on 14.08.2016 from: [Germany unveils integration law for refugees | Germany | The Guardian](http://www.theguardian.com/world/2016/apr/07/germany-refugee-law).

RIEMER, D. 2015. Das Asylgesetz-Reformpaket im Überblick. Norddeutscher Rundfunk, October 2015. Retrieved on 14.08.2016 from: <http://www.ndr.de/info/programm/Das-Asylgesetz-Reformpaket-im-Ueberblick,asylpaket100.htm>.

SPINDLER, W. 2015. The Year of Europe's Refugee Crisis'. UNHCR - Tracks. Retrieved on 05.05.2016 from: <http://tracks.unhcr.org/2015/12/2015-the-year-of-europes-refugee-crisis>.

SWIACZNY FRANK 2014. Demographic Change in Germany and Europe.

TAGESSCHAU 2015. Das Asylpaket im Überblick. Tagesschau - Inland, October 2015. Retrieved on 14.08.2016 from: <https://www.tagesschau.de/inland/koalition-fluechtlinge-hintergrund-103.html>.

TAGESSCHAU 2016a. Asylpaket II - das steht drin. Tagesschau - Inland, February 2016. Retrieved on 14.08.2016 from: http://www.tagesschau.de/inland/asylpaket-zwei-beschluesse-107~_origin-fa202365-034c-4dd4-9a46-dfa9e4013fd5.html.

UNHCR 2021. Rights and duties during the asylum procedure - UNHCR Germany.

Correspondance address

M.Sc. Lucrece Mireille Segning, PhD Student
Department of European Studies and policies, Faculty of
Social Sciences University of Saints Cyril and Methodius in
Trnava
4/A, Bucianska St., 917 01
Trnava, Slovak Republic
E-mail: lsegning2020@aol.com

OLD-AGE PROVISION AS A NEGATIVE FACTOR FOR FAMILY PLANNING - AGGRAVATION OF OLD-AGE PROVISION FOR EXISTING AND FUTURE GENERATIONS AS A DEMOGRAPHIC SOCIAL PROBLEM

Wolfgang STORCK

Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, University of Ss.
Cyril and Methodius in Trnava

Abstract

Pension provision for private employees is becoming an increasing burden, especially in Western Europe with the existing social security systems. This not only affects those receiving pensions, but also extends across generations to the next generation.

In Germany, the problem has been exacerbated since 1990 by reunification: more than 17 million people from the former GDR were admitted to the social security system, but without having made the advance payments through pension insurance. Interim reform models must be regarded as having failed.

Rising contributions by those in work and reductions in pension levels will lead to greater conflict between the generations in society if the situation worsens, as the plans of the paying generation are diametrically opposed to those of the pension generation. Young people want to start their own families and establish themselves in the workforce. However, the possibilities are limited by rising pension insurance payments in step with rising housing costs, energy costs, currently rising inflation and changed life plans (wishes for children occur in later phases of life).

The **question** arises: How can the financial viability and fairness of the former functioning generational contract on pensions be restored?

In the **methodological approach**, this discussion paper contrasts the interactions of life plans and expectations, financing options, and tangential influences to elicit an adequate approach to prevent vehement generational conflict.

Keywords: demographic change, pension, generation conflict.

INTRODUCTION

The term 'demographic change' is regarded in many disciplines of the humanities and economics as one of the challenges of the future (cf. Mayer, 2017, p. 5f.). However, this can only be spoken of to a limited extent, because the problem of ageing has existed for a long time in most European countries, as well as in some Asian and North American countries, and presents itself as a transformative, socially relevant aspect. The UN has carried out a forecast calculation on how the proportion of 60+ people will affect the total world

population.

Table 1: Projection of the share of people older than 60 years on the world population

Year	World population (mio)	of which 60+ years (mio)	Proportion
1950	2.525	202,1	8,0 %
1975	4.061	342,1	8,4 %
2000	6.127	607,1	9,9 %
2025	8.142	1.216,4	14,9 %
2050	9.725	2.092,0	21,5 %

Source: United Nations, World Population Prospects 2015; in: Deville, 2017, p. 556

Transformation is a decisive factor in demographic development, since demographic changes affect societies as a whole through factors of change. Separating the considerations makes no sense, because every intervention in one area of society generates a consequential effect in others. Such transformation processes do not arise from one cause, but are a multidimensional development towards the present state.

If one contrasts the ageing society as IS with a culturally shaping change in other parameters that have an impact, then it can be seen that here other family orientations, working life designs, desires for children, gender-specific family designs and migration have had and continue to have a direct impact on the fundamental problem of ageing (cf. Dorbritz, 2017, p. 76). One also discovers such multidimensional causes for an evolving fundamental problem when considering the question of old-age provision and care, which in turn brings the economic aspect of transformation into the discussion.

MATERIALS AND METHODS

The submitted work was prepared through literature-based research; the contribution is written as a critical essay in order to make the existing problem area more visible and to highlight the necessary need for action.

In order to find a suitable approach that allows for a controversial discussion of the topic, literature was searched for, received and searched for statements (Cf. Kolleck, 2012, p. 13) that critically address the question of how to deal with possibilities to reform retirement system in Germany. After comparing the collected statements on the problem situation addressed here, a selection was made according to the principle of deductive allocation, which is congruent with one's own opinion, but at the same time takes a critical stance on a factual level and thus favours an upcoming discussion through a broad basis of argumentation, which exists per an ethics debate.

RESULTS AND DISCUSSION

With these many factors feeding into the basic problem, policymakers have been rather passive, offering more short- and medium-term solutions (cf. Benölken/Bröhl, 2018, p. V), but these must be seen as failed models over the past five years. The question of pensions and their financial viability becomes more pressing as demographic trends continue in ageing societies. This would require more children or adequate immigration to ensure that the level can be kept stable. But neither seems to be moving towards a solution, with the result that old-age provision is developing into a point of generational conflict.

FAILURE OF THE GENERATIONS CONTRACT AND THE RIESTER CONCEPT

The caesura of German pension policy took a somewhat different course compared to other countries. This was related to the international development of détente that reunification entailed. Reunification marked the beginning of the first phase of change in secure old-age provision, as the inclusion of 17 million new citizens in the social security system created an imbalance. These new citizens had not made payment contributions to secure expenditure (cf. Benölken/Bröhl, 2018, p. V).

During this phase, the government under Kohl confined itself to putting forward a political campaign of pension security, which was supposed to make it clear to the citizens that pensions would continue to be secured by the intergenerational contract approach.

The pension at 67 and the full taxation of subsidised pensions plus an 18% tax on private pension subsidies were introduced by the successor government. In addition, life insurance policies taken out as old-age provision were taxed (cf. also Rieksmeier, 2010).

From 2013 onwards, the Grand Coalition again introduced measures that led to retirement at 63 for some occupational areas and included an adjustment of the maternity pension. But a groundbreaking principle for the future of pensions for coming generations failed to materialise (cf. Micheel, 2017, p. 201f.; Benölken/Bröhl, 2018, p. V). This disturbs the actual basic system of the intergenerational contract, which is/was regarded as the principle of pension security in all economies.

To compensate for this, the so-called 'Riester pension' was introduced in 2002, with which citizens could increase their own pensions on a voluntary basis through private deposits with interest capital (cf. Benölken/Bröhl, 2018, p. 115f.). The results of the acceptance of this pension variant so far can be described as rather modest, as the trust in this form was very low. This is also related to the possibilities of saving, which a large part of the population only manages to do to a very limited extent. In addition, there is the criticism of the high administrative costs of pension processing and administration, which eats up an immense part of the deposits (cf. Rieksmeier, 2010, pp. 37 and 69). Meanwhile, a larger part of the research and policy community is convinced that the Riester model must be

considered a failure. The lower-income earners who are actually eligible for support and employees in small businesses have not been able to raise their own high savings rate. In general, it is also true that the Riester models depend on the economic return that can be generated (cf. Bäcker et al., 2017, p. 19). With the developments so far with banking crisis, real estate crisis, rising costs, Corona crisis and the current high inflation, these returns are very low or non-existent. Here, the limits of the pension system are severely strained and new, sustainable models need to be implemented.

MAKING THE RETIREMENT AGE MORE FLEXIBLE

In the discussions about pensions, models and plans have developed that raise the retirement age even further than it has been regulated in Germany, for example, since 2012 with the pension at 67 (cf. Stadtmüller, 2016, p. 269). However, this approach is not solely related to Germany, but is also supported by the OECD and the European Commission in order to relieve the burden on pension systems throughout Europe (cf. Bäcker et al., 2017, p. 8).

The basics are very simply aligned:

People stay in work longer and reach retirement age to enter retirement seamlessly without having to work any more

The negative pension level is also offset by the longer contribution period despite higher pension entitlements

Higher life expectancy is equated with higher performance beyond the age of 60. (cf. also in detail OECD, 2016; EU Commission, 2014; Stadtmüller, 2016).

But this concept is an artificial shortening of the pension withdrawal period in the basic assessment, which is opposed by two weighty factors.

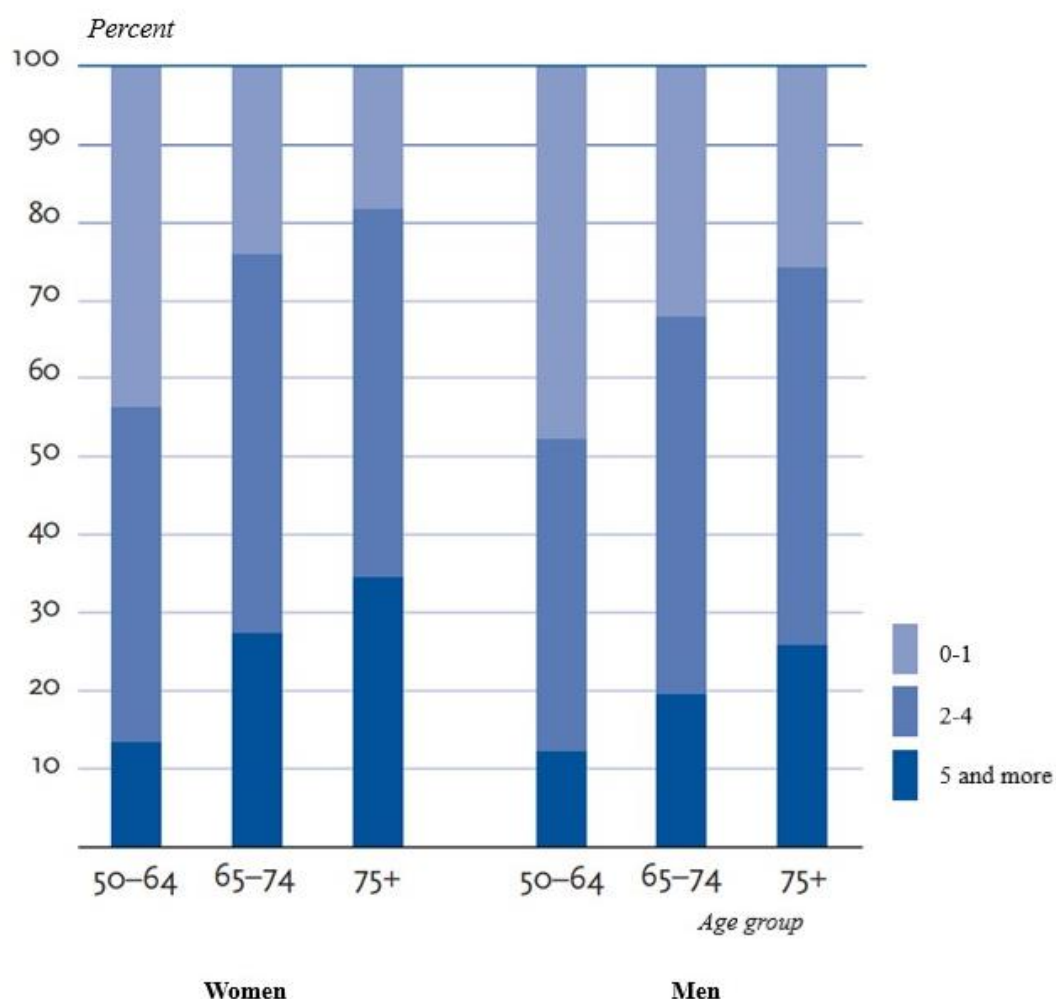
"It is neither certain that all older workers will actually be able to work until their regular retirement date in terms of their health and occupational performance, nor is it clear that corresponding jobs will be available or created on the labour market for unemployed older people." (Bäcker et al., 2017, p. 8).

The relationship between work and pensions cannot therefore be linked solely to a model of thought, but must also take into account the development of the world of work.

Due to automation and digitalisation of standard tasks, work areas in which people could still be active are falling away. For older people who no longer have such a high level of performance - both physically and mentally - there are more problems in finding adequate work linked to their age.

In addition, there is the quality of the work and the knowledge required, which are linked to complex automation and digitisation processes. Although the concept of 'long-life learning' is propagated here (cf. Loos, 2017, p. 2), this presupposes that this generation is enabled to do so. However, such a one-dimensional view is forbidden, as societal health-related diseases have proliferated. These are linked to working conditions, affordable quality of life and nutrition, and social participation. In general, the proportion of older people with one or more diseases of the same type is relatively high.

Graph 1: Proportion of people with one or more diseases by age group

Source: Fuchs et al., 2012; in: Rabenberg/Ryl, 2012, p. 3

In addition, there is a high level of rejection of retirement at 67 among those in employment. This cumulates with the intentions to enter a retirement age that also generates a certain quality of retirement. The perception is that as people get older, there is no longer a high quality of life in retirement. Similarly, it is apparent that more and more people are voluntarily entering retirement despite financial losses. This is also linked to the fact that it is no longer so easy to enter a new employment relationship (cf. Stadtmüller, 2016, p. 269f.).

FAMILY POLICY AND LIFESTYLES IN SOCIETY

Family and parenthood are cornerstones of the stability of a society (cf. Eckhard/Klein, 2017, p. 377f.), whereby the distinction between family concepts (patchwork family) or gay marriages with children is irrelevant here. What counts first and foremost for society is the continuance by citizens. But with the changes in environmental conditions (economy, politics, social moral and ethical

views, cultural reorientation and multiculturalism) there are also new attitudes to family (when, how and to what extent (number of children)).

Two characteristics have been increasingly observed in the German cultural sphere in recent years:

The doubts about withstanding the normative pressure (being good parents! Building a future for the children, scaling back one's own interests) (cf. Schneider, 2017, p. 366).

The envy debate about childless people and their 'better lifestyle' (cf. Dorbritz, 2015, 122).

Such normative conceptual worlds create a reinforcement of individualisation and a turning away from the plan of wanting to have children.

Here a conflict is shown within the society, which contrasts the singles with the families. At the same time another one is conceived from the irresponsibility of these singles towards the system of responsibility towards the previous and present generation. So, a responsibility to secure in times to come.

But what motivates people to increasingly turn to a single life and either not to include family planning at all or to do so late in their life planning?

Statistically detectable factors include:

deinstitutionalisation of marriage

Women's desire for gainful employment (detachment from so-called 'provider marriages')

Reduction of time partnership

Longer phases without partnership

Later willingness to enter into a committed partnership with later fulfilment of the desire to have children

Opportunity costs of having children are contrary to one's lifestyle (cf. Huinink, 2017, p. 395ff.)

The position of the current generation is therefore differently determined as far as family planning is concerned and this affects the feasibility of pension plans. The decreasing number of people currently in work and a further decrease in the coming decades will make the principle of paying in and out contributions even more impossible than it already is. The Grand Coalition's plans to freeze pensions at the existing level are only of limited use. The higher number of people entitled to pensions can then only be used as a tax-financed support programme to keep pensions at a vital level. For the younger generations, this means that instead of paying higher pension contributions, they will now have to pay other tax contributions to fund such plans. Ergo, there would only be a redistribution, the principle remains the same and affects other levels for the generations.

Against the backdrop of a rising meritocracy and the pressure to view work as a top priority, younger generations are only able to address the planning of family and children to a limited extent. In addition, there are economic effects that

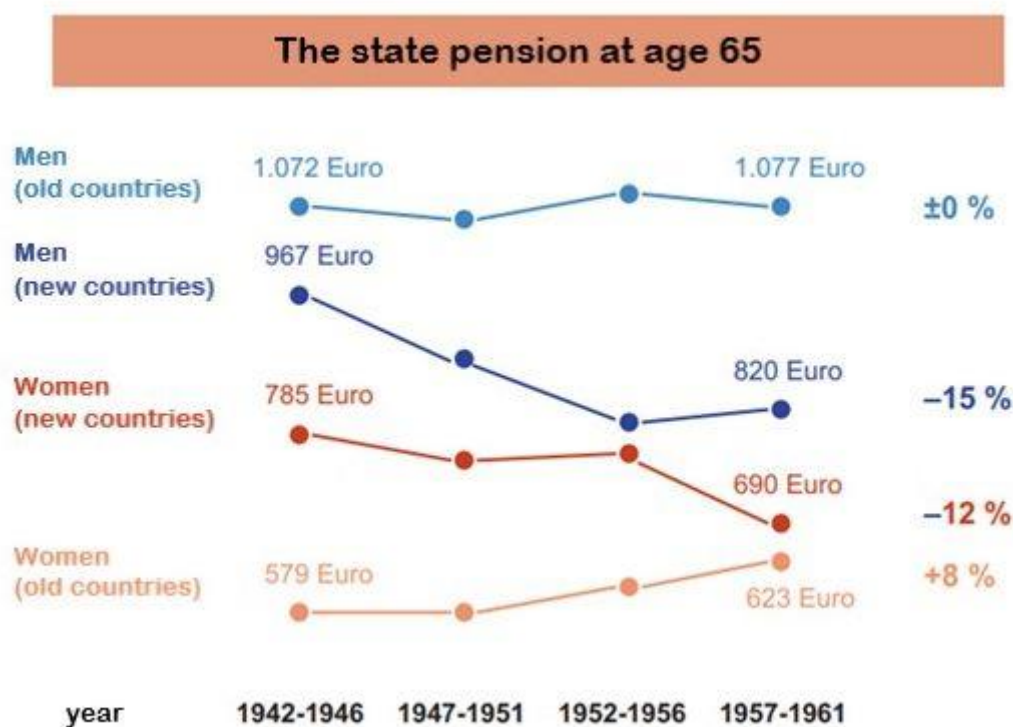
increase the financial pressure to secure self-employment with adequate financial resources (cf. Wrohlich, 2017, p. 427).

These include increased costs in housing, energy and food, which are necessary for livelihood. To manage this, many workers today are already forced to raise around 75-80% of their income, which reduces the opportunities for children from a financial perspective.

If one also looks at the social group of women in isolation, this results in greater pressure for them.

Still existing income differences between women and men force women more into the job and away from planning a family. If the strong role of women continues to be given less consideration when it comes to the question of having children, then the existing trend will not change. The pension differences are very significant, especially in Germany, and women's descent into old-age poverty is higher than men's (cf. Haan et al. 2017, p. 436f.).

Graph 2: Pension amounts broken down by women and men into different age groups

Source: Benölken/Bröhl, 2018, p. 53

Without incentives for family planning while at the same time securing retirement provisions, fewer women are willing to have children.

As a final reason for the defensive attitude of the younger generation to adapt to a metamoral attitude towards the state also lies in the perception of

politics and decisions that are made. This includes, above all, the view that the 'old' decide politics through elections and thus politics is not adequately dedicated to the younger generations (cf. Benölken/Bröhl, 2018, p. VIIf.).

CONCLUSION

Germany and other countries are facing the pension problem for future generations. If no adequate solutions are found, this could - with all the divisions that already exist in society - turn into a generational conflict in which two interests - and actually also justified claims - collide head-on. Young people also want to strive towards a secure future in old age and to secure their old-age provision through work and performance. The pension claimants also want a fair claim to old-age provision in return for work done, built up by subsequent generations and secured by the state. Both sides have this entitlement.

One feasible option is the Norwegian model. Here it is possible for employees to determine a freely chosen corridor between 62-75 years of age as the retirement age. This would allow longer working hours on a voluntary basis in some areas. Examples can be found in areas of the training professions (schools/universities) and in other administrative areas where the workload is not affected by heavy physical labour. And services take up most of the gainful employment. Politicians can also work beyond the actual retirement age and get a pension entitlement for it that is more than adequate. It is interesting to note in this context that one issue that is used to discourage such flexibilization is that people may retire too early and thereby face financial constraints later on (OECD, 2016, p. 10). This argument is contentious as it involves colluding with citizens' own ability to make decisions. This is closely linked to a lack of information provision by policymakers that could be helpful for people to make the right decision. It would therefore be significant if reforms and approaches were to fail because of the apparent immaturity of citizens from the perspective of politics.

In the case of the pensions of state employees and civil servants, it is basically the case that they are borne by tax benefits that are shared by non-civil servants. There is a mismatch here that encourages division and disengagement from existing political systems. The inclusion of pension beneficiaries in the general tax system would be an approach here that would also put finance ability on a medium-term basis.

The 'scissors discussion' between shares of disposable assets as further financing of life can also be included. When taking into account pension or retirement entitlements, the inclusion of other sources of income could reduce the burden on pensions. If a wealthy part of the population can do without a part of the pension payments with their additional money, then this should also be included in the calculation. Any changes can always be flexibly adjusted if there are negative changes in supplementary income.

In addition, the inclusion of the self-employed in old-age provision must

be taken into account. Solo self-employed run a very high risk of drifting into old-age poverty here, as they are unable to build up their own security, depending on their income. And the number of these self-employed is increasing.

In principle, the pension principle should be geared to the basis of gainful employment and abolish the separation principles between self-employed persons, pensioners and retirees and calculate benefits on the basis of work performed and income.

(cf. among others: Bäcker et al., 2017; Benölken/Bröhl, 2017; Werding, 2017; Stadtmüller, 2016).

However, pension policy must also be addressed and tackled in terms of planning security for future generations by creating a family-friendly policy. This implies - since much is decided by the money factor - the creation of economic situations that allow younger people to look at family planning without a direct threat to their existence. At the same time, the state has to decide for itself whether it wants to plug holes in the short term or whether it wants to generate a stable social basis in which children are welcome and adequately promoted and parents are supported.

ACKNOWLEDGEMENTS

The paper was created for the International Conference: "Social Sciences from the Perspective of Young Scientists VI." at the Faculty of Social Science of the University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava.

REFERENCES

BÄCKER, G. et al. 2017: Rente erst ab 70? Problems and perspectives of the age transition. *Research report of the Institute for Work and Qualification of the University of Duisburg-Essen*. Duisburg: IAQ.

BENÖLKEN, H., BRÖHL, N. 2018: Altersvorsorge am Scheideweg. *Successful strategies against old-age poverty*. 2nd ed. Wiesbaden: Springer. (<https://doi.org/10.1007/978-3-658-21837-9>).

DEVILLE, V. 2017: Is there such a thing as a secure pension? In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 555 - 564. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

DORBRITZ, J. 2015: Demografie und Transformation. In *Handbook of Transformation Research*. Edited by Jürgen Flöthmann and Charlotte Höhn. Norderstedt: Books on Demand. S. 499 - 507.

DORBRITZ, J. 2017: The Demographic Transformations and the Unsolved Gender Problem. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 75 - 90. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

ECKHARD, J., KLEIN, T. 2017: Partnerlessness in Germany and in International Comparison. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 377 - 394. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

EUROPEAN COMMISSION 2014: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. *European Semester 2014: Country-specific recommendations. Creating Growth*. Available at http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2014/eccom2014_de.pdf.

FUCHS, J. et al. 2012: Prevalence and patterns of morbidity among adults in Germany - results of the German Telephone Health Interview Survey "German Health Update (GEDA) 2009". *Bundesgesundheitsbl.-Gesundheitsforsch.-Gesundheitsschutz*; 55. pp. 576 - 586.

HAAN, P. et al. 2017: Gender gaps in pensions and health: Germany, France, and Denmark. In *Gender Pay Gap. Economic Bulletin*, No. 43. edited by Deutsches Institut der Wirtschaft. Berlin: Satz-Rechen-Zentrum. Pp. 436 - 442.

HUININK, J. 2017: Loss of meaning, polarization, growing diversity? Thoughts on demographic multilevel effects on life forms and family. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 395 - 406. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

KOLLECK, B. 2012: *Einführung in die Sozialforschung und Statistik für BA-Studiengänge Soziale Arbeit, Gesundheit und Bildung*. Berlin: FU-Berlin.

LOOS, J. 2017: *Lifelong learning in demographic change*. Wiesbaden: Springer. (DOI 10.1007/978-3-658-17171-1).

MAYER, T. 2017: Shaping change. Research impulses from the field of Population science. An introduction. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 1 - 10. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

MICHEEL, F. 2017: Labour market inequalities and subjective strain in the transition to retirement. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 187 - 206. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

OECD 2016: OECD Economic Reports: Germany 2016. Paris.

RABENBERG, M., RYL, L. 2012: Demografische Alterung und Folgen für das Gesundheitswesen. In GBE-kompakt. Zahlen und Trends aus der Gesundheitsberichterstattung des Bundes. Published by the Robert Koch Institute. Berlin: RKI.

RIEKSMEIERS, M. 2010: Erklärungsnotstand Altersvorsorge. *Why even experts fail - a diagnosis with therapy suggestions*. Wiesbaden: Gabler/Springer.

SCHNEIDER, N. 2017: Die Romantisierung des Kindes und der Wandel der Lebensphase Kindheit. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 365 - 376. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

STADTMÜLLER, S. 2016: Demografischer Wandel und unpopuläre Reformen. *The influence of information on the evaluation of the pension at 67*. Wiesbaden: Springer. (DOI 10.1007/978-3-658-13175-3).

UNITED NATIONS 2015: Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2013. *World Population Prospects. The 2015 Revision. DVD Edition*.

WERDING, M. 2017: Long-term sustainability of social finances. In *The transformative power of demography*. Edited by Tilman Mayer. Wiesbaden: Springer. PP. 513 - 530. (DOI 10.1007/978-3-658-13166-1).

WROHLICH, K. 2017: There is a lot left to do to reach gender equality in Germany. In *Gender Pay Gap. Economic Bulletin*, No. 43. edited by Deutsches Institut der Wirtschaft. Berlin: Satz-Rechen-Zentrum. Pp. 427 - 428.

Correspondance adress

Mgr. Wolfgang Storck

Department of Political Science, Faculty of Social Science,

University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovakia

e-mail: wrc.storck@t-online.de

SOCIÁLNE VEDY Z PERSPEKTÍVY MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV VI.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov

Editori:

doc. PhDr. Mgr. Oľga Bočáková, PhD., mim. prof.

doc. PhDr. Andrea Čajková, PhD.

Mgr. Michaela Vaceková

Technické spracovanie a zostavovateľské práce:

Mgr. Michaela Vaceková

Vydavateľ:

Fakulta sociálnych vied

Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Bučianska 4/A, 917 01 Trnava

Slovenská republika

Elektronická publikácia/CD

Prvé vydanie, 2022

Počet strán: 313

ISBN 978-80-572-0236-3

© Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2022